

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav slavistických a východoevropských studií

Bc. IVO VACÍK

**FRANJO TUĐMAN V CHORVATSKÉM
MEDIÁLNÍM DISKURZU, NA PŘÍKLADU
ŽIVOTOPISŮ A "FERALU TRIBUNE"**

**FRANJO TUĐMAN IN CROATIAN MEDIA
DISCOURSE: USING THE EXAMPLES OF
BIOGRAPHIES AND "FERAL TRIBUNE"**

diplomová práce

VEDOUCÍ PRÁCE: Doc. PhDr. Jan Pelikán, CSc.

PRAHA 2008

PROHLÁŠENÍ

Čestně prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 31. 7. 2008

A handwritten signature in cursive script, appearing to read 'Vojtěch', is written over a horizontal dotted line.

Podpis

OBSAH

ÚVOD	6
ČÁST PRVNÍ: FRANJO TUĐMAN V ŽIVOTOPISECH	17
1. ÚVOD	17
2. PŘEHLED VYBRANÝCH ŽIVOTOPISŮ FRANJA TUĐMANA	18
2.1 ŽIVOTOPISY OD TUĐMANOVÝCH OBDIVOVATELŮ	18
2.1.1 Željko Krušelj: „Tuđman: biografie“, Zagreb, 1991	18
2.1.2 Andrija Nikić: „Dr. Franjo Tuđman – historik a státník“, Toronto, Mostar, 2000	20
2.1.3 Patrick Thomas Melady: „Tuđman a budoucnost Chorvatska“, Zagreb, 2003	22
2.1.4 Zdravko Tomac: „Prezident proti falsům a zapomnění“, Zagreb, 2004	23
2.1.5 Ivan Bekavec: „Vymyšlený Tuđman“, Zagreb, 2007	26
2.2 ŽIVOTOPISY OD ODPŮRCŮ FRANJA TUĐMANA	38
2.2.1 Predrag Matvejević: „Skica portrétu Franja Tuđmana“, In: Strůjci války a míru, Split, 1999	38
2.2.2 Darko Hudelist: „Tuđman – biografie“, Zagreb, 2004	41
2.2.3 Denis Kuljiš: „Dva pamflety proti Tuđmanovi“, Zagreb, 2005	43
2.3 ŽIVOTOPISY FRANJA TUĐMANA OD REDAKTORŮ „FERALU TRIBUNE“	46
2.3.1 Marinko Čulić: „Tuđman, Anatomie neosvíceného absolutismu“, Split, 1999	46
2.3.2 „Stenogramy o rozdělení Bosny“, sestavili Predrag Lucić a Ivan Lovrenović, Split-Sarajevo, 2005	49
3. VLASTNOSTI, KTERÉ JSOU PŘISUZOVÁNY FRANJU TUĐMANOVI	50
4. PSYCHOLOGICKÝ PORTRÉT FRANJA TUĐMANA	54
5. TUĐMAN V MLÁDÍ – MARXISTA ANEBO SKRYTÝ NACIONALISTA?	57
6. TUĐMANOVA ROLE A VÝZNAM V PARTYZÁNSKÉM Hnutí ZA DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY	59
7. ZPŮSOB PREZENTOVÁNÍ SMRTI TUĐMANOVA OTCE A MACECHY	64
8. TUĐMANOVO BĚLEHRADSKÉ PŮSOBENÍ	66
9. TUĐMANŮV NÁVRAT DO ZÁHŘEBU, TUĐMAN ŘEDITELEM INSTITUTU DĚJIN DĚLNICKÉHO Hnutí	72
10. TUĐMAN „CHORVATSKÝM DISIDENTEM“	79
11. TUĐMANOVO KLÍČOVÉ DÍLO – „BEZVÝCHODNOSTI HISTORICKÉ SKUTEČNOSTI“	85
12. TUĐMANŮV NÁSTUP DO ČELA CHORVATSKA	89
13. FRANJO TUĐMAN A SLOBODAN MILOŠEVIĆ – „DVA VÁLEČNÍ PŘÁTELÉ“	95
14. TUĐMANOVA POSEDLOST ROZDĚLENÍM BOSNY A HERCEGOVINY, „HUMÁNNÍ PŘESÍDLENÍ NÁRODŮ“	100

15. TUĐMAN A JEHO „KONEČNÉ VYŘEŠENÍ SRBSKÉ OTÁZKY V CHORVATSKU“	106
16. TUĐMANŮV ZPŮSOB VEDENÍ ZEMĚ, PODSTATA JEHO REŽIMU	110
17. IDEOLOGICKÉ KOŘENY FRANJA TUĐMANA	114
18. ZÁVĚR	116
ČÁST DRUHÁ: NÁSTIN SITUACE NA MEDIÁLNÍM TRHU V CHORVATSKU ZA VLÁDY FRANJA TUĐMANA (1990-1999)	120
1. TUĐMAN A MÉDIA	120
2. SVOBODA MÉDIÍ V CHORVATSKU	120
3. MÉDIA VE VÁLCE	122
4. VLASTNICTVÍ CHORVATSKÝCH MÉDIÍ	124
4.1 PRIVATIZACE CHORVATSKÝCH MÉDIÍ	125
4.2 PRIVATIZACE TIŠTĚNÝCH MÉDIÍ	126
5. CHORVATSKÝ TRH TIŠTĚNÝCH MÉDIÍ	129
5.1 DENÍKY	129
5.2 TÝDENÍKY	130
5.2.1 „Slobodni tjednik“ (ST)	132
5.2.2 „Globus“	132
5.2.3 „Nacional“	134
6. CHORVATSKÝ TRH ELEKTRONICKÝCH MÉDIÍ	134
7. ROLE SOUDNICTVÍ	135
8. DISTRIBUCE CHORVATSKÉHO TISKU	137
9. DAŇ Z OBRATU ZBOŽÍ A SLUŽEB	138
10. ZASTRAŠOVÁNÍ NEZÁVISLÝCH MÉDIÍ	139
11. ETIKA V CHORVATSKÝCH MÉDIÍCH	140
12. POVAHA REŽIMU FRANJA TUĐMANA Z HLEDISKA MEDIÁLNÍCH TEORIÍ	140
13. ZÁVĚR	144
ČÁST TŘETÍ: FRANJO TUĐMAN NA STRÁNKÁCH POLITICKO-SATIRICKÉHO ČASOPISU „FERAL TRIBUNE“	146
1. „FERAL TRIBUNE“	146
2. VZTAH FRANJA TUĐMANA A „FERALU TRIBUNE“	159
3. FRANJO TUĐMAN OČIMA SATIRIKŮ „FERALU TRIBUNE“	164
3.1 Titulní a poslední stránky	167
3.2 Satirické texty o Tuđmanovi	168
4. FRANJO TUĐMAN VE „VÁŽNÉ ČÁSTI“ „FERALU TRIBUNE“	172
5. TEMATICKÉ ROZDĚLENÍ SATIRICKÝCH TEXTŮ, TITULNÍCH STRAN A „VÁŽNĚ PUBLICISTICKÝCH“ TEXTŮ	185

5.1 Tuđman a Milošević – „Dva váleční přátelé, sny o rozdělení Bosny a Hercegoviny	186
5.1.1 Satira	186
5.1.2 „Vážná část“	193
5.2 Ekonomická situace Tuđmanovy rodiny v kontrastu s chorvatskou realitou	198
5.2.1 Satira	198
5.2.2 „Vážná část“	201
5.3 Kult osobnosti Franja Tuđmana, „Tuđmanova sebeláska“	204
5.3.1 Satira	204
5.3.1.1 Tuđmanův obraz ve „státotvorných médiích“	207
5.3.1.2 Tuđmanův obraz budovaný jeho obdivovateli	210
5.3.2 „Vážná část“	212
5.4 Tuđmanova minulost, kontroverznost jeho osobnosti a životopisu	214
5.4.1 Satira	214
5.4.2 „Vážná část“	219
5.5 „Bezvýchodnosti historické skutečnosti“, Tuđmanův vztah k Židům, Projekt Jasenovac	221
5.5.1 Satira	221
5.5.2 „Vážná část“	224
5.6 Tuđman na domácí politické scéně, podstata jeho režimu	226
5.6.1 Satira	226
5.6.2 „Vážná část“	229
5.6.2.1 HDZ	229
5.6.2.2 Prezidentské volby	232
5.6.2.3 Vztah k opozici	233
5.6.2.4 Podstata režimu Franja Tuđmana, stav lidských práv a svobod v Chorvatsku	237
5.7 Tuđman a válečné zločiny, „vyřešení srbské otázky v Chorvatsku“	243
5.7.1 Satira	243
5.7.2 „Vážná část“	245
5.8 Tuđmanovy zásluhy	250
5.9 Tuđman sportovec	251
5.10 Vtipy o Tuđmanovi	253
6. Závěr	253
ABSTRAKT	257
ABSTRACT	259
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	261
SEZNAM ZKRATEK	269

ÚVOD

S jediným chorvatským nezávislým politicko-satirickým týdeníkem „Feral Tribune“ jsem se poprvé setkal v roce 1998 během své stáže v jihoslovanské redakci „Rádía Svobodná Evropa / Rádio Svoboda“ (RFE/RL) v Praze. Postupně jsem ho začal stále více odhalovat a stal se jeho pravidelným čtenářem.

Zaujal mě nejen velmi svéráznou formou kombinace satirické a tzv. „vážně publicistické části“, ale především svým velmi kritickým pohledem na Franja Tuđmana, v té době nedotknutelného chorvatského prezidenta se silným kultem osobnosti a podporou většiny chorvatské společnosti. Právě na příkladu vztahu s tímto chorvatským vládcem je možné nejlépe a nejsnadněji dokumentovat fenomén, který zastával „Feral Tribune“ nejen na chorvatské mediální, ale na celkové společenské scéně především v devadesátých letech dvacátého století.

Jak v názoru na Franja Tuđmana, tak i na „Feral Tribune“ se dodnes štěpí chorvatská společnost. Velmi zjednodušené je rozdělení na sympatizanty prvního chorvatského prezidenta, kteří v zásadě stejně jako on tento chorvatský politicko-satirický časopis považují za svého velkého nepřítele, a na jeho odpůrce, kteří, i když zdaleka ne všichni z nich vždy s „Feralem Tribune“ souhlasili, tak tento týdeník chápou jako velmi důležitý fenomén a faktor na cestě nezávislého Chorvatska k opravdové demokracii a svobodě slova.

Téma své diplomové práce jsem si proto vybral „Franjo Tuđman v chorvatském mediálním diskurzu, na příkladu životopisů a „Feralu Tribune“. Z jedné strany proto, že na příkladu prvního chorvatského prezidenta mohu nejlépe přiblížit českému prostředí fenomén „Feral Tribune“, jaký hrál v Chorvatsku v devadesátých letech dvacátého století. Z druhé strany je možné na příkladu časopisu „Feral Tribune“ a děl Tuđmanových životopisců, zastoupených ve třech skupinách (životopisci-odpůrci, životopisci-příznivci a životopisci z řad redaktorů „Feralu Tribune“), zdokumentovat zcela odlišné vnímání postavy prvního chorvatského prezidenta chorvatskou společností a také její celkovou atmosféru.

Předmluva první biografie o Franju Tuđmanovi, kterou sepsal v roce 1991 oficiální Tuđmanův životopisec Željko Krušelj, začíná slovy: „Prokop z Cezareie, nejlepší antický historiograf, s vytrvalostí zveličoval válečné dovednosti a budovatelské nadšení byzantského císaře Justiniána. Když slavný císař zemřel, Prokopije ukázal i tu opačnou stránku jeho vlády, ve které se za zdánlivým leskem

skrývaly prázdné státní pokladny a o nic plnější hlavy těch, co je spravovali, přičemž nevynechal ani pozvolné roztávání císařovy svatosti a ctnosti v nekonečném chtění císařovny Teodory.

Vladimir Dedijer, ve své době ‚zmocněný životopisec‘ Josipa Broze Tita, který tuto svou stranickou úlohu pochopil nejvíce hagiograficky, po smrti jugoslávského charizmatického vůdce vydal i ‚Nové přílohy‘, nemilosrdnou demystifikaci všeho toho, co osobně vytvořil v ‚justiniánském‘ období jugoslávských dějin.“¹

I Franja Tuđmana, prvního chorvatského prezidenta, vynášeli jeho obdivovatelé už za jeho života až do samého nebe. S postupem času se začínali stále hlasitěji ozývat i kritici, kteří se nebáli Tuđmana kritizovat především za jeho rozporuplné kroky na domácí a zahraniční politické scéně během doby, kdy stál v čele Chorvatska. Tehdy směřovaly výtky na jeho adresu prakticky jen od části ‚nenacionalistické‘ inteligence a ze strany některých nezávislých médií. Tuto svou názorovou opozici se Tuđman pomocí svého autokratického režimu snažil všemožně zastavit, a pokud se mu to nedařilo, tak alespoň jakýmikoliv prostředky znevážit v očích veřejnosti nebo ji představit jako hrozbu pro chorvatskou nezávislost. Až se změnou vlády po jeho smrti se stále více lidí odvažovalo veřejně projevit svůj názor na Franja Tuđmana. Především těch, kteří nebyli spokojeni s jeho způsobem vládnutí a stavem, ve kterém Chorvatsko zanechal po své smrti. Tuđmana tak postihl stejný osud jako císaře Justiniána a Tita, jedni ho dále oslavují, druzí mu nemohou přijít na jméno.

Dnešní chorvatská společnost je tak rozdělena do několika skupin. První z nich Tuđmana dodnes chválí, považuje ho za nedotknutelného, je přesvědčena o jeho beztrestnosti a vytrvale ho brání před všemi jeho kritiky. Jedná se o výsledek mediálního obrazu, který soustavně po celá devadesátá léta o chorvatském prezidentovi vytvářela jemu podřízená tzv. ‚státotvorná média‘, která svou propagandou názorově ovlivnila majoritní část chorvatské veřejnosti, dále pak činnosti římskokatolické církve a sympatizantů HDZ z řad politických, kulturních i společenských elit. Tyto názory v mé práci zastupují životopisci-příznivci Franja Tuđmana.

¹ KRUŠELJ, Željko, Franjo Tuđman: biografija, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1991, str. 25

Druhá Tuđmana sice občas kritizuje, především za jeho přehmaty, politické chyby a odpovědnost za válečné zločiny spáchané chorvatskými silami během válečného konfliktu v Chorvatsku a Bosně a Hercegovině, přesto považuje prvního chorvatského prezidenta za tvůrce nezávislého státu a historickou osobnost s větším důrazem právě na tuto skutečnost. Do této skupiny spadají především členové politické opozice k Franju Tuđmanovi a další nezávislé chorvatské týdeníky „Globus“ a „Nacional“, kteří ačkoliv Tuđmana kritizovali, neupírali mu jeho význam, zásluhy a v zásadě s ním sympatizovali.

Třetí skupina sice Tuđmanovi neupírá jeho zásluhy na vzniku samostatného Chorvatska, přesto u ní převládá kritika jeho politiky a osobnosti. Patří do ní životopisci-odpůrci Franja Tuđmana – především Darko Hudelist a Denis Kuljiš. V zásadě jsou si ale druhá a třetí skupina velice blízké a navzájem se v určitých obdobích proplétaly a zaměňovaly.

Čtvrtá skupina je přesvědčena, že by se Chorvatsko osamostatnilo i pod vedením jiného politika, a dominuje u ní silná kritika veškerých politických i charakterových rysů prezidenta Tuđmana. Reprezentují ji nezávislá média opozičního liberálního nebo levicového zaměření (především „Feral Tribune“, „Novi list – Glas Istre“, „Radio 101“) a skupina tzv. „chorvatských intelektuálů“ (například Vesna Pusićová, Dubravka Ugrešićová, Slavenka Drakulićová, Slavko a Ivo Goldsteinovi, Ivo Banac, Ivan Supek, Krsto Cvijić, ...), kteří byli vesměs režimem Franja Tuđmana označováni za „státní nepřátele“. Tuto skupinu zastupují životopisci z řad „Feralu Tribune“ a tento politicko-satirický časopis jako takový.

Podobné rozdělení chorvatské společnosti je možné pozorovat na příkladu jejich vztahu k „Feralu Tribune“. První zmiňovaná skupina považuje „Feral Tribune“ za „smetí“, šířitele lží a pomluv a posměšně ho překřtívá na „Fekal Tribune“. Druhá a třetí skupina „Feral Tribune“ v zásadě uznává a nedovede si chorvatské mediální a společenské prostředí bez něj představit, i když ne vždy s názory tohoto časopisu souhlasili. Čtvrtá skupina je výrazným příznivcem tohoto listu a byla častým přispěvatelem články a rozhovory.

Režim Franja Tuđmana se zároveň vyznačoval snahou omezovat svobodu médií a stal se zářným příkladem vlivu, jaký mohou mít média na společnost, a zneužití médií k propagandistickým účelům a k vyrovnání se s názorovými protivníky autoritativními režimy. Proto jsem se rozhodl v jedné ze tří částí této

práce načrtnout situaci na chorvatském mediálním trhu za vlády Franja Tuđmana a nastínit vztah chorvatského prezidenta k nim a definovat podstatu jeho režimu z hlediska mediálních teorií.

Ke sběru materiálů, podkladů a literatury pro tvorbu této diplomové práce jsem využil všech pěti studijních pobytů v zahraničí (Univerzita v Záhřebu (LS 2004/2005); Univerzita v Sarajevu (LS 2005/2006); Univerzita ve Splitu (leden 2007); Summer Study Abroad Program in Croatia americké Northwestern University z Chicaga konaný v Dubrovniku, Komiži a Splitu (červen, červenec 2007); Ruprecht-Karls-Universität v Heidelbergu (ZS 2007/2008)).

Nejvíce se mi jich podařilo nashromáždit na výzkumném pobytu na Univerzitě ve Splitu v lednu 2007, kde jsem pod vedením přední chorvatské socioložky dr. sc. Silvy Mežnarićové a prof. dr. sc. Joška Božaniće – vedoucího Katedry humanitních věd Filozofické fakulty Univerzity ve Splitu – uskutečnil jejich sběr v Univerzitní knihovně ve Splitu a při zpáteční cestě také v Národní a univerzitní knihovně v Záhřebu a v knihovně na Fakultě politických věd Univerzity v Záhřebu.

Výzkum jsem provedl také každodenním docházením přímo do redakce „Feralu Tribune“ ve Splitu, kde mi pod vedením Viktora Ivančiće byl zpřístupněn archiv tohoto politicko-satirického týdeníku a zodpovězeny doplňující dotazy.

Cílem a obsahem první části – „Franjo Tuđman v životopisech“ – je na základě vybraných, nejvíce vypovídajících, nikoliv všech životopisů Franja Tuđmana rozdělených chronologicky do tří skupin (životopisci-odpůrci, životopisci-příznivci a životopisci z řad redaktorů „Feralu Tribune“) ukázat, nakolik se liší jejich hodnocení osobnosti prvního chorvatského prezidenta.

V úvodu první části zhodnotím obsah, styl a formu přístupu jednotlivých životopisů k Franju Tuđmanovi a demonstřuji je na vybraných ukázkách. Následně seřadím jednotlivé vybrané životopisy chronologicky do tří skupin podle zaměření jejich autorů (zastánci, odpůrci, redaktori „Feralu Tribune“). V dalším textu porovnáám na základě vybraných klíčových okamžiků života prvního chorvatského prezidenta jednotlivé životopisy. Z nich jsou velmi patrné rozdíly mezi jednotlivými skupinami životopisců.

Podobná práce, tzn. která by se zabývala porovnáním životopisů Franja Tuđmana v obou prostředích, tzn. v chorvatském a českém, chybí. Vyšel jsem proto

z životopisů prvního chorvatského prezidenta, ke kterým jsem se dostal na základě seznamu z katalogu Národní a univerzitní knihovny v Záhřebu.

Během devadesátých let, především ale až po smrti Franja Tuđmana vyšla celá řada biografí, které se zabývaly životem, politickou kariérou anebo sestavením psychologického portrétu prvního chorvatského prezidenta. Drtivou většinou jsou mezi nimi zastoupeny biografie od životopisců-příznivců Franja Tuđmana. Pro svou práci jsem vybral tyto ukázkové životopisy, které zastupují všechny skupiny jejich tvůrců (politik, publicista, katolický kněz, zahraniční diplomat, akademik) z řad bezmezných obdivovatelů prvního chorvatského prezidenta: „Tuđman: biografie“ od Željka Krušelja; „Dr. Franjo Tuđman – historik a státník“ od Andriji Nikiće z roku 2000; „Tuđman a budoucnost Chorvatska“ od Patricka Thomase Meladyho z roku 2003; „Prezident proti falsům a zapomnění“ od Zdravka Tomce z roku 2004; „Vymyšlený Tuđman“ od Ivana Bekavce z roku 2007.

Z pera životopisců-odpůrců Franja Tuđmana vyšly pouze tři biografie: „Skica portrétu Franja Tuđmana“ od Predraga Matvejeviće, která vyšla v knize „Strůjci války a míru“ v roce 1999; „Tuđman – biografie“ od Darka Hudelista z roku 2004; „Dva pamflety proti Tuđmanovi“ od Denise Kuljiše z roku 2005.

Podobná situace je také u životopisů zmiňovaného chorvatského vládců od redaktorů „Feralu Tribune“. Ty vyšly dva: „Tuđman – anatomie neosvíceného absolutismu“ od Marinka Čuliće z roku 1999 a „Stenogramy o rozdělení Bosny“, které sesbíral Predrag Lucić s předmluvou Ivana Lovrenoviće v roce 2005.

Doposud nejrozsáhlejším, nejúplnějším a i přes mnohé výhrady nejkvalitnějším životopisem Franja Tuđmana je dílo Darka Hudelista.

O životopisy Franja Tuđmana jsem se rozhodl opřít, protože o prvním chorvatském prezidentovi jsou známy pouze základní chronologické údaje, nikoliv zákulisí dějů, což je dáno tím, že nejsou zveřejněny archivní materiály té doby. Vývoj chorvatských dějin v devadesátých letech je tak prozkoumán jen částečně. Tím se jednotlivým životopiscům otevíral prostor pro četné spekulace a velmi rozdílné interpretace milníků Tuđmanova života a jeho charakterových rysů.

Životopisci-příznivci nekriticky a bez úprav prezentovali především názory a výklad minulosti tak, jak je předkládal přímo chorvatský prezident. Svě teze navíc podepírali sekundární literaturou chorvatských nacionalisticky zaměřených autorů. Životopisci-odpůrci z druhé strany vystoupili se svým kritickým pohledem

a názorem na Franja Tuđmana, který se snažili dokázat nejčastěji na základě svědectví Tuđmanových současníků, v případě popisu jeho dětství, mládí, partyzánského působení, bělehradského angažmá a působení ve funkci ředitele Institutu dějin dělnického hnutí v Záhřebu také z dostupných archivních materiálů.

Z tohoto hlediska je velmi zajímavé sledovat, jak moc se životopisy Franja Tuđmana mohly v podání jeho jednotlivých biografů od sebe lišit.

Nejen mezi životopisci, ale ani v chorvatské společnosti neexistuje jednotný pohled na prvního chorvatského prezidenta a jeho osobnost vzbuzuje dodnes velké množství kontroverzí a nabízí mnoho otázek, které bude možné věrohodněji zodpovědět až po otevření archivů.

Druhá část této diplomové práce, kterou jsem pojmenoval „Nástin situace na mediálním trhu v Chorvatsku za vlády Franja Tuđmana (1990-1999)“, si klade za cíl na základě děl předních chorvatských mediálních odborníků popsat situaci na chorvatském mediálním trhu během režimu prvního chorvatského prezidenta, přiblížit pohledy na jeho osobní vztah k médiím, o němž se nejčastěji mluví ve smyslu jeho snah o podrobení médií a jejich zneužití k zajištění bezproblémového vládnutí. Dále pak popsat problematiku porušování svobody slova a médií režimem Franja Tuđmana, z níž byl soustavně obviňován chorvatskými nezávislými médii, mediálními specialisty, mezinárodními vládními organizacemi, novinářskými spolky a nevládními organizacemi na podporu dodržování lidských práv a svobod, které působily v Chorvatsku i v zahraničí.

V dalším textu nastíním problémy a tendence, o kterých se v souvislosti se svobodou slova a médií v Chorvatsku Franja Tuđmana nejčastěji mluvilo (role médií ve válečném konfliktu; problematika vlastnictví chorvatských médií; privatizace chorvatských médií; role justice při disciplinování médií; problematika monopolního postavení distribuční společnosti „Tisak“ na chorvatském mediálním trhu; nerovné uvalení daně z obratu zboží a služeb pro „nestátotvorná média“; zastrahování nezávislých médií; etika v chorvatských médiích).

Následuje rozdělení chorvatského mediálního trhu na tištěná a elektronická média. Jejich další dělení je na tzv. „státotvorná“ (pod vlivem Franja Tuđmana) a tzv. „nestátotvorná“ (nezávislá média perzekvovaná režimem prvního chorvatského prezidenta). Představím blíže největší hráče na chorvatském mediálním trhu a ve zkratce také další média menšího významu a dosahu.

V závěru této části se pokusím zodpovědět otázku, jaká byla podstata režimu Franja Tuđmana z hlediska mediálních teorií na základě textů předních světových mediálních vědců Jeana Chalabyho a Denise McQuaila a textů z knihy Zrinky Peruško-Čulekové „Demokracie a média“.

Mediální situace v Chorvatsku je odbornými kruhy velmi dobře popsána. Nebyl problém získat dostatek kvalitní a objektivní literatury na toto téma. Klíčová je především práce Božidara Novaka „Chorvatská žurnalistka ve 20. století“ (2005). Dále pak kniha Blanky Jergovićové „Rozdělení sil, Noviny a politika v Chorvatsku v prvním období transformace“ (2004); práce Kemala Kurspahiće „Zločin v devatenáct třicet: balkánská média během války a míru“; dílo Gordany Vilovićové „Etické rozpory v Globusu a Nacionalu“ (2004) a kniha zahraničního autora Marka Thompsona „Výroba války: Média v Srbsku, Chorvatsku, Bosně a Hercegovině“ (2000).

Vedle těchto děl vznikla ještě celá řada dalších a také mnoho vědeckých článků, které vyšly v odborných časopisech (Društvena istraživanja, Medijska istraživanja). Dále ve specializovaném čísle časopisu „Erasmus“ z července 1996 byly prezentovány texty zástupců jednotlivých chorvatských nezávislých médií, ve kterých byla jejich periodika představena chorvatské veřejnosti.

Dalším nezbytným zdrojem jsou hodnotící zprávy „Chorvatského helsinského výboru“, „Chorvatského novinářského spolku“, „Rady Evropy“ a dalších mezinárodních vládních i nevládních organizací.

Tuto část považuji za spojnici mezi první a třetí částí mé diplomové práce. Z jedné strany má ukázat rozporuplné pohledy na další neodmyslitelnou součást politického a osobnostního portrétu Franja Tuđmana, tzn. na vztah k médiím, ze strany jeho životopisců, chorvatských mediálních vědců a chorvatské společnosti jako takové. Mnoho Tuđmanových životopisců jsou navíc publicisté. Z druhé strany má tento nástin mediálního trhu v Chorvatsku za vlády Franja Tuđmana posloužit pro pochopení fenoménu „Feralu Tribune“ v chorvatském prostředí.

V poslední části této diplomové práce s názvem „Franjo Tuđman na stránkách politicko-satirického časopisu „Feral Tribune“ se zaměřím v její první kapitole na přiblížení českému prostředí významu a fenoménu „Feralu Tribune“, jaký sehrál především v devadesátých letech dvacátého století v chorvatské společnosti, s cílem popsat jeho redakční politiku a filozofii, vznik, vývoj, střety s komunistickým

a především režimem Franja Tuđmana, opatření obou režimů proti tomuto splitskému týdeníku, představit jeho hlavní tvůrce a zdůraznit jeho význam pro budování svobody slova, médií a demokracie v Chorvatsku. To vše na základě výše zmiňovaných děl předních chorvatských mediálních odborníků a v některých nezbytných případech také na základě informací „Feralu Tribune“, které o sobě prezentoval na svých stránkách.

V druhé kapitole nastíním problematiku vzájemného vztahu Franja Tuđmana a „Feralu Tribune“. Právě tento splitský týdeník jsem si pro vyjádření pohledu na prvního chorvatského prezidenta vedle životopisů nevybral náhodou. Přinášel zcela osobitý pohled a kritiku Franja Tuđmana, koncentroval okolo sebe jeho největší odpůrce z řad opozice a intelektuálních kruhů, kteří byli označováni prvním chorvatským prezidentem za tzv. „státní nepřátele“.

Současně představoval „Feral Tribune“ prakticky jedinou skutečnou opozici vůči režimu Franja Tuđmana. Jeho hlas a projev byly na chorvatské mediální scéně, ale také mezi životopisci, podobně jako u autorů z jeho řad, zcela ojedinělý. Proto jsem si vybral vedle odpůrců a příznivců jako třetí názorový proud na Franja Tuđmana právě „Feral Tribune“. Navíc podobně jako v případě životopisů pomáhá příklad tohoto týdeníku zobrazit atmosféru chorvatské společnosti a nahradit nepřístupné archivní materiály.

Z druhé strany považoval Franjo Tuđman „Feral Tribune“ za skutečné ohrožení svého režimu, a proto se ho snažil nejrůznějšími prostředky zastavit. Právě o nich bude pojednávat tato kapitola. Navíc se pokusím nastínit podstatu, příčiny a vývoj jejich vzájemného vztahu.

„Feral Tribune“ se skládal ze dvou částí, satirické a „vážně publicistické“. Hlavní roli v jeho textech a obrazových fotomontážích uvnitř listu i na titulních a posledních stránkách hrál právě Franjo Tuđman. Cílem třetí („Franjo Tuđman očima satiriků „Feralu Tribune““) a čtvrté kapitoly („Franjo Tuđman ve „vážné části“ „Feralu Tribune““) je na základě ukázek vybraných nejvíce charakteristických satirických a „vážně publicistických“ textů a fotomontáží, nikoliv hloubkové obsahové či jiné odborné analýzy, ukázat, jak daleko byl „Feral Tribune“ schopen zajít v zobrazování Franja Tuđmana, a zjistit, jakým tématům spojeným s životem a osobností prvního chorvatského prezidenta se nejčastěji věnoval ve své satíře a „vážné publicistice“ a jakým stylem tak činil a zda docházelo ze strany „Feralu

Tribune“ v průběhu času ke změnám v chápání a pohledech na prvního chorvatského prezidenta. Dále pak nakolik se názory a pohledy tvůrců „Feralu Tribune“ na Franja Tuđmana lišily od životopisců-odpůrců prvního chorvatského prezidenta, a zjistit zda byl „Feral Tribune“ jedinou opravdovou opozicí vůči prvnímu chorvatskému prezidentovi a jeho největším kritikem.

Výběr textů jsem se rozhodl provést pro období od 1. června 1993 do konce roku 2006. Tedy v období, kdy „Feral Tribune“ vycházel samostatně. Toto časové rozpětí mi umožní získat pohledy tvůrců „Feralu Tribune“ jak za Tuđmanova života, tak i po jeho smrti. Díky tomu bude možné určit, zda se vidění Tuđmana „Feralem Tribune“ v průběhu času měnilo a vyvíjelo, anebo zůstávalo stejné.

V páté kapitole rozdělím nejčastější témata spojená s Franjem Tuđmanem, tak jak je prezentovali satirici a „vážní publicisté“ „Feralu Tribune“ (Tuđman a Milošević – „Dva váleční přátelé“, sny o rozdělení Bosny a Hercegoviny; Ekonomická situace Tuđmanovy rodiny v kontrastu s chorvatskou realitou; Kult osobnosti Franja Tuđmana, „Tuđmanova sebeláska“; Tuđmanova minulost, kontroverznost jeho osobnosti a životopisu; „Bezvýchodnosti historické skutečnosti“, Tuđmanův vztah k Židům, Projekt Jasenovac; Tuđman na domácí politické scéně, podstata jeho režimu; Tuđman a válečné zločiny, „vyřešení srbské otázky v Chorvatsku; Tuđmanovy zásluhy; Tuđman sportovec; Vtipy o Tuđmanovi).

V jednotlivých tematických celcích nastíním a popíši hlavní a společné rysy a tendence, které vykazují články na dané téma. Ty zdokumentuji na základě příkladu vybraných ukázek z textů satirické a „vážné části“.

Na rozdíl od předchozích dvou částí, pro které existuje relativně dostatek kvalitní literatury, nevyšlo nejen v chorvatském prostředí doposud jediné dílo, které by se komplexně zabývalo „Feralem Tribune“. Existují jen dílčí studie např. sémiotické analýzy titulků „Feralu Tribune“ či o úloze lidského těla ve fotomontážích „Feralu Tribune“. Dále pak v dílech výše zmiňovaných mediálních odborníků vyšly také kratší odstavce, které popisují především historii „Feralu Tribune“, problémy, do nichž se během devadesátých let dvacátého století dostával, roli, kterou „Feral Tribune“ hrál na chorvatské mediální, politické a společenské scéně, a přináší hodnocení žurnalistické práce jeho tvůrců.

Názory na „Feral Tribune“ se objevují také v některých životopisech Franja Tuđmana z pera jeho obdivovatelů.

Dále je nutné čerpat údaje přímo z jednotlivých čísel „Feralu Tribune“, především z jeho výročních čísel, ale také například z kapitoly „Operace Feral“ z díla Viktora Ivančiče „Hranice pro protichorvatské smilstvo“. Vzhledem k tomu, že se jedná jen o jeden zdroj, navíc o samotný „Feral Tribune“, a že chybí souvisejší texty a postřehy o tomto splitském týdeníku ze strany příznivců Franja Tuđmana, není možné přistoupit k těmto informacím jako ke zcela objektivním. Přesto mi nezbylo než se opřít také o prameny přímo z „Feralu Tribune“, i když jsem se je pokusil použít v co nejmenší míře a jen pro dokreslení informací, které se vyskytují také v textech chorvatských mediálních odborníků.

Výhradním zdrojem se „Feral Tribune“ stal při analýze textů o Franju Tuđmanovi na stránkách jeho satirické a „vážné“ části. Zde nebylo možné se opřít o žádný další pramen vzhledem k jeho neexistenci.

V první příloze této diplomové práce pro dokreslení názorového a sociálního spektra tvůrců „Feralu Tribune“ sestavím po jednotlivých ročnících jeho vycházení seznam všech jeho tvůrců a přispěvatelů. Ve druhé příloze prezentuji všechny osobnosti, které poskytly „Feralu Tribune“ interview, společně s údajem, kolikrát se tomu stalo. To by mělo napovědět, která strana či politická osobnost dostávala na stránkách „Feralu Tribune“ nejvíce prostoru. Ve třetí příloze nabídnu v obrazové podobě kompletní přehled všech titulních a posledních stránek „Feralu Tribune“ a také některých z nejzajímavějších fotomontáží, na nichž hraje hlavní roli Franjo Tuđman.

Považuji za důležité zdůraznit, že společně s posledním řádkem této diplomové práce přestal po patnácti letech „Feral Tribune“ z ekonomických důvodů 15. června 2008 vycházet.

Celkově lze říci, že se jedná o práci pilotní, která doposud nebyla v českém prostředí zkoumána, a z hlediska části o „Feralu Tribune“ tato skutečnost platí také pro prostředí chorvatské.

Na závěr bych chtěl poděkovat všem, kteří mi velice pomohli s tvorbou této práce, především vedoucímu celé práce doc. PhDr. Janu Pelikánovi, CSc., mentorům mého výzkumného pobytu ve Splitu dr. sc. Silvě Mežnarićové a prof. dr. sc. Jošku Božanićovi, redaktorům „Feralu Tribune“ v čele s Viktorem Ivančičem

a Vladimírem Matijaničem, tajemnicí tohoto politicko-satirického týdeníku Želje
Kovačicové, dále pak PhDr. Jiřímu Kudělovi, mé rodině a blízkým.

Ivo Vacík
V Praze, v červnu 2008

ČÁST PRVNÍ: FRANJO TUĐMAN V ŽIVOTOPISECH

1. ÚVOD

Většina Tuđmanových životopisů, které jsem si jako ukázkové vybral pro svou analýzu a srovnání, vznikla až po jeho smrti. Za jeho života z nich vyšly pouze tři – „Tuđman: biografie“ od Željka Krušelja, „Tuđman – anatomie neosvíceného absolutizmu“ od Marinka Čuliće a „Skica portrétu Franji Tuđmana“ od Predraga Matvejeviće, která vyšla v knize „Strůjci války a míru“. První jmenovaná se k čtenářům dostala v roce 1991 a druhé dvě v roce 1999.

Vedle nich jsem se pro svou práci jako typické příklady obdivných a kritických biografí Franja Tuđmana rozhodl použít následující životopisy prvního chorvatského prezidenta: „Dr. Franjo Tuđman – historik a státník“ od Andriji Nikiće z roku 2000; „Tuđman a budoucnost Chorvatska“ od Patricka Thomase Meladyho z roku 2003; „Prezident proti falsům a zapomnění“ od Zdravka Tomce z roku 2004; „Tuđman – biografie“ od Darka Hudelista z roku 2004; „Dva pamflety proti Tuđmanovi“ od Denise Kuljiše z roku 2005; „Stenogramy o rozdělení Bosny“, které sesbíral Predrag Lucić s předmluvou Ivana Lovrenoviće v roce 2005 a „Vymyšlený Tuđman“ od Ivana Bekavce z roku 2007.

Tyto životopisy Franja Tuđmana zastupují všechny tři pohledy, které jsou předmětem mého zájmu v této práci, tzn. jeho obdivovatelů (Krušelj, Nikić, Melady, Tomac, Bekavec), odpůrců (Matvejević, Hudelist, Kuljiš) a „Feralu Tribune“ (Čulić, Lucić). Většina z jejich autorů jsou novináři a publicisté (Krušelj, Čulić, Lucić, Hudelist, Kuljiš). Dále pak spisovatel (Matvejević), hercegovský františkán (Nikić), politik (Tomac), profesor komparatistiky a filozofie (Bekavec) a diplomat (Melady). Ani jeden z autorů není vystudovaným historikem.

Klasický životopis, tzn. který by mapoval celý Tuđmanův život, napsali Željko Krušelj, Andrija Nikić, Patrick Melady a Darko Hudelist. Poslední jmenovaný se vedle zmapování jednotlivých etap a životních milníků, navíc pokusil sestavit psychologický portrét tohoto chorvatského vládce.

Další kategorií jsou politické životopisy Franja Tuđmana. Jejich autory jsou Zdravko Tomac, Marinko Čulić, Denis Kuljiš a svým způsobem také Predrag Lucić,

i když ten sestavil pouze stenogramy, které Tuđmana usvědčují z jeho snah o rozdělení Bosny a Hercegoviny. Jinak se politické životopisy prvního chorvatského prezidenta zabývají pouze politickou činností prvního chorvatského prezidenta, a to z kritického i obdivného pohledu. Vedle nich vznikl pokus o portrét Franja Tuđmana od Predraga Matvejeviće a kritická polemika od Ivana Bekavce.

Jednotlivé životopisy jsem roztřídil tématcko – chronologicky (podle obdivných, kritických a pohledu „Feralu Tribune“ a podle roku prvního vydání). Největší pozornost jsem věnoval Hudelistově biografii, kterou lze, i když s výhradami, označit za doposud nejkvalitnější a nejobsáhlejší Tuđmanův životopis, a kritické polemice Ivana Bekavce na toto Hudelistovo dílo. Vedle nich pak Čulićově politické biografii Franja Tuđmana, která odráží pohled jednoho z klíčových komentátorů politicko-satirického týdeníku „Feralu Tribune“. Pohled tohoto časopisu na Franja Tuđmana bude předmětem mého zkoumání v dalších kapitolách této práce.

V další části této rozsáhlé kapitoly jsem se zaměřil na porovnání biografí Franja Tuđmana od jeho životopisců-odpůrců, životopisců-kritiků a Marinka Čuliće z „Feralu Tribune“. Právě na jejich příkladu je možné pozorovat rozdílné chápání jednotlivých etap Tuđmanova života a osobnosti u všech třech skupin jeho bibliografů a jejich prostřednictvím de facto také chorvatské veřejnosti.

2. PŘEHLED VYBRANÝCH ŽIVOTOPISŮ FRANJA TUĐMANA

2.1 ŽIVOTOPISY OD TUĐMANOVÝCH OBDIVOVATELŮ

2.1.1 Željko Krušelj: „Tuđman: biografie“, Zagreb, 1991

Jedná se o první biografii, která vyšla hned v roce 1991 o prvním chorvatském prezidentovi Franju Tuđmanovi. Jejím autorem je novinář a publicista Željko Krušelj, který byl sestavením životopisu pověřen přímo Tuđmanem.

Toto dílo má rozsah 262 stran včetně rozsáhlých fotografických příloh. Bylo napsáno v podstatě z potřeby seznámit chorvatskou veřejnost s prvním chorvatským prezidentem, jeho životem i dílem, vzhledem k tomu, že o něm do konce osmdesátých let většina Chorvatů nikdy neslyšela.

Krušeljova biografie si dala za cíl „osvětlit osobnost Franja Tuđmana, být nestrannou skicou pro vědecký a politický portrét této osobnosti.“² Dalo by se říci, že se jí to i přes klima, ve kterém byla napsána, v zásadě podařilo. Stala se podkladem pro mnohé následující biografie.

Vznikala v době euforie z nových demokratických poměrů v zemi, zároveň ale v obrovské nejistotě z dalšího vývoje, především ze začínající „velkosrbské agrese“ na Chorvatsko. Z tohoto pohledu se i v popisu Tuđmanova života používá spojení „velkosrbský“ nebo „centralisticko-unitaristický“ až nezdravě často. Těmito výrazy jsou označováni hlavně všichni ti, kteří Tuđmanovi během jeho života kladli do cesty nějaké překážky. Kniha utvrzuje některé Tuđmanovy mýty, i když se v ní nesnaží, narozdíl od jeho pokračovatelů, zamlčet nebo zamlžit žádná zásadní fakta; pokouší se přinášet názory obou stran, i když se nakonec vždy přikloní k Tuđmanovi a jeho výkladu vlastní minulosti.

Autor o něm píše jako o „oběti velkosrbských a unitaristických kruhů“, v nichž se pro něj zrodil pojem „Tuđmanovština“, tedy „synonymum maspokovské propagandy, nacionalistické úzkoprstosti, zločineckého manipulování válečnými oběťmi, jednoduše řečeno antisrbství, které znovu jen vyvolává chorvatské genocidní pudy.“³

Biografie odpovídá situaci počátku devadesátých let, kdy ještě nebyla známa celá řada faktů, jak z Tuđmanova života, tak i z budoucího vývoje – válečných událostí v Chorvatsku a Bosně a Hercegovině, a vývoje na domácí a zahraniční politické scéně. Chorvatský čtenář se v ní může seznámit s politickou a vědeckou činností dosud nepřiliš známého Franja Tuđmana. Informace o „svém prezidentovi“ z ní čerpali i novináři „Feralu Tribune“. Zvláště pak ty, které líčily jeho úspěchy a zapálenost v rámci JNA a komunistického hnutí. Fotografické přílohy navíc redaktorům „Feralu Tribune“ posloužily k mnoha slavným fotomontážím.⁴

Kniha je psána tak, aby v čtenáři vyvolala co největší dojem z této osobnosti, aby bylo evidentní, že právě on je tím nejvhodnějším člověkem na funkci prvního chorvatského prezidenta. Tuđman je ukazován jako partyzán-hrdina, velice schopný

² KRUŠELJ, str. 14

³ KRUŠELJ, str. 27-28

⁴ Kopii výtisku této knihy, která mi byla zapůjčena Viktorem Ivančićem, mám ve svém archivu. Viz. příloha č. 3

a pracovitý člověk, disident, jsou zdůrazňovány všechny jeho úspěchy, o neúspěších se mlčí, případně za ně mohou komunisté, anebo velkosrbové, jejichž je obětí, jednoduše vyjádřeno vše je podřízeno obrazu ideální hlavy státu. Otázkou je, zda to byl autorův záměr, anebo se mu jen nepodařilo získat více informací. Oproti němu měl velkou výhodu Darko Hudelist, který se sběrem materiálu o Tuđmanovi zabýval soustavně od počátku devadesátých let a navíc věděl, co následovalo po roce 1991, což bezpochyby mělo na kritičnost jeho biografie Franja Tuđmana velký vliv, zvláště v rovině osobně-emocionální. Na rozdíl od Hudelistovy biografie se Krušelj nepouští do žádných kontroverzí ani psychologických experimentů. Zatímco Hudelist si všímá v podstatě jen Tuđmanových neúspěchů a nenachází v jeho životopise prakticky nic pozitivního, u Krušelja je tomu právě naopak.

Na opravdovou objektivní Tuđmanovu biografii si tak Chorvatsko bude muset ještě počkat, minimálně do té doby, než budou dostupné všechny archivní materiály a po větším časovém odstupu, protože i nyní, osm let od jeho smrti, vzbuzuje jeho osobnost stále velké kontroverze a její otázka je stále příliš živá, než aby mohla být bez zaujetí posouzena.

2.1.2 Andrija Nikić: „Dr. Franjo Tuđman – historik a státník“, Toronto, Mostar, 2000

Tato biografie je první, která vyšla po smrti Franja Tuđmana. Jejím autorem je hercegovský františkán Andrija Nikić⁵. Kniha vznikla za podpory chorvatské emigrace v Kanadě původem z Chorvatska nebo Hercegoviny.

Jedná se o stručnou biografii, která má rozsah pouhých 65 stran. V kostce se zabývá celým Tuđmanovým životem. Největší část knihy ale tvoří kapitola „Tuđman jako tvůrce Republiky Chorvatsko“. V ní je první chorvatský prezident oslavován za

⁵ Prof. fra Andrija Nikić (narozen 1. 1. 1942 v Ružičích), hercegovský františkán, kněz a doktor teologie. Dále mimo jiné kaplan v Klobuku, profesor na Univerzitě v Mostaru, archivář a knihovník Hercegovské františkánské provincie, předseda Chorvatského kulturního spolku Napredak Mostar, člen správní rady Matice chorvatské v Mostaru. Do františkánského řádu vstoupil 17. července 1959 ve Visovci. Filozofii a teologii studoval ve Visokém, Sarajevu a Římě. Patří mezi nejplodnější františkánské chorvatské spisovatele. Za svou činnost získal několik ocenění, nejvýznamnějším z nich bylo „Vyznamenání Matice chorvatské s obrázkem Marka Maruliće“, které mu 30. května 1998 udělil Tuđman. Podle <http://p200.ezboard.com/fimotacaffefirm48.showMessageRange?topicID=102.topic&start=1&stop=20>, 12. 4. 2008

své zásluhy o chorvatský stát, a to nejen přímo od autora, ale také ve formě citátů jeho dalších obdivovatelů.

Na rozdíl od Krušeljovy biografie, která se na tehdejší poměry snažila o objektivitu, lze tento Tuđmanův životopis považovat za čistou oslavu jeho osobnosti a díla. Navíc bez jakékoliv stopy kritičnosti. Vzhledem k tomu, že autorem této biografie je katolický kněz, teolog a navíc Hercegovec, je toto dílo založeno na hagiografizaci a glorifikaci Franja Tuđmana. Jeho životní kroky jsou popisovány v paralelách s životy biblických postav. Tuđman je nejčastěji srovnáván s Mojžíšem. Právě tak byl mezi Chorvaty z Hercegoviny, kteří byli zřejmě jeho největšími příznivci, oslovován a oslavován.

Autor v tomto životopise buduje doslova mýtického Tuđmana. Člověka bez chyb a s těmi nejušlechtlejšími vlastnostmi, neomylného tvůrce Chorvatska, pro které se navíc celým svým životem už od dětství obětoval.

Nikić vyzdvihuje fakt, že se Tuđman prezidentem stal v osmém desetiletí svého života: „Kolik pokory a povinností s sebou nese být prezidentem Chorvatska v posledních deseti letech. Je těžké si představit, co všechno musel vydržet, kolik životně důležitých rozhodnutí musel přijmout, když to navíc vydrží člověk, který prožívá osmé desetiletí svého života, pak je to opravdový zázrak.“⁶

Navíc je u něj patrná tendence přisuzovat Tuđmanovi nadpozemské schopnosti a atributy: „Počátkem devadesátých let, když byla ve vzduchu cítit svoboda a chorvatský stát, mnozí byli nerozhodní. Tuđman se postavil před bezprávím trpící lid, vyhrnul si rukávy a začal orat na polích našeho svatého Chorvatska.“⁷ (...) „V něm se znovu ztělesnil věčný duch Starčeviče, Radiće, Stepince: těch pravých představitelů ‘věčného Chorvatska‘.“⁸

Vedle toho byl pro Nikiće Tuđman dlouholetým bojovníkem proti velkosrbským tendencím: „Léta vedle církevních a františkánských historiků, ve vlasti téměř zcela osamělý, odmítal pokusy, aby se na celý chorvatský národ uvalila kletba kolektivní odpovědnosti jako metoda jeho úplného pokoření v rámci velkosrbské politiky.“⁹

⁶ NIKIĆ, Dr. Franjo Tuđman, povjesničar i državnik, Toronto, Mostar, 2000, str. 3

⁷ NIKIĆ, str. 4

⁸ NIKIĆ, str. 4

⁹ NIKIĆ, str. 5

Nikić ve svém závěrečném hodnocení vyzdvihl Tuđmana jako člověka, „který měl tu drzost dosnit stoletý sen po vlastním státě, státě, který je otevřen spolupráci se všemi, ale který se spoléhá na vlastní národ a není závislý na žádné vnější světové ani kontinentální mocnosti. Tím předběhl dr. Ante Pavelić a Nezávislý stát Chorvatsko (NDH). Lidé a události se mění, a díla žijí. Prvního prezidenta Republiky Chorvatsko dr. Franja Tuđmana je možné chválit i hanit, ale není možné ho v mladých dějinách Republiky Chorvatsko pominout. Zůstává prvním prezidentem nezávislého a demokratického chorvatského státu, velitelem ozbrojených sil, hybatelem organizované obrany a chorvatské armády, hlavním politickým a vojenským stratémem vytvoření suverénního Chorvatska, jejího mezinárodního uznání, obrany a vítězství v Obranné-Vlastenecké válce!“¹⁰

2.1.3 Patrick Thomas Melady: „Tuđman a budoucnost Chorvatska“, Zagreb, 2003

Jako příklad Tuđmanovy biografie pocházející od zahraničního autora jsem vybral knihu Patricka Thomase Meladyho¹¹.

Autor, do té doby specialista na afro-asijské vztahy a vztahy USA s Vatikánem, především pak v souvislosti s rozpadem východního bloku, se svým pokusem o Tuđmanův životopis pustil do tématu, o kterém prokázal velmi slabou znalost. V knize prakticky bez hlubších znalostí jen přepisoval informace a pohledy těch nejoddanějších Tuđmanových stoupců. Navíc se přitom dopouštěl mnoha hrubých faktických chyb. Tento životopis je díky tomu plný omylů, lží a polopravd. Patrná je snaha autora oslavit jím Franja Tuđmana, který podle něj byl už od raného dětství bojovníkem za chorvatskou nezávislost.

Dílo na 183 stranách textu neobsahuje příliš faktografických údajů, spíše ho vyplňují různá emočně zabarvená zvolání jako: „Už jeho nejranější léta byla hluboko spjata s nadějí a strachem, radostí a smutkem chorvatského národa. ... Chorvatský

¹⁰ NIKIĆ, str. 30

¹¹ Thomas P. Melady (narozen 4. března 1927) je americký diplomat, bývalý velvyslanec USA v Burundi (1969-1972), Ugandě (1972-1973) a Vatikánu (1989-1993), vysokoškolský profesor. Je autorem šestnácti knih (např. „Velvyslancův příběh“, „USA a Vatikán ve světové politice“, „Západní politika a Třetí svět“, „Uganda: Asijský exil“). V nich se zabýval afro-asijskými a středoevropskými otázkami. Podle http://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Patrick_Melady, 12. 4. 2008

tisíciletý sen o svobodě se plně zkoncentroval do období Tuđmanova mládí. ... záhy si osvojil touhu po chorvatské suverenitě. ...Brzy se v něm rozvinula láska k evropské filozofii, od Platóna k Lockeovi, od Nietzscheho k Marxovi. Přenesl jejich slova do učeben i na ulici ve službě chorvatské suverenitě.“¹²

Vedle údajů o Tuđmanovi autor text prokládá kapitolami z dějin Jugoslávie, zřejmě ve snaze zasadit jednotlivé etapy života chorvatského vládce do historického kontextu pro americké čtenáře.

Melady je typickým představitelem teorie kontinuity Tuđmanova života. V podstatě v celé své knize se na základě svých vlastních údajů a představ snaží až hagiografickým způsobem vštípit čtenáři Tuđmanovu velikost, o nic menší než Titovu, a utvrdit ho, že Tuđman nikdy nebyl přesvědčeným marxistou, tím měl být jen navenek. Podle něj byl ve svém nitru „otcem vlasti“ a to už od narození, byl disidentem a obětí, která byla dlouho za své přesvědčení i vězněna, byl zarytým pacifistou, ovšem do chvíle, „kdy se stane ozbrojený boj jedinou cestou k osvobození od cizí nadvlády“.¹³ Celý život snil o samostatném Chorvatsku, které se konečně vymaní z „Velkého Srbska“.

2.1.4 Zdravko Tomac: „Prezident proti falsům a zapomnění“, Zagreb, 2004

První čistě politickou biografii Tuđmanových zastánců napsal Zdravko Tomac¹⁴.

¹² MELADY, Tuđman i budućnost Hrvatske, Zagreb, 2003, str. 48

¹³ MELADY, str. 60

¹⁴ Zdravko Tomac (narozen 24. května 1937 v Garčinu u Slavonského Brodu). V roce 1960 vstoupil do SKJ. V roce 1967 se stal ředitelem NK Dinamo Záhřeb, ale z této funkce byl v roce 1971 údajně kvůli chorvatskému nacionalizmu odvolán. Během své návštěvy Dánska v roce 1989 ho Branko Salaj seznámil s Franjem Tuđmanem. Při procházkách kodaňskými parky s ním měl analyzovat politické podmínky v Chorvatsku. Tuđman ho v roce 1990 pozval, aby se stal členem HDZ, ale Tomac se rozhodl zůstat v SDP. Během války plnil funkci místopředsedy Vlády demokratické jednoty (1991-1992). V roce 1993 se stal poslancem a 1995 starostou Záhřebu. V roce 1997 kandidoval neúspěšně proti Tuđmanovi na funkci prezidenta Chorvatska. Tomac hájil tezi, že „nebýt SDP, nebylo by ani Tuđmana, ani HDZ, ani Chorvatsko“. V letech 2000-2003 byl ve funkci místopředsedy parlamentu. Na podzim 2003 opustil SDP kvůli nesouhlasu s politikou vedení SDP, kterou považoval za neobolševickou, protichorvatskou a potírající chorvatskou identitu na úkor evropské integrace. Tomac naopak zastával stále výraznější vlastenecké a nacionalistické názory, vystupoval proti Haagu,

Základním problémem této knihy o politické činnosti Franja Tuđmana v období od roku 1990 do roku 1999 je fakt, že není zcela jasné, o kom vlastně autor ve svém díle píše, zda o Tuđmanovi anebo o sobě. Není totiž zcela patrné, zda Tomac těchto přibližně tři sta stran (306 stran) napsal, aby postavil pomník prvnímu chorvatskému prezidentovi a jeho politickému dílu, nebo zda se pokusil zdůraznit až maximálně možným způsobem své vlastní zásluhy na chorvatském osamostatnění a na všem pozitivním, co se v politickém životě Chorvatska stalo v posledních patnácti letech.

Tomac se v této knize ukazuje jako jeden z dvojice klíčových aktérů chorvatského osamostatňování a mezinárodního uznávání, druhým je samozřejmě Franjo Tuđman. Vláda demokratické jednoty, která existovala od počátku podzimu 1991 do počátku léta 1992 a které byl Tomac místopředsedou, se na základě tohoto faktu stává nejdůležitějším Tuđmanovým strategickým tahem. Argument pro posílení této teze spočívá ve faktu, že právě on, Zdravko Tomac, byl členem této vlády, a že v tomto období udržoval blízké kontakty s Tuđmanem, že od něj dokonce i přijímal jeho důmyslné rady.

Tomac přitom nezapomíná uvést, že jednou z nejdůležitějších událostí moderních chorvatských dějin je jeho čtyřdenní přátelení s Tuđmanem v Dánsku 1989. Podle autora byly během těchto čtyř dnů položeny základy chorvatské nezávislosti a dánský pakt Tomce a Tuđmana je důležitější než pakt, který Tuđman v závěru osmdesátých let uzavřel s hercegovskou františkánskou kolonií v kanadském městečku Norval.

Oba dva hlavní hrdinové se ovšem rozešli okolo otázky Bosny a Hercegoviny v roce 1992. Přitom po přečtení této knihy není zcela jasné, v čem tento myšlenkový rozkol spočíval. Tomac totiž píše následovně: „Zcela jsou neoprávněná obvinění, že

kritizoval postavení Chorvatů v postdaytonské Bosně a Hercegovině. V roce 2001 založil stranu HSD – Chorvatští sociální demokraté, pohybující se v levicovém spektru s výrazně nacionalistickou orientací.

Jako spisovatel napsal přes dvacet knih, především o úloze Franja Tuđmana v chorvatské politice, postavení Chorvatů v Bosně a Hercegovině za války a po jejím skončení, velkosrbském projektu – jeho současnosti a budoucnosti,... za zmínku stojí především „Za zavřenými dveřmi“ (1992), „Kdo zabil Bosnu?“ (1994), „Jak se vytvářel chorvatský stát“ (1996), „Prezident proti prezidentovi“ (2005).

Podle: <http://www.moljac.hr/biografije/tomac.htm>, 14. 4. 2008

http://hr.wikipedia.org/wiki/Zdravko_Tomac, 14. 4. 2008

je dr. Franjo Tuđman ideovým tvůrcem koncepce rozdělení Bosny a Hercegoviny a hlavním viníkem za oběti, které tato koncepce vyvolala. Tvůrci rozdělení Bosny a Hercegoviny jsou totiž mezinárodní společenství a velmoci a jejich představitelé, především Velká Británie, USA, Francie a Rusko. Zcela nepřesná jsou tvrzení, která je bohužel možné slyšet z úst chorvatských představitelů a politiků, že se Chorvatsko dopustilo agrese vůči Bosně a Hercegovině. Je tomu zcela opačně. Chorvatsko zachránilo Bosnu a Hercegovinu, protože bez vojenského přispění Chorvatů v Bosně a Hercegovině a Chorvatů z Chorvatska a bez pomoci chorvatského státu by Bosna mlčky padla a Bihać by se stal zdrojem masovějšího a většího zločinu, než byl ten ve Srebrenici. Zcela nepodložená jsou tvrzení, že Chorvaté ve Střední Bosně napadli Muslimy s cílem etnického čištění a připojení těchto oblastí k Velkému Chorvatsku. Skutečností je, že Muslimové napadli Chorvaty, aby se zmocnili továren, ve kterých se vyráběly zbraně, aby získali území pro doosídlování uprchlíky z Posáví a východní Bosny a aby obsadili důležité komunikace pro budoucí válku.¹⁵

Ačkoliv si Tomac připadá být kritickým k Tuđmanově politice v Bosně a Hercegovině, přesto odmítá etnická čištění ze strany Chorvatů a pokusy o kriminalizaci Tuđmana, jeho vlády a celého národa.

Tomac spatřuje Tuđmana jako historickou osobnost, jejíž politika a kroky mohou být souzeny pouze jako celek a za použití „revoluční morálky“.¹⁶

Tomac věří, že Tuđman usiloval o „uvolněnou“ konfederaci republik jako taktický krok pro získání času na mobilizování diplomatické podpory a ekonomických zdrojů chorvatských emigrantů k realizaci svého cíle, kterým bylo „nezávislé a suverénní Chorvatsko“. Zároveň si všímá, že se Tuđman vyvaroval násilí, ačkoliv se pohyboval mimo rámec ústavy z roku 1974 a snažil se odvrátit konflikt s JNA. Ačkoliv podle Tomce Tuđman vyslyšel hlasy radikálního jádra své strany, tak prováděl chytrou a legitimní politiku.¹⁷

Tuđmana považuje Tomac za člověka, který byl většinu života historikem, a jeho historické práce ho definovaly dlouho před rokem 1989. Domnívá se, že se obracel do minulosti, aby odhalil budoucnost. Z druhé strany ale upozorňuje, že

¹⁵ TOMAC, Zdravko, *Predsjednik protiv krivotvorina i zaborava*, Slovo M, Zagreb, 2004

¹⁶ Podle TOMAC, str. 17–31, 45, 296–299

¹⁷ Podle TOMAC, str. 55–58

Tuđman-historik může podkopat Tuđmana-politika. To se týká především sdělování jeho názorů o Bosně a Hercegovině cizím diplomatům a médiím.¹⁸

Tato biografie je tak psána ze silných nacionalistických pozic. Tuđman je v ní chápán jako historická osobnost, která při vytváření nezávislého a suverénního Chorvatska musela provádět i nepopulární a sporné kroky. Ty by mu podle něj měl ale chorvatský národ prominout a vidět ho jen jako velkého člověka, tvůrce jeho státu. Tuđman navíc v žádném případě nesmí být vnímán jako agresor. Za veškeré utrpení lidu nesou podle Tomce vinu západní politici a mezinárodní společenství. Tuđmana vidí autor jako geniálního стратега a velmi moudrou osobnost.

2.1.5 Ivan Bekavec: „Vymyšlený Tuđman“, Zagreb, 2007

Nejedná se o biografii v klasickém smyslu slova, ale o kritickou reakci na jiný životopis Franja Tuđmana – dílo „Tuđman – biografie“ Darka Hudelista. Ten je autorem velmi kritického a i přes mnohé výhrady doposud nejkvalitnějšího a především nejkompexnějšího životopisu prvního chorvatského prezidenta, o jehož výjimečném postavení může svým způsobem svědčit i fakt, že na rozdíl od ostatních k Tuđmanovi kritických biografii měli Tuđmanovi obdivovatelé potřebu se k ní ohradit vydáním kritické knihy „Vymyšlený Tuđman“. Sepsání této polemiky se, nutno podotknout, dosti nešťastně ujal profesor filozofie a komparativní literatury Ivan Bekavec¹⁹.

Bekavcovo dílo má 234 stran a je rozděleno do tří částí.

Autor vzbuzuje dojem, že se při psaní této polemiky s Darkem Hudelistem o osobě Franja Tuđmana inspiroval právě svým „učitelem“ Franjem Tuđmanem, konkrétně jeho způsobem vedení polemických debat s historikem Ljubomirem

¹⁸ Podle TOMAC, str. 64

¹⁹ Ivan Bekavec (narozen v roce 1948 v Žeževici u Omiše). Vystudoval filozofii a komparativní literaturu na Filozofické fakultě Univerzity v Záhřebu. Magisterskou práci napsal o recepci Wittgensteinovy filozofie. V roce 1972 byl odsouzen a uvězněn na ostrově Goli otok, podle jeho názoru kvůli „chorvatskému nacionalismu“. V letech 1993-1997 byl šéfredaktorem chorvatské „sbírky zákonů“ „Narodne novine“ a od roku 1997 ředitelem „Chorvatského informačně-kulturního ústavu“, ve kterém v roce 1998 rozběhl první chorvatský týdeník v angličtině („Croatia weekly“), který vycházel do doby, než ho vláda Ivici Račana v roce 2000 zastavila a Ústav zlikvidovala. Je autorem politických analýz a polemik „Oheň na Adrionu“ (1998) a „Zrada na Pantovčaku“ (2001). Podle BEKAVAC, str. 235

Bobanem na stránkách Telegramu v roce 1967.²⁰ Stejně tak se Ivan Bekavec rozhodl v prvé řadě nejrůznějšími způsoby očernit Darka Hudelista místo toho, aby předložil vlastní důkazy, které by ukazovaly na to, že se mýlí. Místy navíc jeho polemika vzbuzuje takový dojem, že Bekavec Hudelistovu knihu buď vůbec nečetl, anebo se spoléhá, že ji nečetli jeho čtenáři.

Bekavcovi vadí v zásadě tři věci, které jsou podle něj zároveň jádrem celé Hudelistovy biografie. První je, že Hudelist obvinil Tuđmana z vyhnání Srbů z Chorvatska, druhou je obvinění z pokusu o získání částí jiného státu, třetí pak, že ho prohlásil zločincem proustašovské politické orientace, který všechny hlavní prvky své politiky převzal od Makse Luburiće²¹.

Hudelist podle něj vidí Tuđmana jen černě. Bekavec proto dokonce nazývá tuto knihu třetím úderem na Tuđmana. Prvním měl být boj proti národnímu socialismu a fašismu, druhým komunistická strana, které byl dvě desetiletí oddaným členem a která ho dvakrát uvěznila, třetím pak zmiňovaný Hudelistův životopis Franja Tuđmana.²²

²⁰ Tuđman na Bobanovu čistě vědeckou a důkladnou kritiku, která usvědčovala Tuđmana z plagiátorství, odpovídal politickým způsobem, kterým, aniž by jakkoliv souvisel s tématem, navíc všechny okolo sebe včetně stranického šéfa Bakariće, obviňoval z rankovićovství.

²¹ Maks Vjekoslav Luburić (narozen v Humci u Ljubošek v roce 1914, zemřel ve španělském Carcagente v roce 1969) byl ustašovský důstojník a velitel koncentračního tábora v Jasenovci. Koncem září 1941 byl pozván Gestapem do Německa, aby se seznámil s organizací koncentračních táborů. Po svém návratu zakládal po NDH tábory podle německého vzoru. Luburić se tak stal synonymem ustašovského teroru v NDH. V dubnu 1945 byl jmenován generálem domobranů. Po skončení druhé světové války uprchl přes Maďarsko, Rakousko a Francii do Španělska. Nějakou dobu spolupracoval s Pavelićem, ale v roce 1955 mu odmítl poslušnost. Na to byl vyloučen z ustašovského hnutí, založil „Společnost přátel Driny“, a později „Chorvatský národní odpor“. Přestěhoval se do Carcagente, založil tiskárnu a vydával časopisy a psal knihy. Texty podepisoval pod pseudonymem „Bojnik Dizdar“ a „Generel Drinjanin“. V roce 1967 se v jeho tiskárně nechal zaměstnat Ilija Stanić, který ho (najatý od Jugoslávské tajné služby) zabil. Poslední léta života se Luburić věnoval otázce smíření chorvatských politických sil doma i v zahraničí (nacionalistů a komunistů) s cílem vytvořit samostatný chorvatský stát.

Podle [http://hr.wikipedia.org/wiki/Vjekoslav_\(Maks\)_Luburić](http://hr.wikipedia.org/wiki/Vjekoslav_(Maks)_Luburić), 17. 4. 2008

²² BEKAVEC, Ivan, *Izmišljeni Tuđman: O lažima, krivotvorinama i namjerama Hudelistove "biografije"* prvog hrvatskog predsjednika, Zagreb, 2007, str. 9

Bekavec zdůrazňuje Tuđmanovo partyzánství, ostatně tak ho zachycuje i Hudelist, proto autor nechápe, jak je možné, že ho Hudelist označuje za Luburićevce. Přitom ale na několika místech Bekavec Hudelista označuje s pohrdáním za komunistu a člověka, který „nemůže zapomenout svět Josipa Broze. (...) Vlastně jen provádí Titovo ‚učení‘ ze školy revolučního myšlení, které zní: nedržet se faktů jako opilý plotu. (...) Před očima by se nám naskytl pohled na stranickou schůzi, na které pravověrní soudí ‚nepřátele národa a státu‘, nebo nějaké vetché, Kafkovo, temné divadlo, ve kterém se odehrává drama absurdity. Shromáždění (Šimunjak, Vonta, Gretić, Mrkoci, Bulat, Lepa Popović, Ljaka, Bakarić, Mesić, Špegelj...) ke vzpomínce Tuđmanova jména vstávají jeden za druhým a velmi ostře a silně mluví proti tomu člověku. Požadují, aby se proti němu konečně podniklo něco, co ho jednoduše vymaže z historie. Moc dobře vědí, že nebude jednoduché popřít jeho zásluhy o Chorvatsko, a i kdyby v tom uspěli, ještě je tu strach z Tuđmana-legendy.“²³

Z jedné strany Bekavec ostře vystupuje proti komunistům, z druhé pak ale v obraně Tuđmana a „demokratického Chorvatska, jehož se stal prvním prezidentem“, před ustašovskou a fašistickou nálepkou, Hudelistovi vytýká, „že chce každým možným způsobem minorizovat úlohu Franja Tuđmana jako partyzána“²⁴. Anebo, že „k samostatnosti a osvobození podle Hudelistovy knihy Chorvatsko nevedl partyzánský generál, ale proustašovsky orientovaný zločinec.“²⁵ Bekavec se domnívá, že se Hudelist dokonce „velmi snaží, aby nezpochybnil i vysoké vyznamenání, partyzánskou Pamětní medaili 1941, kterou Tuđman obdržel v roce 1945.“²⁶ Přitom touto medailí se sám Tuđman ve svém prezidentském období nikterak nechlubil a navíc ji získal až na konci padesátých let poté, co mu ji jeho partyzánští spolubojovníci z Chorvatského Záhoří ani nechtěli udělit, protože si ji podle nich nezasloužil, o čemž ale sám Hudelist obšírně pojednává.

Dalším Hudelistovým prohřeškem má být, že ve svých obviněních proti Tuđmanovi postupoval podobně jako obžaloby haagského tribunálu. Obě podle Bekavce tvrdí to samé a o tom, že se jedná o zločinné spiknutí, si Bekavec myslí, že

²³ BEKAVEC, str. 12-13

²⁴ BEKAVEC, str. 60

²⁵ BEKAVEC, str. 15

²⁶ BEKAVEC, str. 61

„Hudelist konstruuje postavu člověka (monstra) a politika (zločince), který byl vůdcem chorvatského státu, když se vytvářel, bránil a osvobozoval.“²⁷ Vytýká Hudelistovi, že si nepostavil otázku budoucnosti chorvatského státu, ale viděl jen zločin.

Tím ale výčet Hudelistových „hříchů“ nekončí: „Kdyby Darko Hudelist ve své knize o prvním chorvatském prezidentovi dr. Franju Tuđmanovi vyšel z elementární, ale pro tuto knihu klíčové otázky: kdo byl Franjo Tuđman, kdyby začal od zkoumání, svědectví a dokumentů, kdyby chtěl slyšet pro et contra, kdyby chtěl potvrdit pravdu o tom člověku, kdyby přihlížel k faktům, činům a historickým okolnostem, kdyby rozlišoval příčiny od následků, mohli jsme mít důležitou a zajímavou knihu, protože Darko Hudelist je velmi snaživým člověkem, který umí psát. Avšak, on se vydal jinou cestou. Vyšel z požadavku, aby se zrevidovaly nejnovější chorvatské dějiny, ale aby k tomu mohlo dojít, je zapotřebí, post festum, změnit tvář a dílo Franja Tuđmana.“²⁸

Bekavec jakoby nepochopil, že se Tuđmanův život skládal ze dvou navzájem zcela protichůdných období – komunismu a chorvatského nacionalismu, a tak mu dělá problém při Tuđmanově obhajobě obratně argumentovat v neprospěch Hudelista, jak je patrné například z tohoto úryvku: „Tuđmanův veliký hřích, jak ho ukazuje Hudelist, je v tom, že opustil ‚revoluční historiografii‘ a chorvatskou realitu 20. století viděl jinak než komunistická strana. Stejně jako politicky totožné přesvědčení s radikálními proustašovskými skupinami.“²⁹

Místo argumentů jde Bekavec cestou pokládání řečnických otázek typu: „Co by bylo, kdyby nedošlo k pádu komunismu? Co by bylo, kdyby nebyla zničena avnojská Jugoslávie? Co by bylo, kdyby nebyl Tuđman zvolen předsedou HDZ? Co by bylo, kdyby jeho strana nevyhrála první volby? Co by bylo, kdyby ve svém útoku 1991 agresori opravdu došli až k hranici na ose Virovitica-Karlovac-Karlobag? Co by bylo, kdyby Chorvaté nezačali organizovat armádu a nepustili se do operace ‚Bouře‘?“³⁰, na které nedává odpovědi. Naštěstí je dávká na různých místech Darko Hudelist.

²⁷ BEKAVEC, str. 11

²⁸ BEKAVEC, str. 15

²⁹ BEKAVEC, str. 16

³⁰ BEKAVEC, str. 26

Bekavec také Hudelistovi vytýká, že se nevěnuje Tuđmanovu skutečnému politickému programu, jeho úspěchům ani hodnocení politického programu HDZ, ačkoliv sám Hudelist ve své knize přiznal, že se nechce do podobných soudů pouštět.³¹

Zajímavé je, že Bekavce nechává zcela klidným celá řada bodů Tuđmanova životopisu, a to i těch, ve kterých Hudelist usvědčil Tuđmana ze lži a podvodu, anebo jsou přinejmenším sporné a existuje u nich celá řada možných vysvětlení (sebevražedné úmysly z konce roku 1942, vražda jeho macechy a následná sebevražda jeho otce, Tuđmanovo vědecké plagiátorství, nejasnosti okolo jeho doktorátu, tajná jednání Tuđmana s Miloševićem v devadesátých letech – Karađorđevo, Tikveš a další...), o těch se dokonce vůbec nezmiňuje. Na Tuđmanovu obranu se Bekavec staví, jak už bylo zmíněno, ve snaze očistit ho od označení, že je následovníkem Makse Luburiće, že vyhnal Srby z Chorvatska a měl územní požadavky vůči Bosně a Hercegovině.

Vedle toho si všímá Norvalu a obvinění, že se Tuđman a jeho rodina výrazně obohacovali ve svůj prospěch. Norval je podle Bekavce Hudelistova fikce bez jakýchkoliv důkazů, která navíc vznikla na základě převyprávění z druhé či třetí ruky. Důkazem pro to, že se Tuđman neobohatil (Hudelist ho obviňuje, že mu na jeho účet počátkem devadesátých let mělo přijít 5 až 7 miliónů amerických dolarů), přitom podle Bekavce i bankovní úřednice Ankica Lepej našla na Tuđmanově soukromém účtu jen 210.000 německých marek a 15.000 amerických dolarů.³²

Bekavec trestá každou Hudelistovu chybičku. Snaží se ho nachytat každým jeho překlepem či některou z méně obratných formulací. To vše dovede hravě změnit

³¹ Bekavcovi chybí v Hudelistově díle především „srbská agrese na Chorvatsko“ a „agónie Vukovaru“. Vytýká mu, že se neptá, odkud pochází zbraně povstalců, ani „že určitá armáda s pěticípou hvězdou na přílbě a vlajce začala v roce 1991 ničit Chorvatsko“. Nezmiňuje se o mezinárodním uznání Chorvatska, jeho začlenění do OSN. Neukazuje osvobození okupovaných území, ani klidnou reintegraci Podunají, transformaci z komunizmu k demokracii, ani přechod z centrálně plánovaného hospodářství k tržnímu, privatizaci, zbrojní embargo v situaci, kdy byla okupována část země. Nemluví o operacích agentů KOS na území Chorvatska po roce 1991, o operacích Labrador a Opera, agentech KOS v chorvatských státních orgánech a mezi novináři. Dále Hudelistovi vytýká, že za Tuđmanův hlavní cíl vojenské operaci "Bouře" považuje snížení počtu Srbů v Chorvatsku, a nikoliv osvobození okupovaného území. BEKAVEC, str. 22

³² BEKAVEC, str. 100

ve výsměch Hudelistovi. Používá citáty, které shazují Hudelistovo dílo. Vyčítá mu, že ukazuje jen Tuđmanovu temnou stránku, že nepřináší názory jeho obhájců. Hudelist se přitom ale opírá o širokou paletu svědků a navíc také o výpovědi samotného Tuđmana, které pořídil při osobních rozhovorech během příprav své verze biografie prvního chorvatského prezidenta.

Bekavec si stěžuje, že Hudelist snižuje váhu funkcí, které zastával Franjo Tuđman, ale když o stejných funkcích píše v souvislosti s někým jiným, některým z jeho spolubojovníků či spolupracovníků, tak je vše vpořádku. To vše ukazuje na to, že jeho obdivovatelé chtějí mít Tuđmana v každém období jeho života jako hrdinu, člověka, který ve všech ohledech vyniká nad ostatními.

Poté co se Bekavec pokusil velmi nepřesvědčivě a neobratně prokázat Hudelistovu neschopnost napsat věrohodnou a pravdivou biografii o prvním chorvatském prezidentovi, se v druhé části své knihy na základě sekundární literatury³³, z níž většina postrádá jakoukoliv objektivitu, už bez citací či konstruovaných citací z Hudelista, pustil do „vlastního“ vidění toho, co se dělo v Chorvatsku po roce 1990. Snaží se vyvrátit, že by Tuđmanovi šlo o vyhnání Srbů a o získání území části Bosny a Hercegoviny. Většina pramenů, o které se Bekavec opírá a bere je jako přesvědčivý důkaz o tom, že Tuđmanovi nikdy nemohlo jít o „očistění Chorvatska od Srbů“ a „získání částí území Bosny a Hercegoviny“, je jednostrannou reakcí té části chorvatských historiků, kteří se bouří proti pokusům o revidování „vítězného vidění“ novodobých chorvatských dějin.

³³ Bekavec se opírá o díla: HARTMAN, Florence: *Milošević, dijagonala luđaka*, Adamić, Rijeka; Globus, Zagreb, 2002; STAREŠINA, Višnja: *Haaška formula*, Stih, Zagreb, 2005; VOJČIĆ, Branko: *Dubrovnik rat za mir*; BARIĆ, Nikica: *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990-1995*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005; RAGUŽ, Vitimir Miles: *Da nije bilo Oluje*, Stih, Zagreb, 2005; SEKULIĆ, Milisav: *Knin nije pao u Beogradu*, Nidda Verlag GmbH, Bad Vilbel, 2000; *Istina o BiH, dokumenti 1991.-1995.*, Slovo M, Zagreb, 2005; KASAPOVIĆ, Mirjana: *Bosna i Hercegovina: podijeljeno društvo i nestabilna država*, Politička kultura, Zagreb, 2005; ZLOPAŠA, Ivan: *Politička sudbina Hrvata u BiH*, HB BiH, Mostar, 2005; SHRADER, Charles, R.: *Muslimansko hrvatski građanski rat u srednjoj Bosni – vojna povijest 1992-1994*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2004; DJIKIĆ, Ivica: *Domovinski obrat*, V.B.Z., Zagreb, 2004; THACHER, M.: *Državničko umijeće*, Školska knjiga, Zagreb, 2003; *Okovana Bosna*, Bošnjacki institut, Zürich, 1995; KADIJEVIĆ, V.: *Moje viđenje raspada*, Beograd, 1993.

K němu dochází především po roce 2000 v moderní chorvatské historiografii, která se věnuje velmi kriticky zkoumání vlastní minulosti, a to i té nejsoučasnější. V posledních letech vyšla v Chorvatsku celá řada kritických vydání pramenů z moderní historie. Většina Bekavcem citovaných historiků se snaží za každou cenu udržet „tradiční, tzn. vítězné“ vidění současných chorvatských dějin.

Chorvatsko se podle nich celou dobu jen bránilo velkosrbské agresí a vojenské operace „Blesk“ a „Bouře“ většina těchto autorů vnímá jako osvobození okupovaných území v Chorvatsku. Přitom podle nich nedocházelo k vyhánění a vraždění civilního obyvatelstva srbské národnosti, které na základě jejich názoru Chorvatsko opustilo samo a dobrovolně. Podobně vidí také „chorvatské územní aspirace na Bosnu a Hercegovinu“. I zde se snaží navodit přesvědčení, že šlo pouze o obranu chorvatské populace v Bosně a Hercegovině, kterou bylo také v tomto státě potřeba ochránit. Pokud už se nějaký chorvatský voják pustil do válčení, pak to podle nich bylo až poté, co ozbrojený střet vyvolali Muslimové anebo Srbové. Za typický příklad uvádím Bekavcovu citaci: „Společenství (později Republika) Herceg-Bosna vznikla, jako výraz přirozených a historických práv Chorvatů jako konstitutivního národa na sebeurčení na obranu Chorvatů proti srbské agresí v podmínkách úplného rozpadu státního a společenského uspořádání Bosny a Hercegoviny. Byla v první řadě formou vojenskopolitické organizace Chorvatů, aby zachránili své holé životy od srbských útoků, svoje základní politické zájmy a práva a sociálně přežili ve válce...“³⁴

Ve třetí části své kritiky Hudelista Bekavec znovu opakuje obvinění, které proti jeho biografii vznesl v první části své knihy.

Toto polemické dílo Ivana Bekavce se tak stává ukázkovým příkladem toho, jakým způsobem vystupují Tuđmanovi obránci proti jeho kritikům. Model je vždy téměř stejný. V první řadě jde o to, co nejvíce zesměšnit autora. Je přitom zcela jedno, jestli se jedná do té doby o velmi uznávaného a respektovaného novináře, jakým je bezesporu Darko Hudelist, který na své biografii spolupracoval se samotným Tuđmanem, nebo o redaktory „Feralu Tribune“, kteří jsou podobným výsměškům vystavováni prakticky od té doby, co Tuđman s HDZ vyhrál první volby a stal se chorvatským prezidentem.

³⁴ Podle BEKAVEC, str. 113-177

Zesměšnění přitom probíhá na dvou úrovních. První by se mohla označit za ideologickou a druhá za otázku odborné způsobilosti.

Tuđmanův oponent je označen na pomyslné škále za pokud možno co největšího odpůrce jeho režimu – tedy nejčastěji za „komunistu“, „jugokomunistu“, „velkosrba“, „unitaristu“, „potomka smíšených chorvatsko-srbských manželství nebo oficírů JNA“.

Poté se přistoupí k otázce jeho odborné způsobilosti, kterou je potřeba dokázat ne na základě předkládání relevantních důkazů (protože ty ve většině případů ani neexistují), ale na několika autorových nepřesných formulacích, překlepech či nepozornostech. To vše s cílem odradit „vlastenecky smýšlejícího čtenáře“ od dalšího čtení. Aby to bylo takřka stoprocentní, je potřeba přidat ještě několik řečnických otázek typu „co by bylo, kdyby...“, na které ale autor přesvědčený o Tuđmanově nenahraditelnosti nemůže dát odpověď, protože by nejspíše na konci musel sám přiznat, že na Tuđmanově místě mohl stát prakticky kdokoliv, a že by za dané mezinárodně-politické situace k rozpadu Jugoslávie stejně došlo, čímž by ale zcela dekonstruoval mýtus Tuđmana „Otce vlasti“, „Zakladatele“, „Osvoboditele“.

Pokud ani v tuto chvíli čtenář není dostatečně vystrašen, že bez Tuđmana by samostatné Chorvatsko nikdy nevzniklo a jeho hranice v rámci „Velkého Srbska“ by dodnes byly „na ose Virovitica-Karlovac-Karlobag“ a autorovi neuvěří to, že Tuđmanův kritik od samého začátku lže, jak když tiskne, pak ještě zbývá přidat obraz Tuđmana hrdiny, který už od samého dětství bojoval za chorvatské národní zájmy, vždy nad všemi vynikal, partyzána, generála, doktora věd, který se ale opakovaně v průběhu života stal obětí „velkosrbských a unitaristických stoupců“, ať už v partyzánském hnutí, JNA, Svazu komunistů Jugoslávie (Chorvatska) nebo ve vědeckých kruzích, přesvědčeného pacifisty, „který se nemůže dívat, ani když se zabíjí kuře“. To vše doplněno o „jednu jedinou pravdu“ o Franju Tuđmanovi, ať už na základě nepsaných instrukcí Tuđmana svým věrným, jak má být vyobrazován, jak má vypadat okolo něj budovaný mýtus, či jakéhosi „Hebrangova manifestu“³⁵, který

³⁵ Tak jsem se rozhodl označit ukázkový text, respektive instrukci, jakým způsobem má být hodnocena osobnost Franja Tuđmana, který sepsal Andrija Hebrang. Ten zastával jako člen HDZ a lékař po dvě období funkci ministra zdravotnictví a sociální péče (1990-1992 a 1993-1998) a 4 měsíce také post ministra obrany v roce 1998 po smrti Gojka Šuška.

„1. Dr. Franjo Tuđman zakladatel chorvatského státu, který se musel bránit ‚špinavé srbské agresí‘ - nebyl tak jen prezidentem a politickým vůdcem, ale i vrchním velitelem ve válce. Zvítězil tak nejen jako státník, ale i jako vojevůdce, který ubránil všemi státy světa uznané Chorvatsko navzdory mezinárodní blokádě Chorvatska, která se projevovala zákazem nákupu zbraní, zatímco srbský agresor měl vojenské vybavení pro desetiletí válčení. Přivedl Chorvatsko do Spojených národů a Rady Evropy. Pod jeho velením byla vybudována vítězná armáda. Současně jsme nakrmili milión uprchlíků a vyhnanců, postarali se o šedesát tisíc raněných, zabezpečili nezaopatřené děti a sirotky, znovu postavili zbořené domy, školy a nemocnice... Pod Tuđmanem jsme zavedli demokracii ve válce a bez jediného politického vězně. Pod jeho vedením jsme smířili děti stran, které proti sobě stály během druhé světové války a to i bez lustračních zákonů. A konečně, po brilantně provedeném vítězství v Bouři, bychom bez Tuđmana nikdy klidnou cestou a bez obětí neosvobodili Podunají.

2. Tuđmanovy chyby – Bez ohledu na chyby, kterých se dr. Tuđman dopustil, mu patří největší zásluha – vznik chorvatského státu. Ano, dopustil se chyb ve vedení hospodářství, při zneužití postavení jednotlivců, ve způsobu jakým komunikoval s opozicí. Chyboval, protože zároveň budoval stát, demokracii, vedl obrannou válku a bojoval proti komunistickému dědictví v našich hlavách. Ale přijměme, že chyboval, stejně jako chyboval i Bismarck, sjednotitel německých plemen, rovněž Atatürk, tvůrce moderního Turecka, Churchill, vůdce anglických vítězství. Vytvářet stát v okolnostech, ve kterých to činil Tuđman, a nechybovat přitom, to by nebylo rovno člověku. Tuđman se v současnosti, tedy po své smrti, stále více setkává s kritikou, těžkými lži a pomluvkami. Zdravý Tuđman by si hravě poradil se všemi problémy, které lidé začali po zmizení bezprostředního nebezpečí vnímat, s poklesem životní úrovně, nezaměstnaností, obohacováním jednotlivců a kriminalitou.

3. Politický hyenismus – Existují tři zájmové skupiny, které chtějí očermit Tuđmana. Nejdříve ti, kteří nechtěli chorvatský stát, ať už z mezinárodních, anebo egoistických důvodů, potom ti, kteří od něj byli ve válce poraženi – komunisté, Srbové a děti oficírů JNA, z nichž mnozí studovali na velkosrbských vojenských školách a nyní po smrti Tuđmana, protože za jeho života k tomu neměli odvahy, chtějí rozséváním lží o Tuđmanovi podvědomě ospravedlnit své mládí, své byty a domy, výchovu svých dětí, svá manželství a rodinné vztahy a nakonec ti, kteří nemohou přebolet politické porážky, které jim uchystal v rovnoprávném demokratickém boji Tuđman, musí ho negovat, protože sami nic nevytvořili.

4. Lži o Tuđmanovi – všechny tyto skupiny mají jednu společnou zbraň a tou je lež. Počítají s tím, že lid začne zapomínat a s tím, že budou tak dlouho opakovat nepravdu, dokud z ní nevznikne pravda. Kriminalizovat nebo negativizovat celek kvůli zanedbatelné menšině je historický zločin. ‚Bouře nad Krajinou‘ (dokumentární film chorvatského režiséra původem z Černé Hory, Božidara Kneževiče ‚Oluja iznad Krajine‘ z roku 2001. Jednalo se o první film, který se věnoval problematice válečných zločinů, ke kterým došlo během vojenské operace ‚Bouře‘. Film vyvolal kritiku v řadách Tuđmanových příznivců a chorvatských nacionalistů, kteří ho označili za lež a za pokusy o ukázání srbské verze událostí a opus o snížení hodnoty válečného konfliktu na území Chorvatska v devadesátých letech dvacátého století a jeho účastníků. Kneževič krátce po zveřejnění filmu v pořadu HRT ‚Latinica‘, tragicky zahynul při automobilové nehodě. Nelze se tak vyhnout spekulacím, že za jeho smrtí nestála jen obyčejná autonehoda. pozn. I. V.), jak pojmenovávají jeden

bylo potřeba jako neoficiální instrukci na jeho obranu vytvořit po Tuđmanově smrti, po které začala s postupem času nabírat na intenzitě síla a počet jeho kritiků. K ospravedlnění před nemilosrdnou kritikou pak mají sloužit četná díla autorů té části historiků a odborné veřejnosti, která se nechce smířit s pokusy o předělání „vítězných“ podoby moderních chorvatských dějin, jejichž kvalita, nestrannost a věrohodnost je ale více než zpochybnitelná.

Vedle mnou vybraných ukázkových příkladů životopisů Franja Tuđmana vyšla ještě celá řada dalších.³⁶ Nejčastěji se jednalo o přehledy jeho politické

ze svých falsifikátů, který ukazuje události, které jsou odsouzenfodné v té části, ve které oběť překročila pravidla obrany. Ale nijak neodsuzují dřívější uragán nad Chorvatskem, ve kterém agresor plánoval zločin, který vyvolal poněkud přehnanou odpověď při obraně. Jiní ho obviňují z toho, že se chtěl válkou obohatit, přitom jsme všichni svědky jeho skromného života. Netoužil po majetku, domech, kde by trávil dovolenou, jachtách, vinohradech. 5. Ne sebe, ale svou funkci chtěl vyznačit důstojností – pojem zvoleného prezidenta pro něj byla pozemská svatost. Tou funkcí chtěl vyjádřit hrdost národa a suverenitu státu. Proto byl vždy vážný, ale ne mrzutý. Obklopil se protokolárními obřady, ale ne jinými než prezidenty jiných států. 6. Tuđman by nikdy neospravedlnil zločin – lžou o tom, že chtěl obětovat Dubrovnik, že zastavil průlom nepřátelského obklíčení Vukovaru. Lžou, když Tuđmana spojují s některými válečnými zločiny. Nikdy by neospravedlnil zločin, vždy požadoval, aby byli ochráněni civilisté a nevinní. 7. Vnucovali mu kresby rozdělení Bosny – jeho údajná vůle rozbít Bosnu a Hercegovinu jsou ty nejtěžší lži a obvinění proti Tuđmanovi. Ten přitom následoval mezinárodní společenství, které první plány rozdělení servírovalo v Coutillierově plánu a později v podobě Vance-Owenova plánu a poté ve formě konfederace. Vnucovali mu kresby rozdělení Bosny na ubrousku, i když sám jeho vlastník přiznal, že je autorem těch kreseb. Co si myslel sám Tuđman o rozdělení, ukázal, když odmítl Izetbegovićovu nabídku na připojení Hercegoviny, protože věděl, že by tento podvod znamenal konec idejí o svobodném Chorvatsku. Místo toho mu nabídl Splitskou dohodu a zachránil Bihać od srbského masakru. 8. ‚Zavázal jste si svůj lid, protože jste mu v historických okamžicích byl v čele a umožnil jste vytvoření státu. Ale stejně jako všichni velcí lidé, ani Vy se za to nedočkáte výrazů díků. Tak učiní až následující generace‘, jak mu napsal Henry Kissinger a já (Andrija Hebrang, pozn. I. V.) bych k tomu dodal, že to se stane, až politici slepci procitnou, teprve v tu chvíli, kdy přestaneme ztrácet národní energii v hádkách, bude moci přijít lepší budoucnost. Neexistuje šťastný národ ani stát, který se ohlíží zpátky a přitom nevidí problémy před sebou. Ale stejně tak neexistuje šťastný národ, jestliže nepřijal historickou úlohu svých velikánů, stejně jako je úloha našeho prvního prezidenta při vytváření chorvatského státu. Podle HEBRANG, Andrija, Neistine o prvom hrvatskom predsjedniku dr. Franji Tuđmanu, In: Dr. Franjo Tuđman – vizije i postignuća, str. 133-142

³⁶ PAVLETIĆ, Vlatko: *Velikan cjelokupne hrvatske povijesti – Tuđmanova politička doktrina*, Zagreb, 1997, MIHANOVIĆ, Nedjeljko: *Dr. Franjo Tuđman: znanstvenik i državnik*, Zagreb, 1997;

činnosti, referáty z konferencí o postavě Franja Tuđmana, souhrny obdivných citátů o prvním chorvatském prezidentovi, ale také fotografické monografie. Ty se ale svým obsahem a viděním Tuđmana prakticky v ničem neliší od těch, které jsem si zvolil pro svou analýzu. Také v nich je Tuđman ukázán jako zcela bezchybný, s těmi nejctnostnějšími vlastnostmi, zakladatel a osvoboditel Chorvatska, který nesmí být za své činy kritizován a který nikdy neusiloval o rozdělení Bosny a Hercegoviny a vyhnání Srbů z Chorvatska. Tato stanoviska zastupovali jeho obdivovatelé za jeho života stejně tak vehementně a agresivně, jako po jeho smrti.

K jeho obdivovatelům se navíc po Tuđmanově úmrtí postupně připojovali také jednotliví zástupci za jeho vládnutí opozičních stran, kteří Tuđmana sice kritizovali za jednotlivé jeho politické kroky, především za politiku v Bosně a Hercegovině, zároveň ale ctili Tuđmana jako tvůrce a osvoboditele Chorvatska, historickou osobnost, o které by mělo být mluveno jen v dobrém a pouze v souvislosti s jeho zásluhami, bez ohledu na jeho autoritativní styl vlády, ožebračení Chorvatska a jeho obyvatel a agresivní politice vůči sousedním státům a etnickým menšinám.

HORVATIĆ, Dubravko: *Dr. Franjo Tuđman – sinteza teorije i prakse*, Zagreb, 1999; MIJATOVIĆ, Anđelko: *Pregled političkog i državničkog rada dr. Franje Tuđmana: 1989.-1999.*, Zagreb, 2000; JURIN KOSTOVSKI, Ljubica: *Dr. Franjo Tuđman: (14.5.1922.-10.12.1999.)*, Zadar, 2000; IVANKOVIĆ, Nenad: *Predsjedniče što je ostalo?*, Zagreb, 2000; SOAVE, Antonio J.: *Moje voljena Hrvatska: Trenutak u životu Franje Tuđmana i zemlje koju je pomogao stvoriti*, Zagreb, 2002; BEKAVEC, Ivan: *Dr. Franjo Tuđman – vizije i postignuća*, Zagreb, 2002; TOMAC, Zdravko: *Moji pogledi na sudbinske odluke, koje je donosio dr. Franjo Tuđman u razdoblju od 1989. do 1992.*, In: Časopis za suvremenu povijest, č. 34 (2002), str. 873-898; *Dr. Franjo Tuđman – neoprostena pobjeda: rasprava sa simpozija organiziranog u povodu treće obljetnice smrti prvoga hrvatskog predsjednika*, Záhřeb, 2003; ŠOŠIĆ, Hrvoje: *Istine o dr. Franji Tuđmanu*, Zagreb, 2003; JELČIĆ, Dubravko, PEČERIĆ, Josip: *Tuđmanove tri sekunde*, Zagreb, 2004; TOMAC, Zdravko: *Predsjednik protiv predsjednika*, Zagreb, 2005; RADOŠ, Ivica: *Tuđman izbliza*, Zagreb, 2005; ŠOŠIĆ, Hrvoje: *Tuđmanova bilanca nezavisne republike Hrvatske: 15.1.1992.-10.12.1999.*, Zagreb, 2005; TUĐMAN, Ankica: *Moj život s Francekom*, Zagreb, 2006; JURIĆ, Veseljko: *Dr. Franjo Tuđman: fotomonografija 1990-1999*, Zagreb, 2007; PAVLETIĆ, Vlatko, *Tuđmanova doktrina i drugi članci*, Zagreb, 2007; TOMAC, Zdravko: *Tuđmanizam i mesičizam: predsjednik protiv predsjednika*, Zagreb, 2007

K Tuđmanově podpoře ze strany jeho obdivovatelů pomáhá také „Deklarace o Domovinskem ratu“^{37,38}, přijatá chorvatským parlamentem 13. října 2000, která de

³⁷ „Domovinski rat“ je chorvatský pojem pro válečný konflikt na území Chorvatska v letech 1991-1995. V dalším textu budu používat místo „Domovinski rat“ (v doslovném překladu vlastenecká válka) – „válečný konflikt na území Chorvatska v devadesátých letech dvacátého století“, pozn. I. V.

³⁸ „Poslanecká sněmovna chorvatského státního sněmu, zdůrazňující, že vítězstvím ve válečném konfliktu v Chorvatsku (1991-1995) chorvatský národ a jeho občané potvrdili své rozhodnutí a připravenost na vybudování a uchování Republiky Chorvatsko jako samostatného a nezávislého suverénního a demokratického státu, považující základní hodnoty válečného konfliktu na území Chorvatska v devadesátých letech dvacátého století za jednoznačně přijaté celým chorvatským národem a všech občanů Republiky Chorvatsko, vycházející z potřeby, aby Republika Chorvatsko právě na významu a základních hodnotách válečného konfliktu na území Chorvatska v devadesátých letech dvacátého století zajistila svůj klidný a nerušený celkový demokratický rozvoj, potvrzující, že na Republiku Chorvatsko provedlo Srbsko, Černá Hora a JNA s ozbrojenou podporou části srbského obyvatelstva v Republice Chorvatsko ozbrojenou agresí, vyjadřující vůli Poslanecké sněmovny chorvatského státního sněmu v souladu s Ústavou Republiky Chorvatsko, že poté co se Republika Chorvatsko stala samostatným a suverénním státem není připravena na vstup do jakýkoliv jugoslávských nebo balkánských státních celků, kvůli zastavení radikální politizace válečného konfliktu na území Chorvatska v devadesátých letech dvacátého století a v obavách z polarizace chorvatské společnosti, která by mohla mít dalekosáhlé následky, Poslanecká sněmovna chorvatského státního sněmu vyhláší tuto Deklaraci o válečném konfliktu na území Chorvatska v devadesátých letech dvacátého století. 1. Vytvořením Republiky Chorvatsko, jako samostatného a suverénního státu v mezinárodně uznaných hranicích, byly uskutečněny staleté touhy chorvatského národa a občanů Republiky Chorvatsko po svém vlastním státu na základě jednoty chorvatského národa ve Vlasti a ve světě s plebiscitně vyjádřenou vůlí v Ústavě z roku 1990, že základní hodnoty ústavně právního uspořádání budou svoboda, spravedlnost, vláda práva, mírotvorství s rovnoprávností národů a hájením lidských práv. 2. Republika Chorvatsko vedla spravedlivou a legitimní, obrannou a osvoboditelskou, nikoliv ziskuchtivou válku vůči komukoliv, ve které bránila své území proti velkosrbské agresí uvnitř mezinárodně uznaných hranic. 3. Úspěšná obrana během válečného konfliktu na území Chorvatska v devadesátých letech dvacátého století s konečnými osvoboditelskými vojenskými akcemi ‚Blesk‘ a ‚Bouře‘ a pozdější mírovou reintegrací chorvatského Podunají, vytvořila všechny předpoklady pro harmonický rozvoj Republiky Chorvatsko jako země, která přijala všechny demokratické standardy moderního západního světa a otevírá četné možnosti pro sblížení s tímto světem v politickém, bezpečnostním, ekonomickém a kulturním smyslu. 4. Základní hodnotou válečného konfliktu na území Chorvatska v devadesátých letech dvacátého století je vytvoření a obrana státní suverenity a územní integrity Republiky Chorvatsko, čímž jsou vytvořeny předpoklady pro fungování právního státu a vlády práva a fungování státních orgánů v souladu se zákony jako nejlepší způsob pro další afirmaci důstojnosti válečného konfliktu na území Chorvatska v devadesátých letech dvacátého

facto legitimizovala Tuđmanovu válečnou politiku, kvůli které byl nejčastěji svými životopisci-odpůrci kritizován.

2.2 ŽIVOTOPISY OD ODPŮRCŮ FRANJA TUĐMANA

2.2.1 Predrag Matvejević: „Skica portrétu Franja Tuđmana“, In: Strůjci války a míru, Split, 1999

První Tuđmanův životopis od některého z jeho kritiků vyšel v roce 1999 v edici „Feralu Tribune“. Predrag Matvejević³⁹, významný současný chorvatský spisovatel, sice přispíval občas svými články do „Feralu Tribune“, nebyl však jeho

století. 5. V souladu se základními principy spravedlnosti a občanské solidarity, Republika Chorvatsko bude v rámci materiálních možností zajišťovat všem chorvatským obráncům, rodinám zemřelých a poškozených válečným konfliktem na území Chorvatska v devadesátých letech dvacátého století, kteří se zasloužili o její vznik, plnou ochranu, důstojnost a péči. 6. Kvůli důstojnosti válečného konfliktu na území Chorvatska v devadesátých letech dvacátého století jsou chorvatské soudy povinny posuzovat všechny možné případy jednotlivých válečných zločinů, těžkých provinění proti humanitárnímu právu a všem ostatním zločinů spáchaných během agrese na Republiku Chorvatsko a v ozbrojené vzpouře během válečného konfliktu na území Chorvatska v devadesátých letech dvacátého století, za přísného přijetí zásad individuální odpovědnosti a viny. 7. Poslanecká sněmovna Chorvatského státního sněmu vyzývá všechny občany, státní a společenské instituce, odbory, spolky a média a zavazuje představitele a všechny státní orgány Republiky Chorvatsko, aby na základě jmenovaných principů chránili základní hodnoty a důstojnost válečného konfliktu na území Chorvatska v devadesátých letech dvacátého století, jako předpoklad budoucnosti naší civilizace. Tímto způsobem chráníme dignitu chorvatského národa a všech občanů Republiky Chorvatsko a zároveň ctíme čest, příklad a důstojnost všech obránců a občanů Republiky Chorvatsko, kteří se podíleli na obraně Vlasti. Záhřeb, 13. října 2000. Za Poslaneckou sněmovnu Chorvatského státního sněmu jeho předseda Zlatko Tomčić, v.r.“

<http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2000/1987.htm>, 21. 4. 2008

³⁹ Predrag Matvejević, (narozen v roce 1932 v Mostaru), studoval v Záhřebu a Sarajevu. Přednášel francouzskou literaturu na záhřebské filozofické fakultě. V roce 1991 opustil Chorvatsko, odešel do dobrovolné emigrace a přednášel na Nové Sorbonně v Paříži (Katedra obecné a komparativní literatury) a od roku 1994 na katedře slavistiky římské univerzity La Spienza. Působil jako místopředseda mezinárodního P.E.N. klubu. Je to vynikající znalec mediteriánské kultury, o které napsal mistrovskou knihu „Breviář Středomoří“. Další jeho významná díla jsou „Rozhovory s Krležou“, „O nové kulturní tvorbě“, „Jugoslávství dnes“. Přibližně desítky jeho knih byla přeložena do světových jazyků.

redaktorem, proto jsem tuto jeho skicu k portrétu Franja Tuđmana zařadil do této kategorie.

Zastupuje typický příklad pohledu na Tuđmana, který vedle něj hlásala většina tzv. „chorvatské inteligence“ a to už té, která zůstala v Chorvatsku, anebo se podobně jako on rozhodla pro dobrovolnou emigraci.

Jedná se o literární text o 16 stranách⁴⁰, s prvky psychologického portrétu, politického i osobního životopisu. Autor si všímá hlavně těch událostí jeho života, které odrážejí „roz dvojenost“ jeho osobnosti, tzn. jeho komunisticko-partyzánskou minulost v kontrastu s pozdějším chorvatským nacionalismem.

Matvejević kritizuje Tuđmanovy vlastnosti, jeho touhu být vždy ve všem první. Chorvatský vládce se podle něj vyznačuje nezkrotnými ambicemi a nepředvídatelnými proměnami. Je schopen udělat vše, i měnit svou vlastní budoucnost, aby mohl být v čele. Je ukazován jako zbabělec, který během druhé světové války nevpálil ani jedinou kulku, udával i rodinné přátele, kteří v něm vzbuzovali byt' jen sebemenší podezření z podpory ustašovců, vydával proti nim úderné propagandistické letáky, jen aby se zalíbil vedení strany a mohl postupovat vzhůru. Stejně se choval i v Bělehradě na ministerstvu obrany. Byl schopen udávat všechny okolo sebe, jen aby se dostal na vrchol. Chtěl být novým Titem, a to hlavně tím, že „napodoboval jeho špatné vlastnosti“.

Diví se Tuđmanově majetku, který měl nabýt z honorářů za prodej svých knih, když všichni knihkupci svorně prohlašují, že jejich prodejnost je zanedbatelná. Jeho díla navíc, když už je od někoho neopsal, psali jeho podřízení, ať už v redakci „Vojenské encyklopedie“ v Bělehradě, anebo Institutu dějin dělnického hnutí v Záhřebu.

Tuđmana Matvejević vidí jako absolutistického vládce, který má monopol na pravdu, a jeho lid za poddané, kteří mu musí sloužit. Kritizuje jeho „falešné katolictví“, které se v něm vzbudilo až ve chvíli, kdy se stal chorvatským prezidentem, i když do té doby církev bez milosti ve svých dílech kritizoval a obviňoval z univerzalizmu.

⁴⁰ Vycházím z českého vydání této knihy, která vyšla v roce 2003 v nakladatelství G plus G Praha. V originálním chorvatském vydání (druhé chorvatské vydání této knihy z roku 2001, které vyšlo v nakladatelství „Feral Tribune“) má text 18 stran, přičemž obsah je stejný. Pro citace používám český překlad textu od Jeronýma Březiny včetně všech jeho překladatelských nepřesností.

Kritizuje Tuđmana historika, zcela nekompetentního pro jakoukoliv vědeckou práci, který opsal také části své doktorské práce a zastával se teorie extrémních chorvatských nacionalistických kruhů, které zpochybňovaly slovanský původ Chorvatů. Podle Tuđmana byli Chorvaté potomci Chetitů, tedy íránského původu. To soudí podle chetitského zlomku, který připomíná chorvatskou šachovnici, kterou ale používaly národy od Apenin až po Levantu.

Nesouhlasí s jeho politikou v Bosně a Hercegovině, s pokusy o její dělení, s jeho teorií o Muslimech, kteří jsou podle něj „historickým, jazykovým a geopolitickým původem převážně Chorvaté“. Dále pak kritizuje jeho antisemitismus, Jasenovac, boření památníků antifašistického hnutí, přejmenovávání ulic, náměstí a škol ve fašistickém duchu.

Vystupuje proti jeho cestám do USA a Kanady koncem osmdesátých let, kde se scházel s extrémní chorvatskou ustašovskou emigrací a dohodl se s ní podle všeho na převzetí moci v Chorvatsku a byl od ní značně finančně podporován.

Matvejević si v hodnocení Tuđmanových zahraničně-politických spojení všímá, že zpočátku během svého prezidentského období miloval Západ, kterému vnucoval Chorvatsko jako „obrannou zed' křesťanství“, aby se k němu poté, co ho začal vinit z válečných zločinů a potírání lidských práv a svobod, obrátil zády.

Považoval se za tvůrce nezávislého Chorvatska, i když by to podle Matvejeviće dokázal za dané situace každý. Chorvatsko zanechal po své vládě rozkradené, v chudobě a mezinárodně zcela zdiskreditované.⁴¹

V závěrečném hodnocení vystihuje Matvejević právě Tuđmanovu „rozdvojenost“ a jeho rozporuplné vládnutí: „V létech svého vzestupu se stavěl za to, proti čemu většinu svého života bojoval a co hlasitě odsuzoval. Popíral své názory, stanoviska – i sebe samotného. Je to nejhorší, co se může přihodit osobnosti, která se chce zapsat do dějin. Ospravedlňování vlastních zločinů zločiny jiných – byť horšími a hroznějšími – historie neuznává ani neodpouští. Ve jménu chorvatství usiloval, aby se Chorvatsko podřídilo jeho samovládě. To se mu navzdory všemu podařilo jen částečně. Tento neúspěch ho trápil asi nejvíce ze všeho.“⁴²

Autorův pohled na Tuđmana je velmi kritický a v zásadě shrnuje názory ostatních Tuđmanových kritiků.

⁴¹ Podle MATVEJEVIĆ, str. 69-85

⁴² MATVEJEVIĆ, str. 84

2.2.2 Darko Hudelist: „Tuđman – biografie“, Zagreb, 2004

Jedná se nejrozsáhlejší a nejkompexnější dosud vydaný Tuđmanův životopis. Kniha čítá 724 stran textu a je rozdělena do 21 kapitol.⁴³ Dalo by se ji tak nazvat publicistickou epopéjí Darka Hudelista⁴⁴.

Jedná se o komplexní biografii, která obsahuje také hodnocení některých jeho politických rysů a kroků a zabývá se psychologickým portrétem prvního chorvatského prezidenta.

Autor, který se na stránkách týdeníku „Globus“ postavou Franja Tuđmana dlouhodobě zabýval po celé období devadesátých let minulého století, se v ní na základě dostupných archivních materiálů, výpovědí žijících svědků a rozhovorů s prezidentem Tuđmanem, snaží zkonstruovat jeho život od narození až do smrti.

Podle svých slov se přitom, jak jen to bylo možné, snažil vyhýbat striktním politickým nebo ideologickým soudům Tuđmana a jeho politické činnosti, proto je tato analýza Franja Tuđmana mnohem více metapolitická než politická. Jeho cílem bylo proniknout v analýze osobnosti a politického angažmá Franja Tuđmana dále a hlouběji, než bylo kdykoliv a kdekoliv doposud učiněno – podle možností až na samý okraj, na samé dno – ale přitom se nepouštět do politicko-ideologických soudů jeho politických činů, respektive jeho zásluh a chyb. To autor podle svých slov považoval a považuje za metodologicky špatný krok, kterým by klesl pod úroveň své analýzy. Zajímal ho niterný Tuđman, a ne politické, ideologické a právní konstrukce,

⁴³ Jednotlivé kapitoly jsou: „Dětství a školní léta ve Velkém Trgovišti“, „Školní léta v Záhřebu“, „U partyzánů“, „Chtěl opravdu Francek spáchat sebevraždu?“, „Druhá polovina války“, „Rodinná tragédie“, „Titův personalista“, „Bělehradské kratochvíle“, „Od titoisty k chorvatskému nacionalistovi“, „Generálův tajemný návrat do Záhřebu“, „Velký diktátor“, „Jak skládal Tuđman doktorát“, „Vrchol souboje s Bakarićem a vyloučení z SKJ“, „Tuđmanův rok 1971“, „Těžká léta“, „Msta“, „Bezvýchodnosti“ a kruhový koncept dějiny“, „Pakt s Norvalem“, „Zisk Pantovčaku“, „Otec vlasti“, „In extremis“.

⁴⁴ Darko Hudelist (narozen v Záhřebu v roce 1959). Vystudoval Fakultu politických věd v Záhřebu. V letech 1982-1991 přispíval do magazínu „Start“. Potom pracoval několik let na volné noze a od roku 1995 pracoval v politickém týdeníku „Globus“, jehož se stal později také šéfredaktorem. Specializoval se na investigativní novinářství, publicistiku a moderní historiografii. Vydal několik knih: „Kosovo, bitva bez iluzí“ (1989); „Banket v Chorvatsku“ (1991, 1999); „Novináři v helmách“ (1992). V polovině devadesátých let byl poradcem britského výzkumného týmu, která pro BBC natáčela televizní seriál „Smrt Jugoslávie“.

pomocí kterých byl doposud ve valné většině případů interpretován. ... Cílem této knihy není Tuđmana z něčeho obvinít anebo glorifikovat, ale odpovědět na klíčové otázky jeho životopisu.⁴⁵

Hudelist se poměrně často při svém psychologizování Tuđmana pohybuje na tenkém ledě a v určitých pasážích dává povoláním uzdy svých osobních emocí až příliš okatě najevo svůj osobní kritický postoj k Tuđmanovi a ve svých vlastních interpretacích a možných vysvětleních těch nejmystičtějších událostí jeho života se místy ocitá až na samé hranici mezi skutečností a fikcí. Usiluje o to vžít se do Tuđmana, myslet jako on, číst přímo v něm, hledat vlivy – vnější i vnitřní – na jeho komplikovanou osobnost. Drží se Tuđmanových vlastností, které u něj objevil ve svém textu Predrag Matvejević, a jako by se je snažil jen potvrdit a najít jejich kořeny. Pokud možno přímo v jeho dětství, tak jako to bývá u životopisců většiny světových autokratů.

Hudelist ukazuje Tuđmana jako kariéristu, manipulátora s lidmi a historickými fakty. Informuje o jeho údajném vztahu se svou macechou v mládí. U otázky záhadné smrti Tuđmanova otce se kloní k vraždě macechy a následně sebevraždě jeho otce Stjepana. Tuđman je podle autora rozdvojenou osobností, ve které se neustále střetávaly jeho nejrozporuplnější vlastnosti.

Z jedné strany to byl od pocitu intelektuální převahy, který podle něj ještě ve školních letech přerostl v „überschovský komplex“, přes téměř „patologické sebelásky“ až k netoleranci a otevřené nenávisti k lidem s opačným názorem a neskrývanými vůdčími sklony, které ho hnaly být vždy a ve všem první.

Z druhé strany, převážně té soukromé, představuje Hudelist Tuđmana jako velice zarputilého, průbojného, vynalézavého pedanta, ve většině případů také jemného rodinného člověka, který je ve vztahu k přátelům příjemný a šarmantní.

Hudelist o Tuđmanově životě mluví v rovině teorií kontinuity a diskontinuity. Zastáncem té první byl samotný Tuđman a jeho následovníci, kteří vytrvale dokazovali, že od samého počátku, v předvečer války a potom v partyzánských dobách a v bělehradském generálním štábu JNA a také v záhřebském Institutu dějin dělnického hnutí stál na stejné ideologické rovině, jen to nemohl adekvátně projevovat. Hudelist se kloní k opačné teorii, podle které se z rigidního a zarputilého

⁴⁵ Podle HUDELIST, str. 671

komunisty bolševicko-stalinistického typu po rozchodu se stranou stal zapálený chorvatský nacionalista.

I přes autorovo místy až hodně bujné a přehnané fantazírování a velkou kritičnost, která Tuđmanovi dává k dobru pouze období 1990-1991, ve kterém podle Hudelista přinášel takticky správná rozhodnutí, díky kterým Chorvatsko nabylo a uchovalo si státní nezávislost, se jedná o doposud nejpovedenější a hlavně nejucelenější biografii prvního chorvatského prezidenta, která o něm nejvíce vypovídá.

2.2.3 Denis Kuljiš: „Dva pamflety proti Tuđmanovi“, Zagreb, 2005

Jedná se o publicistický text předního chorvatského novináře, spoluzakladatele a šéfredaktora politických týdeníků „Globus“ a „Nacional“, Denise Kuljiše⁴⁶. Původně vyšel jako úvod pro srbské vydání jiné autorovy knihy „Opičáci, gangsteři & hrdinové“ (Tricontinental, Bělehrad, 2002), která byla ve zmíněném roce představena na Knižním veletrhu v Bělehradě. Souběžně vydávala tento text jako fejeton ve čtrnácti pokračováních bělehradská „Politika“. Kuljiš ho rozšířil a vydal jako samostatnou knihu v roce 2005.⁴⁷

Knihy čítá 119 stran a skládá se ze dvou částí – první se jmenuje „Ouvertura 1991: Dva váleční přátelé“ a druhá „Dies Irae“.

⁴⁶ Denis Kuljiš (narozen ve Splitu v roce 1951). Vystudoval obecnou lingvistiku a sociologii v Záhřebu. V době komunismu pracoval jako kritik v deníku „Večernji list“, redaktor „Vjesniku“ a esejista „Třetího programu Rádía Záhřeb“. Začal vydávat časopis „Polet“, pracoval v zahraničněpolitické rubrice „Vjesniku“ a byl šéfredaktorem „Startu“, liberálního magazínu do doby, než byl zakázán záhřebským městským soudem. Po převratu vedl první chorvatskou talk-show „Kult osobnosti“ („Kult ličnosti“) na soukromé televizní stanici „Z3“. Byl vydavatelem a šéfredaktorem „Globusu“. Začal vydávat i další úspěšný časopis „Glorija“. Vybudoval nové vydavatelství a vydával „Nacional“, z kterého odešel ve chvíli, kdy podíl v tomto listu odkoupil Neven Barač, bankéř hercegovského lobby Iviče Pašaliće. Rozběhl chorvatskou verzi časopisu „Penthouse“ a působil jako šéfredaktor chorvatského vydání „Playboye“. Zároveň rozběhl také srbské vydání v Bělehradě. Vydal několik knih („Opičáci, gangsteři & hrdinové“, Zagreb, 2001, Beograd, 2002; „Dva pamflety proti Tuđmanovi“, Zagreb, 2004; a druhé, rozšířené vydání „Opičáků, gangsterů...“, Zagreb 2005). Podle <http://www.deniskuljis.com/aik/cv.htm>, 22. 4. 2008

⁴⁷ Podle <http://www.deniskuljis.com/knjige/2ppt.htm>, 22. 4. 2008

První je psána formou fejetonu jako kritický, dlouhý a nesmlouvavý monolog autora, který zachycuje události roku 1991. Tento rok považuje Kuljiš vzhledem k dalšímu vývoji za klíčový.

Druhá část má podobu fiktivního rozhovoru, ve kterém figurují Franjo Tuđman, jeho osobní poradce Slaven Letic a Slobodan Milošević. Oba tyto „pamflety“ proti Tuđmanovi pojí téma rozhovorů Tuđmana s Miloševićem a to především těch v Karađorđevu a Tikveši.

Kuljiš oba státníky obviňuje, že celý průběh války právě na těchto setkáních dopředu domluvili, že dojednali každyčkový detail, od ovládnutí vnitropolitické situace v obou zemích až po „humánní přesídlení“ národů. Autor používá pro vyjádření kritiky velmi expresivních a subjektivně zabarvených slov. S jejich pomocí se staví proti rozdělení Bosny a Hercegoviny mezi Chorvatsko a Srbsko a proti „vyhnání“ Srbů z Chorvatska po vojenských operacích „Bouře“ a „Blesk“ v roce 1995.

Dále se pak věnuje Tuđmanovu způsobu vládnutí, tomu, jakým způsobem okolo sebe koncentroval veškerou moc. Tuđmana přitom Kuljiš označuje mimo jiné za „diktátora“, „blázna“, „zločince“, „vychytralce“, „nacionalistického samovládce, když už ne z Boží milosti, tak alespoň s fundamentalistickou podporou katolické církve v rámci širokého ústavního rámce, který si sám vytyčil“, „člověka z Bělehradu“ a „zbabělce“, „falešného generála, který se sám označoval za „nejmladšího Titova generála“ (i když bylo 115 mladších), který jen po institutech opisoval nějaké historické referáty a nerozuměl válce“.

Vedle Tuđmana s Miloševićem kritizuje Kuljiš také „západní“ politiky, novináře a vědce, kteří podle něj nebyli se situací v bývalé Jugoslávii dobře seznámeni a přitom o ní rozhodovali a informovali.⁴⁸

Ačkoliv tato kniha popisuje byť s časovým odstupem a doplněním o další skutečnosti pouze rok 1991, lze ji označit za politickou biografii Franja Tuđmana.

⁴⁸ „Nemají ani poněť jak se to všechno semlelo, jak to všechno začalo, kdo byli ti, kdo tahali za nitky a jaké měli cíle a co se jen tak pro nic za nic pouštělo do vzduchu kvůli propagandě... Skutečné protagonisty této nevidané autodestrukce, jejich tahy a motivy nemohli pochopit, protože neznali jazyk, neanalyzovali místní prameny a noviny a to nejdůležitější, teoreticky neznali tento fenomén, protože nechtěli přijmout možnost, že se akce v terénu a běh událostí řídí z lokálních center moci, subjektivní vůlí domácích hráčů, které oni přehlíželi... Jednodušší bylo říct: tady, v této oblasti, se probudily temné, vražedné síly, které ovládly tento dobrý a skvělý národ.“ KULJIŠ, str. 18

Jedná se o typický příklad kritiky Franja Tuđmana z řad jeho názorové opozice mezi novináři skutečně „nezávislých médií“ v Chorvatsku.

Na rozdíl od Tuđmanových životopisů jeho obdivovatelů, kterých vyšla celá řada, situace s kritickými biografiemi prvního chorvatské prezidenta je mnohem slabší. Vedle mnou analyzovaných nevyšla žádná další, která by se a priori zabývala Tuđmanem.

Typickým společným rysem Tuđmanových kritických biografií je ukázat tohoto vládce v co nejčernějších barvách, aby co nejlépe vynikl kontrast mezi pohledem Tuđmanových zastánců, jejich propagandy a zobrazováním v jemu podřízených médiích. O tom nejlépe svědčí pasáž z textu Predraga Matvejeviće, která by se jako v případě „Hebrangova manifestu“, který je typickým textem a návodem na zobrazování Tuđmanových příznivců, dala označit za „Matvejevićův manifest“⁴⁹ jeho odpůrců.

⁴⁹ „Ten, kdo bude jednou pracovat na realistickém portrétu Franja Tuđmana, zachytí – pokud mu vážně půjde o reálný obraz – kromě vlastností, které mu připisují jeho příznivci a velebitelé, i vlastnosti zcela opačné, avšak neodmyslitelné, jakými jsou:

- ješitnost s absencí jakékoliv kritičnosti vůči sobě samému;
- povýšenost vždy připravená podceňovat jiné;
- domýšlivost, která zná vše lépe než druzí a nepřiznává vlastní omyly (a omylů je stále víc, některé tragické);
- sebeláska, která nesnese odporu, zvláště ze strany podřízených (za nesouhlas se platí ztrátou důvěry či postavení);
- despotické chování, které nedovoluje, aby se jiní chovali jinak, než si on přeje a představuje (portrétista zaznamená, že ty, kteří se mu přesto postavili, častoval při různých příležitostech urážlivými výrazy jako ‚chátřa‘, ‚ničemové‘, ‚zaprodanci‘, ‚cizí agenti‘, ‚pobírající ‚jidášské peníze‘, ‚dobytek‘, ‚stádo ovcí‘, ‚hloupé husy‘ apod. – bestiář jeho fantazie je vsutku malebný);
- sklon k iluzím, jimž patrně sám věří; přehánění bez zábran; chvástavost, za kterou se nestydí (‚chorvatský zázrak‘, ‚jsme nejúspěšnější transformační zemí‘ a ‚regionální velmocí‘, ‚svět k nám má velikou úctu‘, ‚náš demokratický systém je záviděníhodný‘);
- sebevědomí, které plodí zkarikované představy o sobě samém a vlastní velikosti, o vlastním ‚historickém poslání‘ a zřejmě i o vlastní genialitě (lahodí mu, když ho nevdělanci považují za učeného člověka, polovzdělanci nazývají ‚velikánem‘ a především, když dvorní spisovatelé a novináři tyto lichotky potvrzují a opakují);
- nadutost, která je patrná v tu přísných, tu komických pózách a gestech, a která čas od času vykazuje znaky mánie či paranoie;

Tuđman je odpůrci představován jako člověk, který nejvíce ze všeho miloval sám sebe, který toužil po úspěchu, po tom být v čele, tomu byl ochoten podřídit vše. Všímají si kontroverznosti jeho osobnosti, jeho změny z vášnivého komunisty v nacionalistu, o nic méně zapáleného. Dále pak ukazují, jak si měnil vlastní minulost podle situace, ve které se zrovna nacházel.

Z politické stránky je mu kritiky vytykána jeho politika v Bosně a Hercegovině, „vyhnání“ Srbů z Chorvatska, myšlenky „humánního přesídlení“ a „celonárodního smíření“, ožebračení Chorvatska a vina za ztrátu jeho mezinárodního postavení a kreditu, způsob vedení státu a vybudování diktátorského, popř. autokratického režimu, který si vybudoval „na míru“, a který mu zaručoval větší pravomoci, než povolovala chorvatská ústava, způsob vedení jeho strany, vypořádávání se s kritiky a potencionálními ohrožovateli v řadách HDZ, jeho vztah k opozici, podmaňování si policie, bezpečnostně informačních služeb, armády a soudů, zapojování chorvatské hercegovské emigrace do nejvyšších sfér jeho režimu.

Vedle toho jim byla trnem v oku pompéznost, zdobnost a bohatství, se kterými spojoval svou prezidentskou funkci.

2.3 ŽIVOTOPISY FRANJA TUĐMANA OD REDAKTORŮ „FERALU TRIBUNE“

2.3.1 Marinko Čulić: „Tuđman, Anatomie neosvíceného absolutismu“, Split, 1999

Autorem politického životopisu Franja Tuđmana, který vyšel v edici „Feralu Tribune“, je Marinko Čulić⁵⁰, hlavní politický analytik a komentátor „Feralu Tribune“. Jedná se o velice kritickou politickou biografii, ve které autor Tuđmanovi,

sklon k jistým formám teatrálnosti a parádivosti, dojetí některými druhy travestie či kýče...“ MATVEJEVIĆ, Predrag, Skica k portrétu Franja Tuđmana, In: Strůjci války a míru, G plus G, Praha, 2003, str. 70

⁵⁰ Marinko Čulić (narozen v roce 1951 v Šibeníku). Novinářem se stal ve 20 letech, když působil v záhřebském deníku „Večernji list“. Poté, co absolvoval Fakultu politických věd, pracoval v jednom z nejprestižnějších chorvatských politických týdeníků „Danasu“ až do doby, kdy byl režimem zastaven v roce 1992, a o rok později se stal komentátorem „Feralu Tribune“. V roce 1996 proti němu byl společně s Viktorem Ivančićem veden soudní proces kvůli urážce prezidenta Franja Tuđmana.

i když s výhradami, přičítá k dobru prakticky jen to, že vytvořil nezávislé Chorvatsko. Tato velmi kvalitní politologická analýza podstaty jeho režimu a politického myšlení svým pohledem na Tuđmana koresponduje ve velké míře s názory jednotlivých komentátorů redakce „Feralu Tribune“, tak jak je prezentovali v průběhu devadesátých let na stránkách tohoto splitského týdeníku.

Čulić se na rozdíl od ostatních Tuđmanových biografů nezabývá jeho nepolitickou minulostí, nesnaží se o vytvoření jeho psychologického portrétu a nevšímá si ani jeho ekonomické situace v kontrastu s chorvatskou realitou, jak to často činili ostatní redaktoři „Feralu Tribune“. Jedná se tak o čistě politickou biografii Franja Tuđmana.

Z hlediska časového se jedná o druhou biografii Franja Tuđmana, která vyšla o sedm let později než biografie Željka Krušelja, to znamená v roce 1999. Psána tedy byla ještě za Tuđmanova života.

Čulić se ve své analýze opřel nejen o Tuđmanova klíčová díla „Bezvýchodnosti historické skutečnosti“, anebo „Velké myšlenky a malé národy“, jeho jednotlivé kroky a výroky, popřípadě rozhovory, které poskytl médiím, ale také o známé politické teorie Roberta Michelse, Hannah Arendtové, Thomase Hobbesa a dalších. Na jejich základě se pustil do rozboru režimu, který okolo sebe Tuđman vybudoval, a stylu jeho politiky.

Knihy má celkem 156 stran a je rozdělena do osmi kapitol. Každá z nich se zabývá jednou oblastí jeho politické činnosti a myšlení. Navzájem spolu souvisejí, prolétají se a dohromady pak vytvářejí ucelený politický obraz Franja Tuđmana. Vedle „Úvodu“ a „Závěru“, tvoří tuto biografii následující kapitoly: „Za Paveliće s Titem – vpřed!“, „Bezvýchodnosti historické události – apologie krve a zla“, „Povstaň Bánovino! neboli Posedlost rozdělením Bosny a Hercegoviny“, „Lolek Tuđman a Bolek Milošević“, „Kosti v mixéru“, „HDZ – zešikovaná strana“.

Čulić si vedle těchto témat, podobně jako další Tuđmanovi názoroví oponenti mezi jeho životopisci, všímá rozporuplného vnímání Tuđmana chorvatskou společností. Z jedné strany podle něj Tuđman vystupuje v roli osvoboditele a státotvůrce, z druhé pak autokrata s diktátorskými sklony. V každém případě ho považuje za jednoho z „nejdynamičtějších, nejhouževnatějších a nejzarputilejších státníků“, který sám sebe chválil a byl svou propagandou vyzdvihován za činy, „které by se uskutečnily samy od sebe (vytváření nových národních států)“ a byl

nazýván chorvatským Bismarckem nebo Washingtonem, zatímco „vůdci jiných nově vzniklých států byli bráni jen jako níže postavení úředníci.“⁵¹

Čulić přináší také názor dalšího z redaktorů „Feralu Tribune“ Viktora Ivančiće, který pak vidí Tuđmany dva – „jednoho, „imaginárního i idealizovaného“ vrcholného představitele státu, zatímco vedle tohoto „prezidenta-fantoma“ živě vystupuje reálný Tuđman, který se skutečně prohlašuje za následovníka Franca a který opravdu relativizuje ustašovské zločiny myšlenkou o přebudování Jasenovce.“⁵²

Čulićova biografie Franja Tuđmana je velmi kritická, ale kvalitní. Autor se jako novinář vedle Tuđmana pohyboval celá devadesátá léta a pravidelně se na stránkách „Danasa“ a později „Feralu Tribune“ pouštěl do rozborů jeho jednotlivých kroků. Měl tak pro svou práci z čeho vyjít. Projevil také velmi dobrou znalost politologických teorií a filozofie. Pouštěl se do spekulací, které v jeho podání znějí velmi přesvědčivě, ovšem jejich pravdivost prověří až odkrytí všech archivních materiálů o prezidentovi Tuđmanovi.

Toho vnímá jako člověka, který byl schopen udělat vše, spojit se s kýmkoliv, aby se stal prezidentem Chorvatska. Chtěl, aby mu tato země patřila, aby byla taková, jakou chtěl, jak si ji vysnil a vzhledem k tomu, že ji „stvořil“ právě on, tak se domníval, že na to má výhradní právo, a že mohl udělat všechno pro to, aby se v této funkci udržel. Považoval se za opravdového chorvatského „spasitele“ a „stvořitele“, kvůli čemuž mu Chorvaté měli odpustit všechno špatné, čeho se během své vlády dopustil.

Čulić v závěrečném hodnocení píše: „Je zcela jasné, že všemi zázraky, kterými se šéf a zakladatel HDZ chlubí, zůstává vzpomnutí hodná jen jedna – vytvoření samostatného chorvatského státu, ovšem s poznámkou, že se to samé odehrálo i v zemích, kde se tak stalo proti jejich vůli (Bosna a Hercegovina a Makedonie).“⁵³

⁵¹ Podle ČULIĆ, str. 5-6

⁵² Podle ČULIĆ, str. 10

⁵³ Podle ČULIĆ, str. 137

2.3.2 „Stenogramy o rozdělení Bosny“, sestavili Predrag Lucić a Ivan Lovrenović, Split-Sarajevo, 2005

Nejedná se o klasický životopis ani o komplexní politickou biografii, ale o kritiku jedné části Tuđmanovy politické činnosti, dalo by se říci té nejkřivější – snů a snahy o rozdělení Bosny a Hercegoviny, ukázanou na příkladu stenogramů z jeho jednání. Přesto jsem se jí rozhodl zařadit do své práce, protože významně dokresluje a svědčí o osobě Franja Tuđmana a tak ji lze považovat v mnohém za další Tuđmanovu „politickou biografii“. Zároveň značně kontrastuje s Tuđmanovou obhajobou z řad jeho životopisců-příznivců, kteří Tuđmana ve svých dílech hájili, že mu nikdy nešlo o rozdělení Bosny a Hercegoviny a vojenská účast v ní byla způsobena až poté, co začalo být v ohrožení tamní chorvatské obyvatelstvo a boje vyprovokovali Muslimové, popř. Srbové.

Tato dvoudílná kniha, která obsahuje 36 transkriptů rozhovorů, které prezident Republiky Chorvatsko vedl se svými spolupracovníky a partnery v letech 1991-1999, svědčí o pravém opaku.

Stenogramy těchto rozhovorů jsou ve vlastnictví Mezinárodního soudu pro válečné zločiny spáchané v bývalé Jugoslávii se sídlem v Haagu.

Tuđman v nich důsledně zastává myšlenku o přeměně „nepřirozených“ hranic Chorvatska na úkor území sousední Bosny a Hercegoviny. Tu Tuđman považoval za nepřirozený koloniální výtvar, jejíž přežití umožnily síly, které neměly v lásce Chorvatsko ani Chorvaty.

Od počátku svého mandátu se podle stenogramů připravoval plán o 28 nebo 30 opštinách, které by se připojily k Chorvatsku. Tyto plány se pokusil realizovat, ať už na mapách anebo přímo v terénu.

Ani po uzavření Washingtonské smlouvy, kterou byla ukončena válka mezi Chorvaty a Muslimy v Bosně a Hercegovině, neuznal Tuđman porážku své myšlenky na rozdělení této země. Podle Luciće se Tuđman „houževnatě snažil z tohoto dokumentu vyčíst to, co neobsahuje a co je podle něj samozřejmé – že mezinárodní společenství dalo Chorvatsku de facto polovinu Bosny a Hercegoviny ke správě, a že Chorvaté dostali za úkol kroatizovat a tím i evropeizovat bosenské Muslimy a navždy je vysvobodit z osmanského dědictví. O tom všem, stejně tak i o Tuđmanově odmítání vlastní odpovědnosti a odpovědnosti chorvatského vojenského velení za válečné zločiny spáchané v Bosně a Hercegovině, svědčí

transkripty zveřejněné v těchto dvou knihách, ze kterých mnohé nebyly doposud známé veřejnosti.“⁵⁴

Díla o Franjo Tuđmanovi od redaktorů „Feralu Tribune“ se na první pohled tématicky a obsahem příliš neliší od jeho ostatních kritiků. Vzhledem k tomu, že „Lucićovo“ dílo „Stenogramy o rozdělení Bosny“ svým charakterem a formátem spíše Tuđmanovu politiku jen dokresluje a přímo neanalyzuje, je možné srovnávat pouze Čulićovo dílo. Ten se svými názory a kritičností příliš neliší především od Denise Kuljiše, přesto jeho dílo působí vyzráleji a není jen „ukřičenou“ kritikou plnou sprostých slov a nadávek jako v případě Kuljiše.

Čulić potvrzuje velmi dobrou odbornou znalost nejen jednotlivých událostí a politických teorií, ale zároveň jimi dokáže proniknout do „Tuđmanovy podstaty“ a přinést jasný, slušný a inteligentní názor pro čtenáře, navíc s velkou dávkou objektivity.

Přesto je z jeho díla znát velký odpor k Franju Tuđmanovi, který je, jak sám autor přiznává, způsoben soudním procesem chorvatského prezidenta s tímto komentátorem „Feralu Tribune“ kvůli Jasenovci. Ten se stal obecně pro redaktory tohoto splitského týdeníku pověstným „posledním hřebíčkem“, který si do své rakve zatloukl Tuđman. V tu chvíli podle mého názoru končí byť jen minimální tolerance „Feralu Tribune“ k Tuđmanovi.

3. VLASTNOSTI, KTERÉ JSOU PŘISUZOVÁNY FRANJU TUĐMANOVI

Pohledy obou stran životopisců na Tuđmana a s nimi spojené vlastnosti, které mu přisuzují, se výrazně liší. Jedněmi je vyvyšován, druhými zatracován. Oba tábory zastávají stejné názory prakticky jen v tom, že byl geniálním stratémem, který měl vše dobře promyšleno, a který se dokázal nejlépe zorientovat v době pozvolného rozpadávání komunismu a SFRJ a dostat se až na samý vrchol. Jaký podle nich tedy byl Franjo Tuđman jako člověk?

⁵⁴ „Stenogrami o podjeli Bosne“, priredili Predrag Lucić i Ivan Lovrenović, Feral Tribune, Dani, Split, Sarajevo, 2005, str. 7-8

Odověď na tuto otázku poskytl za obě strany nejměstizněji Predrag Matvejić. Pro jeho obdivovatele „není jen ‚velikánem chorvatských dějin‘, je dokonce i ‚filozofem historie‘“. Jeho dominantní vlastnosti podle nich jsou: ‚smysl pro spravedlnost‘, ‚láska ke svobodě‘, ‚pravdomluvnost‘, ‚vlastenectví‘. Je ‚mořeplavcem, jehož loď je vystavena poryvům vichřice‘, jeho myšlenky zdobí ‚plnost obsahu, často zaníceného nepotlačitelným duchem vlasteneckého neklidu‘, vyznačuje se ‚dojemně čistou emocionalitou a subtilní něhou‘. Pro jedny je ‚stvořitelem Chorvatska‘, pro druhé ‚nejvýznamnější osobností dvacátého století‘. Přirovnávají ho k Washingtonovi i Bismarckovi, Cromwellovi i de Gaulleovi, a věří, že historie mu jednou projeví více uznání, než požívají tito muži. Dva duchovní – don Anto a fra Duka v něm vidí nového Ježíše. Kronikář Chorvatského demokratického společenství dospěl k závěru, že ‚Tuđman je největší Chorvat všech dob, pozemský chorvatský Bůh‘ (dr. Nedjeljko Kujundžić).“⁵⁵

A Tuđmanovi kritici si o něm podle Matvejiće myslí, že je: ‚licoměrný, falešný, vrtkavý, povrchní, zpupný a podplatitelný, hrabivý, nadutý, vtíravý, útočný, nevěrohodný a míru neznající, autoritativní, egocentrický, sebevědomý až svévolný, sobecký, namyšlený a nekonečně, nekonečně ješitný – Franjo Tuđman.“⁵⁶

Na otázku, kým a jaký vlastně byl Franjo Tuđman, tak nacházíme u jeho příznivců a odpůrců velmi rozdílné odpovědi. Příznivci jsou od odpůrců na první pohled poměrně snadno rozeznatelní. Vladimír Primorac si všiml, že „některé z textů začínají se zdůrazňováním osobního vztahu spisovatele s Tuđmanem. Jedná se o větu typu: ‚Poznal jsem ho...‘ nebo ‚Poprvé jsme se sešli...‘ a podobně v tomto duchu. Takto nás tito autoři seznamují se svým emotivním vztahem k Tuđmanovi, a jeden z nich ho dokonce nazývá otcem. Jejich příležitostné texty – o kterých si myslí, že budou důležité pro historické soudy o Tuđmanovi – když už o ničem jiném, svědčí o poddaneckém vztahu k dočasným vůdcům, jako jedné z charakteristik chorvatské mentality.“⁵⁷

Po zdůraznění osobního vztahu přichází oslavná pojmenování typu: ‚Chorvatský velikán a hrdina, vojevůdce a stratég, státník, diplomat a politik, historik, filozof, literát, profesor a vědec, vůdce a učitel chorvatského národa,

⁵⁵ MATVEJEVIĆ, str. 82

⁵⁶ MATVEJEVIĆ, str. 82

⁵⁷ PRIMORAC, Vladimír, Pravorijek, Feral Tribune, Split, 2000, str. 214

chorvatský státní pohlavár, první v tajném hlasování zvolený prezident Republiky Chorvatsko a vrchní velitel chorvatských ozbrojených sil a také tajným hlasováním zvolený předseda největší chorvatské strany v chorvatských dějinách, Chorvatského demokratického společenství – HDZ, chorvatský rytíř akademik Franjo Tuđman⁵⁸, „Dr. Franjo Tuđman je největší, nejmocnější, nejuctívanější, svatý ...“⁵⁹, „triumfoval ve všech oblastech (v politice, náboženství, vojenství, státnictví, diplomacii, budovatelství, obnově země a hospodářství) a tak učinil pro Chorvatsko a Chorvaty více, než ve své době a pro své národy a státy dosáhli Dwight Eisenhower, Winston Churchill, Konrad Adenauer, Charles de Gaulle, Otto von Bismarck, a o nic méně než George Washington.“⁶⁰, „nejvýznamnější chorvatský politik 20. století“⁶¹, „nebyl autokrat, přestože svou opozici častoval i výrazy typu ‚bezzubý dobytek‘, tak nikdy nikdo neskončil ve vězení“⁶², „absolutně nejinteligentnější politik své doby“⁶³, největší chorvatský bojovník, který „uměl říct, spojím se i se samotným ďáblem, budu jíst žáby, to vše za zájmy Chorvatska“⁶⁴, „nejuvědomělejší Chorvat... Chorvaté věděli, že musejí mít stát, ale nevěděli, že toho mohou dosáhnout, dokud se neobjevil dr. Franjo Tuđman, a proto, když parafrázuji Matoše – dokud je Kroacija, bude i Franjo Tuđman.“⁶⁵, je nesmrtelný: „My v HDZ si nemyslíme, že jsme ztratili prezidenta, protože on jako veliký státník, mučedník, věřící chorvatské myšlenky žije navěky“⁶⁶, „vítěz všech vítězů a buřič všech chorvatských Blesků a Bouří“⁶⁷, „Po čtyřiceti dnech, skryt před protivníky na vysoké Olivové hoře v nemocnici Dubrava v Záhřebu, jako prezident Republiky Chorvatsko sešel mezi svůj lid.“⁶⁸, „Boží dar

⁵⁸ ŠOŠIĆ, Hrvoje, *Istine o dr. Franji Tuđmanu*, Zagreb, 2003, str. XIV

⁵⁹ ŠOŠIĆ, str. XV

⁶⁰ ŠOŠIĆ, str. XIII

⁶¹ RADOŠ, Ivica, *Tuđman izbliza: svjedočenja suradnika i protivnika*, Zagreb, 2005, názor Dražena Budiši, str. 227

⁶² RADOŠ, názor Andrija Hebrang, str. 227

⁶³ RADOŠ, názor Davor Butković, str. 228

⁶⁴ RADOŠ, názor Nikica Valentić, str. 230

⁶⁵ HORVATIĆ, Dubravko, str. 25-26

⁶⁶ ŠUIČA, Dubravka, In: Nikić, str. 27

⁶⁷ KORPAR, Željko, In: Nikić, str. 28

⁶⁸ POKRIVKA, Matija, In: Nikić, str. 28

chorvatskému národu, Bůh mu dal sílu a dr. Tuđman pro nás dal svůj život“⁶⁹, když zemřel, tak „v té chvíli se i slunce protlouklo skrze mračna vznášející se nad Záhřebem, aby ozářilo kostel Krista Krále, jako by se i ono chtělo rozloučit s dr. Tuđmanem.“⁷⁰, „Tuđman byl člověk ocelové vůle, nadprůměrně statečný, s jasnou politickou vizí“⁷¹, „vojevůdce a vítěz všech obranných válek“⁷², „Dr. Franjo Tuđman, prezident Republiky Chorvatsko se svými třemi prezidentskými mandáty, osvoboditel, státopůvce a zakladatel suverénního chorvatského státu a právem nazývaný otec vlasti. Tomu velikému chorvatskému synu patří věčný dík a sláva. Ať ho slaví všechna chorvatská pokolení.“⁷³, „Dr. Franjo Tuđman je bezvadná, diplomatická, státní a duchovní veličina, která bude velkým písmem zaznamenána v tomto historickém období, veličina, kterou jako vždy jeho současníci nebyli schopni pochopit ani přijmout.“⁷⁴, uvědomělejší uznávají i jeho chyby, „kdyby nedělal chyby, nebyl by člověkem“⁷⁵, „historický člověk“⁷⁶, který „po desetiletí houževnatě a statečně stál na baště chorvatských existenciálních a národních zájmů“⁷⁷.

Z druhé strany jeho velký kritik Denis Kuljiš by ho popsal následovně: „Franjo Tuđman – ‚akademik‘ a ‚doktor‘, ‚nejmladší Titův generál‘ a bez jakýchkoliv uvozovek nacionalistický samovládce, když ne z Boží milosti, tak s fundamentalistickou podporou katolické církve, v širokém rámci ústavního konceptu přijatého a vzkříšeného na Vánoce předosudového roku 1990.“⁷⁸

Jak je patrné, i v této otázce, jaký tedy vlastně byl Franjo Tuđman, se od sebe jeho kritici s obhájci značně rozcházejí a neexistuje na ni jednoznačná odpověď.

⁶⁹ msgr. FRANIĆ, Frane, In: Nikić

⁷⁰ SLOBODNA DALMACIJA, In: Nikić

⁷¹ IVANKOVIĆ, Nenad, Predsjedniče, što je ostalo?, Zagreb, 2000, str. 143

⁷² JURIN KOSTOVSKI, Ljubica, Dr. Franjo Tuđman: (14. 5. 1922 - 10. 12. 1999), Zadar, 2000, str. 36

⁷³ JURIN KOSTOVSKI, str. 38

⁷⁴ JURIN KOSTOVSKI, str. 39

⁷⁵ HEBRANG, Andrija, Neistine o prvom hrvatskom predsjedniku, In: Dr. Franjo Tuđman-vizije i postignuća, Zagreb, 2002, str. 135

⁷⁶ TOMAC, Zdravko, Povijesni čovjek, In: Dr. Franjo Tuđman-vizije i postignuća, str. 238

⁷⁷ PAVLETIĆ, Vlatko, Tuđmanova doktrina, In: Franjo Tuđman 1922-1999, Zagreb, 2002, str. 39

⁷⁸ KULJIŠ, Denis, Dva pamfleta protiv Tuđmana, Zagreb, 2005, str. 27

4. PSYCHOLOGICKÝ PORTRÉT FRANJA TUĐMANA

O sestavení psychologického portréту Franja Tuđmana se pokusil z jeho životopisců především Darko Hudelist. Příčiny a prameny Tuđmanova chování a vystupování hledal už v jeho dětství. V něm se měl podle tohoto autora zrodit Tuđmanův pocit nadřazenosti a touhy být vždy a ve všem nejlepší a v čele. Hudelist považuje za klíčové faktory, které měly vliv na Tuđmanův mentální profil, v první řadě prostředí, ze kterého pocházel, rodinné poměry a jeho školní léta.

Vedle Hudelista se psychologickým portrétem prvního chorvatského prezidenta zabýval Tuđmanův velký obdivovatel Vlatko Pavletić. I on připisuje velký podíl na jeho pozdější osobnost brzké smrti jeho matky Justiny, která zemřela, když bylo Tuđmanovi sedm let. Dále pak náhlé osamostatnění, když sám odešel na středoškolská studia do Záhřebu. Tehdy si musel přivydělávat doučováním. To vše v něm podle Pavletiče rozvilo vědomí o vlastních schopnostech a hodnotě, z čehož pramení i jeho pozdější pragmatičnost, stejně jako sebevědomí a autoritativnost. Za jeho klíčové vlastnosti pak tento autor považuje lásku k pravdě, svobodě, spravedlnosti a vlasti. Měl se vyznačovat silným sociálním cítěním a láskou k vlasti.⁷⁹

Dalším, kdo se věnoval Tuđmanovi z psychologické stránky, a to především z pohledu jeho charakterových a mentálních vlastností, byl Predrag Matvejević. Ten ho chápe jako rozdvojenou a zcela bezcharakterní osobnost, která touží jen po moci a slávě.

⁷⁹ „Bolest způsobená ztrátou matky je jistě důvodem, proč se rychle stoupající emotivnost Franja Tuđmana stáhla do hlubokých oblastí jeho duše, zatímco pozdější prožitky a přemýšlení ho utvrzovaly v přesvědčení, že se v životě z pravidla nic nedostává zadarmo, ale naopak se dá lehko ztratit nebo se musí získat úsilím: zasloužit si, vydělat, vybojovat... odtud pramení i jeho charakteristická tvrdost, kvůli které si ho mnozí pamatují jako přísného, ale spravedlivého otce.“ (...) „Moc a práce propojené, ne moc bez práce ani práce bez moci – v tom je veliká část tajemství Tuđmanových úspěchů.“ (...) „Vyznačoval se jak sociální citlivostí, tak i jasnou národní hrdostí. Proto ho tak zaujala chorvatská levice, protože uspokojovala jeho oba imperativy – sociální a národní spravedlivosti. Sociální cítění a již zmíněná láska ke spravedlnosti, podnítily v Tuđmanovi přání, aby se podílel na změně nespravedlivého stavu, a láska k pravdě ho přivedla ke knihám, ve kterých hledal podněty, přičemž přiznal, že ho ke sklonu k socialismu přivedla díla Miroslava Krleži.“ PAVLETIĆ, Vlatko, Tuđmanova doktrína, In: SIROTKOVIĆ, Hodimir, Franjo Tuđman 1922-1999, str. 23-25

Hudelist se pustil do sestavování psychologického portrétu Franja Tuđmana ze zmíněného trojlístku životopisců, z nichž ani jeden není studovaným psychologem, s největším nadšením a především po stránce spekulací se dostal nejdále z nich. Tuđmanův profil se pokusil vybudovat především na základě výpovědí jeho současníků a osob, které se s ním v průběhu jeho života dostali do osobního kontaktu.

Ve své knize hned na úvodních stránkách popisuje Tuđmanovo dětství v Chorvatském Záhoří, které bylo tradiční baštou HSS (Chorvatské selské strany), výrazně sociálně zaměřené strany, která si svým vystupováním proti vrchnosti získala sympatie většiny chorvatského lidu, který žil mezi světovými válkami ve velmi těžkých ekonomických podmínkách. Zároveň se jednalo o stranu, která silně prosazovala národní zájmy. Jejím oddaným stoupencem a členem byl i Tuđmanův otec Stjepan.

Právě on a jeho matka Justina měli podle Hudelista na Tuđmanův psychický vývoj velký vliv. O oba rodiče poměrně brzy přišel. Jeho matka Justina zemřela v roce 1929 a jeho otec v dubnu 1946 poté, co v průběhu války nervově a duševně onemocněl a v záchvatu duševního rozpolcení zabil svou druhou ženu i sebe. Otec vychovával svého syna v agrárnickém duchu, k čemuž se Tuđman v devadesátých letech hrdě hlásil. Přestože zdůrazňoval jeho národoveckou stránku, Tuđman starší byl, jak zdůrazňuje Hudelist, stoupencem levicové a sociální linie uvnitř HSS.⁸⁰

Jeho matka Justina ho na rozdíl od silně antiklerikálně založeného otce měla podle Hudelista vést k víře v Boha. Právě její smrt měla být jednou z nejtemnějších a nejhorších konstant, které ho měly nepřetržitě pronásledovat dokonce i v nejpozdějších letech. V tu chvíli měl, jak sám Tuđman Hudelistovi přiznal, zapochybovat ve víře v Boha. Právě komplex ze smrti matky se měl s přibývajícím věkem prohlubovat. Tuđman se prý stále více uzavíral do sebe a ze srdečného

⁸⁰ Za 2. světové války se jeho otec stal dokonce zuřivým komunistou a partyzánem, který bez milosti kritizoval své bývalé stranické kolegy, včetně samotného předsedy HSS Mačeka, se kterým si byl tak blízký. K tomu došlo v červnu 1943, kdy jako rada Prvního zasedání ZAVNOH na osvobozeném území v Lince, vystoupil s rozrušeným antifašistickým proslovem, mířeným mezi jinými i proti kompletní garnituře politiků agrární strany. Jako patnáctiletého vzal Franja jeho otec na návštěvu Vladimira Mačeka přímo v jeho úřadu předsedy HSS a dokonce si s ním měl i krátce popovídat, jak Tuđman v devadesátých letech rád zdůrazňoval.

a otevřeného chlapce se stával introvert, který ve svých vrstevnících viděl nepřátele, a tak své přátele hledal mezi o dost staršími studenty. Postupně se u něj měla vytrácet také víra v Boha, údajně byl jedním z důvodů trest od faráře deset ran rákoskou přes prsty za to, že nepřišel na ranní mši. Od víry se měl definitivně oddálit během studií v Záhřebu, kdy ho literatura, kterou četl, přivedla na cestu marxismu a komunismu.⁸¹

Matvejević k tomu ironicky dodává: „Až do svých zralých let přesvědčený ateista se stává po nástupu k moci věřícím katolíkem. Viděli jsme ho, jak na církevní svátek zpívá v kostele spolu s lidem – pohybuje rty, vraští čelo, pomrkává, plete si slova nábožné písně, která mu nejsou moc známa (v komunistické mládeži ani ve straně ho to neučili).“⁸²

Jeho otec se záhy po smrti Tuđmanovy matky znovu oženil. Vzal si Olgu Milažar, která byla velice oblíbená mezi muži, ale Franjovi podle Hudelista nikdy nemohla nahradit jeho vlastní matku.

Právě s macechou mělo dojít k první tajemné události jeho životopisu, o které se zmiňuje pouze Hudelist. Ten si ale vzhledem k tomu, že neexistují žádné písemné důkazy, dává ve svých spekulacích velký pozor, aby tuto událost nepostavil jako skutečnou. Soudí tak podle Tuđmanovy školní práce „Mé matce“⁸³ (kterou mu bez Tuđmanova vědomí dala jeho žena Ankica, za což se na ni později Tuđman zlobil) a podle svědectví vesničanů, kteří uvedli, že byl mladý Tuđman přistižen se svou macechou Olgou, a poté se prý zhoršil také jeho vztah s otcem.⁸⁴

Ať už byla podle názoru Hudelista pravda jakákoliv, v té době se prý Tuđman osamostatnil a po rozporech s otcem se ještě více uzavřel. Právě událost se svou macechou, což v té době a oblasti nebylo zase až nic moc ojedinělého, měl podle Hudelista Tuđman brát jako těžký, neodpuštělný hřích, který měl vliv na jeho mentální a psychickou proměnu ve zcela novou osobnost. Od té doby si měl vytvářet a pěstovat kult mrtvé matky, svého největšího ideálu, toho nejsvatějšího, nejčistšího, což přiznal také sám Tuđman.⁸⁵

⁸¹ Podle HUDELIST, str. 17-20

⁸² MATVEJEVIĆ, str. 77

⁸³ „Matko, modlím se k Bohu za Tvoji duši a prosím Tě, aby ses za mě modlila u milého Boha, aby mi dal milost, abych více nezhřešil, a aby mi odpustil, jestli jsem ho urazil.“ HUDELIST, str. 31

⁸⁴ Podle HUDELIST, str. 31-35

⁸⁵ Podle HUDELIST, str. 31-37

Jak ve Velkém Trgovišti⁸⁶, tak i v Záhřebu patřil mezi nejlepší žáky, ale podle Hudelista mezi svými spolužáky nebyl příliš oblíben: „Tuđman měl už od raného dětství v sobě hluboko usazený pocit, že je inteligentnější, chytřejší a schopnější než ostatní. To prokazoval doučováním slabších spolužáků. Mohli bychom dokonce mluvit o svébytném ‚übermenschovském‘ syndromu, který z části podědil od svého ambiciózního, ale i tvrdohlavého otce. Ale ve Franjovi se tento syndrom na samém počátku jeho dětství spojil s emotivními traumaty kvůli smrti matky, kterou zbožňoval, což se později ukázalo v jeho dosti složité a delikátní mentální struktuře – tzn. Franjem Tuđmanem, jakého jsme poznávali i jako chorvatského prezidenta. Být ve všem první a nejlepší, vést ostatní, kteří musejí přijmout to, co on říká a jak se to zamlouvá právě jemu, brát jen sebe samotného jako vrcholnou míru při posuzování všeho ostatního, to jsou jeho nejdůležitější charakteristické rysy, které se ve velké míře projevily už v jeho žákovském období.“⁸⁷

Právě v otázce vlivu Tuđmanova dětství a mládí na jeho osobnost se jednotliví portrétisté vzácně shodli. Obě strany sice vnímají především jeho tvrdost, touhu po úspěchu, ale zároveň se rozcházejí při posouzení prospěšnosti těchto charakterových vlastností – Tuđmanovi obhájci to považují za pozitivní a přínosné, odpůrci za něco, co negativně ovlivnilo celkovou chorvatskou politiku v devadesátých letech.

5. TUĐMAN V MLÁDÍ – MARXISTA ANEBI SKRYTÝ NACIONALISTA?

Jedna z klíčových otázek Tuđmanova života, která rozděluje jeho životopisce, je úzce spojena s teoriemi kontinuity a diskontinuity politických ideologií, které zastával během svého života. Obě teorie, ať už z pohledu odpůrců či obhájců prvního chorvatského prezidenta, mají kořeny právě v Tuđmanově mládí.

Když si Tuđman vybíral střední školu, rozmyšlel se mezi tím, stát se učitelem a obchodníkem. Hudelist se domnívá, že se nakonec z ekonomických důvodů

⁸⁶ Od 15. září 1929 do 30. června 1933 chodil na obecnou školu ve Velkém Trgovišti. Poté, co se jeho otci podařilo sehnat dostatek finančních prostředků, mohl Tuđman po dvouleté přestávce pokračovat ve svém vzdělávání. Nastoupil do Státní II. chlapecké měšťanky krále Tomislava v Záhřebu.

⁸⁷ HUDELIST, str. 19

rozhodl pro obchodní akademii, i když ho mnohem více zajímaly humanitní obory. Na obchodní akademii ukončil jen dvě třídy místo čtyř, protože se začátkem druhé světové války v Chorvatsku připojil společně se svým spolužákem a velkým přítelem Vladem Stoparem k partyzánům.⁸⁸

Podle Hudelista vnímal Tuđman během svého studia v Záhřebu, díky své finanční situaci, silně svůj sociální komplex. Nemohl se smířit s tím, že ačkoliv je chytrý a vzdělaný, tak je chudý. Uvědomoval si i sociální nespravedlnost. Proto začal hlbat marxistické a leninistické autory a 5. listopadu 1940 byl dokonce jako jediný středoškolák zatčen při oslavách VŘSR v Záhřebu. Tím se Tuđman chlubil i před soudem v roce 1981. Hudelist nabízí důkazy také o tom, že Tuđman propagoval marxismus také mezi svými spolužáky.⁸⁹

Ani Krušelj neopomíná zmínit Tuđmana, který byl ve školních letech nadšeným komunistou a znalcem levicové literatury: „Mezi spolužáky byl považován za největšího znalce zakázané marxistické literatury, což ho později v rámci partyzánského hnutí předurčilo k funkci politického komisaře... Svou politickou činnost zahájil jako pravý skojevec, který se připojoval k akcím záhřebských komunistů a při oslavě VŘSR 1940 byl dokonce zadržen a krátce vězněn...“⁹⁰

Z druhé strany Melady zcela ignoruje fakt, že ačkoliv od otce, a hlavně v prostředí, ve kterém vyrůstal, zcela jistě přijal národní podvědomí, tak byl v prvé řadě stoupencem politické levice. Tuđman měl být podle Meladyho už od mládí stoupencem HSS, kvůli čemuž byl v královské Jugoslávii dokonce souzen a vězněn. Melady si stojí za názorem, že „Franjo Tuđman považoval celý svůj život Radiće za největší osobnost moderních chorvatských dějin a otce Stjepana za klíčový vliv ve svém životě. Záhy se stal stoupencem HSS. Do konce desetiletí se díky svým

⁸⁸ Byli blízkými přáteli, jak tvrdí Hudelist proto, že Tuđman byl povahou vůdce a Stopar podřízený. To vydrželo až do poloviny šedesátých let, kdy se s ním Stopar rozchází pro Tuđmanův přehnaný šovinismus. Podle HUDELIST, str. 42-44

⁸⁹ Ve své knize „Usudbene povjestice (Osudové dějiny)“ na straně 159 psal: „Jen několik dní před vstupem Němců do Záhřebu a vyhlášení NDH, jsem svým referátem o renesanci, ve kterém jsem předložil otevřený marxistický pohled na svět, vyvolal veřejné protesty proti sobě a profesorovi ze strany mých kolegů, kteří byli nacionalistickými mládežníky, příznivci HSS a ustašovského hnutí.“ HUDELIST, str. 48-50

⁹⁰ KRUŠELJ, str. 28

prorockým názorům o chorvatské státnosti poznal s jugoslávskými soudy a vězeními.“⁹¹

O jeho levicovém zaměření Melady píše až v souvislosti s jeho účastí v partyzánském hnutí, nicméně podle něj marxistou nikdy nebyl. „Ale byl přesvědčeným marxistou? Odpověď zní: ne! Ale doufal, že v marxismu nalezne filozofický aparát ke zničení fašismu a vytvoření svobodného Chorvatska.“⁹²

Tuđman vstoupil do KPJ koncem ledna nebo počátkem února 1942, poté co od začátku války distribuoval letáky s antifašistickým obsahem. Do strany ho přijímal Marko Belinić, který v té době připravoval ozbrojené povstání v Chorvatském Záhohří.

6. TUĐMANOVA ROLE A VÝZNAM V PARTYZÁNSKÉM Hnutí ZA DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY

Rozporuplně je jednotlivými životopisci Franja Tuđmana vnímána jeho role v partyzánském hnutí.⁹³ Jeho obdivovatelé ho oslavují jako hrdinu. Z druhé strany odpůrci marginalizují jeho úlohu a považují ho za zbabělce.

⁹¹ MELADY, str. 49-50

⁹² MELADY, str. 50

⁹³ Tuđman nejprve strávil březen a duben 1942 v hluboké ilegalitě skryt v jedné stodole kousek od vesnice Pljuska. Měl za úkol zabývat se politickou činností, přípravou revoluce a povstání a provádět osvětu mezi mladými bojovníky 1. záhorského partyzánského oddílu. Hned po začátku války začal distribuovat letáky s antifašistickým obsahem nejen v Chorvatském Záhohří, ale také v Záhřebu a působil ve funkci komisaře (Být komisařem znamenalo v partyzánském hnutí být politickým pracovníkem NO hnutí, který se zabýval dozorem, koordinací a organizováním těch, kteří bojovali s puškou v ruce. HUDELIST, str. 62). Po rozprášení Oddílu v květnu 1942 zůstal jako jeden z mála v Chorvatském Záhohří a společně s Vladem Stoparem vydával „Glas Hrvatskog zagorja“ („Hlas Chorvatského Záhohří“). Od druhé poloviny roku 1942 do počátku roku 1943 se dopustil mnoha nepřehlédnutelných chyb, které vedly jeho šéfy v Pověřenectvu ÚV KPH k jeho potrestání. Přesto se hlavně díky Marku Belinićovi, hlavnímu partyzánskému vůdci v Chorvatském Záhohří (Ozbrojené povstání v Chorvatském Záhohří, strategické spojnici mezi Záhřebem a Třetí Říší začalo až koncem léta, začátkem podzimu 1943. Právě to později sehrálo velkou roli při jeho transformaci z „ortodoxního komunisty stalinistického ražení“ v „chorvatského nacionalistu“). (Podle HUDELIST, str. 126) a jeho pomoci, podařilo stát se zástupcem komisaře Druhého záhorského partyzánského oddílu. Poté vykonával stejnou funkci také v „Brigádě Bratři Radićové“ a později „Brigádě Matija Gubec“ a „Komitétu 32. divize“. Ze své funkce byl odvolán v dubnu 1944 a stal se komisařem

Krušelj vidí Tuđmanovo válečné, partyzánské působení v samých světlých barvách. Vyjmenovává jeho zásluhy a funkce, které zastával. Ukazuje ho jako levičáka, komunistu a zapáleného partyzána, který oddaně a pilně plnil všechny své funkce a úkoly, i když si na něj jeho nadřízení povětšinou stěžovali, zůstává hrdinou, což potvrzuje jeho statečný útek z ustašovské policejní stanice.⁹⁴

Ačkoliv přesvědčený socialista, už tehdy prý mluvil „o právu chorvatského národa být sám sobě partnerem a o tom, že svobodu chorvatského národa nemůže přinést nikdo jiný než samotný chorvatský národ“⁹⁵ a „o prvním rozčarování, se kterým se potýkal v roce 1942, když zjistil, že partyzánské velení nepostupuje v souladu s proklamovanými cíly NOB, nejzřetelněji pak v přístupu k národnostní otázce, na kterou bylo obyvatelstvo jeho rodného Chorvatského Záhoří a celého severozápadního Chorvatska obzvláště citlivé.“⁹⁶

Krušelj považuje Tuđmana nejen za velmi odvážného, talentovaného a připraveného se učit. Zároveň sdílí názor Marka Belaniće, který měl o Tuđmanovi prohlásit, že je to „pěkný chlapec“.⁹⁷

Z druhé strany Hudelist vidí Tuđmana jako bezohledného frajířka, neoblíbeného mezi partyzány, tvrdého k jeho podřízeným a podlézavého k jeho velitelům.⁹⁸

„Brigády Matija Gubec“. V červenci 1944 byl jmenován náčelníkem personálního oddělení štábu Desátého (Záhřebského) korpusu. Jednalo se o práci v pozadí, bez jakékoliv zodpovědnosti, která spočívala ve vykonávání příkazů druhých. V létě 1944 požádal Tito KPH o posláni kádrů do Bělehradu pro vojenskou a diplomatickou službu. Tuđman měl být, jak to prozradil Hudelistovi, původně na seznamu pro diplomatickou službu, ale nakonec skončil ve Vrchním štábu FNRJ. (Podle HUDELIST, str. 150-151) V září 1944 byl vyznamenán Řádem partyzánské hvězdy III. řádu za statečnost a obětavost v boji. Tímto vyznamenáním se ale Tuđman, jak zdůrazňuje Hudelist, nikdy nechlubil, zvláště pak v devadesátých letech, kdy se stal chorvatským prezidentem, by mu to přineslo více škody než užitku. (Podle HUDELIST, str. 153-154). Konec války prožil jako komisař v hodnosti majora. Podle HUDELIST, str. 59-64, 70-114, 128-134, 141-149, 150-153

⁹⁴ Podle KRUŠELJ, str. 28-35

⁹⁵ KRUŠELJ, str. 29

⁹⁶ KRUŠELJ, str. 33

⁹⁷ Podle KRUŠELJ, str. 29-32

⁹⁸ Hudelist zveřejňuje celou řadu dokumentů ze stranických archivů. Potvrzuje, že „se jednalo o tvrdého, nesmlouvavého a přísného ‚straníka‘, jehož obdiv k direktivám Strany a k proklamované politice Tita a KPJ je nezpochybnitelný.“ (...) „U svých podřízených zkoumal sebemenší detaily

Tři fakta jsou ale podle Hudelista nezpochybnitelná: Za prvé, že už na samém počátku války se Tuđman angažoval v NO hnutí a byl fyzicky přítomen v místech, kde se bojovníci Prvního záhorského partyzánského oddílu připravovali na své akce. Za druhé, že se nikdy nezúčastnil bojových akcí, nikdy nebyl spatřen s puškou v ruce, ale zabýval se politickou činností. Tou bylo, za třetí, aktivovat mládežníky z úderných jednotek v této části Chorvatského Záhohří a vykonávat mezi nimi politickou činnost a zvyšovat jejich bojovou morálku. To přesně Tuđmanovi vyhovovalo. Podle Hudelista byl Tuđman sice „rozeným komisařem“, zároveň ale zpochybňuje důležitost této funkce v oněch prvních měsících války, kdy se formoval První záhorský partyzánský oddíl a připravovalo se ozbrojené povstání. Hudelist sice operuje názorem Vlada Stopara a Tuđmanovy ženy Ankice, podle nichž byla role mládežnického vedoucího velice důležitá. Kloní se ale spíše k pohledu jeho spolubojovníků, kteří tuto funkci považovali spíše za formální, o které ani nevěděli, že existovala.⁹⁹

Rozdílné hodnocení Franja Tuđmana a jeho partyzánského působení je mezi Hudelistem a Krušeljem dobře viditelné na příkladu tří událostí. První z nich byl Tuđmanův útěk 11. května 1942 z policejní stanice v záhřebské čtvrti Trešnjevka, když byl zatčen při domovní prohlídce na adrese, na kterou měl přinést dopis od Loza Vrančariće. Druhou událostí byly údajné Tuđmanovy myšlenky na sebevraždu koncem roku 1942 a třetí udělení ocenění „Partyzánská medaile 1941“ (Partizanska spomenica 1941).

Zatímco Krušelj považuje Tuđmanův útěk z policejní stanice za důkaz jeho hrdinství, Hudelist ho zpochybňuje a to hned z několika důvodů. Nepochybuje sice o tom, že Tuđman opravdu projevil při tomto činu notnou dávku odvahy, více ho

a o všem negativním, co zjistil, ihned svědomitě informoval své nadřízené, na kterých závisel jeho další posun ve stranické hierarchii.“ (...) „Ani mezi svými spolubojovníky nebyl oblíben, nikdo s ním nechtěl jít do akce. Jedni ho chválili pro jeho snaživost, pedantnost, snahu a nasazení. Druzí ho pomlouvali a označovali za zbabělce, pro jeho namyšlené a nafoukané chování, jeho nekomunikativnost, aroganci a tendenci podceňovat své spolubojovníky.“ Tuđmanovi mělo podle Hudelista škodit nejvíce právě jeho strach. V jedné bojové akci měl podle legendy dokonce začít v kritickém okamžiku prchat, čímž vnesl paniku mezi ostatní a tím ohrozil úspěch celé akce. Podle HUDELIST, str. 143-146

⁹⁹ Podle HUDELIST, str. 62

však zajímají podivné okolnosti útěku a hlavně způsobu, jakým o něm samotný Tuđman mluvil. Hudelist odhalil dokonce Tuđmanovu lež.

Hudelistovi je divné, že k tomuto činu došlo přesně v den, kdy byl u Krapiny rozprášen První Záhorský partyzánský oddíl, jehož byl Tuđman členem, a také proč Tuđman uváděl Marka Belaniće jako osobu, která ho s dopisem do Záhřebu poslala, i když Hudelist dokázal, že byl Belanić v tu dobu v nemocnici.¹⁰⁰ Tuđman tak v tomto pro Oddíl osudovém dni nebyl s jednotkou, což autor považuje přinejmenším za podezřelé.¹⁰¹

O myšlenkách na sebevraždu z důvodů údajného rozčarování z komunistického hnutí koncem roku 1942 začal Tuđman veřejně mluvit až v době těsně před svým zvolením chorvatským prezidentem.¹⁰²

Zatímco Krušelj je považuje za reálné a za důkaz jeho skrytého chorvatského nacionalismu, Hudelist nechápe, proč se v té době velmi zapálený a komunisticky angažovaný Tuđman chtěl zabít, čím ho mohla strana a partyzánské hnutí natolik rozčarovat. Hudelist došel k názoru, že strana ani partyzánské hnutí ho rozčarovat nemohly, protože Titův slavný projev „Národní otázka v Jugoslávii ve světle NO hnutí“ hlásal přesně to, co Tuđman ve svých plamenných článcích v „Glasu Hrvatskoga zagorja“. Jediným důvodem pro sebevraždu by podle Hudelista mohl být

¹⁰⁰ Tuđman uváděl Marka Belaniće jako toho, kdo ho do Záhřebu v onen osudový den poslal. Belanić v té době ale ležel s aktinomykózou v záhřebské nemocnici. Ukázalo se, že ve skutečnosti ho do Záhřebu poslal Lazo Vrančarić. Ten byl později obviněn z rozprášení Oddílu a odsouzen za zradu. Zřejmě proto místo něj uvedl Tuđman samotného Belaniće. Druhým důvodem mohlo být to, že se právě vysláním od Belaniće mohl Tuđman patřičně chlubit. Podle HUDELIST str. 65-69

¹⁰¹ Hudelist si všimá, že po onom pro Oddíl osudovém dnu, v Chorvatském Záhoří nezůstali prakticky žádní partyzáni. Tuđman se rozhodl zůstat, což se mělo pro jeho budoucnost ukázat velmi taktickým tahem. „Pro jeho ambicióznost to bylo ideální, v méně lidech je mnohem jednodušší se dostat na vrchol. Navíc se tím, že zůstal v takových podmínkách v Chorvatském Záhoří, později mohl chlubit.“ Společně se Stoparem se ujal tiskařské techniky, která byla přemístěna do terénu, konkrétně do domu rodiny Rožičevých. Vydával Glas Hrvatskoga zagorja (Hlas Chorvatského Záhoří). Z každé jeho věty přitom doslova sálal komunistický fanatismus, pevně a nezpochybnitelně věřící ve své ideály.

¹⁰² Tuđman prohlásil: „V tom partyzánském hnutí jsem už v prosinci roku 1942 zjistil, že to komunistické vedení není ve skutečnosti takové, jakým se prohlašuje, a zjistil jsem, že jsem se ocitl v cizí společnosti...“ HUDELIST, str. 83

seznam šesti jeho neprominutelných přehmatů¹⁰³, které Hudelist objevil po prostudování archivních materiálů z inkriminovaného období druhé poloviny roku 1942 a počátku roku 1943. Ty vedly jeho šéfy v Pověřenectvu ÚV KPH (Komunistické strany Chorvatska) k tomu, aby ho ve svých zprávách vystavili nejtěžším soudům a potrestali. K tomu Hudelist se značnou dávkou ironie dodává: „Někdo by se na Tuđmanově místě snad i zabil – kdyby toto všechno zvládl napáchat za pouhého půl roku. On o tom naštěstí jen přemýšlel (jestli o tom vůbec přemýšlel)...“.¹⁰⁴

To, že byl Tuđman vyznamenán „Partyzánskou pamětní medailí 1941“¹⁰⁵, považuje Krušelj za jasný důkaz Tuđmanova hrdinství. Hudelist udělení tohoto vyznamenání snižuje. Zdůrazňuje, že na rozdíl od ostatních členů Záhorského oddílu ji Tuđman nedostal až do konce padesátých let. Nakonec ho přece jen dostal, poté co se podařilo sehnat potřebné dva podpisy (podle Hudelista to byli po dlouhém přemlouvání členů Oddílu ze strany Marka Belaniće Josip Tucman a právě Belanić) jeho spolubojovníků k jejímu udělení. Krušelj z druhé strany uvádí, že Tuđmanovi

¹⁰³ 1. nerozumná arogance ve vztahu k jednotlivým velmi dobře postaveným členům Pověřenectva (Výbor) KPH v dopisech, které Tuđman posílal z komory v domě Rožičevých v Požarkovci do Záhřebu na vyšší stranickou adresu poté, co sám sebe jmenoval šéfem Chorvatského Záhří.

2. „Mrhání penězi určenými na partyzánský boj, za které dostal přes prsty dokonce i od svého mentora v NOB Marka Belaniće.

3. seznam „nejohavnějších ustašovských zločinců z krapinského okruhu, hrozivý seznam osob k odstřelení, na kterém se ocitli i ti, co tam neměli co dělat

4. neférové favorizování svého otce, aby se stal kandidátem na radu Prvního zasedání ZAVNOH, na úkor ostatních kandidátů, nejen Ivekoviće.

5. obviňování velmi schopného, ačkoliv velmi svěhlavého partyzána Marka Mrkociho, který rozsával strach mezi ustašovci v okolí Zlataru, že škodí NO hnutí. Na to byl Tuđman obviněn Výborem ÚV KPH v Záhřebu – Marinkovičem, že on sám škodí NO hnutí. K Tuđmanově kritice se navíc svým závěrem, že Tuđman „nedospěl politickému vedení jednoho okresu“ přidala i Lepa Perovićová (vysoká představitelka KPH a partyzánů).

6. totálně hloupý a směšný návrh uvěznit Paveliće na Sljeme.

¹⁰⁴ Podle HUDELIST, str. 86

¹⁰⁵ Partyzánská pamětní medaile 1941 byla udělována těm partyzánům, u kterých bylo prokazatelné, že byli organizátory povstání, nebo hrdinové NO hnutí. Toto ocenění bylo zřízeno nařízením Pověřenectva národní obrany Národní komise osvobození Jugoslávie 14. 9. 1944).

byla medaile udělena hned po skončení války a její udělení mělo být jednoznačným projevem ocenění Tuđmanova hrdinství a přínosu NO hnutí.¹⁰⁶

Hudelist ve svém závěrečném hodnocení válečné kariéry Franja Tuđmana uvádí, „že se nejednalo o nějakou zvláště zářnou válečnou kariéru. Přestože měl mnoho nesplnitelných ambicí, tak se dopustil i mnoha přehmatů. To vše na úplné periférii celkového válečného dění na území Jugoslávie s dvěma dosti strmými pády: prvním počátkem roku 1942 a druhým uprostřed roku 1944. Přičemž ten druhý nebyl z hlediska perspektivy, jaká se mu nabízela v Bělehradě, tak strašný jako ten první.“¹⁰⁷

7. ZPŮSOB PREZENTOVÁNÍ SMRTI TUĐMANOVA OTCE A MACECHY

Druhým výrazným Tuđmanovým mýtem po jeho myšlenkách na sebevraždu je úmrtí jeho otce, který 25. dubna 1946 na vrcholu nervového rozpolcení zabil svou druhou ženu, Tuđmanovu macechu Olgu, aby poté vzal život sám sobě. To byl podle Hudelista další těžký okamžik pro hypersenzibilního Tuđmana. Ač byl Tuđman na jejich pohřbu, měl možnost mluvit s lidmi ze vsi a s vyšetřovatelem, kteří mu všichni do jednoho potvrdili zmiňovanou variantu¹⁰⁸, začal Tuđman po Bělehradu šířit, že mu otce zabili ustašovci (križari).

Od druhé poloviny osmdesátých let ovšem začal tvrdit, že vrahem jeho otce a macechy byla Udba.

¹⁰⁶ Podle HUDELIST, str. 62

¹⁰⁷ Podle HUDELIST, str. 153-154

¹⁰⁸ Podle dokumentace a svědectví osob z jeho blízkého okolí byl Tuđmanův otec ke konci války v těžkém psychickém a duševním stavu. Nemohl už ani racionálně uvažovat o nejzákladnějších politických a životních problémech. Navíc začal být stále více netolerantním ke svým názorovým oponentům a zasazoval se o co nejostřejší odvety proti určitým jednotlivcům, např. bohatým obchodníkům a sympatizantům HSS, kteří podle něj mohli škodit NO hnutí.

V srpnu 1990 pověřil Tuđman tajnou policii, aby našla konečně nezvratné důkazy o tom, jak to skutečně bylo se smrtí jeho otce a macechy. Ta nic nenašla a tak Tuđman o její závěrečné zprávě raději mlčel. Její součástí byl také výslech obyvatel Velkého Trgoviště, kteří jasně potvrdili, že šlo o vraždu macechy a otcovu sebevraždu. Tuđman ale s mytologizací neustoupil, ani když se jasně prokázalo, že to není pravda. Podle HUDELIST, 168-180

Nakonec podle poslední Tuđmanovy verze, kterou hlásal před masami během předvolební kampaně na jaře roku 1990, měl jeho otec zahynout, protože se neztotožnil s novým komunistickým režimem, zvláště pak se způsobem, jakým se nová chorvatská vláda stavěla k Chorvatsku a jeho národním zájmům. Tím ze smrti svého otce udělal téma prvotřídní politické důležitosti.

Hudelist to komentuje: „Bylo jasné, že ze smrti svého otce chce udělat mýtus, který mu měl pomoci upevnit jeho důvěryhodnost coby prvního prezidenta chorvatského státu v postkomunistickém období, státu, který se právě osamostatňoval ze SFRJ. Tuđman začal brát svého otce jako agrárníka a ne jako zarytého komunistu za války. Stručně řečeno, prezident Republiky Chorvatsko Franjo Tuđman se rozhodl pro důkladné zrevidování (mnozí to nazvali ‚učesáním‘ nebo ‚pročištěním‘) své vlastní biografie a celé své rodiny. Zcela nepotřebně, mohl a měl se obejít bez toho, ale když jednou začal, nemohl přestat. Skutečnost ustoupila mýtu, a co víc - celé řadě nově vytvořených mýtů. Na mýtus o otci agrárníkovi, kterým byl a zůstal, navazoval mýtus o tragické smrti jeho otce a macechy, myšlenkách na sebevraždu a to vše s jedním jediným cílem - ukázat, že mezi těmi zatvrzelými ‚jugokomunisty‘ a ‚chorvatožrouty‘ v Chorvatském Záhoří byli za války i po ní jen Tuđmanovi jediní ‚praví Chorvaté‘, kteří navíc za své chorvatství museli zaplatit životy. To, že to tak vůbec nebylo, tím hůře pro skutečnost.“¹⁰⁹

Hudelist navíc informuje, že v roce 1986 našel Tuđman korunního svědka, Stjepana Krkače, který mu měl dosvědčit, že jeho otce a macechu zavraždila Udba. Otázkou ale podle Hudelista je, jestli Krkač opravdu řekl to, co Tuđman poté zapsal do svého deníku, anebo si to Tuđman celé vymyslel. Krkač totiž odmítl po roce 1990 vystoupit před chorvatským národem jako klíčový svědek a vše Tuđmanovi potvrdit. Po tomto odmítnutí byl Krkačovi prohledán celý byt. Telefonický rozhovor Tuđmana s Krkačem musel být, vzhledem k tomu, že šlo o rok 1986, kdy byl Tuđmanovi odposloucháván celý byt, zaznamenán Udbou, která by si jistě takovou důležitou zprávu hned zaznamenala. K ničemu takovému ale podle Hudelista nedošlo.¹¹⁰

Také Krušelj nabízí všechny tři varianty ohledně této tragické události, ale nakonec se i přes vyjmenovaná fakta přiklání jen k poslední Tuđmanově verzi, za kterou stojí: „Jedině Franjo Tuđman měl už tehdy tušit, že jeho otce a macechu

¹⁰⁹ Podle HUDELIST, str. 162-164

¹¹⁰ Podle HUDELIST, str. 548

zabila Udba. Až v roce 1986 měl Tuđman definitivně zjistit díky dvěma svědkům, že za vším stojí Udba.“¹¹¹

Podle Meladyho zabili Tuđmanova otce a macechu komunisté: „Za svítání toho dubnového dne, byli Stjepan a jeho druhá žena Olga zamordováni ve svém domě jako oběti komunistického teroru.“¹¹² Jiné verze autor pro jistotu ani neuvádí.

S tím souhlasí i Nikić. „...kvůli jeho kritice nové jugokomunistické vlády – tajná policie NR Chorvatska, která vykonávala směrnice a rozhodnutí tehdejšího jugoslávského policejního centra v Bělehradě s cílem zlikvidovat všechny skutečné a možné ideologické protivníky.“¹¹³ Tuđman i přesto „spolupracoval s jugoslávskými komunisty, ačkoliv do politiky vstoupil jako demokratický pacifista, připojil se k válečnému úsilí antifašistů a Titovým silám, protože nabízely program vyhánění nacistů a vytvoření svobodného Chorvatska.“ (...) „I když se poválečná Jugoslávie proměnila ve Velké Srbsko, Tuđman neemigroval a zůstal doma.“¹¹⁴

Právě způsob pohledů jednotlivých životopisců na smrt Tuđmanova otce a macechy je typickým příkladem z jedné strany „padělání“ vlastní minulosti samotným Tuđmanem. Z druhé strany ukazuje, jak se k jeho verzím kloní obdivovatelé tohoto chorvatského vládce, kteří je nekriticky přijímají za své, na rozdíl od jeho odpůrců. Ti se drží průběhu, který prokázalo vyšetřování. Tuđmanovi obdivovatelé celou událost navíc využívají ke zvýraznění Tuđmana jako oběti „srbských, jugokomunistických a unitaristických“ kruhů.

8. TUĐMANOVO BĚLEHRADSKÉ PŮSOBENÍ

Také Tuđmanovo působení ve funkci personalisty na Ministerstvu národní obrany FNRJ v Bělehradě je oběma tábory jeho životopisců vnímáno odlišně.

¹¹¹ V „Bezvýhodnostech“ o tom Tuđman napsal: „Otče, odpusť. Ty jsi mě přivedl na životní cestu, ale já Tě podvedl... Prošel jsi zakládáním ZAVNOHu, byl v předsednictvu jeho prvního zasedání, podepsal jsi prohlás NO hnutí Záhoří 1943, byl jsi členem AVNOJe a Ústavotvorného shromáždění... a tak jsi zaplatil! Ať je Ti aspoň útěchou: neznadil jsem Tvé národní a sociální ideály. A neznadím. (...) Potřeboval jsem čtyřicet let, abych zjistil pravdu, aby se rozptýlily veškeré pochyby!“ KRUŠELJ, str. 40

¹¹² MELADY, str. 51

¹¹³ NIKIĆ, str. 5

¹¹⁴ MELADY, str. 59

Jeho obdivovatelé se i nadále zastávají Tuđmana jako skrytého nacionalisty. Ztotožňují se přitom s názorem samotného Tuđmana, který podle svých vyjádření těsně před nástupem do funkce chorvatského prezidenta mluvil o tom, že chtěl armádu opustit hned po válce, ale byl armádními představiteli a dokonce i Titem přinucen v ní zůstat.

Nejzajímavější vysvětlení, proč Tuđman po válce pracoval v generálním štábu JNA, „i když byla Chorvatům vnucena Jugoslávie stejně jako po první světové válce“, přináší Melady: „Potřebovali ho. Málokdo jako on tak dobře věděl, co se děje na ulicích, v duších a srdcích Chorvatska. Nikdo jako Tuđman neznal základy chorvatské minulosti, přítomnosti a budoucnosti.“¹¹⁵

Z druhé strany jeho odpůrci v čele s Hudelistem Tuđmana i v tomto období považují za oddaného titoistu, marxistu a pilného pracovníka strany, pro kterého se Bělehrad stal ideálním místem pro splnění jeho cílů s možností dobrého kariérního postupu.¹¹⁶ Hudelist o Tuđmanovi mluví dokonce jako o „dítěti systému“, ale také o „bezejmeném úředníčkovi“, který přestože prožil válku na periferii NO hnutí, toužil po co nejvyšší funkci. Tomu podle Hudelista podřídil vše. Například po konfliktu Tita s Đilasem se jasně postavil na stranu Tita a měl pronásledovat všechny Đilasovce ve svém okolí. Dokonce si prý měl vytvářet jejich seznamy a na schůzích nutit šéfy jednotlivých sekcí ministerstva obrany, aby udávali své kolegy, kteří vybočují z titoistické linie. Hudelist Tuđmana vnímá jako člověka, který byl „vždy ohromen totalitarismem – podřídil se dvěma zcela odlišným – prvním byla strana,

¹¹⁵ MELADY, str. 51

¹¹⁶ Už ve dvaadvaceti letech se stal šéfem kádrového úseku personálního oddělení Ministerstva národní obrany (MNO). Od léta 1945 byl náčelníkem Druhého (organizačního) oddělení Personálního vedení MNO, kde vydržel celých 12 let, do roku 1957 kdy diplomoval na Vyšší vojenské akademii. Jeho šéfem byl nejdříve Ivan Gošnjak (hlavní personalista). Poté, co byl jmenován ministrem obrany, převzal jeho funkci Vlado Jakić Capo (Za druhé světové války velitel Sisackého partyzánského oddílu, který 22. června 1941 provedl podle Tuđmana první partyzánskou ozbrojenou akci na chorvatském území. V oficiální partyzánské chronologii se uvádělo povstání z 27. července 1941 v místě zvaném Srb). Tuđman navíc bral jako původní kádr generálský plat, přestože byl v hodnosti podplukovníka. V Bělehradu Tuđman dosáhl vedle vyššího odborného i středoškolského vzdělání, když odmaturoval na večerním partyzánském gymnáziu. Podle HUDELIST, str. 157

a když ji odhodil, tak Chorvatsko a jeho státotvorné zájmy. V obou variantách pro jednotlivce nezbylo místo.“¹¹⁷

Podle Hudelista mělo právě v Bělehradě pozvolna docházet k Tuđmanově „přerodu“ ze zarytého komunisty v „chorvatského nacionalistu.“ K tomu podle něj došlo, protože měl Tuđman „v Bělehradě velmi velké ambice, postavil si před sebe vysoké cíle a chtěl to dotáhnout daleko, co nejdál, prakticky až na samý vrchol, ale nečekaně narazil do zdi, na odpor svých nadřízených, proto se poté, co se přesvědčil, že z jeho plánů nic nebude, rozhodl vycouvat a vzbouřit proti celému systému, který mu znemožnil stát se tím, co si vysnil, a zároveň připustil, aby z něj poprvé od války promluvil jeho již tehdy mrtvý otec, velký agrárník.“¹¹⁸

Hudelist se tak domnívá, že pokud by se stal tím, čím chtěl, například náčelníkem Generálního štábu JNA (tím se ale stát nemohl pozn. I. V.), tak by neodešel z Bělehradu a zůstal titoistou, oddaným následovníkem komunistické a marxisticko-leninistické ideologie. Hudelist si je zároveň vědom také druhé stránky tohoto výkladu a totiž, že pokud o jeho případném skrytém nacionalismu ostatní věděli, tak mu možná právě proto mohli znemožnit stát se tím, kým chtěl. Další variantou podle Hudelista může být, „že se chorvatským nacionalistou Tuđman stal v Bělehradu, koncem 50. let, protože trpěl periferním komplexem a zároveň si byl vědom – a nemohl se s tím nijak smířit – že jeho Chorvatské Záhoří bylo ve druhé světové válce periferií NO hnutí a tím byl i on periferní, okrajovou a v podstatě nedůležitou osobností. Osobností, bez které by se partyzánské hnutí ve válce obešlo. Tuđman rovná se nula.“¹¹⁹ Ten stejný Tuđman, který chtěl být vždy první.“¹²⁰

¹¹⁷ HUDELIST, str. 203

¹¹⁸ HUDELIST, str. 234

¹¹⁹ Pro Hudelista byla klíčová anekdota, kterou opakovaně pronesl Tuđman. I ona může a nemusí být pravdivá, stejně jako jeho ostatní mýty, je to podle něj ale důkaz o tom, v jaké byl nulové pozici vůči ostatním: „Když jsem dorazil do Vrchního štábu v Bělehradě, tak mi řekli (Arso Jovanović – náčelník Vrchního štábu a jeho zástupce, Velimir Terzić): ‚No vy jste se mohli v severním Chorvatsku udržet, protože máte slavónské hory.‘ Odpověděl jsem jim: ‚Slavónské hory jsem viděl z dálky a čtyři roky jsem strávil v Záhřebské oblasti. Z těch čtyř let jsem strávil v zimě 1941/42 tři týdny v lese, a tři dny 1943/44, také v zimě. Celou dobu jsem byl mezi lidem, po vesnicích, po domech...‘ To pro ně bylo nepochopitelné.“ Navíc v roce 1963 vydal Terzić knihu „Jugoslávie v dubnové válce 1941“, ve které jako jediné pravé viníky rozpadu monarchistické Jugoslávie prohlásil Chorvaty. To bylo nepřijatelné

S tím se ztotožňuje také Matvejević: „Jako voják Strany a šířitel ‚plamene revolučního díla Titovy epochy‘ (citát z jeho válečných spisů) zuřivě pronásledoval ty soudruhy v armádě, kteří včas neodsoudili stalinistickou rezoluci o titoistické ‚zradě‘. Tím si kompenzoval svůj pocit méněcennosti vůči velitelům, kteří na rozdíl od něho za velice těžkých okolností veleli vojákům a sváděli bitvy, a kteří tudíž jeho ‚ilegální práci‘ v pozadí považovali za okrajovou a bezvýznamnou, čímž urazili jeho bezmeznou ješitnost. Dá se předpokládat, že právě odtud – mnohem víc ze sebelásky než z oddanosti soudruhům – pramení jeho vzdor vůči jistým vojenským kruhům, srbským i jugoslávským. Zveličoval význam a rozsah partyzánského hnutí v Chorvatsku, aby tak vyzdvihl své místo a úlohu v něm.“¹²¹

Hudelist si je vědom, že proces jeho proměny přitom probíhal pozvolně. Od svého počátku ve článku „K přesnému hodnocení účasti lidu Chorvatského Záhohí v NOB“¹²² došel po pěti, šesti letech až k obraně domobranství, partyzánského hnutí v Chorvatském Záhohí, které v jeho očích hrálo velmi významnou roli v rámci celého NO hnutí na území Jugoslávie. Neváhal tak ani revidovat dosud jednotné vidění NO hnutí a rozdělit ho na jednotlivé části. Tím vším chtěl podle Hudelista jen dokázat, že i on byl někdo. K tomu účelu vychvaloval i sebe, své zásluhy, své hrdinství, když utíkal z policejní stanice. Jeho cesta od titoismu k chorvatskému nacionalismu vedla právě přes záhorský místní patriotismus.¹²³

Další rozpor mezi Tuđmanovými životopisci lze nalézt v otázce hodnocení jeho prvotních děl, především knih „Válkou proti válce“ („Rat protiv rata“, 1955), „Budování socialistické Jugoslávie“ („Stvaranje socijalističke Jugoslavije“, 1960) a textů „Připomínky k VI. hlavě (NO hnutí) „Přehledu dějin SKJ“ (1959) a v redakci „Vojenské encyklopedie“.

Hudelist se zastává Tuđmanových oponentů. Ti v té době kritizovali jeho pomalu pučící chorvatský nacionalismus, který se projevoval především v jeho

nejen pro Tuđmana ale i pro celý SKJ a SKH. Tuđman tak nebojoval proti SKJ ani základům FNRJ, ale proti Terzićovi a Jovanovićovi. Přesněji proti nim dvěma jako „funkcionálním metaforám“, symbolům toho, čím on nebyl. Podle HUDELIST, str. 237

¹²⁰ HUDELIST, str. 237

¹²¹ MATVEJEVIĆ, str. 72

¹²² Článek vyšel v Glasu Hrvatskog zagorja, 27. 7. 1954. HUDELIST, str. 244

¹²³ Podle HUDELIST, str. 244

způsobu zobrazování událostí v Chorvatsku za druhé světové války na partyzánské straně v pozitivním a těch na srbské a černohorské straně v negativním světle. Tím se pro něj mělo stát teritoriální a národní kritérium jediným důležitým a zároveň si díky tomu pootevřel dveře i pro rehabilitaci všeho toho, co se ve válce v Chorvatsku dělo také na opačné straně (ustašovci, domobranstvo). Vedle toho kritizovali také Tuđmanovy „pseudovědecké kompilátorsko-plagiátorské“ metody, s jejichž pomocí jeho díla vznikala. Tuđman totiž „proslul“ tím, že se na jeho knihách podílela celá řada lidí, ale za jejich autora byl zpravidla považován a podepisoval se pod ně pouze Tuđman. Navíc Tuđman dlouhé pasáže přepisoval bez udávání citací a zdrojů z jiných děl.¹²⁴

Z druhé strany Tuđmanovi zastánci v čele s Krušeljem chorvatského prezidenta brání před veškerými útoky jeho názorových oponentů z bělehradského či záhřebského prostředí (generály Terziće, Jovanoviće a historika Fabiana Trga), které navíc označují za „unitaristy“, „četniky“, „velkosrbské agresory“ a „jugokomunisty“ a všímají si jakýchkoliv náznaků úspěchů, kterých jednotlivá Tuđmanova díla dosáhla. Za takový je možné považovat například Titovu poznámku „Nemám připomínky. Tito“ k textu do „Vojenské encyklopedie“.

Hudelist váhu tohoto Titova uznání snižuje. „Tito se zrovna chystal na dalekou cestu po Asii, tak zřejmě hodil jen letmý pohled a napsal ‚Nemám připomínky‘, což ale prý nic moc neznamená, protože něco podobného napsal údajně také pod jeden Terzićův text, takže je nejspíše oba jen prolétl.“¹²⁵

Melady naopak zdůrazňuje: „Tuđmanova díla jsou bez milosti kritizována pro jejich nedostatečnou marxističnost, přestože se mezi čtenáři těší velké oblíbenosti a jeho pohledy na národní obranu zaplavují celou Jugoslávii a samotný Tito ‚nemá k jeho práci žádné připomínky‘.“ Neodpouští si ani Tuđmanovo srovnání s Titem:

¹²⁴ Tuđman psal metodou citátů, které mu připravovala v podobě kartotéky jeho žena Ankica. Vedle toho přepisoval celé pasáže z jiných děl bez uvedeného zdroje (příkladem je jeho doktorská disertace, pro kterou nelegálně použil části disertace uznávaného záhřebského historika Ljubomira Bobana „Sporazum Cvetković-Maček“) nebo poprosil několik svých kamarádů, odborníků na téma, které potřeboval do své knihy, aby mu napsali příslušnou kapitolu, aniž by na konci své dílo označil za kolektivní. Podle všeho měl přepisovat i od svých nepřátel z Vojenskohistorického institutu. Podle HUDELIST, str. 272-279

¹²⁴ Podle HUDELIST, str. 282

¹²⁵ HUDELIST, str. 266

„Stejně jako Tito se Tuđman nesklonil pod tlakem, ani když jeho zdrojem byl samotný Tito.“¹²⁶

Krušelj Tuđmanovy texty chválí a připomíná, že například „Budování socialistické Jugoslávie“ „mělo velký úspěch u čtenářů, a tak vyšlo i slovinsky, přičemž připravované makedonské vydání bylo staženo, protože si to státní vedení nepřálo.“¹²⁷ A o „Vojenské encyklopedii“: „O tom, jak moc text ve ‚Vojenské encyklopedii‘ odpovídal skutečnosti, svědčí i fakt, že byl text otištěn i v jejím druhém vydání, 15 let od prvního, ale už bez Tuđmanova jména pod tímto textem. To bylo vymazáno ze všech projektů, kterých se zúčastnil do svého dobrovolného opuštění JNA.“¹²⁸

Vnímání Tuđmanova bělehradského působení jednotlivými životopisci se výrazně liší. Zatímco jeho příznivci pokračují v linii Tuđmana, který byl celým životem chorvatským nacionalistou a v Bělehradě byl jen v určitém zajetí „velkosrbských kruhů“, protože mu nebylo dovoleno po válce z armády vystoupit, Tuđmanovi odpůrci jeho působení v Bělehradě vidí pozitivně. Tuđman v něm zaznamenal raketový kariérní start, když se stal dokonce generálem. Navíc si v hlavním městě tehdejší Jugoslávie mohl dále vzdělávat a poté, co vedle maturity absolvoval Vyšší vojenskou akademii, dosáhl vzdělání, které mu bylo uznáno jako vysokoškolské. Navíc se stal historikem, i když jeho metody vědecké práce považují jeho životopisci-kritici za nanejvýš sporné a označují ho jednoznačně za „pseudohistorika“. Tuđman byl navíc v Bělehradě společensky činný, pořádal různé kulturní akce a byl úspěšným ředitelem Sportovního klubu Partizan Bělehrad. Z tohoto pohledu se rozhodně Tuđmanovo působení v Bělehradě nedá považovat za „nucené vyhnanství“, jak ho označovali životopisci-příznivci.

¹²⁶ MELADY, str. 62 a MELADY, str. 58

¹²⁷ Podle KRUŠELJ, str. 50-51

¹²⁸ KRUŠELJ, str. 48

9. TUĐMANŮV NÁVRAT DO ZÁHŘEBU, TUĐMAN ŘEDITelem INSTITUTU DĚJIN DĚLNICKÉHO HNUTÍ

Okolo příčin a okolností svého návratu z Bělehradu do Záhřebu vytvořil Tuđman další z řady mýtů. Jednotlivé varianty a možné důvody tohoto jeho kroku přinesli jeho životopisci.

Darko Hudelist považuje toto Tuđmanovo rozhodnutí za stěží pochopitelné, vzhledem k tomu, že se v té době první chorvatský prezident dočkal povýšení do hodnosti generála. A to dokonce „nejmladšího Titova generála“, jak se Tuđman sám chlubil. Tento názor převzal také Hudelist, i když Kuljiš upozorňuje, že ve skutečnosti „bylo 115 mladších“.

Důvodem podle Hudelista mohla být nějaká Tuđmanova aféra. Takovou mohla být jeho degradace do „Vojenské encyklopedie“, kde se navíc stal „pouze“ jedním ze dvou asistentů šéfredaktora jejího prvního vydání Boška Šiljegoviće, bosenskohercegovského generála, partyzána a politického komisaře. K tomu mělo dojít zřejmě kvůli Tuđmanovým nacionalistickým tendencím a jeho kompilátorsko-plagiátorským metodám vědecké práce.

Nicméně jako nejpravděpodobnější důvod Tuđmanova odchodu považuje Hudelist nemožnost dalšího kariérního postupu v armádě.

Z druhé strany Krušelj dále razí teorii, podle které „chtěl Tuđman odejít z armády hned po válce, dodělat školu a stát se diplomatem, poměry v armádě mu to nedovolovaly“¹²⁹. Samotný Tuđmanův návrat do Záhřebu popisuje následovně: „Vzhledem k tomu, že se v Záhřebu už dlouhou dobu mluvilo o potřebě zřídit Institut dějin dělnického hnutí, požádal Tuđman členy chorvatského vedení, aby interním zásahem u armádního velení zjednodušili jeho propuštění. Osobním úsilím Zvonka Brkiće, tehdejšího organizačního sekretáře ÚV SKH, byl generál-majoru Franju Tuđmanovi v roce 1961 jako kandidátu na post ředitele budoucího Institutu dovolen přechod do záložních řad JNA.“¹³⁰

Nesoulad mezi oběma tábory životopisců reflektuje také hodnocení Tuđmana jako ředitele Institutu¹³¹. Zatímco Krušelj vidí tuto instituci jako významné centrum

¹²⁹ KRUŠELJ, str. 28

¹³⁰ KRUŠELJ, str. 51

¹³¹ „Úkolem Institutu bylo tvořit revoluční, vítěznou interpretaci moderní historie (od roku 1918 dále), ve které se pod maskou historické vědy bude glorifikovat úloha Komunistické strany a Josipa Broze

chorvatských historiků, kteří se s jeho pomocí snažili „postavit stále výraznější marginalizaci moderní chorvatské historie a zpochybňování základních hodnot dělnického a národního hnutí v Chorvatsku“¹³² a Tuđmana považuje za vzorného ředitele, který bezchybně šéfoval v roce 1967 dokonce 170 zaměstnancům, podle Hudelista „vládl Tuđman Institutu železnou rukou, jeho slovo bylo vždy první a poslední. (...) Vyžadoval železnou disciplínu. (...) Institut se tak podobal spíše vojensko-stranické než vědecké organizaci. (...) Pro svou práci měl zajištěn velký přísun finančních prostředků. (...) V roce 1964 v něm pracovalo dokonce 124 zaměstnanců, povětšinou mladých kádru, absolventů či právě vystudovaných lidí s nedostatkem pracovních zkušeností a teoretických znalostí. Právě s mladými kádry mohl lépe manipulovat, používat je jako pomocnou sílu ke sběru materiálů pro své vlastní vědecké práce.“¹³³

S tím souhlasí také Predrag Matvejević: „Když se za ‚samosprávného socialismu‘ stal nomenklaturním ředitelem Institutu pro dějiny dělnického hnutí v Záhřebu, celé kapitoly mu psali a dopracovávali jeho podřízení asistenti.“¹³⁴

O tom se Krušelj vůbec nezmiňuje, jen vyjmenovává velké úspěchy Institutu pod Tuđmanovým vedením. Zároveň poukazuje na závist ostatních chorvatských vědeckých institucí, která měla mít své prameny ve finančním upřednostňování Institutu před ostatními, a upozorňuje na překážky a nesnášenlivost, kterou vůči němu zastávalo chorvatské stranické vedení v čele s Vladimírem Bakarićem a předsedkyní komise dějin SKH Ankou Berusovou. Tuđmana vnímá opět jako oběť, jediného viníka činů, kvůli kterým byl stranickými šéfy kritizován, i když se na práci Institutu nepodílel pouze Tuđman.¹³⁵

Hudelist široce pojednává o problémech a skandálech, které Tuđmana provázely v jeho funkci ředitele Institutu. Kritiku Tuđmanových nadřazených ukazuje na jednotlivých případech jako oprávněnou, protože se jeho myšlení a závěry vymykají linii ražené stranou. Všimá si Tuđmanových soubojů s bělehradskými

Tita jako hlavních činitelů vytváření nových společenských a politických vztahů v Chorvatsku a SFRJ.“ HUDELIST, str. 303

¹³² KRUŠELJ, str. 60

¹³³ Podle HUDELIST, str. 304

¹³⁴ MATVEJEVIĆ, str. 75

¹³⁵ Podle KRUŠELJ, str. 60

historiky, se kterými se dále přel o to, které NO hnutí chorvatské či srbsko-černohorské více přispělo k úspěchu NO hnutí. Tuđman se navíc pustil do přehodnocování úlohy dohody mezi Cvetkovićem a Mačkem.¹³⁶

Nekritizovali ho jen straničtí představitelé, ale také historici, v první řadě Mirjana Grossová a Ljubomir Boban, v zájmu bránit klasickou historii od kvazihistorických metod Franja Tuđmana.

Důvodem kritiky byly podle Hudelista ale také další Tuđmanovy názorové posuny: 1. ukázal puč z 27. března 1941 v negativním světle, prakticky ho srovnal s četnictvím, což bylo v rozporu s politikou KPJ, která ho viděla pozitivně, protože šel na ruku její revoluční činnosti. Podle Tuđmana nebyl puč namířen proti Dohodě Cvetković-Maček a přiznané autonomii Chorvatské Bánovině. 2. NDH nebyla jen výsledkem tužeb ustašoveců v čele s Pavelićem, ale i zájmů některých mocných mezinárodních činitelů – konkrétně Hitlerova Německa. 3. Srbové byli okupací biologicky ohroženi, proto hned v masovém počtu povstali proti fašistům, na rozdíl od Chorvatů, kteří podobně ohroženi nebyli, protože měli svou NDH, ať už byla jakákoliv. Proto bylo potřeba chorvatský národ přesvědčovat politickými prostředky, že je potřeba, aby se přidal k osvobozeneckému hnutí.¹³⁷

Krušelj Tuđmana brání: „Soudíme-li podle textu přepsaného z magnetofonové pásky, Tuđman v těchto přednáškách nepřišel s tvrzeními

¹³⁶ Problémem bylo, že se hodnocením Dohody Cvetković-Maček dotkl ve straně zakázaného tématu. Navíc přehodnotil oficiální stranické hodnocení. Právě na jeho vidění Dohody Cvetković-Maček se podle Hudelista vše lámalo. Byla to pozice buď, anebo. Buď být pro stanovisko KPH a KPJ, podle kterého je Dohoda typickým buržoazním trikem, nebo pro „buržoazní“ pohled, v naprostém rozporu s viděním komunistickým, že Dohoda Cvetković-Maček byla prvním krokem při řešení chorvatské národní otázky. Tuđman se nezpochybnitelně rozhodl pro to druhé a tím vlastně ukázal, že už není na terénu komunistické, revoluční nebo vítězné interpretace moderních dějin národů Jugoslávie, ale na terénu konzervativního („pravického“, „reakcionářského“) výkladu, který představoval vzhledem k ideologii a současné politice čistou opozici. Tuđman ukázal tři důležitá fakta: 1. při interpretaci jugoslávských dějin je potřeba dát přednost národnímu a ne třídnímu kritériu. 2. Chorvaté a Srbové jako dva největší národy musí sami určit svoje vztahy ve společném státu po vzoru Cvetkoviće a Mačeka. 3. zvětšit vlastní území o ty oblasti, kde žijí převážně Chorvaté, tzn. SR Bosna a Hercegovina. Podle HUDELIST str. 317-324 Podle Hudelista, mu měl Tuđman během jejich rozhovorů navíc potvrdit, že už tehdy věděl, že je potřeba Bosnu a Hercegovinu rozdělit, že to bylo nejlepší řešení pro Chorvatsko v tehdejší SFRJ. Podle HUDELIST str. 335

¹³⁷ Podle HUDELIST, str. 350-368

neznámými tehdejší chorvatské a jugoslávské historiografii a i jeho závěr pocházel z jeho bezprostřední zkušenosti. (...) Ukázalo se, že chorvatské stranické vedení jen čeká na důvod, aby se po neúspěšném zasedání Komise ÚV SKH pro dějiny konečně zbavilo ‚tvrdohlavého‘ ředitele Institutu.“ Krušelj se tak v podstatě snaží dokázat, že to, co si myslel Tuđman, si v Chorvatsku mysleli všichni, a že proti němu byl veden předem připravený proces.¹³⁸ Navíc mluví o prohlubování jeho vystřízlivění, „tak typického pro generaci, která se s velkým očekáváním připojila k Národoosvobozeneckému boji (NOB) a revoluci, aby po válce prožila mnohá rozčarování a na konci se rozešla s komunismem.“¹³⁹

Dalším rozporem mezi životopisci se stala Tuđmanova snaha z první poloviny roku 1965, kdy usiloval o členství v Jugoslávské akademii věd a umění (JAZU).

Jeho jmenování prakticky nebránilo nic v cestě, ale nakonec k němu nedošlo. Tuđman od něho na doporučení sám odstoupil. Údajně kvůli nedostatečnému kvoru přítomných hlasujících akademiků. Ve své knize „Bezvýhodnosti historické skutečnosti“ Tuđman uvedl, že se jmenování akademikem musel vzdát po přímém zásahu Aleksandra Rankoviće. Tuto informaci měl mít od svého velkého přítele a podporovatele Vasa Bogdanova, nicméně podle Hudelista nemusí být pravdivá. Tuđmanovi by se to totiž opět náramně hodilo být ukázán jako oběť Rankovićovy státocentralistické koncepce a velkosrbského spiknutí. Jeho jmenování mohl ale zároveň jednoduše zastavit Bakarić.¹⁴⁰

S drobnými odlišnostmi s tím souhlasí také Krušelj. Názorově souzní s tím, že byl Rankovićův zásah¹⁴¹ proti Tuđmanovu jmenování reálný, nicméně připouští, že ani jeden z přímých svědků údajného telefonického hovoru mezi Rankovićem a předsedou JAZU Grgou Novakem už nežije, aby potvrdili, jak to ve skutečnosti

¹³⁸ KRUŠELJ, str. 67-68

¹³⁹ KRUŠELJ, str. 28

¹⁴⁰ Podle HUDELIST, str. 377-384

¹⁴¹ Důvodem Rankovićova zásahu měla být Tuđmanova kritika Terzićovy knihy „Jugoslávie v dubnové válce 1941“, ve které Terzić uvedl Chorvaty jako pátou kolonu při rozpadu monarchistické Jugoslávie, a také Tuđmanovo otevření otázky počtu obětí v koncentračním táboře Jasenovac. Podle KRUŠELJ, str. 69

bylo. Stejně jako Hudelist také on připouští možnost, že mohlo jít o zásah chorvatského vedení, přičemž byl Ranković použit jen jako zástěrka.¹⁴²

Sirotković se kloní k tomu, že postup volby byl znemožněn zásahem vedení ÚV SKH (dr. Vladimir Bakarić a dr.), který byl tehdy v ostrém ideologickém konfliktu s dr. Tuđmanem. Řádným členem HAZU se tak Tuđman stal až 3. prosince 1992.¹⁴³

Když Tuđmanovi nevyšlo stát se akademikem, rozhodl se získat doktorát. Svou disertační práci neobhajoval na Filozofické fakultě Univerzity v Záhřebu, jak by si jistě přál, ale na Filozofické fakultě v Zadaru. V Záhřebu to nebylo možné, jak uvádí Hudelist, z jednoho prostého důvodu. Šéfem katedry dějin na Filozofické fakultě v Záhřebu s neotřesitelnou pozicí byl Jaroslav Šidak, který Tuđmana považoval za pseudovědce s nízkou kvalitou jeho prací, který navíc vystudoval pouze vyšší vojenskou akademii, jež byla pro každého schopnějšího oficíra spíše formalitou. Z toho důvodu se tam Tuđman ani nemohl ukázat. Svou disertační práci tak obhájil v Zadaru, kde mu to domluvil Bogdanov, který zároveň zasedal v komisi. Vedle něj v ní byli ještě Kosta Milutinović a Dinko Foretić, všechno lidé vázaní na Bogdanova.

Nezpochybnitelnost Tuđmanova doktorátu brání Krušelj těmito slovy: „Kvůli pozdějšímu popírání jak tématu, tak i obsahu, je důležité uvést, že dva členové komise byli Srbové, a že text nebyl Tuđmanovi vrácen ani k doplnění ani k dopracování.“¹⁴⁴ Krušelj nevysvětluje, proč Tuđman nepřihlásil svou disertaci k obhajobě v Záhřebu, ale v Zadaru. K tomuto tématu jen uvádí, že důvodem byl fakt, že bylo Tuđmanovi po obhajobě znemožněno knižní vydání jeho disertace v Záhřebu. Podle jeho názoru proto, že zcela opustil stranické schéma o meziválečné Jugoslávii.¹⁴⁵

Naopak Matvejević jeho doktorát zlehčuje: „Tuđman jako doktor věd obhájil disertaci, jejíž autorství vědci zpochybnili. Maloměšťák z Velkého Trgovišće

¹⁴² Podle KRUŠELJ, str. 69-70

¹⁴³ SIROTKOVIĆ, str. 18

¹⁴⁴ KRUŠELJ, str. 77

¹⁴⁵ Podle KRUŠELJ, str. 77

vyžaduje, aby se u jména a titulu prezidenta vždy uváděl i akademický titul – „dr.“¹⁴⁶

Tím Tuđmanovy peripetie okolo doktorátu neskončily. Na stránkách časopisu „Telegram“ rozpoutal Ljubomir Boban s Tuđmanem velkou polemiku. Tuđman podle něj totiž více jak devadesát procent textu přenesl v netknuté podobě ze svých článků v časopisu „Forum“, z čehož sedm procent tvoří jazykové zásahy, anebo drobná přestylizování. Zbytek disertace, tj. zbývající dvě pětiny (řeč je o období 1938-1941) je nový text, ale jak Boban dokázal z velké části okopírovaný z jeho vlastní doktorské práce, která v tom okamžiku sice ještě nevyšla jako samostatná kniha, ale její exemplář měl u sebe právě Bogdanov, který ji na čas poskytl Tuđmanovi. Tuđman ho bez zbytečného mudrování přepsal s drobnými změnami. Jednalo se o celé části Bobanovy práce, a tak díky časové tísní, ve které se ocitl (od nového roku se měnil vysokoškolský zákon), včas dokončil svoje klíčové dílo a potom ho i těsně před koncem roku úspěšně obhájil.¹⁴⁷

Právě Tuđmanova polemika s Bobanem na stránkách „Telegramu“ byla podle Hudelista jedním ze dvou faktorů, které stály Tuđmana křeslo v Institutu.

Boban prý s polemikou vystoupil na přání Bakariće s jedním jediným cílem. Tím bylo vyprovokovat Tuđmana k jeho poslednímu přehmatu. To se také povedlo. Tuđman na čistě vědeckou polemiku odpověděl ryze politicky. Navíc začal všechny okolo sebe obviňovat, že jsou příznivci rankovićevštiny (za příznivce Rankoviće považoval prý i samotného Bakariće, což mu na dvacet let definitivně zlomilo vaz), zatímco on je proti Rankovićovi.

Krušelj celou záležitost doplňuje tím, že do politické roviny debatu povznesl Vaso Bogdanov, který se nemohl smířit s tím, že je přes Tuđmana kritizována vlastně i jeho komise na zadarské filozofické fakultě. Dále píše, že Bogdanov nařčení z Tuđmanova plagiátorství odmítá, protože Boban byl blíže odpůrcům Dohody Cvetković-Maček a Tuđman zastáncem. Tuđman se navíc měl bránit tím, že text své disertace dopsal v roce 1962 a Bobana uvedl v citacích, čímž je podle něj z hlediska čistoty vědecké práce vše v pořádku. Závěr polemiky Krušelj nenabízí, pouze to, že „byla ukončena politickou arbitráží“.¹⁴⁸

¹⁴⁶ MATVEJEVIĆ, str. 79

¹⁴⁷ Podle HUDELIST, str. 385-403

¹⁴⁸ Podle KRUŠELJ, str. 80

Pavletić se v otázce doktorátu jasně staví za Tuđmana, že rozhodně nic neopsal, protože „jeho osobitý styl na úrovni syntaxe a lexiky dýchá z každého jeho odstavce. Tuđman při tom používá jeden z nejdojemnějších prostředků umělecké prózy – ztíženou recepci, která má prohloubit percepci ukazovaného a popisovaného předmětu.“¹⁴⁹

Druhým faktorem bylo zveřejnění „Deklarace o názvu a postavení chorvatského spisovného jazyka“¹⁵⁰ v březnu 1967, která nebyla jen lingvistická, ale chtěla ukázat na celkové nerovnoprávné postavení SRH v Jugoslávii ve všech sférách společenského života. Hudelist zdůrazňuje, že ačkoliv ji Tuđman nepodepsal¹⁵¹ a neměl s ní tak nic společného, ocitl se na lavici obžalovaných jako jeden z nejzodpovědnějších za duchovní klima, ve kterém vznikla. Tuđman byl nejen zbaven funkce ředitele Institutu dějiny chorvatského dělnického hnutí, ale i vyloučen z komunistické strany.¹⁵²

Hudelist navíc zveřejňuje dopis, který ho podle jeho slov nejvíce fascinoval. V něm se Tuđman ohrazuje proti špatně uvedenému jménu jeho otce na dokumentu, kterým mu bylo oznámeno vyloučení z SKH.¹⁵³ Tuđman v něm totiž, i když byl

¹⁴⁹ Podle PAVLETIĆ, str. 29

¹⁵⁰ Tento důvod uvádí Krušelj jako jediný důvod Tuđmanova vyloučení ze Strany. Podle KRUŠELJ, str. 82

¹⁵¹ Ani mu to nebylo nabídnuto.

¹⁵² Podle HUDELIST, str. 424-439

¹⁵³ „Vracím Vám rozhodnutí o potrestání, protože je v něm špatně uvedeno jméno mého otce ‚Martin‘. Můj otec se totiž jmenoval Stjepan. Tak to stojí ve všech mých i jeho dokumentech, které je možné nalézt i v archivu a publikacích Institutu dějin dělnického hnutí Chorvatska. On byl totiž jako Stjepan (Ivana) Tuđman zatýkán diktátorským režimem krále Alexandra v monarchistické Jugoslávii, už roku 1941 zatčen ustašovci NDH, potom byl během NO hnutí a revoluce prvním předsedou Okresního NO hnutí Krapina, poté v Iniciativním odboru pro založení AVNOJ. Jeho jméno je zapsáno jako Stjepan i mezi oběťmi fašistického teroru na památníku ve Velkém Trgovišti společně se jménem jeho syna a mého mladšího bratra Stjepana. ... Rozumí se, že navrhovatelé rozhodnutí o vyloučení z SK byli dobře seznámeni s mojí pravou biografií, a že se jedná pouze o technickou chybu. Pokud by ale zůstala, tak by už i dnes pro toho, kdo není dobře obeznámen, a tím spíše u budoucích historiků, mohla vyvolat také zmatek v tom smyslu, že se nejedná o mě Franja (Stjepana) Tuđmana (nositele Partizánské pamětní medaile 1941., člena Okresní komise KPH Krapina z revoluce, sekretáře komise Politicko-správního sektoru Státního sekretariátu národní obrany a člena Komise Státního sekretariátu národní obrany, generálmajora JNA v záloze a veřejného pracovníka známého pod tím jménem

vyločen ze SKH a nejvíce degradován, neztratil pocit své vlastní velikosti, a dokonce v něm psal o tom, jak budou budoucí historici studovat jeho život.

Krušelj Tuđmanův konec v Institutu komentuje slovy: „Tímto končí jedno bouřlivé a velmi důležité období v životě Franja Tuđmana. Jeho rozčarování z komunistické ideologie a politické praxe bylo zajisté velké, svou silou téměř rovno tomu zcela odlišnému mládežnickému nadšení ideou sociální a národní spravedlnosti. Marxizmu jako světonázoru se poté zbavoval teprve postupně, ale jako vědecké metody, se od něj nikdy zcela nevzdálil. Z druhé strany i Tuđman potřeboval pocítit, co to znamená být exkomunikován z jednostranického monopolu, právě proto, aby si jako politik vážil základních hodnot vícestranického systému a právního státu. Proto i jeho v roce 1967 ztracená bitva byla jen nevyhnutelným krokem k tomu, aby v roce 1990 vyhrál politickou válku.“¹⁵⁴

Také v tomto období Hudelist ukazuje Tuđmanovo velké úsilí po úspěchu, po cestě na vrchol. Tuđman je jím a ostatními životopisci-odpůrci vnímán jako pseudohistorik, který používal „nepovolených vědeckých prostředků“, snažil se politizovat dějiny a pro utvrzení svých pohledů užíval velice smělé a kontroverzní teorie a odhady. Je pro ně navíc člověkem, který se nepřilíš čestně a za podivných okolností stal doktorem. Tuđman je podle nich navíc dále zarytým příznivcem politické levice, ovšem už se značnými sklony k chorvatskému nacionalismu.

Zato životopisci-příznivci mluví o Tuđmanově rozčarování z marxismu, i když podle nich je Tuđman i v tomto období stále ještě zakukleným nacionalistou, který jen nemůže své názory plně prezentovat navenek. Vedle toho je vnímán jako oběť představitelů komunistické strany, kteří se proti němu postavili také v Záhřebu. Tuđmana i nadále vidí jako hrdinu, který se dokázal vzepřít straně a který se nevzdával svých myšlenek a názorů.

10. TUĐMAN „CHORVATSKÝM DISIDENTEM“

i v období pět a půl roku dlouhého rozvoje Institutu dějin...), ale o někom jiném. To vše tím spíše, že tento dokument přišel z historiografické instituce, jejímž přirozeným úkolem je počítat s historickou pravdou a vědeckou přesností, alespoň pokud se jedná o otázky, které nemohou být předmětem subjektivního myšlení, politického hodnocení nebo osobního vědeckého svědectví.“ Podle HUDELIST, str. 441

¹⁵⁴ KRUŠELJ, str. 87

Poté, co byl v roce 1967 Tuđman vyloučen z SKH a odvolán z postu ředitele Institutu dějin dělnického hnutí, začíná jeho „disidentské období“.

Jeho životopisci-obdivovatelé v něm i nadále vidí skrytého chorvatského nacionalistu, který se v tomto období mohl konečně začít „svobodněji“ projevat, i když podle nich ještě do tzv. „Chorvatského jara“ 1971 měl Tuđman „věřit úspěchu reformního socialismu“¹⁵⁵. Právě až „Chorvatským jarem“, respektive dnem 30. výročí revoluce, 19. listopadu 1971, kdy na jeho auto měli házet občané srbské národnosti kamení, končí podle Krušelja toto jeho přesvědčení a Tuđman se naplno stává disidentem a otevřeným hlasatelem chorvatského nacionalismu.

Krušelj o tom píše následovně: „Touto nepříjemnou událostí končí pro Tuđmana ‚Chorvatské jaro‘ a i poslední naděje v to, že se komunistickým reformismem mohou vyřešit problémy, se kterými se Chorvatsko potýkalo.“¹⁵⁶

Tuđmanovu roli v „Chorvatském jaru“ vidí v pozitivních barvách a připisuje mu také četné zásluhy na budování poboček Matice chorvatské a jeho předsednictví v historické komisi této organizace, která v té době podle Krušelja „přerostla v možná nejmasovější a nejvlivnější organizaci v SRH“.¹⁵⁷

To Melady vidí Tuđmana i v sedmdesátých letech jako socialistu jen navenek, i přesto tento autor píše: „Brežněv tvrdil, že Tuđman a ostatní chorvatští disidenti vedou zemi ve směru demokracie západního stylu.“¹⁵⁸ Přesto se držel názoru, že „navzdory státnímu pronásledování si Tuđman během sedmdesátých let uchoval veřejný obraz přesvědčeného socialisty. Dále věřil, že socialismus v ideální podobě může Chorvatům nabídnout svobodu a štěstí v rámci Jugoslávie.“¹⁵⁹

Po Titově zásahu 1. prosince 1971 v Karađorđevu skončilo „Chorvatské jaro“. Vladimir Bakarić poté předložil seznam těch nejnebezpečnějších členů Matice chorvatské: Marko Veselica, Vladimir Veselica, Šime Đodan, Ante Bruno Bušić, Vlado Gotovac, Hrvoje Šošić, Jozo Ivičević Bakulić, Jure Juras, Ante Glibota, Ante Bacić, Vlatko Pavletić a Franjo Tuđman, všichni skončili ve vězení kromě Vladimira

¹⁵⁵ KRUŠELJ, str. 93

¹⁵⁶ KRUŠELJ, str. 93

¹⁵⁷ KRUŠELJ, str. 91

¹⁵⁸ MELADY, str. 73

¹⁵⁹ MELADY, str. 72

Veselici.¹⁶⁰ Tuđman byl obviněn především za své kontakty s extrémní chorvatskou emigrací, hrozilo mu i obvinění ze špionáže.

Tuđmanovy vztahy s Krležou ochladly po jeho vyhození ze SKH, přesto se na prosbu Tuđmanovy manželky Ankice Krleže přimluvil u Tita, který vydal slavný příkaz soudu - „Tuđmanu ne pakovati“. Nakonec Tuđman strávil ve vazbě deset měsíců a po celou dobu měl mezi ostatními vězni privilegovaný status. Mohl prakticky všechno, co chtěl, měl i domácí stravu.

Podrobnosti prvního Tuđmanova uvěznění 1973 opatřil Melady jen nepřesnou větou, že byl „po propuštění z vězení 1973 přinucen k pětiletému mlčení“, ačkoliv ve skutečnosti dostal dvouletý zákaz veřejného vystupování a ve vězení strávil pouze deset měsíců místo dvou let díky přimluvě Krleži u Tita. Stejně nepravdivá informace doplňuje i jeho druhé uvěznění, kdy byl odsouzen na tři roky vězení, ale propuštěn byl po sedmnácti měsících.

Nikić toto jeho období popisuje následovně v několika řádcích: „Roku 1967 byl vyhozen ze Svazu komunistů, donucen opustit Institut, vyhozen z univerzity a penzionován. Když v roce 1972 začalo pronásledování chorvatských disidentů, byl zavřen a odsouzen na dva roky vězení. V roce 1981 byl odsouzen na tři roky vězení a zákazu veřejného vystupování v období pěti let kvůli rozhovorům, které poskytl švédské a německé televizi a francouzskému rádiu, ve kterých hovořil o svých historických soudech a ve prospěch pluralitní demokracie.“¹⁶¹

Zamlčování rozdílu mezi výší trestu a dobou, kterou si opravdu odseděl, je ze strany jeho životopisců-obdivovatelů možné chápat jako snahu o prohloubení jeho disidentského obrazu a „utrpení“ v boji za „chorvatskou myšlenku“.

Z druhé strany jeho odpůrci, konkrétně Hudelist, přináší rozdělení základních politických tendencí v SR Chorvatsko mezi roky 1945 a 1990 do čtyř kvadrátů.¹⁶²

¹⁶⁰ Podle HUDELIST, str. 470-484

¹⁶¹ NIKIĆ, str. 8

¹⁶² 1. integrální Jugoslávci, jugoslávství jako nadnárodnost, spojení centralismu a unitarismu (Stjepan Iveković, Ferdo Čulinović) 2. historická perspektiva řešení chorvatské národní otázky, Jugoslávie federací, všichni jsou si rovni, jugoslávství není nadnárodnost, ale to, co národy spojuje (Tito, Bakarić, Tuđman od odchodu k partyzánům do poloviny 50. let), 3. chorvatská suverenita v AVNOJských hranicích (Savka Dabčević-Kučar, Mika Tripalo, Zvonko Ivanković Vonta) 4. svobodné chorvatství: národ-stát-území, zajímá je jen území (Maček, Pavelić, Vjekoslav Maks Luburić, Tuđman, chorvatská emigrace po druhé světové válce) Podle HUDELIST, str. 450-457

Z něj je patrné, že Tuđman dále pokračoval ve svém přerodu z marxisty v chorvatského nacionalistu. Podle tohoto rozdělení tak přeskočil z druhého kvadrátu přímo do čtvrtého.

Navíc měl podle Hudelista Tuđman začít rozvíjet myšlenky o tzv. „chorvatském korpusu“. Tím pro něj byli Chorvaté v SRH, SR Bosna a Hercegovina plus osmdesát procent Muslimů, Chorvaté ve Vojvodině – Srem a Bačka, Chorvaté ve SR Černá Hora – Boka Kotorská a Chorvaté ve světě. Ti všichni podle něj měli jednoho dne žít na jednom území.¹⁶³

Hudelist popisuje také jeho „disidentské“ činy. Tuđman se měl začít stále více kontaktovat s představiteli chorvatské emigrace, které ovšem komunistický režim považoval za „radikální“, „extrémní“, „ustašovské“, „fašistické“. Vedle toho měl udržovat také vztahy se slovenskými historiky - Jankem Sirackým, Milošem Gosirovským, Gustávem Husákem, protože slovenská otázka v ČSSR byla podobná chorvatské v SFRJ. V roce 1968 se zúčastnil kongresu v Praze (6. mezinárodní slavistický kongres) a o rok později v Martině (7. kongres slovenských historiků). Jeho referáty z těchto a dalších kongresů vyšly společně v jeho další knize „Veliké ideje a malé národy“ (v letech 1969 a 1970 vyšly dvě vydání, jednalo se o velký hit). Tato kniha byla podle Hudelista mnohými považována za Tuđmanovo nejlepší publicistické dílo.

Hudelist upozorňuje, že se scházel nejen s významným srbským spisovatelem Oskarem Davičem, ale také se svými srbskými disidentskými protějšky Dobricou Ćosićem a později v roce 1975 rovněž s Milovanem Đilasem. Těmito setkáními se měl Tuđman podle Hudelista, ačkoliv jak sám upozorňuje, na to neexistují žádné písemné důkazy, údajně stylizovat do role Mačeka a se srbskými „Cvetkovići“ domlouvat nový kompromis mezi Srby a Chorvaty. S Dobricou Ćosićem si to pak Tuđman v pozicích prezidentů svých států Chorvatska a SRJ zopakoval naostro za přítomnosti Vance a Owena v Ženevě na podzim 1992, kdy se domlouvali na tzv. humánních přesídlováních na území bývalé Jugoslávie, aby dosáhli i písemné dohody, kterou ale Milošević nakonec smetl ze stolu.¹⁶⁴

Také Hudelist si všímá Tuđmanových úspěchů v Matici chorvatské, nicméně upozorňuje, že mezi ostatními představiteli „Chorvatského jara“ vzbuzoval Tuđman

¹⁶³ Podle HUDELIST, str. 475

¹⁶⁴ Podle HUDELIST, str. 461-467

nevoli, protože byl přívržencem čtvrtého kvadrátu. Navíc podle nich, jak o tom píše Hudelist, mohl chorvatským národním zájmům dlouhodobě jen uškodit, protože podle nich Chorvatsko v avnojevských hranicích mělo být svaté. Tuđman jimi měl být dokonce považován až za třetířadou postavu „Chorvatského jara“.¹⁶⁵

Tuđman se do další politické ofenzívy podle Hudelista pustil v roce 1977, kdy zintensivnil komunikaci s nejvýznamnějšími intelektuály z emigrace, v první řadě s Brunem Bušićem, nejcharizmatičtější osobou v emigraci a neoficiálním následovníkem Luburićevovy ideje chorvatského smíření. Měl také s pomocí falešných dokumentů podniknout nelegální cesty po zemích Západní Evropy. Poskytl sérii rozhovorů novinářům zahraničních médií, v první řadě reportérovi švédské televize Bengtu Göranssonovi.

Vedle toho vydal novou knihu „Národní otázka v současné Evropě“. K tomu došlo nejdříve v USA a pak státech Západní Evropy. Krušelj si v této knize všímá toho, že už tehdy Tuđman myslel na konfederativní uspořádání Jugoslávie a svobodné volby.¹⁶⁶

Ve své knize „Osudové dějiny“ podle Hudelista v podobě další mystifikace a čistého falsifikátu, píše, že v té době Tuđman napsal také „Návrh programových osnov Chorvatského národního a sociálního hnutí (HNSP)“. Ta měla být údajně tajnou Tuđmanovou politickou organizací, jež měla být prototypem budoucí HDZ. Podle Hudelista se jedná jen o dokument patrně emigrantského původu, ve které jsou definovány budoucí chorvatské hranice (Srem, Boka Kotorská, část Bačky se Subotici, chorvatské oblasti Bosny a Hercegoviny).¹⁶⁷ Nikić ale v tomto Tuđmanově dokumentu vidí „nejčistší a nejjasnější destilát chorvatské politické minulosti a současnosti, základ k vytvoření toho, co se později bude nazývat HDZ.“¹⁶⁸

Rukopis knihy „Národní otázka v současné Evropě“ dokončil Tuđman v roce 1978. O sedm let dříve vydal jeden z nejznámějších a nejvlivnějších hercegovských františkánů všech dob a zároveň historik fra Dominik Mandić, knihu „Chorvaté a Srbové - dva staré rozdílné národy“. Podle Hudelista právě od něj Tuđman převzal tezi o civilizačně zapříčiněných rozdílech mezi Chorvaty a Srby v Jugoslávii. To

¹⁶⁵ Podle HUDELIST, str. 477-482

¹⁶⁶ Podle KRUŠELJ, str. 104

¹⁶⁷ Podle HUDELIST, str. 495-498

¹⁶⁸ MELADY, str. 80

podle něj znamená, že pod vliv hercegovských františkánů se dostal o desetiletí dříve, než s nimi uzavřel historický pakt během svých velkých turné po Kanadě a USA v letech 1987, 1988 a 1989.

Tuđman od Mandiće převzal čtyři teze. Za prvé, že odlišnosti mezi Srby a Chorvaty jsou způsobeny rozdíly mezi dvěma civilizačními typy a kódy, západním a východním, které vznikly jako důsledek velkého církevního rozpadu 1054. Za druhé, Srbové a Chorvaté nemohou žít v jednom státě. Za třetí, že jsou Muslimové součástí chorvatského národního korpusu. Za čtvrté, je nutné humánní přesídlování. Další dvě klíčové myšlenky převzal od Vjekoslava Makse Luburiće – o chorvatském smíření a vytvoření všechorvatské politické organizace planetárních rozměrů.¹⁶⁹

Druhý soudní proces proti Tuđmanovi byl zahájen 11. listopadu 1980. Obvinění znělo: „nepřátelská propaganda“. Na rozdíl od prvního soudu z roku 1972 byl tento proces 1981 pouhou fraškou. Tuđman byl obviněn jen na základě odpovědí novinářům, který byly velmi ostražitě, opatrné a většinou se týkaly jen všedních politických záležitostí. Trest si odseděl v trestně-nápravném zařízení v Lepoglavě, ve kterém se opět těšil nadstandardním podmínkám. Tuđman byl poté, co se rozhodl předstírat desítku nemocí, umístěn ve vězeňské nemocnici. Všechny detaily popisuje sám Tuđman v „Osudových dějinách“.¹⁷⁰

Krušelj dodává, že zrovna během soudního procesu vyšlo v USA Tuđmanovo dílo „Národní otázka v současné Evropě; Copyright by Matthew Meštrović“, který byl tehdy pokládán za státního nepřítel číslo jedna. To Tuđmanovi zrovna příliš u soudu nepomohlo. Tuđman strávil ve vězení nakonec jen sedmnáct měsíců, většinu té doby ve vězeňské nemocnici a jednou byl dokonce ze zdravotních důvodů v domácím ošetřování.¹⁷¹

¹⁶⁹ Podle HUDELIST, str. 509-513

¹⁷⁰ Tripalo pro „Feral Tribune“ z 11. 1. 1994 – pobíral všechna privilegia jako pacient, byly mu poskytovány falešné lékařské nálezy, na jejichž základě mohl mít zvláštní podmínky. Podle HUDELIST, str. 514-521

¹⁷¹ Podle KRUŠELJ, str. 94

11. TUĐMANOVO KLÍČOVÉ DÍLO – „BEZVÝCHODNOSTI HISTORICKÉ SKUTEČNOSTI“

Tuđmanova klíčová kniha vyšla v roce 1986, „Bezvýchodnosti historické skutečnosti“. Vyvolala kontroverzi především kvůli tomu, jak psal o Židech.

Největší kritika přišla od Slavka Goldsteina, který byl na podzim 1989 předsedou HSLŠ a Záhřebské Židovské obce. Nejvíce mu podle Hudelista iritovala věta na straně 161 té knihy, ve které Tuđman považuje za normální, aby pro požadavek vytvořit stát mohl jeden národ použít „všechny dostupné prostředky“, i ty nejstrašnější, aby „ovládl a zničil“ všechno, co mu stojí v cestě. Zároveň se přitom opíral o Bibli. Toto dílo Goldstein považoval a považuje za zásadní pokus o ospravedlnění násilí a netolerance, a to nejen k Židům, ale i Srbům a jiným národům.¹⁷²

Knihy způsobila dvojí rozruch. Prvním byl Tuđmanův pokus zpochybnit celkový počet židovských obětí druhé světové války (uvedl milión obětí místo čtyř až šesti milionů, jak je obecně odhadováno) a zároveň za svědectví některých bývalých vězňů jasenovackého tábora (Chorvata Ante Ciligy a dvou Srbů) ukázal temnou stránku chování Židů v tomto táboře. Podle Goldsteinova názoru, který Hudelist zveřejnil ve své knize, nejde o to, že by byl Tuđman antisemita, pouze o to, že chtěl revidovat vítěznou interpretaci druhé světové války a zmírnit zlo, které spáchali ustašovci a alespoň část toho zla připsat ostatním, do té doby obětem, tedy Srbům a Židům.¹⁷³

Tuđmanovi životopisci-příznivci nevidí na obsahu tohoto díla vesměs nic výjimečného či převratného a hájí ho před jeho kritiky. Například Krušelj vidí „Bezvýchodnosti...“ jako Tuđmanovu odpověď na synchronizovanou kampaň proti němu. V této knize měl Tuđman podle něj ukázat svůj pohled na Jasenovac a všechny ostatní válečné mystifikace.¹⁷⁴

Nejostřejší Tuđmanovi obhájci se ke kritice dokonce staví následovně: „Bezvýchodnosti...“ byly dostupné každému čtenáři v SFRJ, proto bylo zapotřebí tuto knihu prohlásit nejen za protisrbskou, ale i protižidovskou, aby se vytvořil

¹⁷² Podle HUDELIST, str. 551-554

¹⁷³ Podle HUDELIST, str. 556

¹⁷⁴ Podle KRUŠELJ, str. 114

dojem, že dr. Tuđman, tehdy již šéf HDZ, vlastně koná na linii NDH, která během čtyř a půl desetiletí byla tolik satanizována, že mladá generace, který o ní nezná pravá fakta, ji samozřejmě považovala za „ztělesnění pekla“.¹⁷⁵

Z druhé strany životopisci-odpůrci, v první řadě Hudelist a Čulić, toto dílo považují za deklaraci Tuđmanova politického programu a výrazně ho kritizují. Právě Čulićova politická biografie Franja Tuđmana začíná hodnocením „Bezvýchodnosti“.

„Bezvýchodnosti“¹⁷⁶ považuje Čulić za základ Tuđmanovy politické filozofie, proto jim věnoval velkou pozornost. Tuđman v nich podle jeho názoru položil základy své pozdější činnosti, když se stal chorvatským prezidentem a teoreticky se v nich měl připravovat na rozpad Jugoslávie a na krvavé události, které ho budou provázet, včetně řešení „srbské otázky“ v Chorvatsku¹⁷⁷. Mimo to měl v této knize zformulovat svůj vztah k církvi¹⁷⁸.

¹⁷⁵ HORVATIĆ, str. 17

¹⁷⁶ Tuto knihu Čulić hodnotí následovně: „Tuđman v žádné ze svých knih tak jasně neodkryl všechnu negativní energii, která se v něm s časem nashromáždila. Není možné se ubránit dojmu, že se právě v této knize připravoval na to nejdramatičtější a nejtragičtější, co bude následovat, a to na přicházející proces hroucení komunistické moci a vytváření národních států, které se neobejde bez války.“ Podle Čuliće se Tuđman v tomto díle nesnaží odmítáním stereotypů o Chorvatech jako národu ustašovců dokázat, že by byli Chorvaté nevinni za masové zločiny, které byly spáchány v jejich jménu, ale dokázat, že to, co dělali oni, dělali i druzí. Snaží se pouze o vylepšení chorvatské pozice uvnitř celkové bilance zločinů spáchaných za druhé světové války, a tak celkový počet jasenovských obětí snižuje na 30 až 40 tisíc, a tak na zlu, které spáchala NDH, už nevidí nic sporného ani problematického. Podle ČULIĆ, str. 35-37

¹⁷⁷ „Bezvýchodnosti“ pak podle Čuliće Tuđman realizoval při „vyhnání Srbů z Chorvatska“ při vojenských operacích „Blesk“ a „Bouře“. Někteří z Tuđmanových spolupracovníků považovali krátkou válku mezi Srby a Chorvaty vlastně za dobrou, protože se díky ní jednou pro vždy vyřešil chorvatsko-srbský spor ohledně srbské otázky v Chorvatsku, což je v podstatě přímé přijetí stanoviska z „Bezvýchodnosti“, kde Tuđman v polemice se srbským „historikem“ Vasilijem Krestićem a jeho tezí, že se u Chorvatů genocidnost „zakořenila do podvědomí mnoha generací“ – s klidem opravuje kolegu a říká, že je genocidnost u Srbů a Chorvatů vzájemně vyvolaná. Nejdříve vystoupili Srbové proti Chorvatům a to muselo nutně vyvolat obrannou agresi proti Srbům. Čulić reaguje tím, že „to vlastně není nic zvláštního, když je všeobecně známé, že nacionalisté všeho ražení jsou přesvědčeni, že největší zlo, které připravují, vždy vyjadřuje základní pocity jejich národů a to tím více, čím hlouběji do něj zabřednou (nikdy se chorvatský lid tolik nevláčel po chorvatských režimních novinách, jako když byli Chorvaté obvinění za válečné zločiny vydávání soudu v Haagu)“. Proto

Čulić ho navíc, vzhledem k tomu, že toto Tuđmanovo kontroverzní dílo¹⁷⁹ nevzbudilo v době svého vzniku prakticky žádnou reakci, považuje za jeden z důkazů Tuđmanova propojení s komunisty, kteří mu podle něj měli pomoci do čela Chorvatska.¹⁸⁰

Vedle řešení „srbské otázky“ v Chorvatsku se měl Tuđman v „Bezvýchodnostech“ podle názoru Čuliće připravovat také na řešení otázky Bosny a Hercegoviny, kterou si představoval v hranicích dřívější Chorvatské bánoviny.

podle něj není divu, že Tuđman velmi snaživě reagoval, kdykoliv se někdo pokusil snížit, přesněji dekolektivizovat odpovědnost Chorvatů za válečné zločiny. Podle ČULIĆ, str. 41-42

¹⁷⁸ Z „Bezvýchodností“ je zřetelný také Tuđmanův odpor k církvi, což dokazovalo i jeho prezidentské působení, kdy poté co se neúspěšně pokusil vyprofilovat svou stranu jako křesťansko-demokratickou, pronesl několik plamenných projevů proti katolickému univerzalizmu. Proces dekristianizace HDZ byla ukončen až v roce 1998 s druhou návštěvou Jana Pavla II. v Chorvatsku a především blahořečení kardinála Stepince. Podle ČULIĆ, str. 45

¹⁷⁹ Za klíčovou považuje Čulić tuto pasáž „Bezvýchodností“: „Genocida může mít i pozitivní vlivy na dění v budoucnosti, protože etnická homogenizace odstraňuje nové násilí a důvody pro nové střety!“ To představuje podle Čuliće geometrický vrchol Tuđmanovy „filozofie“ zla, která se prakticky bez omezení, svádí na holou apoteózu a vyzdvížení zločinu a zločinců. Proto je podle něj jen těžce pochopitelné, že v té době téměř nikdo nereagoval na tyto jeho postoje. K tomu došlo až později, kdy se Tuđman stal chorvatským prezidentem, ale i tak kritika přicházela prakticky jen od židovských organizací v Chorvatsku a ve světě, kterým vadilo Tuđmanovo pohrdlivé psaní o Židech v Jasenovci. Podle Čuliće tak Tuđmana morální a právní strana prakticky vůbec nezajímá. Důležitá je pro něj jen historická úroveň. Chorvaty vidí jako národ nemilosrdných válečníků, kteří jsou připraveni bránit své vlastenecké ideály i za cenu největších obětí, svých i cizích. Podle ČULIĆ, str. 37-44

Židé v „Bezvýchodnostech“ se prakticky rovnají Srbům, protože i oni jsou ve velkém rozeseti v dalších státech. O Tuđmanově odporu k těmto dvěma národům svědčí i jeho známé předvolební prohlášení z roku 1990, že jeho žena „naštěstí není ani Židovka ani Srbka“. Podle ČULIĆ, str. 51-54

¹⁸⁰ Jakési propojení Tuđmana s komunisty bylo podle Čuliće patrné už v roce 1986, kdy vyšlo Tuđmanovo klíčové dílo „Bezvýchodnosti historické skutečnosti“, které v té době nevzbudilo prakticky žádný ohlas. V Srbsku už v té době napůl skončil proces převlékání tamních komunistů v nacionalisty. K tomu docházelo i v Chorvatsku, ale stále jen na vedlejší koleji bez nadšení mas, které je k tomu nezbytně důležité. Chyběl totiž někdo kdo by masy aktivoval. Právě Tuđmanovi se tehdy vedení SKH mělo podle Čuliće snažit dát zelenou přes jediného recenzenta jeho nejdůležitějšího díla, filozofa Franja Zenka („marxolog nemarxistické orientace“. V šedesátých letech byl vyloučen z Filozofické fakulty v Zadaru a později se stal spoluzakladatelem HSLs), aby tak došlo k vyrovnání sil. Podle ČULIĆ, str. 35

Toho chtěl docílit pomocí historické dohody mezi Chorvaty a Srby. Právě on měl být tím, kdo ji uzavře a Slobodan Milošević jeho partnerem za srbskou stranu.

Hudelist hodnotí „Bezvýchodnosti“ slovy: „Duch, který psal ‚Bezvýchodnosti‘, byla ta nejintimnější a nejiracionálnější strana Tuđmanovy výjimečně komplikované osobnosti, která byla, jak se domnívám, neznámá i jeho blízkým spolupracovníkům.“¹⁸¹

Hudelist přináší také názory uznávaného chorvatského teologa dona Živka Kustiće, který mu potvrdil, že Tuđmanův výklad Bible znamená totální rozchod nejen s katolickou, ale i celkovou křesťanskou naukou.¹⁸²

Hudelist v této Tuđmanově knize objevil jeho skryté cyklické chápání dějin. Právě tato část Hudelistovy knihy je plná spekulací a jeho příliš bujně fantazie. Snaží se na základě této Tuđmanovy knihy vidět v podstatě celý jeho život, který roubuje na teorii kruhu. Hudelist široce a silně emocionálně zabarveně popisuje své setkání s velkým srbským režisérem a literátem Živojinem Pavlovićem. Který mu měl na jednom malebném, pohádkovém místě v Srbsku, ve kterém „všechno bylo kulaté, i potůček, i mlýn...“ ukázat rozdíly dvou civilizací¹⁸³. Hudelist pak na základě tohoto silného prožitku měl pochopit celého Tuđmana.

Vedle Hudelista se také Čulić zabýval Tuđmanovou fascinací kruhovým během dějin, kterou převzal od krále Šalomouna¹⁸⁴ a definoval právě v „Bezvýchodnostech“.¹⁸⁵

¹⁸¹ HUDELIST, str. 554

¹⁸² Podle HUDELIST, str. 555

¹⁸³ Civilizace východní, tedy i Srbů, která je amorfní, jejím symbolem je kruh, a charakterizuje ji kruhový (iracionální, mystický) způsob přemýšlení, směřování dozadu, do minulosti. A civilizace západní, tedy Chorvatů, kterou nazývá „civilizací křišťálu“, jejím symbolem je rovná čára, racionální způsob myšlení, je zaměřená směrem k budoucnosti, dopředu, to se projevuje ve všem od parlamentarizmu k diktatuře, přirozenosti v sexu, vztahu k životu a ke smrti.

¹⁸⁴ Tu cituje i v „Bezvýchodnostech“: „Co je to co je? Vlastně to co bylo. Co je to co bylo? Vlastně to co je. Pod sluncem nic nového.“ str. 57

¹⁸⁵ „Už v analýzách nezávislých chorvatských novin na počátku devadesátých let bylo vypořováváno, že Tuđman tento kruhový determinizmus použil pro výklad nových chorvatských dějin a zabudoval ho do svého politického programu. Na tomto principu viděl také řešení chorvatsko-srbských vztahů a to prostřednictvím přímé domluvy jejich vůdců – Stjepan Radiće a Svetozara Pribićeviće, Cvetkoviće-Mačeka a dalších, ke kterému muselo dojít i v devadesátých letech.“ ČULIĆ, str. 59

Na Západě tak podle Hudelista není nic cennějšího než život, na Východě smrt není konec, ale nový začátek, můžeš si dělat, co chceš, nebudeš potrestán, kruh je prostor absolutní svobody, proto Tuđmana tak fascinuje. Vrcholem Hudelistovy fantazie je reinterpretace Tuđmanova života z pohledu fascinace kruhem. Tuđman ho prý obdivuje proto, že mu nabízí: 1. absolutní svobodu, a on chtěl celý život právě ji, mít absolutní svobodu své činnosti, svobodné Chorvatsko, 2. kruh je stálé navracení se zpátky, na počátek, 3. kruh je zločin, který se ale společensky netrestá, 4. kruh je mýtus a útěcha.¹⁸⁶

12. TUĐMANŮV NÁSTUP DO ČELA CHORVATSKA

Tuđmanovi životopisci-příznivci a životopisci-odpůrci se od sebe výrazně liší také v otázce okolností Tuđmanova nástupu do čela Chorvatska. Příznivci se shodují v tom, že se to Tuđmanovi podařilo výhradně jeho vlastní zásluhou a mimořádnými schopnostmi. Považují ho za geniálního стратега, který se nejlépe dokázal zorientovat v situaci pozvolného pádu komunismu a Miloševićovy antibyrokratické revoluce z roku 1987, která bořila základní předpoklady avnojské Jugoslávie.

Podle Krušelja zůstal v té době „chorvatský politický prostor prázdný a Tuđman jako první pochopil, že se moc válí na ulici a jako první se tak začal chovat. Byl si vědom, že ‚mítinky pravdy‘, které stále více zaplavovaly Jugoslávii, budou hromadit nespokojenost chorvatského lidu a výrazně oslabovat jednostranický monopol. A od nejisté vlády zbývá jen krůček k pluralitním volbám, jak se ostatně ukázalo“.¹⁸⁷

Vedle toho si je Krušelj, na rozdíl od ostatních životopisců-příznivců, vědom podpory, kterou Tuđmanovi poskytla chorvatská emigrace, především ta v Kanadě. O tom tento životopisec píše: „Tuđman nemohl čekat, až se v Chorvatsku legalizují politické strany. Proto začal hledat podporu v emigraci, milionové mase chorvatského obyvatelstva, velkého materiálního a odborného potenciálu. Jeho idea národního smíření měla povětšinou pozitivní ohlas, i když některé ortodoxnější skupiny měly pochybnosti v misi partyzánského generála. Ale do roku 1989, kdy do

¹⁸⁶ Podle HUDELIST 564-579

¹⁸⁷ KRUŠELJ, str. 114-115

agitace vstoupili i Tuđmanovi političtí oponenti, dala největší část chorvatské diaspory svou důvěru Tuđmanovi a HDZ.“¹⁸⁸

Výraznou výjimkou mezi životopisci-příznivci je Zdravko Tomac. Ten si je sice vědom „velikosti“ Franja Tuđmana a nepochybuje o jeho schopnostech, z druhé strany za nejdůležitější okamžik pro Tuđmanův nástup k moci a vznik samostatného Chorvatska považuje své čtyřdenní přátelení s Tuđmanem v Dánsku 1989. Podle tohoto autora byly během těchto čtyř dnů položeny základy chorvatské nezávislosti a dánský pakt Tomce a Tuđmana je důležitější než pakt, který Tuđman v závěru osmdesátých let uzavřel s hercegovskou františkánskou kolonií v kanadském městečku Norval.

Životopisci-odpůrci by se s životopisci-obdivovateli, i když ne každý z nich to ve své Tuđmanově biografii přiznal, shodli na tom, že se Tuđman opravdu nejlépe zorientoval v dané situaci, které dokázal umně využít. Podle nich však vedle jeho strategických schopností existují další tři mnohem významnější faktory, díky kterým se dostal do čela Chorvatska.

Prvním z nich je komunistická strana, která si ho měla vybrat jako jediného člověka, který by se mohl dokázat vypořádat s Miloševićovou antibyrokratickou revolucí, a proto se ho rozhodla dostat do čela. Druhým faktorem je právě chorvatská emigrace a třetím podpora katolické církve.

Hudelist se zabývá nejvíce vlivem Tuđmanových cest do Kanady v letech 1987, 1988 a 1989, během kterých měl uzavřít „dohody o vzájemné spolupráci“ s hercegovskými františkány z městečka Norval.¹⁸⁹

¹⁸⁸ Podle KRUŠELJ, str. 114-115

¹⁸⁹ Podle Hudelista měla tato jeho cesta jeden jediný cíl. Tím bylo vytvoření kontaktů a pak i konkrétních dohod s nejsilnějším a nejvlivnějším společenstvím chorvatských emigrantů – společenstvím hercegovských františkánů a jejich myšlenkových zastánců a spolupracovníků, kteří byli s františkány spojeni na krajansko-zájmové a politické linii. Tuto organizaci postavil na nohy v 50. a 60. letech zřejmě nejvýznamnější hercegovský františkán všech dob fra Dominik Mandić (1889-1973). Tuđman tam chtěl prezentovat své knihy a tím rozšířit svůj vliv mezi chorvatskými emigranty, následovně se spojit s těmi se stejným politickým myšlením a potencionálními spojenci s plánem společného boje za vytvoření samostatného chorvatského státu a v neposlední řadě i získat pro tento cíl finanční prostředky. Z druhé strany františkáni zase potřebovali někoho, kdo bude mít dostatek vůle, síly a rozhodnosti zmobilizovat masy (chorvatský národ) uvnitř Chorvatska samotného. Volba padla na Tuđmana. Podle Hudelista kvůli tomu, že je velmi inteligentní, vtipný, vynalézavý,

Hudelista se ale dotkl také otázka Tuđmanovy možné domluvy s komunisty. Podezřelý je podle něj především to, že Tuđman dostal pas, i když se v Chorvatsku nacházel na černé listině a Kanada z hlediska kontaktů s „extrémní“ emigrací patří mezi nejrizikovější země. Autor se kloní k názoru, že k tomu došlo nejspíš díky přímluvě a nátlaku katolické církve, konkrétně arcibiskupa Kuhariće a biskupa Djura Kokši, na předsedajícího předsednictva SRH Iva Latina. Měli se ho podle Hudelista údajně zeptat, proč Tuđman a ostatní chorvatští disidenti nemohou dostat pas.¹⁹⁰

Hudelista se domnívá, že byla pro Tuđmana podpora kanadských františkánů důležitá z hlediska politického a navíc mu zaručovala podporu ze strany katolické církve, která je v Chorvatsku klíčová pro získání volebního vítězství a z hlediska finančního. Dohoda, která mezi nimi byla uzavřena, měla podle Hudelista znít – zničit nejdříve komunismus (protože přijde kapitalismus, transformace, kterou právě františkáni chtěli řídit) a potom samotnou Jugoslávii. Přitom se Tuđman musel zbavit všech, kteří připomínali starý režim a rok 1971 (Dabčević-Kučarové, Tripala, Gotovce, Čička, Budiši). Ne jako možných politických konkurentů, ale protože se neměli dostat a nedostali k transformaci. Tuđman tak měl z pohledu Hudelista spolupracovat jen s těmi, kteří nebyli trnem v oku františkánům.¹⁹¹

Podle Hudelista se Tuđman držel koncepce Vjekoslava Makse Luburiće, která požadovala nejen chorvatské smíření, ale i východní hranice Chorvatska na Drině. Zároveň byl Tuđman podle tohoto životopisce nositelem teze, že největším nepřítelem Chorvatů jsou Srbové, které je potřeba vyhnat z Chorvatska, a tak vytvořit opravdu nezávislé Chorvatsko.¹⁹²

s téměř neuvěřitelným talentem pro politickou analytiku, dokonce i psychoanalýzu. Podle Hudelista si ho měli vybrat ze šesti důvodů: 1. charakterem extrémní narcis, potřebovali přesně někoho, kdo se sám považuje za nejkrásnějšího, nejchytřejšího, nejproročtějšího, prostě nejlepšího, to vše bylo důležité pro vytvoření mýtu o něm samotném, mýtu vůdce, národního charizmatika. Vedle skutečné osoby musí být i mýtem, „otcem vlasti“. 2. dvojnásobný politický vězeň – disident, 3. vědec, měl svojí vědeckou, teoretickou, historickou váhu 4. byl generálem a to dokonce JNA 5. stoupenec luburićevské koncepce chorvatského smíření 6. byl zastáncem „velkého Chorvatska“, tzn. s územím v Bosně a Hercegovině. Podle HUDELIST, str. 590-593

¹⁹⁰ Podle HUDELIST, str. 586-588

¹⁹¹ Podle HUDELIST, str. 593-594

¹⁹² Podle HUDELIST, str. 620

Hudelist si všimá, že se na stranu Tuđmanovy HDZ postavila také katolická církev, která v HDZ viděla přesvědčivě nejvážnější opoziční stranu v SRH. Navíc přes své katolické misie po celém světě organizovala statisíce Chorvatů.¹⁹³

Také Čulić se domnívá, že měl Tuđmanův nástup k moci proběhnout smluvně. Vedle podpory emigrace a církve se mu pomoci mělo dostat od komunistické strany, která si ho vybrala jako jediného člověka, který by svou nevídanou zarputilostí a úsilím dovedl vybudovat silnou a jednotnou stranu, která by se dokázala vypořádat s Miloševićovou „antibyrokratickou revolucí“. Ta se v té době pomalu začala otáčet proti Chorvatsku. O tom podle autora svědčí to, že vztahy mezi jeho pravicovou stranou a komunisty zůstaly dobré od jeho nástupu k moci i v pozdějším období. Navíc právě rozhodnutí reformovaných komunistů umožnilo vypsání svobodných pluralitních voleb a tato strana mu de facto přenechala také svou členskou základnu. Komunisté měli být přesvědčeni, že jedině Tuđman a jeho strana disponovali vhodným nacionalistickým vybavením, aby se jí vzepřeli a provedli relativně poklidnou výměnu vlády, která se více nemohla odkládat. To mělo být jen vyvrcholení krize, ze které se chorvatská levice nedostala od roku 1971.¹⁹⁴

V duchu Hudelista a Čuliće hodnotí Tuđmanovu spolupráci s hercegovskými františkány v Kanadě a možnou pomoc komunistické strany také Matvejević.¹⁹⁵

¹⁹³ Podle HUDELIST, str. 634-648

¹⁹⁴ ČULIĆ, str. 14-17

¹⁹⁵ „Postupně vycházejí najevo nové údaje o jeho spolupráci s částí chorvatské emigrace, která je vázána na Pavelićův Nezávislý stát Chorvatsko, a o pomoci a podpoře, kterou mu tato emigrace poskytovala. Tato fakta osobnost a dílo Franja Tuđmana doplňují. Nakonec jsme se dověděli, s kým své hnutí zakládal, kdo a jak mu k tomu vytvářel podmínky a vyšlapával cestu: třikrát pobýval v Kanadě koncem osmdesátých let a jugoslávská tajná policie o tom podle všeho věděla (usilovala zřejmě bývalého generála a vězně zkompromitovat), přednesl veřejné přednášky v chorvatském ‚pastoračním středisku‘ u františkánů v Norvalu u Toronta. Zde probíhala i rokování s duchovním správcem tohoto výhonku hercegovské církve Ljubou Krasićem, který byl jedním z vůdců chorvatské politické emigrace. Krasić byl kněz, který se vyznačoval spíše nenávisť ke komunistům než ‚křesťanskou láskou k bližnímu‘. Tuđman se setkal i s takovými lidmi, jako byl agilní elektrikář Ante Beljo a jeho hostitel Gojko Šušak (který se představoval jako ‚učitel z Ottawy‘) – oba byli stoupenci extrémní ustašovské ideologie a luburićevské ideje smíření mezi fašisty a partyzány s cílem dalšího boje proti Srbům. Mezi takovými společníky se nenajde jediný intelektuál, který by zastupoval některou z chorvatských demokratických stran, které působily mezi světovými válkami a které se nezkompromitovaly spoluprácí s ustašovci (například Chorvatskou selskou stranou). Byly zachovány

Společně s ostatními životopisci-odpůrci si všímá také materiální podpory, které se od emigrace Tuđmanovi dostalo. Zabývá se také vlivem emigrantů na jeho politiku poté, co se jimi Tuđman postupně stále více obklopoval a oni zastávali významné funkce v chorvatské státní správě.

Matvejević Tuđmanovi vytýká, že „se nestará o to, jestli náhodou peníze, jimiž byl zahrnut po nástupu k moci, nepocházejí z pavelićovských beden, v nichž byl ze země vyvezen majetek povražděných Židů. Nezajímá ho, jestli to náhodou nejsou úspory oněch Chorvatů, kteří v cizině snili o vlastním státě, lepším a civilizovanějším, než byl ten ustašovský. – Avšak před těmi, co vědí kdy, jak a kolik vzal či dostal, je ústupný. Ti jsou totiž schopni ho před Chorvatskem, veřejností a historií vydírat nejhrubším způsobem a on pak postupuje podle toho, jak si oni přejí. Ti na svých místech setrvávají, ty jejich pán nemění tak jako ostatní.“¹⁹⁶

Velmi hlasitě a výrazně kritizuje spolupráci Tuđmana s chorvatskou, hercegovskou emigrací a komunistickou stranou také Kuljiš.¹⁹⁷

Po návratu z Kanady začal Tuđman vytvářet HDZ s lidmi z Chorvatska, ale jeho praví spojenci byli podle Hudelista tisíce kilometrů daleko za oceánem. Jeho

a zveřejněny charakteristické fotografie: Franjo Tuđman v Norvalu – na tváři široký úsměv jako u kandidáta na amerického prezidenta.“ MATVEJEVIĆ, str. 82-83

¹⁹⁶ MATVEJEVIĆ, str. 76

¹⁹⁷ „Tuđman odjel do Kanady před rozpadem bývalého státu. Odjezd mu umožnila udbašsko-úplatkářská klika, v jejímž čele stál stranický boss a šéf antišugarovské ‚reakcionářské‘, ‚antigeneksovské‘ frakce v ÚV SKH, Mika Špiljak, jehož syn Vanja vedl tajemné představenstvo INA Holdinku ve Švýcarsku. Jak ukázal ve své brilantní investigaci ve fejetonu vydaném v ‚Globusu‘ v roce 1999 Darko Hudelist, Tuđman se s pravičáckým podzemím zapletl tehdy ve františkánském klášteře hercegovské kanadské misie v Norvalu. Oni mu dali peníze a kontakt na gangstery z Wiesbadenu, kteří byli napojeni z části na františkány a z části na BND (Bundesnachrichtendienst, pozn. I. V.). Nebylo pro něj však lehké zakomponovat tyto emigranty do stranického vedení... Tito lidé se bezstarostně věnovali svým zločineckým aktivitám v zahraničí, zatímco snaživí začátečníci v HDZ, kteří organizovali shromáždění s plamennými mluvčími po zájezdních hostincích v chorvatské provincii a před prvními demokratickými volbami vyzdobili každý sloup letáky a fotografiemi vážených chorvatských občanů, které by bez problémů vyplnily každou policejní kartotéku, se na to dívali nepřilíš pozitivně. Vážení domácí občané, kteří ‚živořili‘ v domácím podzemí – kradli stavební materiál ze skladišť, pašovali benzín v dobách nedostatku a podobně – se nyní nedívají příliš dobře na to, že kádry pro budoucí velkou krádež státního a veřejného majetku budou znamenat konec tolika lokálních talentů...“ KULJIŠ, <http://www.deniskuljis.com/knjige/2ppt-po1.htm>, 28. 4. 2008

největším soupeřem na prezidenta se stal Marko Veselica, rekordman v počtu zatčení komunistickým režimem. Tuđman prý chtěl vytvoření strany a její činnosti dosáhnout legálně, jinak ne. Jeho strategie zněla bořit systém uvnitř toho stejného systému, který mu dává zelenou, aby ho bořil. Jako název strany navrhoval Tuđman jméno Chorvatský demokratický sbor. Ten nakonec neprošel a „sbor“ nahradilo „společenství“.¹⁹⁸

Vedle oficiálního jádra, které připravovalo vznik HDZ, fungovalo podle Hudelista ještě užší jádro (Milan Kovač, Ivan Bobetko, Miroslav Kutle, Ankica Tuđmanová, Stjepan Tuđman, Franjo Tuđman, Čiro Grubišić). Jednalo se hlavně o jeho rodinu a osoby původem ze západní Hercegoviny, nejbližší jeho partnerům z Kanady. Došlo tak k vytvoření dvou center budoucí HDZ, jednoho okolo bratří Veseliců a druhého okolo Tuđmana. Tuđman se nakonec rozhodl vytvořit stranu bez bratří Veseliců, poté co se na tom měl domluvit s Josipem Manolićem.¹⁹⁹

Ve vidění okolností rozkolu v připravované straně se rozcházejí Hudelist s Krušeljem. Podle prvního jmenovaného byla strana založena tajně na neveřejném místě v prostorách FK Borac na Jarunu a bez frakce bratří Veseliců, 17. června 1989. Iniciativní výbor měl devatenáct členů, z toho bratří Veselicové měli devět členů, Tuđman deset.²⁰⁰

Krušelj okolnosti rozštěpení budoucí HDZ vidí jinak. Rozkol se podle něj netýkal vedení ve straně, ale politických cílů. Tuđman se měl zasazovat o politický střed, Veselicové o pravicový střed. Rozpad strany se odehrál několik dní před jejím ustavujícím sněmem. Z jednadvaceti členů jich bylo sedm škrtnuto. Ti pak vytvořili Chorvatský demokratický svaz. Sněm se odehrál na Jarunu, protože v plánovaném hotelu Panorama byl vyhlášen zákaz veřejného shromáždění.²⁰¹

Tento životopisec považuje za nejdůležitější okolnosti vítězství HDZ v prvních demokratických volbách v Chorvatsku dvě události – pokus o atentát na

¹⁹⁸ Podle HUDELIST, str. 634-635

¹⁹⁹ Podle HUDELIST, str. 643

²⁰⁰ Podle HUDELIST, str. 643

²⁰¹ Podle KRUŠELJ, str. 118

Franja Tuđmana na předvolebním shromáždění v Benkovci, 18. března 1990 a „První všeobecný sněm HDZ“²⁰², který se konal v Záhřebu 24. a 25. února 1990.²⁰³

Pokus o atentát na Tuđmana v Benkovci si přibarvili především jeho životopisci-obdivovatelé. Zatímco Hudelist o události pojednává bez jakýchkoliv emocí: „Na předvolebním mítinku v Benkovci, 18. března 1990, došlo k pokusu o atentát na Tuđmana. V jednom okamžiku si to Srb Boško Čubrilović namířil přímo k řečníšti s plynovou pistolí v ruce, ale včas byl zpacifikován a odzbrojen.“²⁰⁴

Mnohem barvitěji tuto událost popisuje Nikić: „Bum, bum, vyštěkly výstřely v Benkovci. Srbský atentátník se pokusil na věky umlčet Tuđmana před vzrušenou hordou lidí. Vypukují nepokoje a Tuđman mizí v davu.“²⁰⁵ Nechybělo tak mnoho a životopisec mohl přidat do svého spisu i prvek mučednické smrti, ačkoliv se prokázalo, že by „atentátník“ musel na Tuđmana vystřelit z bezprostřední blízkosti, aby mu mohl nějak výrazněji ublížit.

13. FRANJO TUĐMAN A SLOBODAN MILOŠEVIĆ – „DVA VÁLEČNÍ PŘÁTELÉ“

Vedle Tuđmanových snah o rozdělení Bosny a Hercegoviny, se jeho životopisci-odpůrci kriticky pustili do jeho vyjednávání se Slobodanem Miloševićem. Všimají si, že spolu oba prezidentí udržovali na válečné poměry velmi dobré vztahy. Byli ve stálém kontaktu a měli se spolu domluvit na rozdělení Bosny a Hercegoviny, na řešení srbské otázky v Chorvatsku, cílech války a také se měli vzájemně ekonomicky a zbrojně podporovat v době, kdy byly na SRJ uvaleny sankce.

²⁰² Významným mezníkem v historii HDZ byl První všeobecný sněm HDZ, který se konal v Záhřebu 24. a 25. února 1990. Toho se zúčastnili i členové do té doby extrémní, fašistické a ustašovské emigrace, na mnohé z nich byl dokonce i vydán zatykač. Do Chorvatska směli přiletět podle Hudelista díky tajné dohodě vedení HDZ a Sekretariátu pro zahraniční věci SRH v čele s Vilimem Mulcem. Bez ní by početní příslušníci emigrace z Kanady, USA, Austrálie, Jižní Ameriky a západní Evropy neměli právo vstoupit do SRH. Ti, na které byl vydán zatykač, mohli přijet pouze na pět dní a nikdo z nich nesměl být válečným zločincem. Jako první na záhřebské letiště Pleso přiletěl budoucí ministr obrany Gojko Šušak. Podle HUDELIST, str. 659-660

²⁰³ Podle KRUŠELJ, str. 122

²⁰⁴ Podle HUDELIST, str. 667

²⁰⁵ MELADY, str. 92

Nejhlasitějším kritikem tohoto spojení, dalo by se říci i „přátelství“, i když před svými národy měli vystupovat jako nesmiřitelní nepřátelé, byl Kuljiš. Úspěšně mu však sekunduje také Čulić a kritické poznámky si neodpustil ani Hudelist.

Hudelist se opírá především o knihu bývalého šefa kabinetu prezidenta Republiky Chorvatsko Hrvojeho Šariniće, „Všechna moje tajná vyjednávání se Slobodanem Miloševićem 1993-1995 (1998)“.

První schůzka mezi Tuđmanem a Miloševićem se odehrála 26. března 1991 v Karađorđevu a druhá 15. dubna 1991 v Tikveši. Plán Tuđmana měl ve vidění Hudelista být: „osvobodte Chorvatsko od Srbů a pak se dohodneme na Bosně“. Miloševiče vidí jako toho, kdo sliboval, i když měl přitom všechny trumpfy „v rukávu“. Tuđmana pak jako vynikajícího стратега, který počkal, až bude co nejsilnější a pak napadl Srby.²⁰⁶

Hudelist upozorňuje, že se válka vedla nejvíce mezi Srby a Muslimy, Chorvaty a Muslimy, a nejméně mezi Chorvaty a Srby. Takže to podle něj vypadá, že se dohodli konceptuálně, ale ne na jednotlivých detailech. Uzavřenou dohodu²⁰⁷ ale nesplnili, a proto prý došlo k válce.²⁰⁸

Čulić se všímá, že se oba prezidenti osobně sešli celkem čtyřicet sedmkrát a společně se setkáními, na která poslali své pověřené emisary, se tento počet vyšplhal až k šedesátce, což z nich dělá zřejmě „nejsrdečnější pár, který se kdy zrodil během mezinárodního konfliktu“.²⁰⁹

Čulić považuje jejich dohody a spojení za vzájemně velmi výhodný obchod. Tuđman podle něj „bere demokracii jen za prostředek k chopení se moci. Naopak Miloševič byl pro určitou variantu nestraničského pluralismu, a proto pro něj

²⁰⁶ Podle HUDELIST, str. 694

²⁰⁷ K rozhovorům Tuđmana s Miloševićem se vyjádřil i Dušan Bilandžić: „Upozornil jsem ho (Bilandžić Tuđmana, pozn. I. V.), že existují tři závažné překážky rozdělení Bosny a Hercegoviny, z nichž stačí jen jedna, aby došlo k potopení dohody. Kdo například určí, které území je chorvatské, a které srbské? Potom co na to řeknou Muslimové? Na tutu poznámku mi Tuđman odpověděl, že neřeknou nic, jestli se Srbové a Chorvaté dohodnou. A co na to řekne mezinárodní společenství? Tuđman odpověděl, že na to svět kývne, jestli se na tom všem s Miloševićem domluví.“ BILANDŽIĆ, Dušan, Propast Jugoslavijske i stvaranje moderne Hrvatske, str. 527

²⁰⁸ Podle HUDELIST, str. 694-699

²⁰⁹ Podle ČULIĆ, str. 79

byl chorvatský pluralitní model ideálním paravánem, za kterým se mohly odehrát všechny dohody... Srbové měli hardware (zbraně) a Chorvaté software (dobře udělanou demokratickou výlohu) - skvělá kombinace pro co nejlépe kontrolovatelný rozpad Jugoslávie.²¹⁰

Čulić na rozdíl od ostatních kritiků nepovažuje setkání obou politiků v Karađorđevu a Tikveši za klíčové pro rozdělení Bosny a Hercegoviny, ke kterému podle něj muselo dojít, protože klidným rozchodem se nemohly měnit hranice republik. Tato setkání bere jen jako dílčí.²¹¹

Vedle vyjednávání o rozdělení Bosny a Hercegoviny, mezi Tuđmanem a Miloševićem, se Čulić zaměřil také na rozdíly mezi oběma státníky a státy, které vedli.²¹²

²¹⁰ Podle ČULIĆ, str. 82

²¹¹ Podle ČULIĆ, str. 82 - 84

²¹² Čulić spatřuje hlavní mentální rozdíly mezi nimi v tom, „že Milošević lhal druhým, ale Tuđman lhal sám sobě, ale co je nejhorší tuto svou otupělou fixací, že on sám má pravdu, rozšířil i mezi své poddané, a tak se rozšířilo podvědomí, že je potřeba šířit „pravdu“ o válce. To je ona fanatická potřeba, že se i nejhorší zločiny nad druhými národy činí s pocitem, že se tím vykonává spravedlnost, což je nejspíš i hlavní tětiva současného chorvatského nacionalizmu.“ ČULIĆ, str. 89-91

Čulić hledá paralely a rozdíly mezi Chorvatskem a Srbskem. Dochází přitom k závěru, že jsou si podobné. „Vládne pluralitní totalitarismus, ale i když je Srbsko na mezinárodním poli vylučováno a Chorvatsko zapojováno, tak Tuđman už v ‚Bezvýchodnostech‘ vybudoval celý filozofický rámec své provincionální a v zásadě antizápadní politiky. (...) Celý proces stírání rozdílů mezi oběma státy začal v Karađorđevu. (...) Tuđmana stejně jako Miloševiče považují nejostřejší kritici za kryptokomunistu, ale nejvíce ve smyslu partokratické vlády, která se pod ním rozvila. Opozice Tuđmana vždy považovala za horšího vladaře, ale vladaře, který přesto koresponduje s rámcovými politickými názory, kterých se drží i ona, s tím, že ona by je realizovala rychleji a lépe než on. Opoziční strany si přály v podstatě to co on, jen to nedávaly najevo, i dosažení jeho cílů v Bosně a Hercegovině i osamostatnění od Srbů a i ony ho vnímají jako osvoboditele a tvůrce Republiky Chorvatsko. Tuđmana myšlenky na získání Bosny a Hercegoviny neopustily ani do jeho smrti. Ještě v roce 1998 mluvil o administrativní hranici mezi Chorvatskem a Bosnou a Hercegovinou, tedy o něčem co je potřeba teprve definovat.“ Podle ČULIĆ, str. 93-99

„Jak Tuđman tak i Milošević používali západní politické hodnoty podle toho, kolik jim mohly přinést užítku. Byli otevřeni prakticky všem svetonázorovým kombinacím bez ohledu na to, jak zhoubné byly, byli schopni udělat vše, jen aby zůstali u moci. Tuđman se od Miloševiče naučil, že vedle silné armády je potřeba vytvořit i silnou policii, a tak vytvořit neproporcionálně rozvinutý systém, který společně s tajnými službami představuje betonovou záruku toho, že stát přežije.“ Podle ČULIĆ, str. 101-102

Čulić smazává také rozdíl mezi Chorvaty jako Tuđmanovou propagandou vytvořené „oběti“ a Srby, kteří byli ve stejném pojetí „agresorem“: „V první fázi bosenské války Chorvaté vedli v politických iniciativách, které zevnitř pojídaly státní systém Bosny a Hercegoviny a Srbové dominovali zbraněmi. Ve druhé fázi 1993 už jsou Chorvaté tak silní, že i oni sami páchají zločiny, které se o nic neliší od těch srbských.“²¹³

Kuljiš je přesvědčen, že se Tuđman s Miloševićem domluvil v Karađorđevu a potom v Tikveši. Podle něj měli oba státníci zájem jeden druhého podporovat a domluvit se na válečných cílech, nikoliv na jednotlivých detailech. Prostě se měli dohodnout, že zničí Jugoslávii, že Chorvati z Bosny a Srbové z Chorvatska půjdou každý na svou stranu, aby se zformovala dvě pevná teritoriální a etnicky upevněná národní jádra.

Formou fiktivního dialogu mezi Tuđmanem a Miloševićem se pak tento autor snaží popsat, jak mohla vypadat jedna z dohod, kterou mezi sebou oba státníci uzavřeli: „Tuđman: Jsou dvě pravidla. První je, že v Jugoslávii to bude tak, jak se Srbové a Chorvaté domluví. A druhé... to vlastně ani neexistuje. Jednoduše platí pravidlo číslo jedna. Snad si proboha nemyslíš, že sem bude někdo posílat válečné jednotky, aby tu operovaly a přikazovaly nám, co máme dělat, jestliže se my dva dohodneme a postavíme je před hotovou věc? Pro ně je nejdůležitější, aby nedošlo k válce...

Milošević: A kdo to zajistí?

Tuđman: Jednoduše, když nebojují Srbsko a Chorvatsko, tak to nemůže přerůst ve skutečný konflikt. Dobře, dejme tomu, že se bude střílet někde po vesnicích. Sem tam někdo přijde o krk. Ale nikdo bez obětí nevytvořil stát. A nakonec...

Milošević: Rozumím, nakonec to bude tak, jak se dohodneme. Ale s Krajinou a jejím obyvatelstvem to nebudeš mít lehký...

Tuđman: Odejdu! Srbové odejdou do Srbska, Chorvaté přijdou z Bosny do Chorvatska. A tak se to jednou provždy vyřeší... V tom souhlasím s Dobricou. Oba národní korpusy je potřeba zahustit a posílit.

²¹³ Podle ČULIĆ, str. 83

Milošević: Dobře, koukám, že jsi se rezolutně rozhodl. Veškerý riziko je na tvý straně. Jestli se ti to povede...

Tuđman: Oted' se už víckrát nesmíme scházet! A to setkání v Tikveši se málem proměnilo v katastrofu, v tu chvíli mi pomohl jen ‚Vjesnik‘...

Milošević: Jo, jasně, to jsem si počel s radostí... ‚Všichni ti, kteří se domnívají, že se dr. Tuđman domluvil se Slobodanem Miloševićem na rozdělení Bosny, jsou obyčejní diletanti, kteří nemají důvěru ve státnické umění chorvatského prezidenta...‘ Lepší už to nebude. Servus, Franjo!²¹⁴

Také Kuljiš se pozastavuje nad faktem, že „proti sobě chorvatská a srbská armáda nevypálily ani kulku“, „že oba státy a jejich vůdci – Milošević a Tuđman, ačkoliv je to překvapující, udržovali perfektní vztahy a nepřetržitě komunikovali prostřednictvím Hrvojeho Šariniće, Vůdcova poradce. Ten, jak jsem si jednoho dne v redakci uvědomil, ve chvíli, kdy bylo zveřejněno, že Šaran (Kuljišovo označení pro Šariniće, zároveň chorvatsky ‚kapr‘, pozn. I. V.) po dvanácté anebo čtrnácté od zahájení války, odjel na diplomatickou misi do Bělehradu, se vídá častěji s Miloševićem než já se svou ženou!“. „Navíc měl Franjo se Slobodanem ‚hotline‘, ‚šeredný ‚rudý telefon‘ pro brebentění dlouho do noci a tuto přímou komunikaci obě postavy udržovaly od první do poslední chvíle.“²¹⁵

Kuljišovi vadí vedle jejich kontaktu, který považuje „za nejméně důležitý“, „za mnohem důležitější fakt, že Chorvatsko bylo hlavním zdrojem zásobování ‚Západního Srbska‘ ropou, v době, kdy byly na Srbsko uvaleny sankce.“²¹⁶

Podobně jako Čulić, také Kuljiš mluví o určitém „výměnném obchodě“. Na jeho základě měl jeden druhého podporovat, aby vytvořili regionální rovnováhu, která nesmí být narušena jakoukoliv sporadickou akcí, která by mohla vyvolat pád jednoho, anebo druhého režimu, popřípadě kolaps, nekontrolovanou eskalaci války, humanitární katastrofu a „všechny podobné nepříjemnosti“.²¹⁷

Oba politiky pak vidí jako opravdové pány války a míru, kteří „ve svých rukách drželi vnitropolitickou situaci a hospodářství, měli moc nad životem a smrtí, měli peníze a s nimi také vládu“ a „pokud se domluví alespoň na společném rámci

²¹⁴ KULJIŠ, <http://www.deniskuljis.com/knjige/2ppt-po2.htm>, 25.4.2008

²¹⁵ KULJIŠ, <http://www.deniskuljis.com/knjige/2ppt-po1.htm>, 25. 4. 2008

²¹⁶ KULJIŠ, <http://www.deniskuljis.com/knjige/2ppt-po1.htm>, 25. 4. 2008

²¹⁷ Podle KULJIŠ, <http://www.deniskuljis.com/knjige/2ppt-po1.htm>, 25. 4. 2008

a pevně se ho budou držet, tak sami sobě mohou určovat tempo, zesilovat a snižovat plamen války, jako na plynovém sporáku značky ‚Gorenje‘. Podle Kuljiše nemohli dopředu znát detaily, ale brzy pochopili, že pokud se vzájemně podpoří a pomohou si, budou ‚držet jeden druhého za koule‘, tak na ně nikdo nemůže. Tato strategie jim navíc může podle tohoto životopisce přinést momentální výhody: ‚a) zbavit se Anteho (Markoviće, pozn. I. V.) a b) zlikvidovat JNA. A aby se jim to povedlo, potřebují válku!‘²¹⁸

Kuljiš velmi trefně komentuje kombinaci dohody mezi Tuđmanem a Miloševićem a použití násilí v jugoslávském konfliktu: ‚Hindové a muslimové se v boji o nezávislost jednoduše povraždili, Češi a Slováci se prostě domluvili, a na Balkáně, kde je všechno možné, jedno i druhé dohromady.‘²¹⁹

14. TUĐMANOVA POSEDLOST ROZDĚLENÍM BOSNY A HERCEGOVINY, „HUMÁNNÍ PŘESÍDLENÍ NÁRODŮ“

Jedním z nejzásadnějších bodů Tuđmanova politického životopisu je jeho postoj k rozdělení Bosny a Hercegoviny a připojení jejích částí k Chorvatsku.

Tuđmana jeho životopisci-příznivci brání. Podle nich mu nikdy o rozdělení Bosny a Hercegoviny nešlo a pokud už v tomto státu došlo k nějakému vojenskému střetu, tak to podle nich bylo až poté, co si začal některý z jeho protivníků.²²⁰

Přitom se samotný Tuđman o ‚územní celistvosti chorvatského národa v jeho historických a přirozených hranicích‘²²¹, tedy i Chorvatů, kteří obývají území sousedních států, vyjadřoval velmi často.²²²

²¹⁸ Podle KULJIŠ, <http://www.deniskuljis.com/knjige/2ppt-p01.htm>, 25. 4. 2008

²¹⁹ Podle KULJIŠ, str. 24-25

²²⁰ viz. podkapitoly této diplomové práce: např. ‚Zdravko Tomac – ‚Prezident proti falsům a zapomnění‘, Záhřeb, 2004‘ s ‚Ivan Bekavec – ‚Vymyšlený Tuđman‘, Záhřeb, 2007‘.

²²¹ KRUŠELJ, str. 119

²²² Například 7. listopadu 1990, ‚My z vedení HDZ jsme od samého začátku zdůrazňovali, že je Bosna a Hercegovina také státem chorvatského národa v ní. Zdůrazňuji, že uznáváme existující hranice a suverenitu Bosny a Hercegoviny, současně jsme se rozhodně postavili agresivním plánům a hrozbám o připojení území Bosny a Hercegoviny k nějakému budoucímu Velkému Srbsku. Upozorňovali jsme, že v případě, že by se někdo pokusil tento scénář násilně uskutečnit, odvolali bychom se hned na suverénní práni chorvatského národa a vzepli bychom se velkosrbským

Tuđmanovi životopisci-odpůrci mají o vině prvního chorvatského prezidenta v otázce Bosny a Hercegoviny zcela jasno a nebojí se ho nazývat válečným zločincem. Opírat se přitom mohou o žaloby Mezinárodního soudu pro bývalou Jugoslávii v Haagu a také o stenogramy o rozdělení Bosny a Hercegoviny, ve kterých jsou zachyceny rozhovory Franja Tuđmana s jeho spolupracovníky a partnery o budoucnosti tohoto chorvatského suseda.

Jednu z haagských žalob cituje například Hudelist: „V bodě 36. obžaloby Mezinárodního soudu pro bývalou Jugoslávii z 2. března 2004 se doslovně píše, že byl Franjo Tuđman ‚velitelem zločinného spolčení‘ v Bosně a Hercegovině, zatímco v bodě 16. jsou vyjmenovány čtyři osoby nejvyššího politického vedení, které jsou považovány za účastníky ‚sdruženého zločinného spolčení‘ a i podle svých funkcí nesou největší odpovědnost.²²³ ‚Sdružené zločinné spolčení‘ je právní konstrukce, kterou se vina za zločiny, ke kterým došlo na území Jugoslávie, svaluje i na politiky, respektive státníky jako na tvůrce určitých idejí, a nejen na generály a ostatní vojenské velitele, kteří tyto myšlenky jen uskutečňovali.“²²⁴

Výrazným kritikem Tuđmanovy politiky v Bosně a Hercegovině byl především Čulić. Domnívá se, že v Tuđmanovi „nebylo nic tak hluboce zakořeněno jako představa, že Bosna a Hercegovina nemá budoucnost.“²²⁵

Tuđman se podle něj tak vyprofiloval v politika nacionalistického pojetí „ne v podnebí afirmace národní a politické svébytnosti svého národa (Chorvatů), ale

choutkám s požadavkem na vytvoření Chorvatska v jeho ‚přirozených a historických hranicích‘.“ MIJATOVIĆ, str. 24

²²³ Prvním jmenovaným je Tuđman, druhým ministr obrany Republiky Chorvatsko Gojko Šušak, třetím generál Janko Bobetko a čtvrtým prezident Chorvatského společenství Herceg-Bosna Mate Boban. Všichni čtyři v té době už byli po smrti. Bod 15. Územním cílem sdruženého zločinného spolčení bylo vytvoření chorvatského území v hranicích Bánoviny Chorvatsko, územní entity, která existovala od roku 1939-41. Způsob, jakým se toho chtělo dosáhnout, se skládal z „politického a vojenského ujařmování, dlouhodobého odstraňování a etnického čištění bosenských Muslimů a jiných nechorvatů, kteří žili v oněch částech území Republiky Bosna a Hercegovina, o kterých se tvrdilo, že spadají do Chorvatského společenství (později Republiky) Herceg-Bosna.“ HUDELIST, str. 669

²²⁴ HUDELIST, str. 669

²²⁵ Podle ČULIĆ, str. 55

v klimatu popírání jiného (bosenských Muslimů)²²⁶. Tuđman si měl na Bosně vyléčit komplex malosti své země a národa: „Stal se prezidentem malé země a malého národa, a tak potřeboval právě Bosnu a Hercegovinu, z části osídlenou Chorvaty, aby se tohoto mindráku malosti zbavil.“²²⁷

Podle Čuliće považoval Tuđman Bosnu a Hercegovinu kdysi za „čistě chorvatskou a katolickou zemi, kterou ale násilně změnily turecké a srbské penetrace“, tak se k tomu Tuđman sám vyjádřil v „Bezvýhodnostech“ na straně 246. Čulić připomíná, že pro Tuđmana byli „Muslimové historicky, jazykově a geopoliticky původem převážně Chorvaté“ jak on sám pronesl v rozhovoru německému týdeníku ‚Focus‘ v roce 1995.²²⁸

Tuđman navíc položil v „Bezvýhodnostech“ teoretický základ k přestěhování národů – humánní přesídlování. Čulić varuje, že podle Tuđmana měla být Bosna a Hercegovina podrobena dvojnásobnému – územnímu a demografickému inženýrství silnějších sousedů, proto i později ukazoval Bosnu a Hercegovinu v těch nejčernějších barvách, aby tento svůj projekt obhájil.²²⁹

Také Hudelist píše o humánním přesídlení jako o Tuđmanových ideálních projekcích, které vycházely z toho, že se většina Srbů z Chorvatska přestěhuje do Srbska a Bosny a Hercegoviny a na jejich místo přijdou Chorvaté z Bosny

²²⁶ K tomu mělo dojít poté, co bylo muslimům v Bosně a Hercegovině Titem přidělen status „zvláštního národa“, který se píše s velkým počátečním písmenem „M“. Čulić se domnívá, že Tuđmanův nacionalismus uzrával pod vlivem nacionalismu srbského a to možná už v generálském prostředí v Bělehradu, kde se měl naučit věřit, „že se Srby se dá domluvit zatímco s Muslimy ne“. Tomu však podle autora této biografie protičeří fakt, že se Tuđman stal ještě v šedesátých letech „nacionalistickou megastar“, která bude čekat alespoň jedno desetiletí, v muslimském případě dvě, až se jeho nacionalističtí soupeři objeví na srbské straně. Už od šedesátých let patřil mezi zastánce teze, že je Bosna a Hercegovina komunistickým výmyslem a i mezi čelními představiteli tzv. „Chorvatského jara“ byl se svým pohledem na řešení bosenské otázky osamocen. Podle ČULIĆ, str. 56-58

²²⁷ ČULIĆ, str. 62

²²⁸ Čulić považuje za paradox, že nejen Tuđman, ale také chorvatské nacionalistické kruhy považovaly rozdělení Bosny a Hercegoviny dokonce za důležitější než chorvatskou samostatnost, vzhledem k tomu, že právě Tuđman ještě v knize „Velké myšlenky a malé národy“ bránil malé národy před neoimperialismem a neostalinismem, ale později se začal k Bosně a Hercegovině on sám chovat podobně. Podle ČULIĆ, str. 62

²²⁹ Podle ČULIĆ, str. 64

a Hercegoviny a ostatních částí SFRJ. Vystěhování Muslimů z těch území Bosny a Hercegoviny, které chtěl připojit k Chorvatsku, ve své původní vizi nepožadoval, protože je považoval za součást chorvatského korpusu, teprve když to Muslimové odmítli, bylo zapotřebí etnicky rozdělit Chorvaty a Muslimy.²³⁰

Dobricu Ćosiće, „umělce, který stál za Memorandem, srbského Antimojžiše, který se rozhodl Srby ze staleté diaspory vrátit tam, kam nechtějí odejít, tedy do Srbska, respektive na místo, kam se jim nechce ještě víc – do Kosova“, považuje Kuljiš za propagátora „geniální“ myšlenky o humánním přesídlení, kterou měly být odděleny dva smíšené národní korpusy. Tím mělo dojít ke konečnému vyřešení otázky srbsko-chorvatského komplexu.²³¹

Kuljiš zároveň výstižně popisuje, o co ve skutečnosti šlo při „humánních přesídlováních“: „Humánní – a nepříliš humánní, a ani přesídlení, ale vyhnání, zcela nehumánní, které spočívá v tom, že ti zapálíme nebo vyhodíme dům do povětří, prohlásíme tě ostřelovačem a tajným agentem Kontrarozvědné služby JNA (KOS), pak tě vyhodíme z bytu, a v Bosně, kde na to půjdeme zostra, prostě přijedeme s tankem, potom namíříme do milého domu tankový granát ráže 120 milimetrů, aby se všechno rozletělo do prdele, s tebou, anebo bez tebe – jediné dobře! – jestli jsi se už sám humánně přestěhoval, aspoň nemusíme posílat autobus a přivolávat pozornost evropských monitorů, lenochů v bílých pláštích, kterým lid říká ‚zmrzlináři‘.“²³²

Humánní přesídlení národů se zdaleka netýkalo jen Bosny a Hercegoviny, ale také srbského obyvatelstva v Chorvatsku.

Hudelist věří, že Tuđman tezi o rozdělení Bosny zastupoval nejpříměji, jak jen mohl. Když viděl, že neuspěje s Bánovinou, tak podle něj začal chtít Herceg-Bosnu. Hudelist si dále všímá, že se po Daytonu Tuđman alespoň pokusil všechny instituce Herceg-Bosny, Hospodářskou komoru, energetiku a telekomunikační systém co nejvíce provázat a vytvořit závislost na chorvatských institucích.²³³

S tím souhlasí také Čulić. Tuđman podle něj mírový proces v Bosně a Hercegovině chápal jako „kontrolované ukojení územních choutek Srbska

²³⁰ Podle HUDELIST, str. 672

²³¹ Podle KULJIŠ, str. 20-25

²³² Podle KULJIŠ, str. 25

²³³ Podle HUDELIST, str. 699

a Chorvatska“²³⁴. Po vytvoření protektorátu v Bosně a Hercegovině Tuđmanovi mělo být jasné, že otevřené pokusy o rozdělení této země nemohou projít. To mělo Tuđmana přinutit udržet své choutky v Bosně a Hercegovině na úrovni slovní anexe.²³⁵ Navíc Čulić upozorňuje, že Tuđman zůstal v otázce Bosny a Hercegoviny nakonec sám. Nedlouho po Šuškově smrti totiž zvolila HDZ Bosny a Hercegoviny za svého prezidenta bývalého velitele JNA Ante Jelaviće, ačkoliv se proti tomu Tuđman postavil. Začalo tím nové období Herceg-Bosny. To považuje Čulić za důkaz oslabování Tuđmanova charismatu a bezvýhodnosti jeho bosenské politiky.²³⁶

Hudelist si klade otázku, jaké bylo Tuđmanovo skutečné hluboké stanovisko o Muslimech, jestli je nenáviděl, a jak vznikla jeho nová teorie o souboji civilizací, ve které Chorvati jako integrální část západní civilizace jsou přímo postaveni Muslimům a obecně všem muslimským národům, které patří Východu. Autor na ni odpovídá, že důvodem je nové rozdělení světa a zápas křesťanství proti islámu, jak o tom pojednává Huntingtonova teorie střetu civilizací. Právě na ni měl Tuđman přistoupit poté, co se Muslimové odmítli stát součástí chorvatského národního

²³⁴ Ve Washingtonské dohodě z počátku roku 1994, kterou byla vytvořena bosňácko-chorvatská federace se pod jedním odstavcem skrývá i otevřená možnost na konfederativní spojení Bosny a Hercegoviny s Chorvatskem. To už Daytonská dohoda neobsahuje. Je v ní jen nejasné a neuchopitelné ustanovení o „zvláštních vztazích“ bosňácko-chorvatské entity s Chorvatskem, a srbské s Jugoslávií.

²³⁵ Podle Čuliće je zajímavé, že politické rozhodnutí vytvořit Herceg-Bosnu, která byla v počátku pracovně nazvána „Chorvatskou bánovinou v Bosně a Hercegovině“, bylo přijato ještě v létě 1991 na setkání v Záhřebu 19. a 20. června, které Tuđman uskutečnil se skupinou budoucích čelních představitelů tohoto parastátu. To trochu zastiňuje Tuđmanovo tvrzení o osvoboditeli a obránci vlastního národa, ale jde spíše o jasnou agresi na Bosnu a Hercegovinu, tzn. že Chorvaté v Bosně a Hercegovině nezakládali na Tuđmanův pokyn svůj parastát jako odpověď na srbskou agresi na Bosnu a Hercegovinu. To mimochodem jasně vyplývá i z faktu, že „Herceg-Bosna“ byla založena v listopadu 1991 a Republika srbská až v lednu 1992. Podle ČULIĆ, str. 71

²³⁶ Podle ČULIĆ, str. 73

O Tuđmanově rozčarování z neúspěchu v Bosně a Hercegovině podle Čuliće vypovídá také to, že v roce 1998 byla Miss Chorvatsko zvolena dubrovčanka Lejla Šehović, Chorvatka muslimské víry. Paradoxem je, že Tuđman odmítl, aby reprezentovala Chorvatsko na Miss World, i když právě takto si on sám představoval návrat muslimů do domovského národního hnízda, možná z jeho rozčarování tím, že mu zcela ztroskotaly jeho konfederativní fikce. Podle ČULIĆ, str. 78

korpusu. Hlavními protivníky Chorvatů se tak stali Muslimové, kteří se ukázali být největší překážkou uzavření dohody mezi Chorvaty a Srby.²³⁷

Tuđmanovým vztahem k Muslimům se zabývá také Čulić. Podle něj se Tuđman děsil univerzalizmu islámu a tak skrze režimní média popularizoval ty autory (Samuel Huntington, Henry Kissinger), kteří v té době přinášeli nové varianty staré teze Oswalda Sprenghera o nesmiřitelnosti civilizací, které žijí jedna vedle druhé. Navíc měl Tuđman dlouho věřit, že myšlenky těchto autorů ve skutečnosti reflektují vnitřní hlas velkých západních zemí, které se diskrétně rozhodly jednou pro vždy rozseknout bosenský civilizační uzel. Odtud mělo pramenit také jeho pevné přesvědčení, pokřesťanštit část Bosny a Hercegoviny, protože na Západě chtějí z Chorvatska opět vytvořit obrannou zeď křesťanství. O tom, že hrozí nebezpečí Velkého muslimského státu, se podle Čuliće snažil přesvědčit také západní politiky.²³⁸

Čulić považuje samotný průběh války v Bosně a Hercegovině za nejlepší důkaz toho, že dohoda o rozdělení existovala. Upozorňuje, že Tuđman z druhé strany nikdy sám nepřiznal, že mu šlo o dělení Bosny a Hercegoviny. Z něj obviňoval jiné. Přitom zacházel Tuđman dokonce tak daleko, že obvinil Muslimy, že se dohodli se Srby na rozdělení jihu Bosny a Hercegoviny, ale také Chorvatska (od Pločí do Neumu Muslimům, a od Neumu do Dubrovníku Srbům), takže to podle tohoto redaktora „Feralu Tribune“ dokonce vypadalo, že Chorvatsko nedělilo Bosnu, ale Bosna Chorvatsko.²³⁹

Čulić ve svém závěrečném hodnocení konstatuje, že Tuđman chtěl „z jedné strany Tuđman uspokojit ‚věčný sen‘ Hercegovců spojit se se státem mateřského národa, což je jediné zajímá. Z druhé strany chtěl uspokojit i svou fixaci dějinami jako věčném kroužení jedněch a těch stejných událostí a opět vytvořit Chorvatsko v hranicích Bánoviny, respektive kvislinské NDH.“²⁴⁰

²³⁷ Podle HUDELIST, str. 681-718

²³⁸ Podle ČULIĆ, str. 64-68

²³⁹ Podle ČULIĆ, str. 86

²⁴⁰ Podle ČULIĆ, str. 74

Hudelistův závěr zní: „Tuđman neuspěl s ‚velkým‘ Chorvatskem. Podařilo se mu ho ‚pouze‘ poté, co ‚vyhnal‘ srbské obyvatelstvo z Chorvatska, udělat relativně čistým.“²⁴¹

15. TUĐMAN A JEHO „KONEČNÉ VYŘEŠENÍ SRBSKÉ OTÁZKY V CHORVATSKU“

Právě „relativně čisté Chorvatsko“, respektive způsob, jakým „vyřešil“ srbskou otázku v Chorvatsku, je pro jeho životopisce-kritiky Tuđmanovým třetím válečným hříchem, vedle dohody s Miloševićem a otázky Bosny a Hercegoviny.

Hudelist se zabývá Tuđmanovým vztahem k Srbům už od jeho působení v JNA. Právě tam se Tuđman měl dostávat do četných konfliktů se svými kolegy černohorskými generály Arsem Jovanovićem a Velimirem Terzićem, kteří zpochybňovali význam NO hnutí v Chorvatském Záhoří a tím i jeho vlastní „velikost“. V tu chvíli podle Hudelista začala Tuđmanova „nenávisť“ vůči Srbům, která se během jeho působení v hlavním městě tehdejší Jugoslávie jen prohlubovala. Svou protisrbskou tvář pak nejvýrazněji projevil v „Bezvýhodnostech“. V roce 1970 přestal mluvit se svou dcerou Nevenkou ve chvíli, kdy si vzala jako ještě ne osmnáctiletá Srba ze Zemunu Stevana Košutiće a i přes nevoli svého otce s ním odešla žít do Srbska²⁴². Během devadesátých let pronesl slavnou větu o tom, že je „šťastný, že jeho žena není Srbka ani Židovka“²⁴³.

Tuđman se svými „antisrbskými“ postoji veřejně netajil a jedním z jeho největších úspěchů a zásluh je pro jeho životopisce vedle vzniku samostatného a nezávislého Chorvatska také jeho „osvobození“ od Srbů díky podle jejich názoru „skvěle provedeným válečným operacím“ „Blesk“ a „Bouře“ během roku 1995. Nejen díky tomu byl Tuđman svými příznivci, ale také v rovině oficiální-státní považován za mýtickou osobnost a nazýván „otcem vlasti“. Hudelist k tom dodává, „že mnozí Chorvaté v Chorvatsku, v Bosně a Hercegovině a diaspoře přijali s nejhlubším přesvědčením Tuđmana jako ‚otce vlasti‘ a mnozí ho za něj pokládají dodnes.“²⁴⁴

²⁴¹ Podle HUDELIST, str. 699

²⁴² Podle HUDELIST, str. 469

²⁴³ MATVEJEVIĆ, str. 80

²⁴⁴ HUDELIST, str. 680

Hudelist je ovšem přesvědčen, že by se Chorvatsko osamostatnilo a Jugoslávie rozpadla i bez Tuđmana i Miloševiče, proto podle něj není Tuđman „otcem vlasti“ proto, že osamostatnil zemi, ale protože ji osvobodil – ve válce, kterou vyhrál a osvobodil Chorvatsko od Srbů.²⁴⁵

Sám Tuđman se ve „Vlaku svobody“²⁴⁶ k otázce chorvatských Srbů vyjádřil jasně: „Už zde nejsou ti, kteří by ohrožovali budoucnost Chorvatska přímo v jeho národním těle; to se nedá vyjádřit penězi, ale jen tak, že tímto krokem („Bouří“, pozn. autora) je jednou provždy zajištěna budoucnost chorvatského národa, současnost a nezávislost Chorvatska pro budoucí století a tisíciletí.“²⁴⁷

Hudelist poznamenává, že chtěl Tuđman především zbavit Srby v Chorvatsku postavení konstitutivního národa. To se mu nakonec povedlo. Jejich počet se snížil z 12,2% (v roce 1991) na méně než 5% (3-5%) po vojenských operacích „Bouře“ a „Blesk“ v roce 1995. Tím se Srbové v Chorvatsku stali pouhou národnostní menšinou.²⁴⁸

Kuljiš výrazně kritizuje, jakým způsobem k tomu došlo: „Úspěchem ‚Blesku‘ a ‚Bouře‘, skvěle provedených útočných operací, kterými byl zlomen odpor inferiorního nepřítele, nepřipraveného na dlouhodobý odpor – protože už lid nastupoval do autobusů, dopředu objednaných pro nové, velké stěhování, vedené vojenskými komandanty, kteří mizeli ve svých zkonfiskovaných BMW-limuzínách – Tuđman konečně realizoval první, klíčovou část dohody s Miloševičem; eliminoval srbskou Krajinu, vyprázdnil chorvatské kraje homogenně osídlené srbským obyvatelstvem, ‚vyřešil srbský problém‘ tím, že zmenšil podíl tohoto etnika na domácím obyvatelstvu na dvě až tři procenta. Za armádou šli rabující ‚hyeny‘- muži,

²⁴⁵ Podle HUDELIST, str. 680

²⁴⁶ Tzv. „Vlak svobody“ vyjel 26. srpna 1995 v 8.07 ze Záhřebu na trase Záhřeb-Knin-Split se zastávkami v Karlovcí a Gospići. Jednalo se o první jízdu vlakového spoje po čtyřech letech na této trati, která se nacházela z velké části na krajinskými Srby okupovaném území. Vlak byl složen z dvaceti vagonů a jel v něm Franjo Tuđman s manželkou Ankicou a dalších přibližně pět set cestujících, mezi kterými byli vysocí státní činitelé, členové diplomatického sboru akreditovaní v Chorvatsku a další představitelé kulturního a hospodářského života Chorvatska. Význam byl především propagandistický s cílem ukázat na „veleúspěšné“ „osvobozovací“ akce „Blesk“ a „Bouře“.

²⁴⁷ Podle HUDELIST, str. 680

²⁴⁸ Podle HUDELIST, str. 681

kteří zabíjeli srbské babky, které se rozhodly zůstat.“²⁴⁹ (...) „Z druhé strany se Chorvaté z Bosny masově přestěhovali do Chorvatska a ovládli některé periferní části Záhřebu.“²⁵⁰

Životopisci-odpůrci vidí Tuđmana jako válečného zločince, který „srbskou otázku“ v Chorvatsku vyřešil velmi nehumánně.

Z druhé strany Tuđmanovi životopisci-obdivovatelé, Nikić a Melady, se v různých pasážích Tuđmanova životopisu jakoby předhánějí, aby co nejbarvitěji a nejemocionálněji popsali jeho život. Neváhají si přitom ani vymýšlet, upravovat skutečnost, přehánět v líčení a podání jednotlivých událostí.

Nejinak je tomu také v jejich zachycení a zobrazování událostí devadesátých let. Melady vyjmenovává především Tuđmanovy diplomatické a vojenské úspěchy (operace „Blesk“ a „Bouře“) ve válečném konfliktu na Balkáně, a zdůrazňuje, že v podstatě jen díky němu došlo k podepsání Daytonské dohody. Melady to zachycuje slovy: „Ale Tuđman dlouho čekal na mír, který byl nyní na dosah ruky. Učiní zvláštní kroky, aby dosáhl míru. ‚Mluvil jsem s představiteli, s Američany, se Srby: Co chcete? Pokračovat ve válce kvůli Brčku, kvůli jednomu jedinému spornému bodu? Prodloužit tragédii národů Bosny a Hercegoviny, prodloužit ty hrůzy?‘ Řekl: ‚Mám řešení. Ať se ta otázka vyřeší arbitráží.‘ Jeden za druhým přijali Tuđmanův návrh – Američané, Muslimové, Srbové. A tak došlo k Daytonské dohodě.“²⁵¹ Celý životopis pak končí slovy: „Chorvatští fotbalisté objali vlajku (poté, co vybojovali třetí místo na fotbalovém mistrovství světa ve Francii 1998 – pozn. I. V.) jako veliký projev jejich lásky k vlasti. To je symbol toho, co udělal Franjo Tuđman pro Chorvatsko. Poskytl mu trvalé, dynamické vedení, které národ potřeboval k tomu, aby konečně dosáhl státní suverenity.“²⁵²

Nikić z druhé strany zdůrazňuje jeho zásluhy na budování státu, které v jeho podání znějí jako evangelium sv. Franja Tuđmana. „Tuđman pochopil, že Boží prozřetelnost dala, aby se komunistický systém, který vytvořil nejdokonalejší represivní aparát v lidských dějinách, zřítíl. ... On jako Mojžíš, který shromáždil zotročená plemena izraelského národa, aby je dovedl do zaslíbené země, shromáždil

²⁴⁹ Podle KULJIŠ, str. 87

²⁵⁰ Podle KULJIŠ, str. 88

²⁵¹ MELADY, str. 112

²⁵² MELADY, str. 128

chorvatský lid ve vlasti i v emigraci a učinil smíření mezi všemi, aby tak vytvořil bezpečné základy pro uskutečnění tisíciletého snu chorvatského člověka o samostatném a svobodném Chorvatsku.²⁵³

Dále pak tento životopisec pokračuje: „Na mladou a teprve zrozenou demokracii a svobodu se vyvalila nesmiřitelná vlna agrese. Velkosrbové podpalovali celé Chorvatsko, bořili města od Vukovaru, přes rovinatou Slavónii, historickou Bánovinu, královská města Knin, Škabrnje, Zadar a Šibeník až do Dubrovníku a Konavli, aby byl do smrtelných okovů vtažen i chorvatský lid v Bosně a Hercegovině. (...) Statečný a moudrý kormidelník si s lehkostí pohráł s těmi bouřemi, protože věřil v sebe samotného a svůj lid, který se stal vítězným, a tím uskutečnil svou dlouho vysněnou svobodu. Nebojácně, s bezednou studnou lásky ve svém srdci patřící svatému a věčnému Chorvatsku. (...) Od Vukovaru k Dubrovníku, od Istrie k Prevlace, od Drávy k Jadranu shromáždil v jedno domácí a emigrantské Chorvatsko, postavil pod jeden svatý erb, přilbu a prapor všechny chorvatské vojáky a vyrazil s nimi k obraně svátosti. Na konec i největší mocnosti světa uznaly skutečnost Chorvatska, které vytvořil s HDZ a svým národem.“²⁵⁴

Nikić pomáhá vytvářet podobný obraz Franja Tuđmana jako Melady. Zdůrazňuje především jeho oddanost Chorvatsku, jeho zásluhu na tom, že se Chorvatsku splnil onen „tisíciletý sen“, a že svou genialitou „osvobodil“ Chorvatsko od Srbů.

Tomac ve své biografii Franja Tuđmana kritizuje za „všechno zlé“ především mezinárodní společenství. To v první řadě z jeho de facto uznání etnických čistek a de iure rozdělení Bosny a Hercegoviny Daytonskou dohodou. Dále pak vinil Západ z podpory JNA a jugoslávské vlády a uvalení zbrojního embarga, které pomohlo „agresorovi“. Ačkoliv byl konflikt v Jugoslávii bojem o vytvoření Velkého Srbska, Tomac se domnívá, že k válce došlo nezbytně poté, co se srbské „špičky“ domluvily na vytvoření buď unitární Jugoslávie, anebo Velkého Srbska.²⁵⁵

²⁵³ NIKIĆ, str. 8

²⁵⁴ NIKIĆ, str. 8

²⁵⁵ Podle TOMAC, str. 31-43, 71-73

Z dalších vojenských kroků Tomac souhlasí s Tuđmanem a jeho rozhodnutím nevydat se pomoci Slovinsku v roce 1991, protože kdyby tak učinil, Chorvatsko by mohlo být považováno za agresora a došlo by tím také k legitimizaci JNA.²⁵⁶

Tomac nevěří, že mohl Tuđman zachránit Vukovar.²⁵⁷ A také on ho vyzdvihuje jako osvoboditele Chorvatska od Srbů.

Tomac tak činí vše pro očištění politiky Franja Tuđmana a za žádnou cenu nechce připustit, že by Tuđman byl agresorem a zločincem. Naopak za jeho zločiny nesou vinu jiní, především mezinárodní společenství a sousední státy a národy.

16. TUĐMANŮV ZPŮSOB VEDENÍ ZEMĚ, PODSTATA JEHO REŽIMU

Tuđmanovi životopisci-příznivci se do hodnocení vnitřně politické činnosti prvního chorvatského prezidenta příliš nepouštějí. Jsou schopni připustit, jako například Tomac, že se Tuđman při vedení země dopustil chyb, ovšem s tím, že mu tyto chyby mají být prominuty, protože „když se buduje a zakládá stát, logicky se dělají chyby“. Tito autoři považují Tuđmanův režim za plně demokratický a jeho vládnutí vidí v růžových barvách, popřípadě si chyby uvědomují, ale čtenáři je záměrně nepředkládají, aby tím nebyl pošpiněn obraz prvního chorvatského prezidenta.

Jeho životopisci-odpůrci jsou k tomuto chorvatskému vládci mnohem kritičtější. Jeho režim považují za autokratický až diktátorský, v každém případě nepřilíš demokratický. Upozorňují na neutěšené hospodářské podmínky Chorvatska během jeho vlády, na praktickou neexistenci opravdové opozice (s výjimkou nezávislých médií), na jeho mocenský styl vládnutí, ovládnutí silových složek státu, soudnictví a většiny médií. Vytýkáno mu je také to, že si de facto ušil chorvatskou ústavu na míru, aby měl co největší pravomoci.

Čulić označil v názvu jeho verze Tuđmanovy biografie za „neosvíceného absolutistu.“

O prvním období Tuđmanovy vlády mluví tento životopisec jako o jakési formě smluvní autokracie mezi Franjem Tuđmanem a oficiální opozicí, ve které byly

²⁵⁶ Podle TOMAC, str. 82-84

²⁵⁷ Podle TOMAC, str. 145-151

hlavě státu povoleny a tolerovány větší pravomoci, než na jaké měl podle ústavy a standardů republikánských demokratických společností právo. Jedinou opravdovou opozicí v Chorvatsku podle něj byla nezávislá média.²⁵⁸

Čulić si všímá, že systém, který vybuřoval Franjo Tuđman, nikdy neměl svůj vývoj, ale od samého počátku jen stárnutí. Tuđman se podle jeho názoru staral jen o minulost, budoucnost ho prakticky nezajímala. Právo na vlastní stát podle Tuđmana mělo zahrnovat také právo na vlastní demokracii a na vlastní model parlamentního života.²⁵⁹

Tuđmanova strana byla podle Čuliće vytvořena, aby vládla desetiletí. Tímto způsobem se celá chorvatská politická scéna měla stát vnitrostranickou otázkou vládnoucí strany, která opozici považovala za nějakou vnější frakci.

Tuđmana vidí Čulić jako neomezeného vládce všech Chorvatů. K tomu mu měla sloužit také jeho strana HDZ²⁶⁰. Čulić se domnívá, že „Tuđman bral svou stranu jako revoluční oddíl s tím, že cíle revoluce už nebyly třídní, ale národní. Jednoduše sáhl po mechanismu nejlépe organizovaného stranického stroje – komunismu, který sám velmi dobře znal.“²⁶¹

O Tuđmanovi píše Čulić jako o člověku, který se snažil udržovat si reputaci „stvořitele“ a měl pocit, že má nezpochybnitelné právo politicky formovat Chorvatsko tak, jak on sám chce a potřebuje, tedy, že navenek bude pluralitní, ale zevnitř přísně jednostranické.²⁶²

Čulićovi se nelíbí také to, že Tuđman spojil podle komunistického vzoru funkci předsedy strany s hlavou státu a že se obklopil maximálními ústavními pravomocemi, které si zároveň dále rozšiřoval, jak se mu hodilo. Vytýká mu, že už v roce 1991 založil „Nejvyšší státní radu“, která ale nebyla zakotvena v ústavní hlavě o pravomocích prezidenta, a že chtěl mít k dispozici celou řadou silných a v zásadě parastátních orgánů, od vojenskobezpečnostních, ekonomických, až po úzce

²⁵⁸ ČULIĆ, str. 7-9

²⁵⁹ Podle ČULIĆ, str. 105

²⁶⁰ V ní měl Tuđman právo vyloučit ze strany bez udání důvodu jakéhokoliv člena HDZ. Měl prakticky neomezenou moc vést stranu jako poslušný stroj. Vyloučený člen strany se sice mohl hájit u tzv. „soudu cti“. Ale jeho členy jmenoval opět sám Tuđman. Vedle toho měl také právo zastavit provedení rozhodnutí všech orgánů HDZ. Podle ČULIĆ, str. 127

²⁶¹ ČULIĆ, str. 128

²⁶² Podle ČULIĆ, str. 105-118

specializované („Rada pro Istrii“), které měly klasické výkonné funkce. Sám Tuđman si navíc volil, kdo bude v těchto orgánech zasedat.²⁶³

Také Kuljišovi se nelíbí, že Tuđman po volbách a referendu o samostatnosti Chorvatska přijal ústavu, která mu zajistila naprostou nadvládu ve všech mocenských institucích. Založením pěti státních ministerstev, která přímo ovládá prostřednictvím státních tajemníků, které sám volí, místo pomocí ministrů, se podle jeho názoru stal opravdovým samovládcem. Sám Tuđman tuto svou samovládu definoval poloprezidentským systémem. Podle Kuljiše je to čistě demagogické, protože „ve skutečnosti šlo o čistou kaudiljovskou diktaturu“.²⁶⁴

Kuljiš poznamenává, že Tuđman postupoval velmi opatrně a moc do svých rukou koncentroval postupně: „Tuđman všechny tyto ohromné pravomoci nemohl převzít najednou a to ani ve vlastní straně, protože by se ostatní mohli cítit ‚nepotřebnými‘ a tím by on sám mohl být ohrožen. Navíc to nemohl jen tak zčista jasna po volbách, ve kterých přísahal demokracii, parlamentarismus a evropské směřování Chorvatska, ‚shrábnout‘ veškerou moc. Zpočátku přímo nekontroloval policii, soudnictví ani média, a armáda s finančními prostředky byla v rukou protivníka, svazové administrativy.“²⁶⁵

Podle Kuljiše teprve od počátku roku 1991 vládl sám. Chopil se vedení strany, parlamentu, vlády, armády, policie a zahraničních věcí. Stal se podle něj opravdovým autokratem, který sám rozhoduje mimo jakýkoliv ‚demokratický‘ proces.²⁶⁶

Kuljiš se v podstatě shoduje s Čulíčem a přikládá stejný obraz, jaký předložil tento redaktor „Feralu Tribune“. Rozdíl lze nalézt v tom, že se Čulíć více zaměřil v této problematice na politickou a politologickou rovinu a Kuljiše zajímalo ekonomické a kriminální pozadí členů jednotlivých frakcí Tuđmanovy strany a osob, kterými se první chorvatský prezident obklopoval a které měly na jeho politiku a rozhodování nějaký vliv.

Kuljiš kritizuje Tuđmana, že se „chopil moci obklopen neúčinnými nulami, klíšťaty a řitními alpinisty. Na lokální úrovni to byli zločinci, kteří se hned dali do

²⁶³ Podle ČULIĆ, str. 122-131

²⁶⁴ Podle KULJIŠ, <http://www.deniskuljis.com/knjige/2ppt-pol.htm>, 30. 4. 2008

²⁶⁵ KULJIŠ, <http://www.deniskuljis.com/knjige/2ppt-pol.htm>, 30. 4. 2008

²⁶⁶ Podle KULJIŠ, <http://www.deniskuljis.com/knjige/2ppt-pol.htm>, 30. 4. 2008

zastrašování a olupování Srbů, a na státní úrovni to byli bývalí příslušníci Udby v čele s Manolićem, kteří byli jediní schopní pro vedení státních institucí.²⁶⁷

Kuljiš si všímá, že se snažil na všech úrovních vytvořit rovnováhu. V jeho straně se jednalo o tzv. „pravicovou frakci“, jejímiž členy byli Hercegovci, příslušníci Udby z emigrace, osoby z kriminálního podsvětí a na tzv. „levicovou frakci“, do které spadali bývalí příslušníci Udby, respektive jejich větev, kterou tvořili bývalí šéfové Udby a spoluzakladatelé HDZ v jedné osobě.²⁶⁸ Tuđmanův kalkul byl podle názoru Kuljiše jasný - „bývalí příslušníci Udby měli držet na uzdě zlodějčky“.²⁶⁹ Podobnou rovnováhu vytvářel také v parlamentu, kdy držel opozici prakticky pod krkem a ta téměř neexistovala.

Tuđmana Kuljiš považuje za „diktátora, který převzal všechny složky moci v chorvatském operetním provedení demokratické transformace v západobalkánské „Zemi smíchu““. Tento životopisec je navíc přesvědčen, že Tuđmanovi výrazně k jeho téměř „neomezené vládě“ pomohla válka. „Bez ní by jistě a prakticky bez odporu nezískal ani vládu, ani vojenský a bezpečnostní aparát.“²⁷⁰

Vedle této dvojice životopisců-odpůrců se do kritiky způsobu Tuđmanova vládnutí pustil také Matvejević: „Zemi bezohledně vládne jeden člověk a jeho strana; ve státě nefunguje demokracie, soudnictví, veřejný život, ani tolerance; politika se vydala osvojovat cizí území; primitivní populismus a tuhý centralismus, autoritářství a autokracie, úpadek civilizačních hodnot; hospodářský propad provázený zadlužeností a nezaměstnaností; ztráta důvěry doma a vyřazení z proudů evropské integrace; ožebračení národa a rozprodej národního majetku, nestydatý nepotismus a bezpříkladné obohacování; úpadek vážnosti Chorvatska dokonce i u těch, kteří mu stáli nejbližší a jako první mu přispěchali na pomoc.“²⁷¹

²⁶⁷ KULJIŠ, <http://www.deniskuljis.com/knjige/2ppt-po1.htm>, 28. 4. 2008

²⁶⁸ Tímto způsobem rozdělil bývalé příslušníky Udby Denis Kuljiš (pozn. I. V.).

²⁶⁹ Podle KULJIŠ, <http://www.deniskuljis.com/knjige/2ppt-po1.htm>, 30. 4. 2008

²⁷⁰ Podle KULJIŠ, <http://www.deniskuljis.com/knjige/2ppt-po1.htm>, 30. 4. 2008

²⁷¹ MATVEJEVIĆ, str. 84-85

17. IDEOLOGICKÉ KOŘENY FRANJA TUĐMANA

Jeho životopisci-kritici se zabývali také tím, kdo byl Franjo Tuđman z hlediska ideologie, kterou zastával během svého prezidentského období. Jakými koncepcemi a osobnostmi byl v té době nejvíce ovlivněn.

Hudelist si položil otázku, zda byl Tuđman jako chorvatský prezident antifašista nebo neoustašovec. Dospěl k názoru, že ani jedno. Byl prý luburičevce. Nejprve měl Franco inspirovat Luburiče. Ten pak nadchl Tuđmana, a tak se i on začal zajímat o Franca.²⁷²

Obecně nejvíce jeho životopiscům-kritikům vadí Tuđmanovy „fašistické sklony“ v kontrastu s jeho „antifašistickou“ minulostí.

Například Čulićovi, ale také Matvejevićovi, vadí na Tuđmanovi především fakt, že usiloval o historickou kontinuitu mezi NDH a Republikou Chorvatsko a NDH považoval „za výraz politických tužeb chorvatského národa mít svůj samostatný stát.“ Tuđman navíc dovolil, aby ulice v desítky měst (a na samém začátku i školky a školy) nosily jméno ustašovského doglavníka Mile Budaka s odůvodněním, „že je to jen výraz úcty významnému literátovi, a ne signatáři rasových zákonů a jednomu z nejmilitantnějších štváčů proti Srbům v NDH.“²⁷³

Matvejević navíc dobře vystihuje rozpory právě mezi Tuđmanovým „antifašismem“ a „fašismem“: „Tuđman antifašista, za jehož vlády jsou bořeny a zneuctívány pomníky obětem fašismu a který dokonce dopustil, aby přímo uprostřed hlavního města Chorvatska bylo přejmenováno náměstí Obětem fašismu. Antifašista, který se neostýchá prohlásit, že vydání šéfa ustašovského lágru v Jasenovci (jednoho z nejhorších táborů smrti v Evropě) bylo ‚Chorvatsku vnuceno‘, antifašista, který kromě toho všeho má v úmyslu smísit kosti fašistů s kostmi těch, kteří proti fašistům bojovali, stejně jak to učinil generalissimus Franco, jeho velký vzor. Je mu to podobné.“²⁷⁴

²⁷² Podle HUDELIST, str. 684-690

²⁷³ Podle ČULIĆ, str. 20-22

²⁷⁴ Dále Matvejević ve svém srovnání Tuđmanových „dvou tváří“ následovně: „Marxistické dělení na třídy, které bylo credem jeho mládežnické minulosti, zaměnil za dělbu na ‚stavy‘, jež se tolik podobaly Mussoliniho ‚korporacím‘, a pověřil svého blízkého spolupracovníka (jinak maestra fotbalového a operetního umění), aby tuto myšlenku rozpracoval a následně uplatnil v chorvatském prostředí. (...) Tuđman – ‚nekompromisní bojovník‘ je schopný se dohodnout s kýmkoliv, dokonce

Čulić se domnívá, že Tuđman nikdy neměl pevnou ideologickou matici ani průvodce. Svůj názor obhajuje tím, že se „vynořil z hlubin komunismu, ve kterém byl podle přesvědčivých svědectví loajálním a nejsnaživějším vojákem strany, více než ona sama vyžadovala, a doslova přes noc se chtěl stát politikem toho nejčistšího občanského ražení. Nicméně staré se v něm mísilo s novým.“²⁷⁵

V rozhovoru Poletu v říjnu 1989 se navíc Tuđman představil jako „chorvatský člověk, marxista a revolucionář, historik“. To podle Čuliće ale svědčí o tom, že se cítil nejistý v nové pestré společnosti nových pojmových kategorií občanské společnosti, u kterých více cítil nutnost se jich držet, než aby to opravdu chtěl. Navíc se „držel něčeho, co se na Západě už nenosí a to je antikomunismus. K tomu přijal pseudonáboženskou notu, která zapadá v afektivní a nábožensky nevzdělaný katolicismus, který nabízí Evropě jako zed' křesťanství.“²⁷⁶

Základní rys Tuđmanovy politické biografie spatřuje Čulić v tom, že měl „celý hodnotový aparát, který je zvykem nazývat ideologií, odvozovat z dějin, nebo ho jimi zcela zaměňuje. Historie je pro něj jen instrumentalizované médium, pomocí kterého se uskutečňují přísné ‚politické a osobní cíle‘. Ve svém díle nikdy nebyl historik-badatel, ale stále vytvářel nové interpretace a revize a při nich vytvářel určité myšlenky. Nejdříve měl tezi a tu pak dokazoval. Dalo by se říci, že nejdříve politizoval dějiny a z nich pak udělal politiku.“²⁷⁷

Čulić byl jedním z největších kritiků Tuđmanovy myšlenky usmíření partyzánů a ustašovců, kteří každý po svém bojovali za nezávislé Chorvatsko. Právě on se totiž s dalším redaktorem „Feralu Tribune“ dostal kvůli kritickému článku v tomto chorvatském politicko-satirickém týdeníku do problémů s Tuđmanem a „jeho soudy“. Čulićovi vadí především snahy prvního chorvatského prezidenta

i s fašisty, proti nimž za války bojoval a jejichž zločiny se mu hnusily: ... ‚po vytvoření NDH a převzetí moci ustašovskými, emigrantskými, frankovskými a klerikálními elementy v čele s poglavníkem Antem Pavelićem ... ustašovští zločinci zahájili od prvního dne krvavé pronásledování pokrokových lidí‘ ... Na jedné straně se bude odvolávat na antifašistické tradice a požadovat, aby byly zaneseny do chorvatské ústavy. Na druhé prohlásí za ‚svého nejlepšího ministra‘ člověka, který neskrývá, že je ustašovec.“ MATVEJEVIĆ, str. 80-81

²⁷⁵ Podle ČULIĆ, str. 103

²⁷⁶ Podle ČULIĆ, str. 103

²⁷⁷ Podle ČULIĆ, str. 103-105

o přebudování památníku v Jasenovci na místo, kde budou pohřbeny ostatky obětí obou proti sobě stojících stran v druhé světové válce.²⁷⁸

Podle Čuliće se nejednalo o nějakou náhlou, jednorázovou akci, ale šlo o centrální projekt jeho politické činnosti.

Vedle Tuđmanových osobních ideologických kořenů se Čulić v Tuđmanově biografii věnuje otázce kořenů programu a politiky Tuđmanovy strany. Ta se podle něj zakládala na třech důležitých součástech (Starčevićově chorvatském historickém státním právu, Radićově všelidském republikánství a pozitivním jádru z tradice chorvatské levice, která proklamovala právo chorvatského národa na sebeurčení²⁷⁹), „které odehrály důležitou roli v moderních chorvatských dějinách, ale nikdy do konce neuskutečnily své cíle. Ty měla vyplnit až jeho HDZ. Tuđman se tak sám pasuje na tvůrce moderních chorvatských dějin.“²⁸⁰

18. ZÁVĚR

Jak jsem se pokusil na základě děl životopisců Franja Tuđmana ukázat, během jeho života vyvstala celá řada otazníků, ať už to byl jeho poměr s macechou, myšlenky na sebevraždu, zavraždění macechy Tuđmanovým otcem a jeho následná sebevražda, okolnosti jeho odchodu do Záhřebu a jeho transformace v chorvatského

²⁷⁸ „Bylo zřejmé, že jedině tímto způsobem bylo možné vrátit ustašovstvu alespoň částečně status legitimní politické opce. (...) Vzorem se pro něj stal španělský generál Franco, který před třiceti lety vybudoval památník, v němž pohřbil komunistické i fašistické oběti, čímž měl umožnit normální rozvoj demokracie ve Španělsku. (...) Proti Tuđmanovým ideám prakticky nikdo nevystupoval, v zásadě jen židovské organizace, profesionální antifašisté a menší část nezávislých médií. (...) Také on chtěl po vzoru Franca pohřbít na jednom místě v Jasenovci vedle sebe ostatky obětí fašismu, komunismu, i Židů i Srbů a Chorvatů a všech ostatních. Tento projekt se po silném odporu ze zahraničí i na základě odsouzení ze strany amerického státního tajemníka Warrena Christophera, že pomocí lopaty mění dějiny, nezrealizoval a Tuđman ho zahalil rouškou tajemství.“, Podle ČULIĆ, str. 106-115

²⁷⁹ Podle Čuliće, ve skutečnosti pro Tuđmana existovali jen dva velikáni Josip Broz Tito a Ante Pavelić. Pavelićovi vyčítá, že příliš spojil osud NDH s Osou a ačkoliv to nikdy neprohlásil veřejně, věřil, že v NDH mohl přežít fašismus na lokální úrovni jako ve Francově Španělsku. Titův význam spatřuje v tom, že se mu podařilo uchránit více rozházených třesek chorvatské státnosti než tvrdý nacionalista a ustaša Ante Pavelić. Podle ČULIĆ, str. 24-26

²⁸⁰ Podle ČULIĆ, str. 19

nacionalistu. Z pohledu běhu dějin jsou ve své podstatě nedůležité a Tuđmana ukazují maximálně jako lháře a pokrytce.

Podstatné jsou okolnosti jeho politické kariéry, to, jakým způsobem se dostal k moci a jak rozhodoval o osudu milionů lidí. Jeho zastánci berou vznik samostatného Chorvatska a všechny jeho úspěchy jako dílo jednoho člověka – Franja Tuđmana. Kritici naopak hledají jeho spojence, ty, díky nimž se tak relativně snadno stal chorvatským prezidentem. Zde se výklady různí. Vše nasvědčuje tomu, že se opravdu spojil s chorvatskou emigrací, zejména tou kanadskou, napojenou na hercegovské františkány koncentrované v provinčním městečku Norval. To by vysvětlovalo, proč vstoupil do bosenské války, během které se mu podařilo ztratit prakticky veškerý mezinárodní kredit a podporu, jíž se do té doby ve značné míře těšil. Otázkou je, zda františkány opravdu nejvíce motivovala aktivní účast na transformaci chorvatské ekonomiky, nebo jim šlo jen a jen o území a podíl na vládnutí. Pravou příčinu a pozadí jejich spojenectví ukáže čas, stejně jako možnou pomoc se strany SKH, která v něm mohla vidět právě na základě podpory ze zahraničí jediného schopného člověka, který se mohl vypořádat s antibyrokratickou revolucí Slobodana Miloševiče a rostoucím srbským nacionalismem. To by vysvětlovalo, proč téměř bez jakýchkoliv problémů získal cestovní pas a bylo mu tak umožněno vycestování do z hlediska radikální chorvatské emigrace maximálně rizikové Kanady, proč byly vypsané svobodné volby, proč nebyla pozatýkána ta nejextrémnější větev chorvatských krajanů na severoamerickém kontinentu poté, co se sletěla do Záhřebu na všeobecný sněm HDZ, krátce před přesvědčivým vítězstvím této strany v parlamentních volbách. Jaká byla úloha Slobodana Miloševiče, na čem se spolu domluvili, zda to bylo už na začátku při jejich nejslavnějších setkáních v Karadorđevu a Tikveši, anebo při některém dalším tajném jednání. Jaké bylo skutečné pozadí doposud převážnou měrou glorifikovaných vojenských operací „Blesk“ a „Bouře“. Proč okolo sebe Tuđman vytvořil tak silný autokratický státní aparát a pronásledováním svých názorových oponentů vyvracel podstatu demokracie, kterou současně v Chorvatsku budoval. Otázek se nabízí spousta, stejně tak dalších rozdílných odpovědí na ně.

Zajímavé bylo pozorovat, jak moc se od sebe jednotlivé životopisy liší, i když celkovým názorem a pohledem na chorvatského vládce zůstávají podle jednotlivých skupin biografů stejné. Biografie z pera Tuđmanových příznivců vykazují odlišnosti

prakticky jen v určitém nevyhlášeném boji mezi jednotlivými autory o to, kdo z nich ve svém díle projeví nejbližší a nejvřelejší vztah k prvnímu chorvatskému prezidentovi a kdo z nich s největší mírou představivosti a fantazie popíše jeho velikost.

Rozdíly u Tuđmanových životopisců-odpůrců lze nalézt v hloubce pátrání po nových údajích a důkazech o postavě a životě prvního chorvatského prezidenta. Jak jsem ukázal nejdále zašel Darko Hudelist.

Podobně jako v případě životopisců Franja Tuđmana zůstává téměř deset let po jeho smrti rozštěpena také chorvatská společnost. Také ona se kvůli tomu, že doposud nebyly zveřejněny archivy, především z doby jeho nástupu k moci a jeho vládnutí, potýká s nedostatkem zaručeně pravdivých faktů a informací o životě a postavě prvního chorvatského prezidenta.

Pro jejich čerpání a vytvoření názoru si musí vystačit s informacemi z médií, biografií Franja Tuđmana, popřípadě z historických děl, která zachycují vývoj v Chorvatsku devadesátých let dvacátého století. Ve všech zmiňovaných případech však platí rozdělení, jaké jsem ukázal na příkladu životopisců, tzn. na příznivce, odpůrce a „zaryté“ odpůrce („Feral Tribune“).

Většina společnosti je do značné míry stále ovlivněna propagandistickým informováním Tuđmanových spřízněných médií během devadesátých let dvacátého století, která o něm informovala ve světle a v duchu jeho životopisců-příznivců jako o velikánovi chorvatských dějin, jehož zásluhy o Chorvatsko jsou nezměrné, jako o tvůrci nezávislého Chorvatska a jeho osvoboditeli.

Ne náhodou tak mezi životopisy s drtivou převahou převládají biografie od příznivců Franja Tuđmana nad těmi od jeho odpůrců a „Feralu Tribune“.

Dodnes tak platí rozdělení chorvatské společnosti do několika skupin. První z nich Tuđmana dodnes chválí, považuje ho za nedotknutelného, je přesvědčena o jeho beztrestnosti a vytrvale ho brání před všemi jeho kritiky. Tyto názory jsem ukázal na příkladu životopisců-příznivců Franja Tuđmana.

Druhá Tuđmana sice občas kritizuje především za jeho přehmaty, politické chyby a odpovědnost na válečných zločinech spáchaných chorvatskými silami během válečného konfliktu v Chorvatsku a Bosně a Hercegovině, přesto považuje prvního chorvatského prezidenta především za tvůrce nezávislého státu a historickou

osobnost. Přestože se jedná o kritiky Tuđmanovy politiky, neupírali mu jeho význam, zásluhy a v zásadě s ním sympatizovali.

Třetí skupina sice Tuđmanovi nezpochybňuje jeho zásluhy na vzniku samostatného Chorvatska, přesto u ní převládá kritika jeho politiky a osobnosti. Patří do ní životopisci-odpůrci Franja Tuđmana – především Darko Hudelist a Denis Kuljiš. V zásadě jsou si ale druhá a třetí skupina velice blízké a navzájem se v určitých obdobích proplétaly a zaměňovaly.

Čtvrtá skupina je přesvědčena, že by se Chorvatsko osamostatnilo i pod vedením jiného politika a dominuje u ní silná kritika veškerých politických i charakterových rysů prezidenta Tuđmana. Tuto skupinu zastupují v první řadě životopisci z řad „Feralu Tribune“ a Predrag Matvejević.

Osobnost Franja Tuđmana tak dále zůstává zahalena tajemstvím, a časem, poté, co začnou vyplouvat na povrch další a další fakta, se i ona začne postupně odkrývat. Nejednotný postoj k postavě prvního chorvatského prezidenta je zároveň příznačný pro celkovou společenskou atmosféru v Chorvatsku.

ČÁST DRUHÁ: NÁSTIN SITUACE NA MEDIÁLNÍM TRHU V CHORVATSKU ZA VLÁDY FRANJA TUĐMANA (1990-1999)

1. TUĐMAN A MÉDIA

Pro vládu Franja Tuđmana byl velmi charakteristický také jeho vztah s médii. Ivica Radoš, autor knihy „Tuđman zblízka“, popisuje v jedné její kapitole vzpomínky Tuđmanových spolupracovníků a zástupců médií na vztah prezidenta k chorvatským veřejným sdělovacím prostředkům: „Nedůvěra prezidenta Tuđmana k médiím má svoje kořeny a důvody v hluboké frustraci z toho, jak s ním zacházela média v době, kdy byl disidentem. Mediální lynč protivníků jugoslávského a komunistického režimu byl pravidelnou předehrou k pronásledování a soudním žalobám.“²⁸¹

Tuđman se ze své osobní zkušenosti příliš nepoučil a ve chvíli, kdy se stal chorvatským prezidentem, se choval podobně. Radoš to přičítá právě jeho „negativní zkušenosti s médii, která byla v době komunismu vedena ze stranických a státních center moci, proto nerozuměl podstatě médií v demokracii.“²⁸² Jednoduše řečeno, média považoval za potenciálně nebezpečné prostředky, měl strach z jejich negativní činnosti. Proto se s pomocí zákonů zasazoval o snížení jejich vlivu a „škodlivosti“.

Ale také samotná chorvatská média se potýkala s dědictvím socialistického chápání sdělovacích prostředků a novinářství jako přísluhovačů politiků s cílem ospravedlnit jejich činy, zamlčet jejich slabosti, chyby a aféry a propagovat jejich názory a myšlenky. A proto také sama veřejnost věřila více v právo vlády na kontrolu médií, než v možnost slyšet opoziční názory.

2. SVOBODA MÉDIÍ V CHORVATSKU

V souvislosti s chorvatskými médii devadesátých let dvacátého století se nejčastěji spekuluje o tom, zda byla svobodná, případně do jaké míry. Takové otázky vzbuzovalo bezpochyby rozhodnutí vládnoucí HDZ kontrolovat nejmocnější masová média, která byla významnými tvůrci veřejného mínění.

²⁸¹ RADOŠ, Ivica, Tuđman izbliza: svjedočenja suradnika i protivnika, Zagreb, 2005 str. 28

²⁸² RADOŠ, str. 28

Svoboda médií je přitom v Chorvatsku garantována samotnou Ústavou, konkrétně jejím článkem 38, ve kterém je zaručena svoboda myšlení, projevu a novinářství.²⁸³ Vedle toho přijal chorvatský parlament 7. prosince 1990, tedy ještě před schválením Ústavy, čtyři základní akty Rady Evropy o svobodě médií a slova, jako základních lidských práv.²⁸⁴

Svoboda slova a médií je tak v Chorvatsku zaručena zákony i ústavou. Přesto však na její porušování po celá devadesátá léta upozorňovaly mezinárodní organizace (EU, Rada Evropy, OBSE, OSN a další), americký State Department, mezinárodní novinářské organizace (Mezinárodní novinářská federace), nevládní organizace (Freedom House, International Media Fund²⁸⁵, Helsinki Watch, Reportéři bez hranic a další). Chorvatské vládě ve svých dopisech a hodnotících zprávách nejčastěji vytýkaly, že se stát stal největším vlastníkem médií v Chorvatsku, a to hlavně těch klíčových – elektronických médií (televize a rozhlasu) a většiny celostátních deníků a také monopolní distribuční sítě (společnost „Tisak“) a majoritní tiskové agentury („HINA“).

Navíc vyjadřovaly znepokojení nad tím, že Tuđman rozdělil média na „prostátní“ neboli „státotvorná“, která byla pevně v rukou státu a propagovala jeho myšlenky včetně podněcování mezietnického napětí a nesnášenlivosti, a na „nepřátelská“, tedy nezávislá média.

²⁸³ „Zaručuje se svoboda myšlení a vyjadřování názoru. Svoboda vyjadřování názorů zahrnuje v první řadě svobodu tisku a dalších sdělovacích prostředků, svobodu slova a veřejného vystupování a svobodné zakládání všech institucí veřejného sdělování. Zakazuje se cenzura. Novináři mají právo na svobodu slova a přístup k informacím. Zaručuje se právo na nápravu každému, komu je veřejnou zprávou porušeno Ústavou potvrzené právo.“ NOVAK, Božidar, Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću, Zagreb, 2005, str. 992

²⁸⁴ Rezoluce 428 (1970) s Deklarací o veřejně sdělovacích prostředcích a lidských právech; Doporučení 834 (1978) v souvislosti s nebezpečím, které hrozí svobodě tisku a televize; Doporučení čís. R (S1) Komise ministrů o přístupu k informacím ve vlastnictví veřejné moci a Deklarace o svobodě slova a informování z 29. dubna 1982. NOVAK, Božidar, str. 992

²⁸⁵ International Media Fund byl založen v červenci 1990 rozhodnutím Vády USA s podporou a pod dohledem amerického Kongresu, s cílem pomoci s budováním demokratického systému v bývalých komunistických zemích. Jeho konkrétním úkolem je podporovat, posilovat a rozvíjet nezávislé televizní a rozhlasové programy a svobodný tisk. V rámci této činnosti vydává zprávy o stavu médií v jednotlivých postkomunistických státech. Podle MALOVIĆ, Stjepan, Image hrvatskih media u svijetu, Varaždin 1994, str. 44

Dále kritizovaly diskriminaci a nerovný přístup k informacím, autocenzuru, vliv soudů na nezávislost médií, vyhrožování a terorizování části sdělovacích prostředků.

Vedle mezinárodního zájmu o svobodu médií a slova v Chorvatsku se o její dodržování staralo také několik chorvatských nevládních organizací. První založili nezávislí novináři v únoru 1992 v době schvalování „Zákona o informování“. Sdružení se jmenovalo „Građanska inicijativa za slobodu javne riječi“ („Občanská iniciativa pro svobodu slova“).

Druhou je „Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava“ („Chorvatský helsinský výbor pro lidská práva – HHO“), který funguje od března 1993. Pravidelně vydával tzv. „Sdělení HHO“. V nich bránil svobodu médií a pořádal mezinárodní a domácí semináře s cílem rozšířit západní mediální hodnoty do Chorvatska.

Třetí sdružení bylo založeno po útoku na Radio 101 pod názvem „Forum za slobodu javne riječi“ („Fórum pro svobodu slova“) a působilo několik let. Podobně tomu bylo také u další organizace „Članak 38“.

Posledním sdružením, které se věnovalo demokratizaci a liberalizaci elektronických médií v Chorvatsku, bylo „Forum 21“ založené 6. listopadu 1997.

Na svobodu médií v Chorvatsku upozorňovala i samotná nezávislá média a jejich novináři. Ve svých knihách a odborných studiích se touto otázkou zabývali také téměř všichni přední chorvatští mediální odborníci (Božidar Novak, Stjepan Malović, Gordana Vilovićová, Blanka Jergovićová, Zrinka Peruško-Čuleková a další) a novinářská profesní organizace „Hrvatsko novinarsko društvo“ („Chorvatský novinářský spolek“ – „HND“).

3. MÉDIA VE VÁLCE

Chorvatská mediální scéna se vyvíjela pod vlivem některých faktorů (válka, státní osamostatnění a transformace), které určily její směřování nebo ohraničily její rozvoj. V první polovině devadesátých let minulého století měly na priority veřejnosti největší vliv válečné okolnosti. Ve válečných letech občany Chorvatska více zajímala otázka jejich vlastního přežití, než občanských svobod. Proto v tomto období prakticky chyběl nátlak veřejnosti na demokratizaci a svobodu chorvatských médií. Ten se začal stále více projevovat až po jejím skončení.

V tomto období očekávali Chorvaté od médií především to, aby přispívala k budování národní identity. Toto očekávání z části definovalo státní osamostatnění.²⁸⁶

Mediální odbornice Zrinjka Peruško-Čuleková uvádí ve své knize „Demokracie a média“ dva způsoby, kterými se nejčastěji obhájí omezení svobody médií – prvním je nezkušenost novinářů a občanů s demokracií a fungování médií v ní²⁸⁷ a druhým je válečný stav. Souhlasí s tím, že válečný stav je legitimní omezující faktor mnoha základních svobod, přesto se jím mediální politika nemůže zcela omlouvat. Upozorňuje, že mediální zákony byly předkládány a schvalovány, aby platily v mírovém, civilním Chorvatsku. To znamená, že nebyly vytvářeny pro válečný stav nebo nebezpečí, ale pro mírové období. Válečný stav tak podle ní není důvodem pro omezení svobody médií a jejich úlohy v demokratické společnosti.²⁸⁸

Nejznámějším a nekritizovanějším „válečným mediálním zákonem“ bylo „Nařízení prezidenta Republiky Chorvatsko o informační činnosti po dobu válečného stavu nebo v případě bezprostředního ohrožení nezávislosti a územní celistvosti Republiky Chorvatsko“, vydané Franjem Tuđmanem 3. října 1991, které obsahovalo např. zákaz šíření informací. Při porušení „Nařízení“ hrozilo tří až pětileté vězení.

Na základě „Nařízení“ vzniknul „Informační štáb Republiky Chorvatsko“, jehož hlavním úkolem bylo dohlížet na činnost sdělovacích prostředků po dobu válečného stavu a ohrožení země. Mohl také libovolně odvolávat a jmenovat ředitele a šéfredaktory médií vlastněných státem.

Tento výnos sice vyvolal negativní ohlas veřejnosti, ale nebyla zpochybňována potřeba regulace informační činnosti médií v případě války. Nesouhlas způsobila obecná formulace o možném trestním stíhání na základě zveřejnění informace „škodlivé pro obranu země“, což mělo v podstatě zabránit nechtěné kritice a toku informací, které upozorňovaly na problematické stránky vedení války z chorvatské strany.

²⁸⁶ Podle PERUŠKO-ČULEK, *Demokracija i mediji*, Zagreb, 1999, str. 242

²⁸⁷ U novinářů se to projevuje nedostatečnou profesionalitou a velkým příklonem k senzacionálnímu informování, hlavně v tzv. bulvárních denících. Občané pak nejsou schopni odlišit „kvalitní“ od „bulvárního“. Podle PERUŠKO-ČULEK, str. 244

²⁸⁸ Podle PERUŠKO-ČULEK, str. 244-245

Nezávislá média upozorňovala na výskyt projevů nenávisti a šíření nesnášenlivosti. Přicházely informace o zločinech v Gospići, Karlovcí, Pakraci, Osijeku. Zpravodajové z obklíčeného Vukovaru upozorňovali na některé podivné okolnosti ohledně zásobování zbraněmi, ale také na podobnosti v chování jednotlivých válečných stran, nepotismus a korupci, které provázely transformační proces.

Klasickým příkladem byl „Slobodni tjednik“. Ten zveřejnil jména srbských redaktorů v „Glasu Slavonije“ a obvinil je, že jsou agenty kontrarozvědné služby JNA („ST“, 28. června 1991). Situace se proti němu ale otočila ve chvíli, kdy se on sám začal věnovat Vukovaru, protože veřejnost chtěla vědět, co se ve skutečnosti v tomto městě děje. Proto bylo jeho číslo z 8. ledna 1992 zakázáno.

Z válečného „Nařízení“ byla silně cítit nedůvěra vládnoucích představitelů v čele s prezidentem Tuđmanem v novinářskou tvorbu bez jakékoliv kontroly. Právě kvůli válečnému nebezpečí byla na chorvatské mediální scéně patrná snaha o umlčení médií, kontrolu jejich kritické úlohy a pokusy o zavedení cenzury.

Božidar Novak upozorňuje, že „postavením většiny médií pod státní a stranický dozor byla znemožněna ta role médií, která by měla vliv na to, že by Chorvatsko dnes nemělo takové problémy s transformací vlastnictví, korupcí a Haagem. Prezident Tuđman neměl rád kritiky své politiky ani svých postupů.“²⁸⁹

4. VLASTNICTVÍ CHORVATSKÝCH MÉDIÍ

Na počátku devadesátých let byly největšími vlastníky médií v Chorvatsku stát a katolická církev. Stát vlastnil a kontroloval všechna klíčová média v zemi – celostátní programy televize a rozhlasu a také čtyři z pěti celostátních deníků.²⁹⁰

²⁸⁹ Podle NOVAK, str. 1011

²⁹⁰ Stát vlastnil: Chorvatskou rádiotelevizi („HRT“, 3 celonárodní televizní kanály, 3 rozhlasové stanice, regionální stanice); „Chorvatskou zpravodajskou tiskovou agenturu“ – „HINA“ (Ta zajišťovala zpravodajský servis z oblastí domácí a zahraniční politiky, hospodářství, kultury, vzdělávání a sportu. Servis začala poskytovat také v angličtině. Měla své specializované buletiny v chorvatštině, angličtině a němčině a denní přehled domácího a zahraničního tisku a rozhlasových stanic. Vedle ní působila ještě „Informativní katolická agentura“ („IKA“), založená rozhodnutím Chorvatské biskupské konference. Svou činnost zahájila koncem roku 1993. Jejím úkol byl sběr a distribuce zpráv z církevního a náboženského života v oblasti chorvatského jazyka a Církve ve světě. První soukromou tiskovou agenturou byla „STINA“, založená ve Splitu v roce 1991. Podle

Církvi patřil týdeník „Glas Koncila“, „Katoličko radio“, „Informační katolická agentura – IKA“ a nakladatelství „Kršćanska sadašnjost“.

Nezávislá média byla především ve smíšeném soukromém vlastnictví: „Novi list“²⁹¹, „Feral Tribune“, „Radio 101“.

Vlastníkem deníku „Sportske novosti“ byl počátkem devadesátých let Vice Međugorac, který je koupil od „Fondu pro privatizaci“. Majitelem deníku italské menšiny v Chorvatsku a Slovinsku „La voce del popolo“, který vycházel v italštině, byla společnost „EDIT Fiume – Rijeka“, kterou založila „Talijanska unija za Rijeku i Istru“ („Italská unie pro Rijeku a Istrii“).²⁹²

Nejtransparentnější byla média ve vládním vlastnictví. Další klíčoví hráči ve vlastnickém systému byly multinárodní společnosti, které integrovaly mediální trh jihovýchodní Evropy. Jejich majitelé ale nebyli vždy zcela známí, podobně jako většina domácích vlastníků. Zahraniční kapitál se do chorvatských médií poprvé dostal až 1. prosince 1998, kdy bylo zveřejněno, že se německý mediální koncern WAZ²⁹³ stal spoluvlastníkem „Europapress holdingu“ Ninoslava Paviće.

4.1 PRIVATIZACE CHORVATSKÝCH MÉDIÍ

Hned po parlamentních volbách v roce 1990 převzala vítězná HDZ vládu. A s ní také média. Tištěná média byla v té době v tzv. kolektivním vlastnictví a elektronická, v první řadě „Rádotelevize Záhřeb“ (ta se následně rozhodnutí parlamentu z 29. června 1990 přejmenovala na „HRT“), ve státním. To vše svědčilo o tom, že první kroky transformace médií budou velmi složité.

NOVAK, str. 1011); deníky „Večernji list“ (vlastníkem byl stát respektive „Fond pro privatizaci“ a „Fond Důchodového zabezpečení“ - oba fondy držely 86% akcií, zbytek 13% zaměstnanci), „Vjesnik“ (stejná majetková struktura jako u deníku „Večernji list“, 18. 10. 1994 od obou fondů odkoupila „Privredna banka Zagreb“ 55,9% akcií), „Slobodna Dalmacija“ (vlastníkem 50,79% akcií byl Miroslav Kutle), „Glas Slavonije“ (vlastníkem byl „Medijski centar“); zpravodaje ministerstev obrany a vnitra „Halo 92“, „Vojnik“, „Obrana i zaštita“; tiskárnu „Vjesnik“ a distribuční síť „Tisak“.

²⁹¹ Ve vlastnictví zaměstnanců (64,68% akcií).

²⁹² Informace o vlastnickém poměru na počátku devadesátých let dvacátého století v chorvatských denících pochází od NOVAK, str. 998-999

²⁹³ Ten byl vlastníkem médií v Rumunsku, Chorvatsku, Rakousku, Maďarsku, Srbsku, Černé Hoře, Makedonii, Vojvodině a Bulharsku.

Na základě Markovićových liberálních zákonů mohli novináři a zaměstnanci tištěných médií přeměnit dřívější kolektivní vlastnictví v soukromé akciové vlastnictví. Podle tohoto konceptu by si tedy sami novináři mohli hledat strategické partnery pro další privatizační proces.

Ovšem vláda měla jinou představu. Plánovala tato média zestátnit a zahrnout je do okruhu svých pravomocí. Z této pozice chtěla následně přistoupit k privatizaci. Elektronická média, která jsou v dnešní době považována za klíčová, chtěla vláda držet pevně ve svých rukou. V první řadě šlo o „HRT“, což ospravedlňovala novými složitými politickými podmínkami, ve kterých se odehrál rozpad Jugoslávie. Jádrem problému tkvělo v tom, že vláda HDZ neměla připravenou mediální koncepci přechodu do demokratického systému. Mnozí její politici byli zatěžkáni zkušenostmi starého systému, ve kterém byla média nezbytnou součástí vládnoucí propagandy, a novinářství bylo považováno za díl stranického stroje.

4.2 PRIVATIZACE TIŠTĚNÝCH MÉDIÍ

Část médií („Slobodna Dalmacija“, „Glas Slavonije“, „Novi list“, „Danas“, a další) začala se změnou vlastnické struktury podle zákona Svazové vlády Ante Markoviće („Zákon o společném kapitálu“²⁹⁴), který byl pro novináře velice výhodný.

Avšak chorvatský parlament schválil „Zákon o transformaci kolektivních podniků“²⁹⁵. Pomocí něj mohla média privatizovat i vláda a kontrolovat tak jejich činnost.

Tato vládní koncepce však narážela na zájmy novinářů, kteří listy vlastnili, roky je vytvářeli a investovali do nich. "Zestátnění" novinových vydavatelství prováděl „Správní výbor“, jmenovaný vládní „Agenturou pro restrukturalizaci hospodářství“. Kolektivní vlastnictví převzal „Fond pro privatizaci“.

Zaměstnanci médií sice mohli odkoupit za zvýhodněné ceny akcie společnosti, ve které byli zaměstnáni, ale ne v hodnotě vyšší než 20 000 německých marek. Zaměstnanci tak dále figurovali jako drobní akcionáři, ale jejich vlastnický podíl dohromady nesměl v součtu činit více než dvacet procent celkového počtu akcií. Ostatní akcie měl k dispozici „Fond pro privatizaci“, který rozhodoval kdy,

²⁹⁴ „Zakon o društvenom kapitalu“

²⁹⁵ „Zakon o pretvorbi društvenih poduzeća“

komu a za jakou cenu je prodá. Tím se otevřely dveře skandálním privatizacím médií typu „Slobodna Dalmacija“.

Privatizační proces začal v květnu 1991 v deseti společnostech²⁹⁶, které vznikly po rozpadu „Vjesniku“.

Poté přišly na řadu do té doby nezávislé a k vládě kritické deníky „Glas Slavonije“, „Novi list – Glas Istre“, a „Slobodna Dalmacija“ („SD“), které na rozdíl od deníků skupiny „Vjesnik“, nepropouštěly své zaměstnance a byly vedeny dosavadními redaktorskými týmy. Ty pokračovaly ve své redakční politice a kriticky vystupovaly proti mnohým krokům nové vlády a přinášely informace, které se v médiích vlastněných státem (hlavně „HRT“) nesměly objevit.

Tyto deníky začaly svou transformaci vlastnictví v dubnu 1990 na základě tzv. Markovičova zákona. Tím přešly ve většinové vlastnictví svých novinářů a zaměstnanců. Poté ale následovalo nové „zestátnění“, kterému se kvůli velké veřejné podpoře a tradičně nízké volební oblíbenosti HDZ na Istrii, dokázal ubránit pouze „Novi list“.

V nejsložitějším postavení v novém politickém kontextu figuroval „Glas Slavonije“, který pokrýval citlivé území chorvatsko-srbské hranice. Tím se ocitl v „první bojové linii“ ve Slavónii. Jeho šéfredaktorem byl Drago Hedl (jeden ze dvou mobilizovaných novinářů v Chorvatsku, druhým byl Viktor Ivančić). V červenci 1991 podal šéfredaktor a redakční rada výpověď poté, co vládní „Agentura pro restrukturalizaci“ dosadila do vedení novin „Správní výbor“ v čele s Branimirem Glavašem²⁹⁷.

²⁹⁶ Tiskárna byla přeměněna na nezávislou „Chorvatskou tiskárnu (Hrvatska tiskara)“ a distribuce médií byla svěřena firmě „Tisak“. Také „Večernji list“ se z mediální skupiny „Vjesnik“ vyčlenil jako samostatná firma.

²⁹⁷ Branimir Glavaš, (narozen 23. 9. 1956) je kontroverzní chorvatský politik, jeden ze zakladatelů a nejvlivnějších členů HDZ, který tutu stranu opustil v roce 2005 a vytvořil novou regionální politickou stranu „Chorvatský demokratický sněm Slavónie a Baranje“. Glavaš je obviněn, jako jeden z velitelů Osijeku během války v Chorvatsku 1991/1992, z odpovědnosti za válečné zločiny, spáchané na srbských civilistech. Na žádost Státního zastupitelství Republiky Chorvatsko byl 10. května 2006 zbaven Chorvatským parlamentem poslanecké imunity, aby mohlo dojít k zahájení trestního stíhání. Na Glavaše byla uvalena vazba 23. října 2006 a do 3. prosince 2006 proti tomuto kroku držel protestní hladovku. Podle http://sh.wikipedia.org/wiki/Branimir_Glava%C5%A1, 19. 5. 2008

„Slobodne Dalmaciji“, největšímu ze tří regionálních chorvatských deníků s vlastní tiskárnou, prodejní sítí a průměrným nákladem v roce 1990 170 000 výtisků²⁹⁸, nepomohla ani stávka novinářů ani pokusy o internacionalizaci tohoto problému.

Na jaře roku 1993 se tak dostala do vlastnictví stranického mediálního magnáta Miroslava Kutleho²⁹⁹ (HDZ). Cena listu se vzápětí propadla. Z 10 milionů klesla na 3,7 milionu německých marek.³⁰⁰ Tím byla odstartována profesionální stagnace a finanční propad „SD“. Citelně klesl její náklad a vliv.

Správní soud stornoval koncem roku 1999 privatizaci, díky níž se stal v roce 1993 vlastníkem „SD“ Miroslav Kutle. Po volbách v roce 2000 začala nová profilace chorvatských novin. „SD“ zůstala i po smrti Tuđmana jako jediná politicky pravicově orientovaná. Ale vzápětí po volbách v roce 2000 se začala profilovat jiným směrem - levicově. Návrat do státního vlastnictví se tak neobešel bez změny ve složení redakce a redakční politiky.

²⁹⁸ Podle JERGOVIĆ, Blanka, Odmjeravanje snaga, Novine i politika u Hrvatskoj u prvom razdoblju tranzicije, Zagreb, 2004, str. 47

²⁹⁹ Miroslav Kutle je jedním ze zakladatelů HDZ a jejím prominentním členem. Udržoval přátelské vztahy s vlivnými členy HDZ. Jeho vazby na tuto stranu byly velmi pevné. Začínal jako majitel restaurace na předměstí Záhřebu. Během devadesátých let se stal vlastníkem dokonce 170 firem, které soustředil do skupiny „Globus“. Kutleho podnikatelské impérium bylo uzlem, do kterého byly zapleteny mnohé osobnosti z politického a veřejného života a z médií. Okolo privatizace „SD“ kolují jména nejvyšších státních představitelů z vlády HDZ. Někteří z nich byli dokonce během let 2001 a 2002 vyslýcháni kvůli případné vlastní účasti a napomáhání „velké loupeži“ (neoficiální název je „první velký podvod v privatizaci“), včetně Iviče Pašaliće, tehdy výjimečně vlivného poradce prezidenta Tuđmana, Zlatka Mateši, tehdejšího premiéra a dalších. Z hlediska chorvatských médií jsou zajímavé vztahy mezi Kutlem a dalším chorvatským mediálním magnátem Ninoslavem Pavićem. Kutle koupil v roce 1995 podíl v Pavićevově Europapress Holding (EPH). O osm let později 25. července 2003 podalo k Županijskému soudu v Záhřebu státní zastupitelství žádost o vyšetřování M. Kutleho a N. Paviće a dalších lidí zapletených do transakcí spojených s Kutleho firmou „Diona“. Právě s prostředky „Diony“ byla nakupována a rozvíjena jednotlivá média. Mluví se celkem o dvacítce médií, které Kutle vlastnil, anebo alespoň spoluvlastnil, podle JERGOVIĆ, Blanka, Odmjeravanje snaga, str. 47-48

³⁰⁰ Podle JERGOVIĆ, Blanka, Odmjeravanje snaga, str. 47

Podobně byly zprivatizovány také některé týdeníky, z nichž vyniká především osud prestižního týdeníku „Danas“³⁰¹, který navzdory změně režimu úspěšně pokračoval v tradici nezávislého a vůči vládě kriticky naladěného magazínu. Lze ho považovat za „zářný“ příklad transformace médií ze strany vlády.

Redakce týdeníku chtěla s privatizací postupovat podle „Markovičova zákona“, ale Tuđman měl jiný názor. K budoucí roli „Danasu“ se vyjádřil 17. června 1990. Ve svém projevu mluvil o plánech HDZ, jež se týkaly změn chorvatského mediálního prostoru. Tuđman chtěl především zlepšit úroveň stranického listu HDZ („Glasnik HDZ“). Toho chtěl dosáhnout sloučením s „Danasem“ a následným vytvořením přílohy v angličtině, s cílem zlepšit informovanost světové veřejnosti o Chorvatsku.

Tuđman se jednoduše rozhodl povýšit „Danas“ na „oficiální list“. Proti tomu se „Danas“ postavil s tím, že by porušil kodex listu, který zavazuje redakci k „plné politické a profesionální nezávislosti ve vztahu ke všem subjektům politického, veřejného, hospodářského a kulturního života“. Vláda ale nebyla připravena umožnit zaměstnancům „Danasu“, aby se stali většinovými vlastníky týdeníku. „Danas“ však nadále informoval „proti“ vládě a kritizoval především vládní model transformace hospodářství.³⁰² K zastavení jeho vydávání a doručení výpovědi všem zaměstnancům došlo 2. června 1990. Redakce se ještě pokusila začít vydávat „Novi Danas“, který ale záhy skončil po problémech s tiskem a distribucí.

5. CHORVATSKÝ TRH TIŠTĚNÝCH MÉDIÍ

5.1 DENÍKY

Po celé období devadesátých let dvacátého století v Chorvatsku vycházely tři deníky celostátního charakteru „Vjesnik“, „Sportske novosti“ a večerník „Večernji list“. K těmto se jako druhý zásadní celostátní deník přidal v roce 1998 „Jutarnji list“. Jeho vlastníkem byl Europapress Holding Ninoslava Paviće.

³⁰¹ Až do politických změn byla redakce „Danasu“ s částí komunistické strany ve vztahu kreativní podpory a díky tomu se mohly zveřejňovat i některé texty, které byly noční můrou pro konzervativní část strany. Po politických změnách vystupoval nezávisle na nové vládě a byl velmi kritický k jejím krokům. podle JERGOVIĆ, Blanka, Odmjeravanje snaga, str. 16

³⁰² Podle NOVAK, str. 999-1000

Ostatní chorvatské deníky byly lokální: „Glas Slavonije“, „Novi list – Glas Istre“, „Slobodna Dalmacija“, „La voce del popolo“. V roce 1996 se k nim přidal další deník - „Karlovački list“ (poprvé vyšel 25. října 1996). Ve Splitu začal 24. prosince 1998 vydávat Joško Kulušić nový dalmatinský deník „DAN“. Koncem téhož roku se stal „Zadarski list“ deníkem a od 2. února 1999 začal vycházet „Glas Istre“ samostatně jako deník oddělením od „Nového listu“.

Z hlediska nezávislosti a obsahu se z chorvatských deníků vymykala pouze „Novi list“. Ačkoliv nebyl celostátním deníkem, nabyl mezinárodní reputace kvůli svobodomyšlnému přístupu ke kontroverzním tématům chorvatské demokracie a role Chorvatska ve válce v sousední Bosně a Hercegovině. Pokusy Tuđmana „privatizovat“ také tento deník stejným způsobem jako předtím „Slobodnou Dalmacii“ ztroskotaly. Především proto, že Tuđman v tomto kosmopolitním přístavním městě nezískal ve volbách nikdy více jak 20 procent hlasů.

Proti „Novému listu“ byla podniknuta řada opatření, která ho měla přivést k poslušnosti. Například v lednu 1996 kdy byl zveřejněn komentář jejího redaktora Romana Latkoviće, že se na rok 1995 bude vzpomínat jako na „konečné demaskování Franja Tuđmana, jako člověka, který dovedl zemi k troskám“, poslala vláda do redakce „Nového listu“ finanční policii. Ta přinesla šokující nález, že list musí zaplatit 3,7 milionů německých marek jako celní sazbu za dovoz tiskárny z Itálie. Podle zákona se však tato povinnost „Nového listu“ netýkala, protože tiskárna přišla do Rijeky jako dar italské menšiny od jednoho italského vydavatele a byla používána pro tisk listu „La Voce del Popolo“ vydávaného v italštině a deníku „Novi list-Glas Istre“. Toto opatření vlády ale „Novi list“ nezadrželo. Nadále se pouštěl do ožehavých témat. Nevyhýbal se ani zločinům chorvatských sil, které spáchaly při „osvobozování“ území „pod srbskou okupací“ v Chorvatsku.

5.2 TÝDENÍKY

V roce 1990 začaly vycházet nové tituly, které měly významný vliv na vývoj mediálního prostředí. Dosavadní chorvatský mediální obraz výrazně proměnil především „Slobodni tjednik“ a nasměroval některé další týdeníky směrem

k tabloidům a bulvárnímu zpravodajství. Vedle něj vycházel „Globus“, který byl v letech 1990-2004 nejprodávanějším chorvatským týdeníkem.³⁰³

Také týdeník „Nacional“, který se objevil na podzim roku 1995, prokázal svůj význam. Z hlediska kvality se sice jednalo o „bulvární smetí“, přesto je neocenitelná velmi úspěšně zvládnutá úloha tzv. „hlídacího psa demokracie“.³⁰⁴ Ta v prvním období transformace chorvatským tištěným médiím chyběla.

Od června roku 1993 se na trhu objevil nový týdeník „Feral Tribune“, který jako politicko-satirický časopis obrátil nejen chorvatskou mediální scénu naruby.

V roce 1994 zahájilo činnost novinové vydavatelství „Europapress holding“, které vlastnil Ninoslav Pavić. To rozběhlo 8. února 1994 úspěšný projekt – půlměsíčník „Glorija“.

V roce 1993 začal vycházet také první kulturní týdeník v Chorvatsku – „Vijenac Matice Hrvatske“.

V Osijeku se v roce 1994 rozběhl týdeník „Bumerang“, jehož šéfredaktorem byl Drago Hedl, a v Záhřebu 1. dubna 1993 čtrnáctideník „Arkzin“. Slavko Goldstein přišel v roce 1993 s novým kulturním časopisem „Erasmus“. Na jaře 1994 se na novinových stáncích objevil týdeník „Panorama“.

Vedle nich vycházely v letech 1993 a 1994 ještě týdeníky „Magazin“, „ST ekskluziv“ a půlměsíčník „Start nove generacije“. Ten se chtěl společně s „Arkzinem“ a „Bumerangem“ opozičně vyprofilovat vůči vládnoucí politické struktuře. Tato periodika si udržovala vlastní, osobitý přístup k novinářské tvorbě. Z největší části byla spolufinancována donacemi ze strany „Institutu Otevřená společnost Chorvatsko“. Na trhu přežívaly ale jen krátce a s velkými těžkostmi.

Třetí chorvatský news magazín „Tjednik“³⁰⁵ začal vycházet v březnu 1997.

³⁰³ viz. kapitola 5.2.2

³⁰⁴ viz kapitola 5.2.3

³⁰⁵ „Tjednik“ začal vycházet za veliké finanční podpory „Americké agentury pro mezinárodní rozvoj (USAID)“ a „Institutu Otevřená společnost“. Jeho vydavatelem byl Slavko Goldstein a jako šéfredaktori se vystřídali: spolupracovník listu „The Economist“ Krsto Cviić, Sanja Modrićová a naposledy Mladen Maloča. Tento opinion maker týdeník se vyznačoval liberálními názory a neustrašeným tónem. Navíc disponoval skvěle vybavenou redakcí. Nicméně jeho čtenářské publikum bylo velmi malé. Slabá prodejnost a horší management vedly k tomu, že „Tjednik“ během prvních tří měsíců existence prodělal více jak půl milionu amerických dolarů. Předtím než přestal

Velkým problémem bylo neprůhledné vlastnictví nových týdeníků. Ty vznikaly za tajemných okolností. Nebylo jasné a dokazatelné, jaké byly jejich cíle a zájmy, kdo byli hlavní účastníci, investoři a zakladatelé a s kým byly provázány.

5.2.1 „Slobodni tjednik“ (ST)

První chorvatský list politického obsahu v soukromém vlastnictví – „ST“ vyšel poprvé 28. února 1990. Jeho zakladatelem a vlastníkem byl Marinko Božić. „ST“ se stal průkopníkem bulvárního novinářství v Chorvatsku. Sám sebe označoval nejdříve jako „první konfederativní list“. Později se hrdě hlásil k tomu, že byl „prvním zakázaným chorvatským listem“, protože se stal obětí prezidentského „Nařízení“ z 3. října 1991. „ST“ tehdy ve dvou pokračováních, 30. prosince 1992 a 8. ledna 1993, zveřejnil zápis rozhovorů velitele obrany Vukovaru se Záhřebem.³⁰⁶

Základní vlastností „ST“ bylo, že nemilosrdně a nešetrně stahoval kůži z vybraných obětí. Zveřejňoval přitom jakékoliv informace bez ohledu na důvěryhodnost a ověřitelnost pravdivosti jejich zdrojů.

„ST“ přestal vycházet v roce 1993 z ekonomických důvodů. Později ho nahradil „ST eksklusiv“, který vycházel od roku 1995 do roku 1996.

5.2.2 „Globus“

Začal vycházet 13. prosince 1990 nejdříve v rámci NIP Revue „Vjesniku“. Od 24. ledna 1991 už jako soukromý list ve formátu tabloidu. Na chorvatský mediální trh vstoupil ve chvíli, kdy se čím dál více vytrácela důvěra v „Danas“. Z něho do „Globusu“ přišli i někteří vynikající novináři (např. Tanja Tobarinová), jejichž tvorba zvedla prodejnost časopisu. Na podzim roku 1991 se náklad přiblížil dokonce ke 200 000 kusů. Prvním šéfredaktorem byl jeden z jeho spoluzakladatelů Denis Kuljiš.

Podle mediální odbornice Blanky Jergovićové se mezi zasvěcenými údajně mluví o tom, že se „Globus“ měl začít vydávat za státní peníze, které zbyly po ukončení činnosti týdeníku „Start“, a ne za soukromé peníze, jak se všeobecně

v březnu 1998 vycházet, klesla jeho prodejnost na 11.000 kusů. Celkem vyšlo 55 čísel. Podle VILOVIĆ, Gordana, str. 59-60 a THOMPSON, Mark, str. 221

Spekulovalo se, že byl tento týdeník založen, aby připravil půdu pro nástup opozičních stran k moci.

³⁰⁶ Podle JERGOVIĆ, Blanka, Odmjeravaje snaga, str. 63-64

předpokládá. Tyto spekulace o původu finančních prostředků ve všech nově rozběhnutých mediálních projektech pramení z přesvědčení zejména odborné veřejnosti, že vládnoucí garnitura tehdy chtěla, pomocí nových, na první pohled „nezávislých“ sdělovacích prostředků, kontrolovat média a mediální trh.

V roce 1995 navíc také do „Globusu“ vstoupil kapitál Miroslava Kutleho. Další změnu vlastnické struktury prodělal „Globus“ v roce 2000, kdy „EPH“ koupilo německé vydavatelství „Westdeutsche Allgemeine Zeitung“ (WAZ).

Zarážející bylo, že do začátku roku 2000 docházelo k nápadně hlasité kritice části státních představitelů (oblíbeným cílem byl především prominentní člen HDZ Antun Vrdoljak) ze strany „Globusu“ a současně k tichému souhlasu s touto redakční politikou tohoto nejčtenějšího chorvatského týdeníku ze strany vlády. Navzdory kritice vlády se „Globus“ prakticky nedostal do žádných problémů a neutrpěl, s výjimkou soudních žalob, téměř žádné škody. Dokonce lze mluvit o tom, že mu to spíše udělalo dobrou reklamu.

„Globus“ charakterizovala paradoxně ostrá kritičnost a výrazné obhajování národní politiky (např. stálé útoky na novináře, kteří nejsou chorvatskými vlastenci, v první řadě podle kritérií redaktorů „Globusu“). Přesto byl také „Globus“ cílem soudních pronásledování (během devadesátých let okolo 300 žalob představitelů tehdejší moci nebo vládnoucí strany, dokonce ho žalovala i celá vláda), sledování a odposlechů novinářů. Nebyl ale v kategorii týdeníků „na odstřel“ jako např. „Feral Tribune“. Ty se stát snažil zničit všemi dostupnými prostředky a nejen represí zastrašující všechny, kteří chtěli psát podobně.

Rozporuplný byl také postoj k válce v Bosně a Hercegovině - jednomu z nejdůležitějších politických témat té doby. Na začátku „Globus“ bezmezně podporoval názory Franja Tuđmana a dalších chorvatských čelních představitelů na rozdělení Bosny a Hercegoviny. Později ale odhalil některé úzkostlivě skrývané a pro vládu velmi kompromitující dokumenty. Např. informace o masakru v Ahmićích nebo o údajných válečných zločinech Tomislava Merčepa a jeho skupiny. Redakční politika „Globusu“ nebyla konstantní a bylo možné pozorovat výrazné rozdíly mezi jednotlivými redaktory.³⁰⁷

³⁰⁷ podle JERGOVIĆ, Blanka, Odmjeravanje snaga, str. 64-65

Tyto argumenty Blanky Jergovićové, pokud se potvrdí jako pravdivé, by vysvětlovaly proč „Globus“ postihl „za totéž“ zcela jiný osud než „Feral Tribune“.

5.2.3 „Nacional“

Dne 24. listopadu 1995 se objevil na novinových stáncích „globální týdeník“ „Nacional“, který začali vydávat „disidenti“ z Globusu. K nim se přidala další věhlasná jména: Denis Kuljiš, Sina Karliová, Mladen Pleše, Zoran Franičević, Pero Zlatar, Stjepan Lupino.

Jednalo se o první týdeník, který začal vážně konkurovat „Globusu“. Zároveň jeho nástup na chorvatský mediální trh významně předurčil mediální a politickou scénu. „Nacional“ hned spustil dvě války: první na mediálním trhu proti „Globusu“ a druhou proti vládnoucí straně.

Po změně vlády v lednu 2000 bylo možné zřetelně pozorovat exkluzivní propojenost s některými prameny informací. Bylo zřejmé, že „Nacional“ údaje a tajné dokumenty získával přímo z Úřadu prezidenta Mesiće.

„Nacional“ se v devadesátých letech nebál zveřejňovat aféry, poutavé fotografie, bombastické titulky, přinášet senzační zprávy a ukazovat některé kontroverzní události nebo osoby. Tím vším tento týdeník významně přispíval k demokratizaci chorvatské společnosti a médií.

6. CHORVATSKÝ TRH ELEKTRONICKÝCH MÉDIÍ

U elektronických médií byla situace o mnoho jednodušší. Stát je kontroloval především pomocí monopolu na udělování vysílacích frekvencí. Dokonce nedošlo ani k přijetí předpisů, které by umožňovaly vznik soukromých elektronických médií. Vládě HDZ zbyla po jeho předchůdci celostátní „HRT“. Vedle ní existovaly dvě lokální televizní stanice – „OTV (Omladinska televizija)“, která začala s vysíláním pro oblast Záhřebu v roce 1989 a „TV Rijeka“³⁰⁸.

Po volbách v roce 1990 bylo zahájeno vysílání stanic „TV Slavonija“ (Osijek), „TV Marjan“ (Split), „TV Međumurje“ (Đakovo, Zadar, Vrbovec, Opuzen, Čakovac). Plánovány byly „TV Moslavina“ (Šibenik, Kutina) a „TV Istrie“.

³⁰⁸ Ta začala vysílat v roce 1990 v chorvatštině a italštině.

Nadále v činnosti pokračovaly televizní stanice „OTV“ a rozhlasová stanice „Radio 101“, které přežily rozpad mládežnické organizace Chorvatska a jejího hlavního města. O ně projevil zájem město Záhřeb, které se stalo jejich novým zakladatelem. Následně se „OTV“ oddělila od „Radia 101“ a stala se vlastnictvím skupiny okolo Vinka Grubišice, jenž se stal v roce 1991 náměstkem ministra informací, a HDZ.

„TV Rijeka“ byla zakázána, protože vláda nesouhlasila s jejími „antinacionalistickými názory“. Podobné problémy měla také „TV Međumurje“, a to kvůli situaci po volbách do horní komory parlamentu v roce 1993, ve kterých obyvatelé Mezimuří hlasovali proti HDZ. Tento fakt vládu vyděsil natolik, že se rozhodla zapečetit vysílač.³⁰⁹

Podle „Zákona o rádio-televizí“ z roku 1990 se „Radio Zagreb“ změnilo v „Hrvatsko radio“ a přešlo pod státní kontrolu společně se sítí 50 lokálních rozhlasových stanic. Nejznámější lokální stanicí bylo zmiňované „Radio 101“ ze Záhřebu.

Stát v Chorvatsku v letech 1990 až 2000 systematicky bránil šíření elektronických médií. Před parlamentními volbami v roce 1999 byly zesíleny požadavky na transformaci „HRT“ ze státní na veřejnoprávní. Ačkoliv vše probíhalo pod velkým tlakem a dohledem mezinárodního společenství, opozice a nevládních organizací, nedošlo k zahájení tohoto procesu ani v posledních dnech Tuđmanovy vlády.

7. ROLE SOUDNICTVÍ

Vedle vlastnictví a kontrolované privatizace se dalším významným bičem proti „neposlušným“ médiím staly soudy, respektive soudní žaloby. V nich se „poškození“ domáhali nároku na odškodnění na základě údajného způsobení psychické újmy nebo pro urážku na cti ústavních činitelů.

V souladu s praxí demokratických států, v nichž státní orgány a představitelé nepotřebují užívat zvláštní právní ochranu odlišnou od té, která se vztahuje na

³⁰⁹ Podle THOMPSON, *Proizvodnja rata, Mediji u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini*, Beograd, 2000, str. 178

všechny ostatní občany, byly také v Chorvatsku počátkem devadesátých let provedeny odpovídající změny zákona.

Článek 80 Trestního zákona Republiky Chorvatsko byl změněn v únoru 1991. Z definice trestného činu byly vymazána slova „nejvyšších orgánů a jejich představitelů“. To znamená, že chráněným objektem zůstala jen Republika Chorvatsko, její vlajka, znak nebo hymna, ale už ne nejvyšší státní orgány a jejich představitelé.

Z hlediska trestního stíhání za trestné činy pomluvy a urážky si však chorvatští občané s nejvyššími státními představiteli nebyli rovni. Na rozdíl od všech ostatních právních subjektů, které stíhání za tyto trestné činy zahajovaly soukromoprávními žalobami, zahajoval stíhání v případech pomluvy nebo urážky pěti nejvyšších státních představitelů (prezident, předseda parlamentu, předseda vlády, předseda ústavního soudu a předseda nejvyššího soudu), které souvisely s výkonem jejich funkce nebo s jejich postavením, státní zástupce na základě dříve získaného písemného souhlasu těchto osob.

Ve většině demokratických států jsou občanskoprávní žaloby nejčastějším a výhradním způsobem reakce na urážku na cti a pomluvu. Trestní stíhání v mnoha z nich je dávnou minulostí. V Chorvatsku však po schválení zákona o veřejném informování v roce 1992 výrazně vzrostl počet žalob proti vydavatelům, v nichž se „poškození“ dožadovali náhrady škody. Zanedbatelný byl přitom počet procesů, při kterých žalobce požadoval jako způsob náhrady škody veřejnou omluvu v médiích. Téměř bez výjimky se „poškození“ dožadovali finančního odškodnění. Počet žalob a skutečnost, že žalobci pocházeli především z řad vládnoucího establishmentu a obžalovaní byli nezávislí vydavatelé a novináři, svědčí o tom, že se soudní procesy staly základním nástrojem vlády k vypořádání se se svobodným médiem.

Z hlediska počtu soudních sporů s médiem byl rekordní rok 1999. Tento rok, poslední v desetiletém vládnutí HDZ Chorvatsku, byl ve znamení velkých tlaků na média, a to hlavně z důvodu chystaných parlamentních voleb. Ty se měly odehrát koncem zmiňovaného roku. HDZ si bylo velice dobře vědomo, že kvůli svým chybám, kterých se dopustilo při správě Chorvatska, výrazně ztrácelo podporu voličů. Proto usilovalo o posílení svého vlivu prostřednictvím zesíleného tlaku na média. Média chtělo maximálně využít ke své propagaci.

V roce 1999 tak dosáhl počet soudních žalob a sporů, které se vedly proti médiím a novinářům podle slov Jagody Vukušić, tehdejší předsedkyně „Chorvatského novinářského spolku“ (HND), magického čísla 1000.³¹⁰ Ve zprávě „Chorvatského helsinského výboru“ (HHO) za rok 1999 se píše: „Odškodnění kvůli způsobení psychické újmy za rok 1999 dosáhly neuvěřitelných 65 milionů německých marek, a před soudy se vedlo nebo vede 250 trestních řízení proti více než stovce novinářů kvůli urážce nebo pomluvě. Proti ‚Globusu‘ je vedeno téměř 200 sporů s požadavkem na náhradu škody v hodnotě 13 milionů německých marek. Ty ale nebyly ve většině případů politicky motivované. Na druhém místě je ‚Večernji list‘, proti kterému se vede 158 sporů a na třetím místě ‚Nacional‘, proti kterému se vede 73 procesů. Proti ‚Feralu Tribune‘ přibýlo 10 nových sporů na náhradu škody, dohromady čelí 80 procesům. ‚Feral Tribune‘ i nadále žalují nejprominentnější členové vlády HDZ a rodiny prezidenta Tuđmana. Proti deníku ‚Novi list‘ se vedlo 10 nových procesů s požadavkem na odškodnění dokonce 6,25 milionů německých marek.“³¹¹

V reakci na rostoucí počet soudních žalob a nákladů na odškodnění dokonce HND založil „Fond na ochranu novinářů v soudních procesech“.

8. DISTRIBUCE CHORVATSKÉHO TISKU

Další významný nástroj, jak přivést nezávislá média k poslušnosti, představoval státní monopol distribuce tisku. Přes „Tisak“ si stát udržoval monopol nad distribucí také po prvních svobodných volbách v roce 1990.

V privatizaci se vlastníkem „Tisaku“ stal Miroslav Kutle. Stát využil této situace ke kontrole nejen trhu, ale i samotných novin. Tímto monopolem úspěšně „vydíral“ neposlušné, jímž byl např. „Feral Tribune“, který společnost „Tisak“ téměř zničila stanovením vysoké ceny za distribuci. Kromě toho stát prostřednictvím „Tisaku“ kontroloval bulvární tiskoviny, velké vydavatele jako je EPH a nejvydávanější týdeníky typu „Globus“. Tato kontrola situace a médií byla pro vládu HDZ v letech 1990-1999 velice důležitá. Zdá se totiž, že právě pomocí

³¹⁰ Podle VILOVIĆ, Gordana, Etički prijepori u Globusu i Nacionalu, Zagreb, 2004, str. 67

³¹¹ Podle Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava, Osnovni izvještaj o slobodi medija u Hrvatskoj 1999., Zagreb, 2000, str. 57

bulvárního tisku vytvářela veřejné mínění v Chorvatsku, a přes tyto média se vypořádávala s názorovými oponenty jednak uvnitř strany, ale i mimo ní.

Situaci s monopolem „Tisaku“ dobře vystihuje Blanka Jergovićová: „Tisak“ je společnost, která v plné míře kontrolovala přítomnost novin na trhu, jejich distribuci, prodej a platby, a tak ani jeden vydavatel nemohl přežít na trhu bez „Tisaku“. A tento monopol kontroloval Miroslav Kutle. Ten „Tisak“, stejně jako „Slobodnou Dalmaciji“ přivedl na mizinu, a to vždy se stejným scénářem: převáděl z nich peníze na své další firmy, ve kterých se po nich slehla země. Tak mělo HDZ přes Kutleho a „Tisak“ kontrolu téměř nad celkovým prodejem novin v Chorvatsku.“³¹²

„Tisak“ dlužil v roce 1999 týdeníku „Nacional“ 500 000 a „Feralu Tribune“ 200 000 amerických dolarů.³¹³

Dne 22. a 23. dubna 1999 zablokovali na protest proti „vytunelování“ „Tisaku“ jeho pracovníci svými kamiony výjezd z tiskáren, ve kterých byly tištěny „Vjesnik“, „Jutarnji list“, „Sportske novosti“ a „Večernji list“. Záhřeb tak zůstal poprvé v dějinách bez novin. Tímto způsobem chtěli vládu upozornit na velkou loupež, kterou systém toleroval.

9. DAŇ Z OBRATU ZBOŽÍ A SLUŽEB

Další silný ekonomický nástroj proti nepřizpůsobivým médiím představovala daň z obratu zboží a služeb.

„Zákonem o DPH“, který vstoupil v platnost 1. ledna 1998, byla potvrzena jednotná daňová sazba 22% na všechny výrobky a služby. Tisk a další veřejné sdělovací prostředky tak nepodléhaly zvláštnímu daňovému zatížení v porovnání s ostatními výrobky. Netěšily se však ani daňovým zvýhodněním, kterými se v dalších státech v zásadě stimuluje vydávání knih a tisku.

Podle změn dříve platného „Zákona o dani z obratu zboží a služeb“ z října 1993 byl veškerý denní a periodický tisk, zcela nezávisle na obsahu, považován za výrobek, za který se neplatí daň z obratu zboží. Ačkoliv toto daňové osvobození mělo platit podle zákona, „Zákon“ předepisoval, aby příslušný státní orgán (dříve

³¹² JERGOVIĆ, Blanka, Odmjeravanje snaga, str. 150

³¹³ KURSPAHIĆ, Kemal, Zločin u devetnaest trideset: balkanski mediji u ratu i miru, Beograd, 2003, str. 205

Ministerstvo kultury, později vládní Úřad pro sdělování) zvláštním rozhodnutím, jež se nazývalo „mišlenje“ (názor), potvrzoval, zda je ta či ona tiskovina považována za výrobek, na který se neplatí daň z obratu. Bez tohoto „mišlenja“ se publikace nemohla prodávat za cenu, do které nebyla zahrnuta daň z obratu.

Toho bylo využíváno hlavně jako prostředek „disciplinování“ publikací známých velmi kritickým vztahem k vládě. Nejznámějším případem byl případ „Feralu Tribune“, kterému bylo v roce 1994 „mišlenjem“ Ministerstva kultury odebráno právo na daňové osvobození a uvalena daň, veřejností z dřívější doby hovorově nazývaná „daň na škvár a pornografii“³¹⁴. Ústavní soud toto „mišlenje“ Ministerstva kultury zrušil s vysvětlením, že není možné jednotlivá tištěná díla diskriminovat na základě jejich obsahu.

10. ZASTRAŠOVÁNÍ NEZÁVISLÝCH MÉDIÍ

Vedle ekonomického nátlaku neváhal Tuđmanův režim kontrolovat média všemi povolenými i nepovolenými prostředky, tedy i silou.

Populární byly především odposlechy novinářů. Dne 7. června 1999 podal HND k Ústavnímu soudu žádost o posouzení ústavnosti článku 18 „Zákona o vnitřních záležitostech“. Jedná se o článek „Zákona“, který umožňoval ministerstvu vnitra, aby vykonávalo nad občany, ale i novináři, policejní dozor. Nátlaku bezpečnostních služeb byli novináři nejvíce a nejbrutálněji vystaveni v roce 1999. Byli odposloucháváni, pronásledováni, zatýkáni. Zároveň docházelo k prohledávání redakcí. Docházelo tak k porušení Článku 13 Trestního zákona, který se týkal trestného činu nepovoleného odposlouchávání. Zpravodajské služby podstrkovaly „usvědčující“ dokumenty o novinářích, kteří měli být spolupracovníky Udby a KOS. Nejvíce takovýchto novinářů pocházelo z nezávislých médií. Zvláštnímu zájmu se těšil především „Feral Tribune“, „Globus“ a „Nacional“. V roce 1999 docházelo také k jednotlivým případům útoků na novináře.

³¹⁴ Tento název pochází ještě z dob komunistického režimu, kdy tak byl nazýván „Zákon o dani z obratu zboží a služeb“, který umožňoval osvobození od daňové povinnosti těch tištěných médií, které mají vědeckou, uměleckou, kulturní, vzdělávací, výchovnou nebo informační hodnotu. V praxi to znamenalo, že od daně byly osvobozena všechna tištěná média kromě těch, které zmocněná komise označila škvárem anebo pornografií.

I přes všechny nástroje státního zastrášení Tuđman nikdy neuspěl v tom, aby zcela umlčel chorvatský tisk.

11. ETIKA V CHORVATSKÝCH MÉDIÍCH

Často diskutovaným problémem a tématem v souvislosti s chorvatskými médii devadesátých let dvacátého století byla otázka etiky novinářské činnosti.

Chorvatsko bylo od roku 1990 do roku 2000 státem, který jen formálně podporoval svobodu médií a zároveň dělal všechno pro to, aby uzavřel veškeré základní prameny informací a zabránil běžné novinářské práci. Tím však výrazně přispěl k narušování principů etiky v médiích.

Novináři byli donuceni kvůli nedostatku oficiálních informací používat všechny povolené a nepovolené prostředky, aby se dostali k informacím, které považovali z hlediska zájmu veřejnosti za velmi důležité.

Proto se tak často dopouštěli chyb jakými byly: libovůle, spekulace, citování neověřených zdrojů, používání anonymních pramenů, polopravd a urážek. Chorvatská média, která měla hrát pouze roli „hlídacího psa demokracie“ a bránit zájmy veřejnosti, tak byla nucena přebírat kvůli špatnému fungování státu činnost policie, soudů a ostatních státních orgánů.³¹⁵

12. POVAHA REŽIMU FRANJA TUĐMANA Z HLEDISKA MEDIÁLNÍCH TEORIÍ

O režimu Franja Tuđmana se nejčastěji mluví jako o autoritativním. Otázkou je, zda to platí také z pohledu médií. Odpovědi přinesla Zrinka Peruško-Čuleková ve své knize „Demokracie a média“. Vychází z teorií dvou předních světových mediálních vědců Jeana Chalabyho a Denise McQuaila.

Chalaby rozlišuje s ohledem na dominantní charakter politického systému, čtyři základní modely vztahu státu a médií v posledním století: liberální demokracie, destrukurované nebo nekonsolidované prezidentské demokracie, autoritarismus

³¹⁵ Podle VILOVIĆ, Gordana, Etički prijepori, str. 1

a totalitarismus. V každém z nich se různým způsobem projevuje státní dozor a kontrola médií.³¹⁶

S jiným rozdělením přichází McQuail ve svých čtyřech teoriích o tisku. To zahrnuje čtyři základní modely vztahu státu a mediálního systému. První dvě se týkají vztahu médií a státu v nedemokratických režimech (autoritativní teorie médií a sovětská teorie médií) a další dvě patří demokratickým společnostem (teorie svobodného tisku a teorie společenské zodpovědnosti). Autoritativní teorie spočívá na existenci předchozí cenzury médií, různých kontrol a ohraničení mediálního systému, které vytváří stát. Dominantním cílem tohoto modelu je ochrana existujícího pořádku (a těch, kteří jsou jeho nositeli), což je někdy využíváno i demokratickými státy v době výjimečného nebo válečného stavu.³¹⁷

Rozdíl mezi totalitárními a autoritativními režimy ve vztahu k médiím je podle Chalabyho ten, v totalitárních režimech jsou média nástrojem indoktrinace, v autoritativních režimech jejich hlavní úloha nespočívá v propagaci ideologie hnutí, ale ve snaze zabránit výskytu konkurenčních politických idejí. Autoritativní vládcí se především zabývají ochranou zájmů (tradičních) elit. Svým charakterem jsou konzervativní a nikoliv revoluční jako ti v totalitarizmu. Ačkoliv se média v autoritativních režimech nepoužívají k indoktrinaci, důraz je kladen na zajištění a zvýšení popularity vládnoucího režimu a vůdce. V kontrolovaných médiích převládají oficiální verze politických událostí. Autoritativní režimy mají k dispozici

³¹⁶ Na prvním místě je zákonný rámec, který umožňuje buď nezávislost médií nebo větší možnost kontroly ze strany státu. Druhé kritérium hodnocení se týká možnosti nebo stupně arbitrárnosti výkonné moci ve vztahu k médiím, respektive použití správního, anebo byrokratického aparátu k dohledu nad médii nebo jejich kontrole. Chalaby do tohoto kritéria započítává i různé skryté formy nátlaku, jako jsou vykonstruované soudní rozhodnutí proti opozičním novinám, komplikovaný proces registrace médií. Různé formy ekonomického nátlaku nebo kontroly ze strany státu, jsou třetí oblastí možného ohraničení svobody médií nebo nezávislosti, ve které je nejvýraznějším projevem státní vlastnictví monopolistické rozhlasové a televizní společnosti. Kromě případů přímé kontroly státu, jsou možné také skryté formy ekonomického nátlaku, např. zakazování privatizace nebo zachovávání si monopolu v tisku a distribuci novin, zaujatá finanční pomoc vybraným médiím, nebo vytváření takových podmínek, které znemožňují z finančních důvodů činnost nezávislých médií. Násilí je pak čtvrtou a poslední kategorií hodnocení vztahu státu k médiím, může být přítomno i ve formě aktivního týrání novinářů. podle PERUŠKO-ČULEK, str. 91-92

³¹⁷ Podle PERUŠKO-ČULEK, str. 93

všechny čtyři typy kontroly médií. Někdy není zapotřebí opravdového fyzického násilí, stačí navození atmosféry strachu.³¹⁸

Na rozdíl od čistě autoritativního režimu, nekontrolují prezidentské systémy tolik tisk, ale televizi. V prezidentských režimech nekonsolidovaných demokracií je nejčastější forma státního nátlaku vedena přes ekonomickou sféru a zastoupeny jsou také arbitrární prostředky nátlaku.³¹⁹

Základní charakteristiky vztahu médií a státu v obou podtypech (ačkoliv jsou akcenty rozdílné, tak nekonsolidované prezidentské režimy mají více autoritativních prvků než destrukurované) zahrnují silnou roli státu v mediálním systému s převládajícím státním monopolem v rozhlasovém a televizním prostředí. Televize je považována za atribut národní suverenity. Hraje významnou roli při národní propagandě v mezinárodních vztazích a zároveň posiluje národní kohezi. Vztah hlavního média a státu je sveden na vztah prezidenta a televize, která mu je k dispozici na každém jeho kroku a legitimizuje jeho vládu.³²⁰

Z druhé strany základními rysy médií v demokracii jsou principy svobody, rovnosti a různorodosti.

Svoboda médií je základním předpokladem jejich činnosti v demokratických společnostech. Uspokojuje informační potřeby občanů a umožňuje jejich informovanou volbu v politických rozhodnutích. Zákonodárství, které spravuje mediální systém musí znemožnit cenzuru nebo jiné mechanismy, pomocí kterých vláda omezuje právo na svobodnou vydavatelskou činnost. Zároveň musí existovat svoboda přijímání zpráv a informací ze strany publika, stejně tak i svoboda různých společenských skupin poskytovat informace a hájit svá stanoviska a názory v médiích. Další dva prvky, které přispívají ke svobodě médií, ale které není vždy možné zajistit, jsou nepřítomnost vlivu vlastníka média nebo inzerenta na obsah a výběr zpráv a názorů, a aktivní a kritická šéfredatorská politika vůči státním představitelům a inovativní a kreativní ve vztahu k umění a kultuře.³²¹

Druhým základním principem je rovnost. Rovnost se ve vztahu k médiím v politické sféře projevuje rovnou možností zveřejňovat politické myšlenky

³¹⁸ podle PERUŠKO-ČULEK, str. 95-96

³¹⁹ podle PERUŠKO-ČULEK, str. 95-96

³²⁰ Podle PERUŠKO-ČULEK, str. 95-96

³²¹ podle PERUŠKO-ČULEK, str. 103

a v ekonomické sféře rovným zacházením (například cena za inzerci a jiné podmínky všech potenciálních inzerentů nebo uchazečů o koncese). Rovnost v mediálním systému není možná bez různorodosti, která je třetím základním principem.³²²

Různorodost v médiích zajišťuje jednu ze základních demokratických funkcí, tj. běžný proces změn ve společnosti (periodická změna vládnoucích elit a převládajících politických nebo společenských zájmů). Rovnost se v mediálním systému zvyšuje tím, jak jsou uspokojována kritéria různorodosti v jednotlivých typech médií (rozhlas, televize, tisk); podle rozlohy území (národní, regionální, lokální); obsahu (informace, zábava, vzdělávání); podle typu cíleného nebo dosaženého publika (podle věku, materiálního postavení); podle jazyka, národní nebo kulturní identity; v politice, anebo ideologii. Různorodost vytváří pluralitu mediální soustavy.³²³

Jaký tedy byl chorvatský mediální systém za Tuđmanovy vlády? Podle Peruško-Čulekové rozhodně nebyl v pravém smyslu demokratický – jestliže demokratičnost definujeme vnější pluralitou mediálního systému jako celku a vnitřní pluralitou veřejnoprávní televize, vedle přijetí principu svobody, rovnosti a různorodosti v normativní sféře mediální politiky a ve fázi realizace. Nebyl ani totalitární, kde je celý komunikační proces pod kontrolou státu od personální po mediální úroveň. Také jednoznačné označení autoritárnosti je možná příliš silné. Možné však bylo pozorovat charakteristiky paternalistického systému, ve kterém politické elity používají média a vylučují z nich, anebo marginalizují ostatní společenské, politické nebo kulturní skupiny.³²⁴

V nekonsolidovaných prezidentských demokraciích nacházíme více autoritativních prvků ve vztahu státu k médiím než v destrukurovaných prezidentských demokraciích. Charakteristiky mediálního systému nekonsolidované prezidentské demokracie bylo možné v mnohých elementech pozorovat i v Chorvatsku. Státní televize v Chorvatsku měla za Tuđmanovy vlády monopol na televizní vysílání na celonárodní úrovni. A nejčastěji vedl státní nátlak přes ekonomickou sféru. Zastoupeny přitom byly také arbitrární donucovací prostředky. Různé formy nátlaku se projevovaly především v ekonomické oblasti. Nejvíce

³²² Podle PERUŠKO-ČULEK, str. 104

³²³ podle PERUŠKO-ČULEK, str. 105

³²⁴ Podle PERUŠKO-ČULEK, str. 254

u tištěných médií (například těžkosti v distribuci přes státní distribuční sítě a s tiskem ve státních tiskárnách; pokusy o uvalení zvláštní daně jednotlivým novinám; kontrolované privatizace některých médií). Chorvatský mediální systém za Tuđmanova režimu neodpovídal liberální demokracii, což bylo patrné z toho, že stále ještě nepřevládala paradigma pluralismu a svobodného toku informací, který je základem mediálních politik západoevropských států a USA. Chalaby nabízí model „střední cesty“, který lze použít i na chorvatský případ. Totiž model mediálního systému „nekonsolidované prezidentské demokracie“.³²⁵

Z jiného pohledu se na Tuđmanův vztah k médiím dívá Kemal Kurspahić, šéfredaktor sarajevského deníku „Oslobođenje“ za války 1992-1995. Ten přináší srovnání Tuđmana, Miloševiče a Izetbegoviće v jejich pohledu na média. Podle něj si „v jednom byli velice podobní, přehlíželi nezávislá média. Milošević je usiloval umlčet brutální silou, Tuđman zkorumpovaným procesem privatizace, ve které některé z nevlivnějších listů skončily v rukou jeho následovníků a Izetbegović morální diskvalifikací všech, kteří ho kritizovali, stejně tak i těch, jež „ztotožňovali agresora s obětí“. Všichni tři používali téměř identickou rétoriku k odsouzení veškeré mediální kritiky. Ta byla vždy odmítána jako zrada národní myšlenky, posluhovačství zahraničním agenturám a zaprodání duše za hrst dolarů. Ve všech třech zemích byla média, která přijímala jakoukoliv zahraniční pomoc, napadána a označována za zrádce, zatímco média, jež byla závislá na vládních privilegiích „vykonávala patriotickou službu“. Ve všech třech státech docházelo k útokům na Sorosovu nadaci „Institut Otevřená společnost“ kvůli její podpoře nezávislých médií: v Bělehradě byla prohlášena za nelegální; v Záhřebu byla napadána od samotného Tuđmana, který ji prohlašoval za „protichorvatské spiknutí“; a v Bosně a Hercegovině byla její podpora „OBN“ odsouzena a obstruována.“³²⁶

13. ZÁVĚR

Tuđman si byl velmi dobře vědom role, síly a vlivu médií na moderní společnost, a to jak jejich pozitivních, tak i negativních stránek. Média se snažil všemožnými prostředky postavit na svou stranu, aby tím co nejvíce snížil jejich

³²⁵ podle PERUŠKO-ČULEK, str. 255

³²⁶ Podle KURSPAHIĆ, str. 198

záporné a nechtěné účinky, a udělal z nich co nejsilnější zbraň ve svých rukách k budování kladného obrazu svého, své vlády a režimu. Jako cestu ke kontrole médií si vybral vlastnictví co největšího počtu z nich, hlavně těch nejkřičivějších sdělovacích prostředků, jakými jsou televize, rozhlas a celostátní deníky. Tato média nevlastnil přímo, ale prostřednictvím jemu politicky a názorově blízkých osob.

Média, která zůstala mimo jeho vlastnickou kontrolu, se pak snažil spoutat pomocí různých zákonných i nezákonných opatření. Přesní vlastníci těchto médií jsou ale ve většině případů neznámí, což otevírá prostor i pro nejrůznější spekulace o tom, kdo stál za vznikem např. prestižního a nejčtenějšího chorvatského politicko-společenského týdeníku „Globus“. Vše nasvědčuje tomu, že to skutečně mohl být stát, který chtěl vlastnit média, o kterých měla mít chorvatská společnost představu nezávislých médií. Čtenář si neměl ničeho všimnout.

Proti „Globusu“, a zároveň také prorežimnímu večerníku „Večernji list“ vlastněného státem bylo vedeno suverénně nejvíce soudních sporů o náhradu škody po způsobené psychické újmě nebo urážce na cti. Teprve za nimi následují nezávislé týdeníky „Nacional“, „Feral Tribune“ a deník „Novi list“, které lze považovat za skutečné nositele opozičních a proti vládě kritických názorů na chorvatské mediální scéně. Ty se Tuđmanovi i přes veškerou snahu nepodařilo nikdy zcela umlčet.

I zde se otevírá prostor pro spekulace, zda i tato média nebyla nějakým způsobem napojena na vládnoucí režim, když se je Tuđmanovi nikdy nepodařilo zcela umlčet, i když mu svým kritickým vystupováním přinášela celou řadu nepříjemných komplikací. O tom ale v současné době neexistují žádné relevantní důkazy. Z druhé strany Tuđman vždy dbal o co nejlepší obraz své země před očima světové veřejnosti. A právě otázka svobody médií v Chorvatsku byla mezinárodním společenstvím a nevládními organizacemi velmi bedlivě sledována.

ČÁST TŘETÍ: FRANJO TUĐMAN NA STRÁNKÁCH POLITICKO-SATIRICKÉHO ČASOPISU „FERAL TRIBUNE“

1. „FERAL TRIBUNE“

„Feral Tribune“ figuroval v devadesátých letech dvacátého století na chorvatském mediálním trhu jako jediný nezávislý chorvatský politicko-satirický týdeník. Na novinových stáncích byl nepřehlédnutelný díky svým charakteristickým titulním stránkám. Ty byly tvořeny zpravidla fotomontáží, která byla doplněna příhodným titulkem.

Logo „Feralu Tribune“ svým fontem nejvíce připomíná slavný americký deník „Herald Tribune“. Je doplněno obrázkem, který od sebe odděluje obě slova v názvu. Na něm je zobrazena postavička dvorního blázna francouzského krále Františka I., který vládl v 16. století. Pod kresbou tohoto smíška jménem Férial Triboulet³²⁷ stojí nápis „La pazza regina dal mondo“, tedy „Hloupost světem vládne“.

Dalo by se říci, že se právě v logu tohoto splitského týdeníku odrážela celková filozofie jeho tvůrců.

Tu charakterizuje slůvko „feral“, tedy označení pro lucernu, svítlnu, s jejíž pomocí rybáři osvětlují v noci mořskou hladinu při rybolovu, a ona příslovečná „hloupost, která světem vládne“.

Právě „Feral Tribune“ si totiž dal za úkol být jakýmsi světlem, světlem, které bude z jedné strany smíchem a z druhé přinášením pravdy a informováním občanů Chorvatska, bude osvětlovat jejich „temný“ stát zmítaný válkou, vládou prezidenta Tuđmana, ale i dalšími vládami, které po něm budou následovat, a bojovat tak proti „hlouposti“, a to nejen politiků, ale také chorvatské společnosti jako takové.

Vedle toho je už samotný název „Feral Tribune“ svým způsobem kontroverzní a provokativní. Je totiž tvořen slovy, z nichž první³²⁸ má značně

³²⁷ LEVER, Maurice, Povijest dvorskih luda, Zagreb : Grafički zavod Hrvatske, 1987, str.183–185

³²⁸ Feral – m, <G ferála> reg. 1. ribarska svjetiljka koja s broda svjetlom privlači ribu noću, posebno kad nema mjesečine; svića 2. svjetiljka, usp. fenjer ◊ tal.

regionální význam a použití především ve Splitu a jeho okolí, zatímco druhé³²⁹ je celosvětově známé a často používané v názvech mnoha periodik (např. „Herald Tribune“, „Chicago Tribune“, ...).

„Feral Tribune“ byl známý také ve světě. Informovaly o něm a často z něj citovaly např. agentura AFP nebo „The Washington Post“.³³⁰

Předchůdce „Feralu Tribune“, jednostránková příloha týdeníku „Nedjeljna Dalmacija“, vyšel poprvé pod jménem „Feral“ 16. října 1983. Jeho prvním šéfredaktorem byl Đermano Senjanović – Číčo. Autorem grafické podoby byl Petar Letica. Tato dvojice společně připravila patnáct čísel.

V říjnu 1984 obdrželi splitští studenti Viktor Ivančić a Velimir Marinković od „Nedjeljne Dalmacije“ nabídku, aby se prezentovali v jednom z jejích čísel. Stalo se tak v „Nedjeljne Dalmaciji“ 28. října 1984 a hned zaujali její tehdejší redakci natolik, že jim bylo nabídnuto prodloužení spolupráce. Ivančić v té době působil jako šéfredaktor studentského časopisu FESB (Fakulta elektrotechniky, strojnictví a lodářství Split).

Jednorázové hostování na stránkách „Nedjeljne Dalmacije“ se tak proměnilo ve stálou satirickou rubriku, která se postupně rozrostla do června 1993 až do formátu celostátního nezávislého politicko-satirického týdeníku. Đermano Senjanović – Číčo se stal později členem redakce „Feralu Tribune“.³³¹

podle ANIĆ, Vladimir, Riječnik hrvatskog jezika, CD-ROM, heslo „Feral“

³²⁹ Tribun – m <tribúna> pov. starješina rimskog tribusa 2. izabrani predstavnik plebejaca u starom Rimu [pučki~] 3. u Veneciji tijekom 7. st. zapovjednik lokalne policije (vojnih odreda za obranu) i nosilac pravne i sudske vlasti 4. član Tribunala u Francuskoj krajem 18. i poč. 19. st. (u vrijeme Konzulata i Carstva) 5. meton. vješt govornik koji u iravnom obraćanju širokim slojevima nailazi na dobar odjek [narodni ~; radnički ~]

tamtéž pod heslem „Tribun“

tribune 1 |tribyõn; tribyõn| noun (also tribune of the people) an official in ancient Rome chosen by the plebeians to protect their interests. • (also military tribune) a Roman legionary officer. • figurative a popular leader; a champion of the people. • used in names of newspapers : the Chicago Tribune. DERIVATIVES tribunate |tribyønıt; tribyõnit; -nāt| noun tribuneship |- sh ip| noun ORIGIN late Middle English : from Latin tribunus, literally ‘head of a tribe,’ from tribus ‘tribe.’

Podle New Oxford American Dictionary, CD-ROM, heslo „Tribune“

³³⁰ CIRILIĆ-STRASZYŃSKA, Danuta, „Feral Tribune“, czyli satyra i humor, Środowiska, In: Krasnogruda, Sejmy, 1997, str. 162

³³¹ Podle DEŽULOVIC, Boris, „Feral Tribune“, In: Erasmus, č. 17, červenec 1996

„Feral Tribune“ se prakticky po celou dobu svého vycházení dostával do větších či menších „potyček“ se státní mocí. Její představitelé se ve velké míře jen stěží vyrovnávali s kritikou satiriků a redaktorů „Feralu Tribune“. Tento stav trval už od dob autorské dvojice Ivančić–Marinković, která „brzy získala titul ‚státního nepřítele‘. První skutečná žaloba přišla 3. listopadu 1985, kvůli údajné ‚urážce státního a stranického vedení‘, které se autoři měli dopustit v populární rubrice ‚Spjalica‘³³² „³³³

Ve stejném roce (17. listopadu 1985) se na stránce „Feralu“ začal objevovat „Sešit žaka II.a. (později III.a.) ‚Robiho K.‘“³³⁴. Ta byla do přerušení vycházení týdeníku v červnu 2008 nejdéle vycházející rubrikou současné chorvatské žurnalistiky. Dočkala se také svého knižního vydání a stala se zároveň i jednou z nejprodávanějších chorvatských knih. Ani „Robimu K.“ se nevyhnuly skandály. Jeden vyvolala v únoru 1986 fotomontáž chlapce s „pindíkem dospělého člověka, a to právě v době, kdy Splitem otřásala aféra v nemocnici, kde chlapci omylem přišli cizí orgán“.³³⁵

Od července 1988, po nástupu Ivančiće do výkonu základní vojenské služby, vedla list dvojice z časopisu „Omladinska Iskra“: Predrag Lucić a Boris Dežulović. Z prvních písmen jejich jmen vzniklo označení jejich tvůrčí skupiny „Studio ludež“, později po návratu Viktora Ivančiće „Viva ludež“ („ludež“ znamená v chorvatštině „bláznění“, pozn. I. V.).³³⁶

³³² V rubrice „Spjalica“ šlo o vtípné spojování titulků z novin, které spolu vůbec nesouvisí. Tím vznikaly velmi zajímavé a kontroverzní titulky typu: „Aktivita jugoslávské delegace – Pašovali kávu a hodinky“ anebo „Zasedání předsednictva ÚV SKJ – Došlo i na striptýz“, „Nalezeny ostatky savce starého 135 milionů let – Živé slovo revoluce“, „Atmosféra na derby – Komunisté opět v ilegalitě“, „Ze zasedání prezidentské rady ze Splitu – Plivl-25 metrů“, vše z Feral, Nedjeljna Dalmacija, 21. 10. 1986, str. 31; „Realizována jedinečná akce splitské mládeže – Stále více znásilňování“ Feral, Nedjeljna Dalmacija, 30. 3. 1986, str. 31

³³³ NOVAK, Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću, str. 825

³³⁴ Rubrika „Robi K.“ je fiktivním deníčkem žaka II. a. (později III. a.). Popisuje v něm nejen dění ve svém okolí, ale také politickou a společenskou situaci Jugoslávie a později Chorvatska. Je psána splitsko-kašteljským dialektem.

³³⁵ NOVAK, str. 825

³³⁶ NOVAK, str. 825

V srpnu 1988 došlo na příkaz státního zástupce kvůli „Feralu“ ke stažení jednoho čísla „Nedjeljne Dalmacije“ z prodeje, protože se autoři „Feralu“ měli dopustit „škodolibého urážení předních společensko-politických funkcionářů a vysmívat se kosovskému dramatu srbského národa“. „Feral“ totiž v té době satiricky pojednával o Miloševićových mýtincích pravdy a „antibyrokratické revoluci“. Šéfredaktor „Nedjeljne Dalmacije“ Kruno Kljaković kvůli tomuto incidentu dokonce podal výpověď. Nestor chorvatské žurnalistiky Božidar Novak okomentoval celou situaci s humorem ve své knize „Chorvatská žurnalistika ve 20. století“: „Výbor chtěl zmíněnou dvojici (Lucić, Dežulović) dokonce vyloučit ze strany, ale potvrdil, že to není možné, protože ve straně nikdy nebyli.“³³⁷

Po tomto incidentu přijal oba „hříšníky“ šéfredaktor „Slobodne Dalmacije“ Joško Kulušić do svého deníku (součástí tohoto vydavatelství byla také „Nedjeljna Dalmacija“, ta vycházela jako týdeník a „Slobodna Dalmacija“ jako deník, pozn. I. V.). Nabídl jim čtyři stránky jednou týdně ve svých novinách a absolutní svobodu tvorby.

Tím ale potíže „Feralu“ se zákonem neskončily. Hrozby a státní žaloby stále přibývaly. První významná, ve které hrál hlavní roli prezident Tuđman, přišla v květnu 1992, tedy v tzv. „sezoně lovu na čarodějnice“³³⁸, který rozpoutal tehdejší

³³⁷ NOVAK, str. 825

³³⁸ Případ „Čarodějnic z Ria“ („Vještice iz Ria“) byl počátku devadesátých let minulého století jedním z největších a nejslavnějších mediálních skandálů v chorvatských dějinách. Toto označení se týkalo pěti chorvatských publicistek a spisovatelek – Jeleny Lovrićové, Rady Ivekovićové, Slavenky Drakulićové, Vesny Kesićové a Dubravky Ugrešićové, které se staly obětí mediálního lynče. Celou kauzu odstartoval článek, který vyšel 5. prosince 1992 v denících „Vjesnik“, „Slobodna Dalmacija“ a „Večernji list“. Anonymní autor (Později se ukázalo, že jím byl sám tehdejší předseda chorvatského PEN klubu, Slobodan Prosperov Novak. Ten zároveň svůj text předal tiskové agentuře „HINA“, která ho přenechala k dispozici jednotlivým médiím. Zároveň se ukázalo, že se text nezakládá na pravdě.) v něm informoval, že zmiňované ženy údajně na světovém kongresu PEN klubu lobbovaly proti tomu, aby se další setkání PEN klubu konalo v Chorvatsku. Tato pětice chorvatských intelektuálek v něm byla označena za „disidentské hvězdy“, které vysílají do světa zkreslený obraz o Chorvatsku. První na něj reagoval v deníku „Slobodna Dalmacija“ Boris Dežulović 8. prosince 1992 článkem „Dr Prosperov i mister Novak“ a odhalil v něm právě Novaka jako autora textu. Novak se od svého textu v rozhovoru pro týdeník „Nedjeljna Dalmacija“, který s ním 9. prosince 1992 vedl Renato Baretić, pokusil distancovat. Hájil se, že mu velice záleželo na tom, aby se kongres PEN klubu uskutečnil právě v Chorvatsku, a dokonce slíbil, že na něm budou moci zastupovat své pohledy a názory před

státní zástupce Vladimir Šeks. Ten podal na „Feral“ žalobu kvůli plakátu, na kterém stojí Hitler, Stalin a Tuđman na autentických fotografiích ze školních let „zázračnou shodou okolností“ uprostřed horní řady. To státní zástupce pochopil jako jasnou urážku Franja Tuđmana nejen jako občana, ale především jako prezidenta republiky.³³⁹

Nový zákon o veřejném informování z roku 1992 takovouto žalobu umožňoval s tím, že k zahájení soudního řízení musel vyslovit souhlas „poškozený“. To ale Franjo Tuđman neudělal.

„Feral Tribune“ se osamostatnil v době, kdy nově vytvořená „Agentura pro privatizaci“ prohlásila dřívější privatizaci deníku za nelegální, a umožnila tak jednomu z čelních představitelů Tuđmanovy strany, „chorvatskému mediálnímu magnátovi“ Miroslavu Kutlemu, koupit společnost „Slobodna Dalmacija“ a nasadit stranické propagandisty do vedoucích redaktorských funkcí. „Slobodnu Dalmaciju“ opustila celá řada vynikajících novinářů v čele s Viktorem Ivančićem³⁴⁰, Predragem

světovou veřejností všichni chorvatští spisovatelé v rozpětí „od Franja Tuđmana k Borisu Dežulovićovi“. Jeho reakce a ohrazení nicméně nezastavily útoky na pěti chorvatských novinářek a spisovatelek. V týdeníku „Globus“ vyšel 11. prosince 1992 nechvalně proslulý článek „Chorvatské feministky znásilňují Chorvatsko“ („Hrvatske feministice siluju Hrvatsku“). Ten lze označit za nejvíce kompromitující text moderní chorvatské žurnalistiky. Jeho pravý autor, Slaven Letica, se skrýval za vědomí Denise Kuljiše pod kolektivním podpisem „Globusův investigativní tým“. Případ „Čarodějnic z Ria“ slouží dodnes jako metafora pro nekvalitní žurnalistiku z dob Tuđmanovým režimem sponzorovaného nacionalismu v Chorvatsku. Hon a spory okolo případu „Čarodějnic z Ria“ trvaly v chorvatských médiích téměř rok a měly svůj ohlas u světové veřejnosti. Text o „Čarodějnicích z Ria“ byl de facto úvod k masovému mediálnímu pronásledování. Poté, co „Globusův investigativní tým“ předvedl, jak v pseudovědeckém stylu odstartovat veřejné lynčování, následovala celá řada méně úspěšných honů režimních médií proti nezávislým novinářům, opozičním politikům, soudcům, zahraničním nadacím a „neposlušným“ umělcům. Tato inkviziční politika novinářů, které „platil“ Tuđman, trvala až do jeho smrti. Podle http://www.women-war-memory.org/hr/vjestice_iz_ria/, 12. 6. 2008

³³⁹ Podle DEŽULOVÍČ, Boris, „Feral Tribune“, In: Erasmus, č. 17, červenec 1996

³⁴⁰ Viktor Ivančić, narozen 8. října 1960 v Sarajevu. Základní a střední školu absolvoval ve Splitu. Novinářem se stal jako student elektrotechniky. Za studentský list FESB získal v roce 1984 cenu „Sedam sekretara SKOJ“. Zakladatel a dlouhodobý šéfredaktor „Feralu Tribune“. Má výrazný osobní autorský styl. Autor polemik, reportáží, komentářů, analýz a satirických textů. Je držitelem ceny Mezinárodní federace novinářů 1997, Ceny Olafa Palmeho 1998 a Ceny Joška Kulušiče, kterou uděluje Chorvatský helsinský výbor. Knižně mu vyšla díla: „Bilježnica Robija K.“ (4 vydání, 1994,

Luciíem³⁴¹ a Borisem Dežuľovićem³⁴² a ti rozběhli vlastní časopis „Feral Tribune“.³⁴³

Později se k nim přidali další vynikající novináři, bývalá televizní reportérka a válečná zpravodajka Heni Ercegová³⁴⁴, z týdeníku „Danas“ Marinko Čulić a Jelena

1996, 1997, 2001), „Točka na U“ (1998, 2000), „Lomača za protuhrvatski blud“ (2003), „Šamaranje vjetra“ (2003) a „Vita Activa“ (2005).

³⁴¹ Predrag Lucić, narozen 12. února 1964 ve Splitu. Chorvatský režisér, novinář a spisovatel. Základní a střední školu absolvoval ve Splitu. Vystudoval divadelní a rozhlasovou režii na Fakultě dramatického umění v Bělehradě. Působil jako režisér v Bělehradě, Splitu a Tuzle. Od ledna 1985 spolupracoval s „Feralem“. Od roku 1988 navíc psal pro „Omladinsku Iskru“ rubriku „Drugačije mlad“, vedl kulturní rubriku a satirickou přílohu „Le Spizd“. Od podzimu 1990 s „Feralem Tribune“ přešel do „Slobodne Dalmacije“, ve které působil jako předválečný a později válečný reportér. Ve „Feralu Tribune“ působil do 15. června 2008, kdy přestal vycházet, jako redaktor, autor satirických i tzv. „vážných“ textů, měl na starosti webovou stránku, tvořil fotomontáže a rubriky jako např. Greatest shits, Na kraju krajeva, Šempjun, Tromblon, Informbiro... Navíc založil vydavatelskou edici „Feralu Tribune“, „Biblioteka Feral Tribune“.

Podle http://hr.wikipedia.org/wiki/Predrag_Luci%C4%87, 1. 6. 2008

³⁴² Boris Dežuľović, narozen v roce 1964 ve Splitu. V 80. letech přispíval do „Slobodne Dalmacije“, byl členem punkové skupiny Beethoven Band, která byla zakázána kvůli punkovému zpracování mnoha revolučních písní. Jeden ze zakladatelů alternativního divadla Epicentar (1985). Ve „Slobodne Dalmaciji“ působil jako válečný reportér v Kninu, Krajině, Dubrovniku a Mostaru. V roce 1992 se stal držitelem prestižní novinářské ceny Veselka Tenžery. Jeden ze tří klíčových redaktorů „Feralu Tribune“. Přesto v roce 1999 odešel do týdeníku „Globus“, ve kterém má svou pravidelnou rubriku dodnes. Společně s Luciíem je autorem knihy „Greatest Shits: antologie moderní chorvatské hlouposti“ („Greatest shits: antologija suvremene hrvatske gluposti“, 1999). Dále napsal román „Christkind“ (2003), za který získal cenu deníku „Jutarnji list“ za nejlepší fiktivní dílo roku. V roce 2004 získal cenu Marie Jurićové Zagorky, pro novináře roku 2004 od „HND“. V tomto roce vydal druhý román „Jebo sad hiljadu dinara“ (2008) a sbírku poezie „Pjesme iz Lore“ (2008). Podle <http://www.sanjamknjige.hr/index.php?id=59,111,0,0,1,0>, 2. 6. 2008

³⁴³ KURSPAHIĆ, Kemal, str. 153

³⁴⁴ Heni Ercegová, narozena 11. března 1949 ve Splitu. Vystudovala filozofii a anglistiku na Filozofické fakultě v Zadaru. Její diplomová práce „Téma odcizení v románech chorvatského spisovatele Antuna Šoljana“ vyšla v roce 1989 pod názvem „Věčně bílé nic“ („Vječno bijelo ništa“). Držitelka ocenění Zlaté pero v roce 1988 a Výroční novinářské ceny 1991. Dvacet let pracovala jako zpravodajka „Televizije Zagreb“, později „HRT“. Informovala jako válečná zpravodajka z bojišť od Banije a Slavonie až po Dubrovnik. Postupně se dostávala svým novinářským založením do stále větších konfliktů s vedením „HRT“, protože jejich styl informování byl diametrálně odlišný od jejího. Od založení „Feralu Tribune“ v roce 1993 v něm pracovala jako redaktorka a od roku 1998 do konce

Lovrićová, z „Glasu Slavonije“ Drago Hedl. Většina autorů pochází přímo ze Splitu a bohatou a úspěšnou novinářskou minulost měli už za dob Jugoslávie. Právě fakt, že pocházejí z dalmátské metropole, byl určující pro jejich satiru a smysl pro humor. „Split je totiž město známé tradicí svých karnevalů a specifického humoru.“³⁴⁵

„Feral Tribune“ se tak jako nový informačně-politický a satirický časopis objevil poprvé na trhu 1. června 1993 jako čtrnáctideník a od 14. prosince 1993 vycházel jako týdeník. „Feral Tribune“ představoval zcela nový formát novin. Tvořily ho dvě části: informačně-politická („vážně publicistická“) a satirická. „Feral Tribune“ přinášel aktuální zprávy, reportáže a komentáře z Chorvatska. „Největší dojem zanechávaly jeho satirické komentáře a fotomontáže, které se vracely k některé aktuální politické události nebo výroku vysoce postaveného chorvatského politika.“³⁴⁶

„Feral Tribune“ přišel s celou řadou novinek při tvorbě textů. Nejspíše ani jedny noviny v Chorvatsku doposud nevytvářely tak dobré, krátké a zhuštěné titulky jako redakce „Feralu Tribune“. „Na rozdíl od dlouhých názvů článků, které se ustálily v nejčtenějším týdeníku „Globus“, je „Feral Tribune“ minimalizoval a pravidelně si pohrával se slovy z přísloví, lidových písní, filmů a známých básní. Tento styl tvorby textů dosáhl v pozdějších letech naprostého vrcholu a dokonalosti.“³⁴⁷

Časopis se ale příliš nezamlouval představitelům Tuđmanova režimu, který se pokoušel všemi možnými prostředky zabránit jeho dalšímu vycházení. Stálý nátlak na „Feral Tribune“ zahrnoval přímé verbální útoky ze strany prezidenta Tuđmana, četné soudní žaloby a různé formy ekonomického nátlaku. „Po zveřejnění fotomontáže Tuđmana s Miloševićem v milostném objetí na titulní straně byla „Feralu Tribune“ zavedena tzv. „pornografická daň“ ve výši 400 000 německých

vycházení 15. června 2008 jako šéfredaktorka. Je autorkou knihy „Ispodvijesti o ratu u Hrvatskoj“ (1995, 2001).

³⁴⁵ ČALE FELDMAN, Lada, Tiranija tijela „Feralove fotomontaže“, Femina ludens, Zagreb, 2005, str. 113

³⁴⁶ VILOVIĆ, Gordana, Etički prijepori u Globusu i Nacionalu, str. 55

³⁴⁷ VILOVIĆ, str. 56

marek (ode dne vydávání!). Tuto daň zdůvodnila vláda jako ‚odpověď‘ na stálé útoky „Feralu Tribune“ na autority, jak stojí v rozhodnutí ministerstva kultury.“³⁴⁸

To, že byly stálé útoky na vládnoucí představitele hlavním důvodem pro zavedení daně jako u pornografických tiskovin, jasně potvrdila tehdejší ministryně kultury Vesna Girardiová Jurkićová v rozhovoru pro „Nedjeljnu Dalmaciju“ z 5. srpna 1994.

Ústavní soud rozhodnutím číslo U-III-180/1995 zrušil zavedení „pornografické daně“, protože tím byla porušena ustanovení o svobodě slova a projevu článku 38 ústavy a odstavce 2 článku 49 o rovnoprávném postavení na trhu, které platí pro všechny podnikatele.³⁴⁹

Tuđmanův režim ale pokračoval se snahami o zničení „Feralu Tribune“ i nadále. Tiskárna „Slobodne Dalmacije“ pod kontrolou HDZ odmítla tisknout „Feral Tribune“, protože se jim nelíbilo, že používal název a logo, na které si činila vlastnický nárok právě „Slobodna Dalmacija“. Zákaz vydávat „Feral Tribune“ se týkal také ostatních tiskáren v zemi, s výjimkou rijecké tiskárny „Nového listu“, kterou neměl Tuđmanův režim „pod kontrolou“.

Také distribuční společnost „Tisak“, která byla pod dohledem HDZ, zpočátku odmítla „Feral Tribune“ prodávat, a když k tomu později dala souhlas, nevyplatila mu peníze za prodané výtisky. Navíc mu „Tisak“ po zrušení pornografické daně zvýšil cenu za distribuci. Místní vlastníci novinových stánků a pouliční prodejci byli zastrašováni, aby tento „antichorvatský časopis“ neprodávali.

Další finanční problémy způsobovaly „Feralu Tribune“ časté soudní žaloby. „Feral Tribune“ se ocital na lavici obžalovaných kvůli tomu, že měl svými texty a fotomontážemi urážet a zesměšňovat vysoké státní představitele a další osobnosti chorvatského společenského a politického života. Ve většině případů se jednalo o členy HDZ, kteří „Feral Tribune“ žalovali kvůli údajně způsobené psychické újmě. „Poškození“ se dožadovali vysokých odškodnění. Například Nevenka Tuđmanová požadovala kdysi dokonce 750 000 německých marek.

Ne vždy se nicméně jednalo jen o náhradu škody. V procesu prezidenta Tuđmana proti „Feralu Tribune“ hrozilo redaktorům Ivančićovi a Čulićovi dokonce vězení. Měli se totiž vysmívat Tuđmanovu návrhu „posmrtného usmíření“ mezi

³⁴⁸ JERGOVIĆ, str. 67

³⁴⁹ Podle JERGOVIĆ, str. 67

ustašovskými fašisty a jejich oběťmi tím, že se jejich kosti pohřbí do jedné společné hrobky v Jasenovci. Týdeník tuto myšlenku srovnal s ideami bývalého španělského diktátora Franca a otiskl fotomontáž, na které je zobrazen Tuđman, jak přijímá z rukou Anteho Paveliće maketu jasenovského tábora, ve kterém jsou pohřbeny desetitisíce obětí ustašovců. „Osvobozující rozsudek Marina Mrčely, soudce záhřebského městského soudu z 26. listopadu 1996, se setkal s všeobecným souhlasem opozice i novinářů. Dvojice redaktorů „Feralu Tribune“ byla zproštěna obžaloby, protože „nenapsala nepravdy a nepadělala výroky, a tím nenaplnila skutkovou podstatu trestného činu“ a protože „je v Chorvatsku dovoleno kritické hodnocení činnosti, v první řadě předních politiků“.³⁵⁰

Dalšími prostředky boje Tuđmanova režimu proti „Feralu Tribune“ bylo zastrašování jeho novinářů a hrozby jejich rodinám nezřídky kdy také fyzickou likvidací, odposlouchávání jejich bytů a kanceláří, pronásledování.

Šéfredaktor Viktor Ivančić byl společně s Dragem Hedlem, tehdy ještě šéfredaktorem „Glasu Slavonije“, jediným chorvatským novinářem, který dostal mobilizační rozkaz na přelomu let 1993 a 1994.

O opravdovém nebezpečí svědčil také příklad několika extremistů z řad HDZ, kteří během roku 1995 na více veřejných místech ve Splitu (mimo jiné na hlavním splitském náměstí Narodni trg) spalovali za bílého dne vydání časopisu „Feral Tribune“, které předtím ukradli ze stánků a pouličním prodejcům.

„Feralu Tribune“ se podařilo všem těmto tlakům odolat a přežít především díky zarputilosti redakce, ale také stálé finanční podpoře. Té se mu dostávalo v první řadě od mezinárodních organizací, které měly za cíl podporovat svobodu slova a médií.

Gordana Vilovićová si všímá, že se „během devadesátých let redakce ‚Feralu Tribune‘ stala institucí a kultovním místem ve Splitu, které navštěvovali všichni zahraniční novináři a představitelé světových mediálních organizací, kteří chtěli osobně poznat jeho tvůrce“.³⁵¹

³⁵⁰ JERGOVIĆ, str. 68

³⁵¹ VILOVIĆ, str. 56

„Feral Tribune“ za celou dobu trvání útoků chorvatské vládní garnitury získával mnohá mezinárodní ocenění³⁵² za kvalitu a profesionalitu novinářské práce, která redakce s hrdostí zveřejňovala ve svém impresu uvnitř listu. Režim HDZ „Feral Tribune“ napadal také prostřednictvím svých médií – den po zisku ocenění „Zlaté pero“ za svobodné novinářství v Amsterdamu (2. června 1996) byli v hlavní televizní zpravodajské relaci obviněni ze zahraničního sponzoringu. Právě díky finančním

³⁵² Prvním z dlouhé řady mezinárodních ocenění bylo zvláštní uznání Mezinárodní federace novinářů za šíření tolerance v novinářství. K tomu došlo 21. března 1996, tedy v den, který Rada Evropy prohlásila dnem boje médií proti rasismu a netoleranci a Mezinárodním dnem potlačování rasové diskriminace. Při této příležitosti udělila Mezinárodní federace novinářů v sídle Rady Evropy ve Štrasburku poprvé své výroční ceny za šíření tolerance v novinářství.

Dalším oceněním byla IPD mezinárodní cena za svobodu tisku za rok 1996, kterou v Londýně v hotelu Dorchester převzal za „Feral Tribune“ Viktor Ivančić. Cenu uděluje „International Press Directory“ (Mezinárodní sdružení vydavatelů a novinových distributorů). O udělení ceny „Feralu Tribune“ bylo rozhodnuto 29. října 1996. Důvodem byla snaha podpořit tento list v jeho úsilí o zvýšení svobody slova v Chorvatsku a aby se stal vzorem pro všechny ostatní, kteří se s podobnými problémy potýkají v jiných částech světa.

Následovalo „Zlaté pero svobody“ 1997, udělované „Světovou asociací novin“ FIEJ (World Association of Newspapers). Společně s „Feralem Tribune“ ho získaly „za statečné a často i hrdinské boje o udržení při životě objektivního novinářství během konfliktu v tomto regionu“ i další dva listy bývalé Jugoslávie – „Oslobođenje“ (Bosna a Hercegovina) a „Naša Borba“ (SRJ). Zlaté pero svobody bylo uděleno za asistence nizozemské královny Beatrix na zahájení 50. světového novinářského kongresu 2. června 1997 v Amsterdamu.

Dne 23. října 1997 byla v New Yorku předána šéfredaktorovi „Feral Tribune“ Viktorovi Ivančićovi prestižní cena za svobodu tisku, kterou uděluje americký „Výbor na ochranu novinářů“ (CPJ). Vedle něj cenu převzalo ještě pět dalších novinářů, kteří bojovali za svobodu tisku navzdory hrozbám jim a jejich rodinám, zatýkání a odposlechům.

V kategorii satiricko-politických ocenění se „Feralu Tribune“ dostalo pocty na XXVI. mezinárodním festivalu politické satiry, který se konal v italském městě Forte dei Marmi. „Feral Tribune“ byl vyhlášen nejlepším politicko-satirickým týdeníkem na světě pro rok 1998.

Drago Hedl, zástupce šéfredaktorky Heni Ercegové, získal 15. listopadu 2006 cenu za vynikající novinářství – „The Knight International Journalism Award“, kterou uděluje „Mezinárodní centrum pro novináře“ (International Centre for Journalists – ICFJ) ve Washingtonu. Hedl cenu získal, protože navzdory hrozbám a pronásledování vládní mocí rozhodně informoval i o válečných zločinech a zasazoval se o to, aby váleční zločinci skončili v Haagu.

Jedno z posledních ocenění bylo uděleno 6. června 2007 v Římě Viktoru Ivančićovi. Jednalo se o ocenění Zlatá holubice míru („Colombe d'Oro per la Pace“), které uděluje italská nevládní organizace „Institut pro mezinárodní výzkum Archivio Disarmo“.

darům ze zahraničí ale „Feral Tribune“ vytrval na chorvatské mediální scéně po celou dobu devadesátých let.

Popularita časem klesala, s ní i náklad. Uprostřed roku 2004 činil jen několik tisíc kusů. „Feral Tribune“ byl v dobách své největší slávy, tedy v letech 1993–1999, prodáván v počtu 62 000 kusů na jedno číslo. V posledních letech, než „Feral Tribune“ v červnu 2008 přestal vycházet, byla prodejnost nejvyšší v letních měsících, kdy se prodalo okolo 15 000 výtisků na jedno číslo. Podle průzkumu³⁵³, který si „Feral Tribune“ nechal vypracovat v roce 1997, si jeden výtisk přečtou v průměru čtyři osoby. Z průzkumu také vyšlo, že průměrným čtenářem je muž (2/3 muži a 1/3 ženy), přibližně polovina čtenářů je mladší 30 let a vystudovala VŠ. Žijí hlavně v Záhřebu (35 %), zaměstnáno jich je 64 % a 19 % z nich jsou nerozhodnutí voliči. Průzkum dále ukázal, že čtenáři o „Feralu Tribune“ věděli už v době, kdy vycházel jako satirická příloha „Nedjeljne/Slobodne Dalmacije“ (54 %), a 53 % si „Feral Tribune“ kupuje od prvního čísla.³⁵⁴

Úlohu „Feralu Tribune“, kterou sehrál tento časopis v 90. letech 20. století, hodnotilo ve svých dílech mnoho předních chorvatských mediálních odborníků. Kemal Kurspahić si všiml, že častou metou satirického dílu časopisu, ale také komentářů v jeho „vážně publicistickém“ dílu byl prezident Tuđman. „Feral Tribune“ reagoval na každou Tuđmanovu chybu. „Feral Tribune“ ukazoval na hlubokou propast mezi rozkoší, ve které žila elita HDZ, a ekonomickými problémy, ve kterých žilo Chorvatsko a jeho lid. „Feral Tribune“ se stal Tuđmanovým oblíbeným „státním nepřítelem“.³⁵⁵

Podle Blanky Jergovićové „role, kterou ‚Feral Tribune‘ odehrál při odhalování některých tajných informací a jiných pohledů očím veřejnosti a zdůrazňování anomálií, o které ve společnosti ani v politice nebyla nouze a jež ostatní média prakticky neukazovala, určitě zůstane zaznamenána v dějinách chorvatské žurnalistiky. Vedle originálních témat je také mediální výraz ‚Feralu

³⁵³ „Feral Tribune“ si vypracování průzkumu zadal u nezávislé splitské agentury PULS. Ta průzkum provedla na vzorku 929 respondentů, vybraných na základě kritéria prodejnosti listu v jednotlivých městech a regionech.

³⁵⁴ „Skica za portret državnog neprijatelja“, Feral Tribune, „600“, 17. 4. 1997, str. 4 a 5

³⁵⁵ Podle KURSPAHIĆ, str. 199

Tribune' jedinečný a neopakovatelný. Je výrazem mimořádného talentu novinářů, kteří ho tvoří."³⁵⁶

Kurspahić dodává, že „Feral Tribune' zůstal nejvytrvalejším hlasem proti válečné propagandě, totalitní podstatě režimu a zneužití moci v Chorvatsku“.³⁵⁷

Na jeho jedinečném postavení na chorvatském mediálním trhu a kvalitě, se kterou ke své novinářské práci přistupovali tvůrci „Feralu Tribune“, se shodují prakticky všichni přední chorvatští mediální vědci a odborníci. A to i ti, kteří zastávali odlišné postoje a názory než autoři zmiňovaného splitského týdeníku. Oceňují vytrvalost, se kterou se vyrovnávali se všemi nástrahami, a jsou přesvědčeni, že Tuđmanova politika k „Feralu Tribune“ byla jednoznačně likvidační. Všimají si všech opatření, která chorvatský prezident vůči „Feralu Tribune“ at' už přímo, či nepřímo podnikl. „Feral Tribune“ vnímají jako fenomén, který nemá minimálně v oblasti tzv. západního Balkánu obdoby.

Poprvé v historii přestal „Feral Tribune“ vycházet vydáním čísla 1123 ze 7. června 2007. Přesto se další číslo objevilo už 28. června 2007. Tehdy redaktoři splitského listu nadšeně oznamovali „vzkříšení ‚Feralu Tribune““. Po čtyřech letech vyjednávání z iniciativy Ninoslava Paviće uzavřeli s mediálním koncernem „Europapress holding“. Ta měla obsahovat záruku absolutní tvůrčí a redakční svobody „Feralu Tribune“ a ekonomicky zajistit další vycházení listu.

Přesto o rok později, tzn. 15. června 2008, vyšlo pro nedostatek finančních prostředků na jeho tvorbu poslední číslo „Feralu Tribune“ (č. 1185) s vysvětlením, že celý rok nový majitel splitského časopisu, tzn. „EPH“, odmítal se zástupci „Feralu Tribune“ komunikovat o podobě časopisu a o finančních otázkách.

„Feral Tribune“ přesto svým čtenářům poděkoval a slíbil, že podnikne všechny kroky, aby se tento populární politicko-satirický týdeník na chorvatskou mediální scénu vrátil.

V článku „Ništa više Bačvice“ z 15. června 2008 „Feral Tribune“ tvrdě kritizoval chorvatskou mediální scénu. Ta podle něj vychází z logiky „volného trhu, na kterém pro ‚Feral Tribune' není místo“.

³⁵⁶ JERGOVIĆ, str. 68

³⁵⁷ KURSPAHIĆ, str. 153

Dlouhodobým problémem se ukázal strach inzerentů spojit svůj produkt s „Feralem Tribune“.³⁵⁸ Právě příjmy z inzerce přitom v dnešní době tvoří minimálně 50 procent z příjmů médií.³⁵⁹

„Feral Tribune“ mluvil o dvojím teroru – v devadesátých letech to byl Tuđmanův režim a na počátku nového milénia principy „volného trhu“, které podle něj v Chorvatsku neplatí v podobě, jaká je známa ze západních liberálních demokracií. Vlastníci listů, inzerenti a distributoři jsou totiž podle něj úzce provázáni s politickými, ekonomickými a soudními elitami. Tím vzniká nová „cenzura“ témat, o kterých se smí psát a o kterých nikoliv. „Feral Tribune“ nikdy nechtěl dopustit omezení svobody své redakční politiky. Proto byl neoblíben jak u politiků, tak i u inzerentů a vydavatelů, kteří se obávali, že by se jeho informování mohlo obrátit proti nim a nedokázali ho ovlivnit a „přinutit k poslušnosti“.³⁶⁰

³⁵⁸ Na to upozorňoval „Feral Tribune“ v několika článcích. Například „Postaje li novinarstvo ambalaža za oglase“, Feral Tribune, č. 1085, 6. 7. 2006; „Što se to događa“, Feral Tribune, č. 1133, 6. 6. 2007.

³⁵⁹ „Znáмым faktem je, že tento list, bez ohledu na solidní náklad a skutečnost, že je o 20 procent dražší než konkurenční týdeníky, neobsahuje od počátku vycházení inzerce, protože marketingový průmysl, v souladu s principy, které na ‚trhu‘ platí, zjistil, že ho nemůže kontrolovat ani usměrňovat. (...) Skutečností je, že vůči ani jednomu médiu v zemi nevybudovali inzerenti tak neprostupnou zeď. Faktem je také to, že v ‚regulérních‘ tržních podmínkách tvoří polovinu příjmů zisky z inzerce, a tak týdeník, který je živ výhradně z prodeje jednotlivých čísel – bez ohledu na počet čtenářů –, logicky odsouzen k zániku.“ <http://feral.mediaturtle.com/look/weekly1/article.tpl?IdLanguage=7&IdPublication=1&NrArticle=18284&NrIssue=1185&NrSection=1>, 16. 6. 2008

³⁶⁰ „Sektářská marketingová politika je jen nástrojem vládnoucí politické a ekonomické oligarchie, zbraň, pomocí které byl někdejší politický teror nahrazen oním ‚volného trhu‘.“ (...) „Feral Tribune“ se snažil na své problémy s inzerenty upozornit HND, ale neúspěšně. HND jen odpověděl, že ‚mají inzerenti stále větší vliv na redakční politiku‘. ‚Feral Tribune‘ ho obvinil, že se jeho členové třesou strachy z vlastníků mediálních korporací, protože na nich závisí jejich existence.“ (...) „Problémem je, že se vlastníci médií stali také majiteli reklamních agentur a největší inzerenti vlastníky novinové distribuce, jejich zájmy jsou natolik propleteny, že je zaručena kohabitace až ‚do hrobu‘, a představitelům vládnoucí politické elity, kteří to vše umožnili, jsou na stránkách novin, v rádiu a televizi zpívány bezmezná dithyramby. Úspěch ve volbách je zaručen, pokud mají strany zajištěnou podporu předních mediálních koncernů výměnou za odpovídající protislužby. Vše je podřízeno ‚trhu‘.“ (...) „Protože média už ve své monotónnosti nevyvolávají dialog, ale jsou založena na cirkulaci výhradně ‚chtěných‘ druhů informací a názorů, tak jako se na stránkách magazínů a televizních programů objevují jen ‚chtění‘ mediální intelektuálové.“ (...) „Jen za poslední měsíc

„Desetiletí a půl svého vycházení psal ‚Feral Tribune‘ o tématech, o kterých jiná média mlčela. Odhaloval skutečnosti, které druzí zakrývali. Přicházel s názory, od kterých se jiní distancovali. List a jeho novináři za těch 15 let získali více mezinárodních ocenění a uznání než celé chorvatské novinářství za celou svou historii.“³⁶¹

2. VZTAH FRANJA TUĐMANA A „FERALU TRIBUNE“

Na chorvatské mediální scéně bychom jen velmi těžce hledali periodikum, které by se vyznačovalo tak osobitým vztahem k Franju Tuđmanovi, jakým je právě satiricko-politický týdeník „Feral Tribune“, a ještě komplikovanější by bylo nalézt tak svébytný pohled na prvního chorvatského prezidenta, jaký přinášeli satirici tohoto splitského listu.

Z jedné strany byli tvůrci „Feralu Tribune“ ve své podstatě nejhlasitější opozicí proti režimu Franja Tuđmana, pokud nepočítáme deník „Novi list“, týdeník „Nacional“ a rozhlasovou stanici „Radio 101“, které svou kritikou a stylem nešly ovšem zdaleka tak daleko jako právě „Feral Tribune“. Jeho novináři si neodpustili jedinou příležitost, jedinou Tuđmanovu chybičku, aby o ní hned v následujícím čísle nenapsali a nedoplňovali ji velice zajímavými fotomontážemi a ještě „údernějším“ titulkem. Odpověď Franja Tuđmana na sebe však nedala nikdy dlouho čekat, a pokud

zveřejnil ‚Feral Tribune‘ pět příběhů, které byly výslovně zakázány v redakcích předních domácích deníků. Proto nám je jejich frustrování novináři nelegálně donesli. Týkaly se vysoce postavených představitelů politické, ekonomické a soudní nomenklatury. Stejně jako v devadesátých letech, jen nyní bez války, Tuđmana a tvrdých nacionalistických výpadů, by ‚Feral Tribune‘ dnes mohl založit svou celkovou redakční politiku na cenzurovaných článcích ze stále bohatší mediální scény. Jenomže to ‚trh‘ nedovolí, logicky, protože on vytvořil cenzuru.“ (...) „Diktatura tzv. ‚volného trhu‘ je realizována v Chorvatsku tak, že neexistuje ani volný, ani trh ve smyslu základních principů fair play a tradičních liberálních standardů. ‚Trh‘, který je vybudován podle zájmů politických a ekonomických vládců, je de facto vzorem pro masové praní mozků, ideologické trávení něčím, co ‚není ideologie‘, něčím, co je ‚výroba obsahu‘, jak mají ve zvyku říkat tvůrci korporálních manifestů, tím spíše, že tu formálně platí zákony konkurence a rovných příležitostí pro všechny.“
<http://feral.mediaturtle.com/look/weekly1/article.tpl?IdLanguage=7&IdPublication=1&NrArticle=18284&NrIssue=1185&NrSection=1>, 16. 6. 2008

³⁶¹<http://feral.mediaturtle.com/look/weekly1/article.tpl?IdLanguage=7&IdPublication=1&NrArticle=18284&NrIssue=1185&NrSection=1>, 16. 6. 2008

chceme nějaké chorvatské médium prohlásit za skutečně pronásledované Tuđmanovým režimem, tak to byl právě „Feral Tribune“, který se tak stal vzorovým příkladem porušování svobody médií v Chorvatsku v 90. letech 20. století.

Z druhé strany, ve vztahu satiriků „Feralu Tribune“ a Franja Tuđmana šlo i přes všechna známá fakta vystopovat také cosi pozitivního, srdečného, až sympatického, ačkoliv je těžké tomu uvěřit. „Feral Tribune“, i když se značnou dávkou ironie, ale přesto s oblibou, prohlašoval Franja Tuđmana za svého nejoblíbenějšího a nejvěrnějšího čtenáře. První chorvatský prezident byl skutečnou hvězdou jeho titulních stránek a fotomontáží. Žádná jiná osobnost, ať už chorvatská, nebo zahraniční, se na nich neobjevila tak často jako právě Tuđman. Často ho zobrazovali usazeného v křesle s „Feralem Tribune“ v rukách. Splitský týdeník nikdy nezapomněl popřát svému prezidentovi na svých stránkách k narozeninám a pravidelně rok co rok posílal do jeho rodného domu ve Velkém Trgovišti „narozeninový“ věnec, a to i přesto, že jeho novináře Tuđman v rozhovoru pro londýnský „Financial Times“ označil za „ideology bývalého komunistického režimu, děti oficírů JNA a potomky srbských smíšených manželství“. Ani „Feral Tribune“ v označování a zobrazování prezidenta Tuđmana nezůstával pozadu.

To platilo především v satirické části „Feralu Tribune“. Ve „vážné části“ se nevyskytovaly žádné projevy srdečnosti ani sympatií k Tuđmanovi. Chorvatský vůdce byl tvrdě a nekompromisně kritizován a označován těmi nejostřejšími výrazy. Právě kvůli tomu se „Feral Tribune“ ocitl v neoblibě u nemalé části chorvatské společnosti, která sice vesměs souhlasila s názory tohoto listu na Tuđmana, ale nelíbila se jí právě ona forma, kterou „Feral Tribune“ vyjadřoval svou kritičnost. Tuđman pro tuto skupinu Chorvatů byl i přes své chyby přece jen prezidentem Chorvatska, „zakladatelem státu“ a jeho „osvoboditelem“, a proto se jim zdálo nevhodné a nepřiměřené, aby byl novináři splitského týdeníku takto „haněn“.

S přibývajícimi roky a stále novými a novými informacemi, které o Tuđmanovi vyplouvaly na povrch, a s čím dál většími postihy jeho režimu proti „Feralu Tribune“, o kterých jsem se zmiňoval podrobněji v předchozí kapitole, přitvrdili své kritiky také jeho redaktoři. Za bod zlomu považuji především žalobu Franja Tuđmana proti redaktorům „Feralu Tribune“ Ivančićovi s Čulićem kvůli jejich kritice kontroverzního záměru přebudovat památník v Jasenovci.

Tuđmana na počátku považovali satirici „Feralu Tribune“ za „směšného, leč autoritativního vládce“, který vládl „s pompou a leskem jedné z postjugoslávských banánových republik“ a zároveň by podle nich byl nejraději novým Titem. Současně se domnívali, že vzhledem k nepřilíš lichotivým ekonomickým a politickým výsledkům jeho vlády, katastrofálnímu stavu hospodářství, chudobě obyvatelstva, ztrátě mezinárodního kreditu Chorvatska, silovému a autoritativnímu způsobu vedení země musel Tuđman dříve či později padnout. S každými blížícími se volbami proto zesilovali svou aktivitu a útočnost také satirici a novináři „Feralu Tribune“, ve snaze ukázat všechny kontroverze, skandály a problémy, se kterými se Chorvatsko za jeho vedení potýkalo anebo kterých se dopouštěl samotný Tuđman v očekávání, že nebude on sám nebo alespoň jeho strana znovu zvolen.

Když se tak nestalo a chorvatský prezident zůstával dále u moci, a navíc útoky ze strany Tuđmana a jeho režimu proti „Feralu Tribune“ neochabovaly, a naopak ještě s postupem času zesílily, začala se podobným směrem ubírat také satira a „vážná publicistika“ „Feralu Tribune“. Z Tuđmana se v očích jeho satiriků postupně stával „o nic menší fašista a diktátor, než byl španělský generalissimo Franco“, „velitel koncentračních táborů pro muslimské obyvatelstvo v Bosně a Hercegovině, který se podobně jako jeho ustašovští předchůdci musí skrývat v Jižní Americe“, až byl dokonce prohlašován za samotné „ztělesnění ďábla a antikrista na zemi“.

Vzorec vztahu Tuđmana se satiriky a obecně vzato také s „vážnými“ publicisty „Feralu Tribune“ byl jednoduchý. Na počátku chtěl dělat „Feral Tribune“ kvalitní politickou satiru. V duchu a stylu, na který byli jeho čtenáři zvyklí z dob komunistického režimu, reagoval na aktuální politická témata.

Ani tehdy, ani v „demokratickém“ Chorvatsku se „Feral Tribune“ nebál autorit a vyjádřit svůj nejčastěji kritický názor. Ne nadarmo se sám „Feral Tribune“ označoval za „list chorvatských anarchistů, protestantů a heretiků“. Chtěl totiž za každou cenu provokovat, „píchat do vosího hnízda“, a přitom přinutit občany myslet, nabídnout jim pohled na „oficiální verzi“ událostí, tak jak je v obou režimech prezentovala státní média, také z jiných úhlů. Vzhledem k tomu, že to ještě navíc činil kvalitně a profesionálně, není divu, že tento splitský týdeník vzbuzoval nevoli a nepochopení vládnoucích elit před rokem 1990 i po něm.

Franjo Tuđman vystoupil poprvé na stránkách „Feralu Tribune“ na Silvestra roku 1989. Jejich vztah přitom na počátku nebyl ani zdaleka tak dramatický, jako tomu bylo v pozdějších letech. Na ustanovujícím sněmu splitské HDZ dokonce Tuđman prohlásil, že „ve Splitu musí dávat pozor na jazyk, protože se jinak budou sympatičtí chlapi z ‚Feralu‘ jeho jazyku posmívat a budou ho mylně označovat za ustašovský“, a zároveň konstatoval „tito chlapi moc dobře pozorují, co se děje na území Jugoslávie“.³⁶²

Jenže s nástupem Tuđmana do funkce chorvatského prezidenta se situace začala rychle obracet. „Feralu Tribune“ se nelíbila ústava, která Tuđmanovi dala široké pravomoci, jeho vystupování proti menšinám, přehnaný nacionalismus a agresivní politika vůči sousedům. To vše a další kroky nemohly ujít satiru „Feralu Tribune“.

Při pohledu očima Tuđmanových životopisců-kritiků, kteří ho bez výjimky považovali za přehnaně ambiciózního člověka se sklony k sebelásce a touze být ve všem první, který jen velmi ztěžka skoušával jakoukoliv kritiku, se zdá být naprosto jasné, jak moc mu musel vadit právě způsob, jakým ho „Feral Tribune“ zobrazoval, a jaký obraz jeho osobnosti vytvářel. Zároveň mu „Feral Tribune“ vedle pohledu na jeho vlastní osobnost „kazil“ také jeho politický obraz a auru neomylného „otce vlasti“, které byly pracně budovány v jemu loajálních médiích. Navíc „Feral Tribune“ nebyl jen nějakým okrajovým časopisem bez významnějšího vlivu na názory společnosti, ale listem, který se těšil podpoře ze zahraničí a z domácích tzv. „chorvatských intelektuálních kruhů“. „Feral Tribune“ lze opravdu považovat za skutečnou názorovou opozici vůči Franju Tuđmanovi, a tím pádem také za potenciální ohrožení jeho „neochvějného“ postavení a touhy po moci.

Pohled na „Feral Tribune“ očima životopisců-obdivovatelů se prakticky nelišil od názorů Franja Tuđmana. I když v mnohých názorových projevech bylo možné pozorovat u jeho militantních a nejoddanějších zastánců ještě radikálnější a tvrdší projevy vůči „Feralu Tribune“ než u chorvatského prezidenta. Tento politicko-satirický časopis s oblibou překřtivali na „Fekal Tribune“, což příznačně považovali ze svého pohledu za nejlepší vyjádření obsahu tohoto listu. Vadila jim především nevkusná a velmi urážlivá kritika nejen Tuđmana, ale také ostatních

³⁶² „Cenzura“, In: Feral Tribune, zvláštní příloha Deset krvavih godina 28. listopada 1984. – 28. listopada 1994., číslo 476, 31. října 1994, str. 11

politických představitelů. Tvůrce „Feralu Tribune“ považovali za násilníky a byli znepokojeni, že se tomuto týdeníku podařilo získat na svou stranu vedle mezinárodních organizací na ochranu práv novinářů, svobody slova a médií rovněž Radu Evropy a další mezinárodní představitele a také nezanedbatelnou část chorvatské veřejnosti.

Z tohoto pohledu není překvapivé, že měl Tuđman kvůli „Feralu Tribune“ mnohokrát zuřit. O tom bohužel neexistuje zatím příliš důkazů, vzhledem k tomu, že nejsou odtajněny archivy té doby. Pro ilustraci poslouží vzpomínková biografie Tuđmanových spolupracovníků, kterou sepsal Ivica Radoš s názvem „Tuđman zblízka“.

V ní se krátce zabývá také Tuđmanovým vztahem k „Feralu Tribune“. Tuđmanův ministr kultury Zlatko Vitez, který převzal po své předchůdkyni Vesně Girardiové-Jurkićové „dědictví“ v podobě tehdy stále ještě platné „daně na pornografii“, kterou musel „Feral Tribune“ jako prakticky jediné chorvatské médium platit, vzpomíná v této knize na svou jedinou hádku s Tuđmanem právě kvůli splitskému týdeníku. Vitez si měl Tuđmanovi stěžovat, že se už nevěnuje ve své agendě kultury, ale výhradně „Feralu Tribune“, jak to po něm chorvatský prezident chtěl. Vitez vzpomíná: „Jako ministr jsem požadoval, aby byla ta stupidní daň zrušena. – Ne – řekl mi – to je politická otázka. – A tak jsem řekl: – Prezidente, tak co uděláme?! Já už se těmi blbostmi nechci zabývat, dávám výpověď! – Neodejdeš – odpověděl. – Víte co, tak já zavedu vysokou daň pro všechny deníky a tištěná periodika, protože pro mě je to všechno pornografie! – odpověděl jsem. Prezident mě málem udeřil kvůli těm idiotům.“³⁶³

O dalším příkladu Tuđmanova běsnění kvůli „Feralu Tribune“ ve stejné knize svědčí Vesna Škareová-Ožboltová z Úřadu kanceláře prezidenta Tuđmana. Jednalo se o hádku chorvatského prezidenta s americkou státní tajemnicí Madeleine Albrightovou. Tuđman měl být přesvědčen, že ho Albrightová chce během jejich jednání prohlásit za tyrana právě kvůli tomu, jak se chová k „Feralu Tribune“ a jak ohrožuje svobodu slova v Chorvatsku. Tuđman před ní měl s běsem ve tváři vyskládat několik čísel „Feralu Tribune“, aby se podívala, jaké „ohavnosti“ tento

³⁶³ RADOŠ, str. 34

týdeník vydává. Albrightová toto Tuđmanovo skandální chování měla jen s hrůzou pozorovat.³⁶⁴

Z toho všeho vyplývá, že kdyby býval Tuđman satiru „Feralu Tribune“ na svou hlavu bral s humorem, nadhledem a nadsázkou a nesnažil se splitskému týdeníku odporovat a navždy ho umlčet, mohlo zůstat u satiry a nemuselo dojít k neustálé eskalaci napětí ve vztahu Tuđmana s „Feralem Tribune“ a chorvatský prezident mohl vyjít se ctí. Navíc mu to mohlo přinést pozitivní reklamu. Chorvatský vládce se ale raději postavil po bok představitelů totalitních režimů, v nichž je zakázáno se smát. Tuđmanův hněv samozřejmě ale jen ještě více nabudil satiriky „Feralu Tribune“, aby byli ještě ostřejší a agresivnější ve stylu vysmívání tomuto chorvatskému vládci.

Konstanta vztahu „Feralu Tribune“ a Franja Tuđmana tak byla velmi jasná. Čím více se Tuđman zlobil a útočil proti „Feralu Tribune“, tím ostřejší byla reakce nejen jeho satiriků, ale také „vážných publicistů“.

3. FRANJO TUĐMAN OČIMA SATIRIKŮ „FERALU TRIBUNE“

Na základě ukázek vybraných nejvíce charakteristických textů a fotomontáží, nikoliv hloubkové obsahové či jiné odborné analýzy, jsem si položil za cíl ukázat, jak daleko byl „Feral Tribune“ schopen zajít v zobrazování Franja Tuđmana, a zjistit, jakým tématům spojeným s životem a osobností prvního chorvatského prezidenta se nejčastěji věnoval ve své satirě a jakým stylem tak činil. Dále pak nakolik se názory a pohledy satiriků „Feralu Tribune“ na Franja Tuđmana lišily od životopisců-odpůrců prvního chorvatského prezidenta.

Výběr textů jsem se rozhodl provést pro období od 1. června 1993 do konce roku 2006. Tedy v období, kdy „Feral Tribune“ vycházel samostatně. Toto časové rozpětí mi umožnilo získat pohledy satiriků „Feralu Tribune“ jak za Tuđmanova života, tak i po jeho smrti. Díky tomu bylo možné určit, zda se vidění Tuđmana „Feralem Tribune“ v průběhu času měnilo a vyvíjelo, anebo zůstávalo stejné. Jedná se o vydání „Feralu Tribune“ od čísla 416 z 1. června 1993 do čísla 1110 z 28. prosince 2006, tedy o 684 čísel. Poslední číslo vydané za Tuđmanova života bylo

³⁶⁴ Podle RADOŠ, str. 35

číslo 742 z 6. prosince 1999. Za jeho prezidentování tak vyšlo 326 analyzovaných čísel.

Počet stran, velikost a název satirické přílohy se postupně měnily. Od 1. června 1993 do 14. prosince 1993 vycházel „Feral Tribune“ jako čtrnáctideník. Satirická příloha s názvem „Feral Tribune“ vycházela na 16 stranách. Stejný počet stran tvořila „vážně publicistická“ část „Purgatorij“. Od 14. prosince 1993 začal vycházet „Feral Tribune“ jako týdeník. V souvislosti s touto změnou se snížil i poměr satiry k „vážné publicistice“ – 12 stránek satirický „Feral Tribune“ a 40 stránek „vážně publicistický“ „Glede & unatoč“. Toto složení se znovu změnilo 20. dubna 1995, „Glede & unatoč“ tvořil 32 a „Feral Tribune“ 8 stránek. Zatímco počet stránek satirické části zůstal stejný, rozsah „Glede & unatoč“ se zvyšoval v roce 1996 na 40 a od 16. března 1998 na 48 stran. Od tohoto data došlo i k přejmenování satirické části na „The Original Feral Tribune“. Další změna názvu proběhla 6. prosince 1999, kdy se název změnil na „Feral Šempjun“, a 30. června 2001, zároveň s první výraznou změnou formátu, kdy „Feral Tribune“ začal vycházet ve formátu A4 na kvalitním papíře s barevným tiskem, na „Feral Tromblon“. Počet stránek „vážně publicistické“ části se zvyšoval až na 112 stránek (7. července 2001), aby na konci roku 2006 vycházel v podobě 3 stránky „Feralu Tromblon“ a 48 stránek „Feralu Tribune“.

Satiře se ve „Feralu Tribune“ věnovali tři vynikající novináři a satirici, kteří vystupovali pod hlavičkou „Studio VIVA LUDEŽ“ tedy Viktor IVAnčić, predrag LUCić a boris DEŽulović. Tato trojice si svou satirickou tvorbou vysloužila obdiv a uznání nejen chorvatských, ale také světových mediálních odborníků a představitelů. Jejich umění se projevovalo především v oblasti velmi výstižných fotomontáží, které byly sice velmi ostré a tvůrci se díky nim ocitali na samé hraně dobrého vkusu a norem novinářské etiky, ale jen zřídka kdy ji překročili.

Důvody, proč byli „postiženými“ vytrvale soudně žalováni pro urážku na cti anebo způsobenou psychickou újmu, spatřuji v první řadě v nízké a nerozvinuté satirické a politické kultuře v Chorvatsku. V západních liberálních demokraciích by se jejich fotomontáže obešly bez soudních žalob a až štvavého pronásledování. Zároveň je nutno přiznat, že v rozvinutých demokraciích západního typu by zřejmě jen těžko prošly fotomontáže s nacistickou symbolikou, kterou měl „Feral Tribune“ ve zvyku čas od času používat, když například zobrazoval Tuđmana jako Hitlera,

včetně hákového kříže za jeho zády. Otázkou je také to, zda by politicko-satirické časopisy v těchto státech i během případného novodobého válečného konfliktu na jejich území přistoupily ke komentování politické, hospodářské a celospolečenské situace s takovým nadšením, dávkou humoru a odvahou, s jakou to dokázali novináři „Feralu Tribune“.

Vedle svého „výtvarného umění“ se „Feral Tribune“ proslavil titulky článků, z nichž mnohé jsou prakticky nepřeložitelné do jiných jazyků a velmi trefně doplňují vizuální stránku a předznamenávají obsah článku, který uvozují. Dále pak satirickými texty, které bývají zpravidla dvoustránkové. Jsou psány s vynikající slovní zásobou, širokým rozhledem autorů a propracovány do posledních detailů, včetně „dobových fotografií a dokumentů“ (samozřejmě padělaných). Ve většině případů jsou dovedeny k dokonalosti, často až takové, že se stírají hranice mezi realitou a pouhou satirickou fikcí. I přes časté opakování témat je jejich zpracování vždy něčím jiné, osobité a originální.

Pro svou práci jsem se zaměřil na satirické texty a fotomontáže, které lze rozdělit na titulní stránky, poslední stránky a jedno- až třístránkové texty, z nichž všechny se celým svým obsahem týkaly osobnosti Franja Tuđmana. Stranou mého zájmu tak zůstaly ostatní texty. Jednalo se o rubriky typu „Vijesti iz budućnosti“ („Zprávy z budoucnosti“)³⁶⁵, „Luminova pošta“³⁶⁶, „U ovom broju ne donosi“³⁶⁷ („V tomto čísle se nedočtete“) anebo „Bilježnica Robija K.“ („Sešit Robiho K.“). V nich byl Franjo Tuđman představován jen okrajově, popřípadě situačně vzhledem k určité v té době aktuální události, která má z dnešního pohledu malý význam. Tyto texty proto nemají pro tuto sondu větší opodstatnění a jejich výpovědní hodnota je zanedbatelná také z toho důvodu, že pohled na Franja Tuđmana se v nich nelišil od zobrazení v delších a na samotného Tuđmana více zaměřených člancích.

³⁶⁵ „Vijesti iz budućnosti“ byla rubrika, která se zabývala „věštěním budoucnosti“ Chorvatska a světa, tak jak budou vypadat zprávy o dvacet let později. „Feral Tribune“ nejčastěji předpovídal další rozpad už tak rozpadlé Jugoslávie, a to až na úroveň měst, a dlouhý život chorvatského prezidenta Franja Tuđmana.

³⁶⁶ „Luminova pošta“ byla rubrika, která přinášela fiktivní dopisy čtenářů.

³⁶⁷ „U ovom broju ne donosi“ byla rubrika, která přinášela zcela netradičně titulky článků, o kterých se čtenáři v tomto čísle ale nic nedočtou. Jednalo se přitom o provokativní a velmi zajímavá témata. Franjo Tuđman zde byl často zobrazován na fotografii doplněné nějakým výstižným textem.

3.1 TITULNÍ A POSLEDNÍ STRÁNKY

Titulní a poslední stránky byly ve „Feralu Tribune“ tvořeny jednoduchými fotomontážemi³⁶⁸. Ty pak doplňoval charakterizující titulek. Dohromady vytvářely jeden kompaktní celek, který zasvěcenému čtenáři vysílal jasné poselství, popřípadě ho touto grafickou formou informovaly o hlavním tématu konkrétního čísla tohoto časopisu a zároveň ho tímto efektivním způsobem lákaly k jeho přečtení.

Na titulní stránce se změněné a upravené fotografie vztahovaly buď k textu ze satirické, anebo „vážně publicistické“ části. Poslední stránka obsahovala jasné sdělení či výzvu čtenáři. Pro svou práci jsem vybral ty, které znázorňovaly Tuđmana, a to buď přímo anebo s ním úzce souvisely. Jejich kompletní přehled přináším v obrazové příloze.

Nejčastěji parodovaly Tuđmanovy vztahy se Slobodanem Miloševićem, ekonomickou situaci Tuđmanovy rodiny v kontrastu s realitou „obyčejných“ Chorvatů a Chorvatska, vnitrostátní politickou scénu, Tuđmanovu posedlost Bosnou a Hercegovinou, vztah prvního chorvatského prezidenta k Židům a Srbům, projekt „smíchání kostí“ v Jasenovci. Nepolitickým tématům vévodil Tuđman jako sportovec.

Tuđman na titulních stránkách měnil tisíce tváří. Vyobrazen byl jako známé osobnosti, pohádkové či filmové postavy, ale také jako různá zvířata. Podoby, které na nich Franjo Tuđman nosil, nebyly náhodné, vymyšlené nebo zcela nepravdivé. Byly odrazem konkrétního Tuđmanova chování, kroků, výroků a osobností, se kterými se on sám srovnával či chtěl být srovnáván. To platilo také v případech, kdy byl prezentován jako některý ze zástupců zvířecí říše. Jednotlivé podoby mu byly přiřazovány na základě stereotypních představ o vlastnostech jednotlivých živočišných druhů, a to těch, které korespondovaly s jeho povahou a charakterem, tak jak ho viděli nejen zástupci „Feralu Tribune“, ale také životopisci-odpůrci prvního chorvatského prezidenta.³⁶⁹

³⁶⁸ Fotomontáže dále doplňují satirické články, satirické fotografické stenogramy a texty (viz příloha č. 3, obr. č. 193-221).

³⁶⁹ Tuđman byl často na fotomontážích srovnáván s jinými významnými osobnostmi světových a chorvatských dějin (např. František Josef I. – obr. 81, George Washington – obr. 68, Charles de Gaulle). Nejčastěji ho však komparovali s nejrůznějšími diktátory a jinými autoritativními vládci – obr. 176 (např. Ante Pavelić, Josip Broz Tito, Slobodan Milošević, Fidel Castro, Francisco Franco,

3.2 SATIRICKÉ TEXTY O TUĐMANOVI

Vedle titulních a posledních stránek ovládl Tuđman také satirické texty „Feralu Tribune“. Ty ještě více svědčily o tom, jak tento splitský týdeník chorvatského prezidenta viděl a jakých stránek jeho osobnosti a životních etap si nejvíce všímal. Jednalo se o texty nejčastěji dvoustránkové, v některých případech jednostránkové, popřípadě až třístránkové. V nich „Feral Tribune“ využíval fiktivních rozhovorů, stenogramů, dopisů, exkluzivních reportáží, ale také parodií reklam a pozvánek na různé společenské akce v podobě jejich programů. V některých případech stačilo satirikům „Feralu Tribune“ zveřejnit bez jakékoliv úpravy ukázky Tuđmanovy „rané“ tvorby. „Feral Tribune“ také s oblibou předělával nejen titulní stránky „státotvorných“ periodik, program státní televize, ale také chorvatskou (jugoslávskou) minulost i budoucnost.

Hned první číslo samostatného „Feralu Tribune“ z 1. června 1993 naznačilo několik témat, které se budou v dalších číslech opakovat. Vůbec první satirický text o Tuđmanovi v samostatném „Feralu Tribune“ vyšel pod titulkem „Ukončeno hercegovské turné chorvatského prezidenta – Stadion se zbláznil smutkem a žalem!“. Fiktivně pojednával o Tuđmanově oficiální návštěvě Chorvatského společenství Herceg-Bosna.³⁷⁰

Mao Ce-tung – obr. 170, Sadam Hussein – obr. 210, Nicolae Ceaușescu – obr. 67). Dále pak s církevními představiteli, jeptiškami – obr. 128, ale také samotným nástupcem svatého Petra – obr. 102 a biblickými postavami (Barabáš – obr. 160). Ve zvířecích podobách byl vyobrazen např. jako žralok – obr. 46, pravěký dinosaurus – obr. 63, kůň – obr. 39, osel – obr. 128, opice – obr. 151. Dále byl znázorňován jako nadpřirozená, pohádková či filmová bytost (např. Batman – obr. 56, Robocop – obr. 100, Rambo – obr. 41, ďábel – obr. 178, děda Mráz – obr. 142). Ale také jako umělecké dílo (např. Mona Lisa – obr. 180, socha – obr. 132). Byl také představitelem různých hnutí (punker – obr. 186, anarchista – obr. 14, hippies – obr. 37) a národů (Žid – obr. 57, Palestinec – obr. 69). Vydělával si jako mafián – obr. 53, kamelot „Feralu Tribune“ – obr. 168, policista – obr. 74, král – obr. 16 a voják OSN – obr. 10. Byl dokonce těhotný – obr. 15, nenarozený plod – obr. 22, důchodce – obr. 77 a měl milenkou – obr. 70. Paleta podob Franja Tuđmana na titulních a posledních stránkách jeho satiry byla velice pestrá. Ještě bohatší byla na dalších fotomontážích, které doplňovaly ostatní satirické texty. Dá se říct, že prakticky neexistuje podoba, ve které by Tuđman nebyl „Feralem Tribune“ vyobrazen.

³⁷⁰ „Okončana hercegovačka turneja hrvatskog predsjednika, Stadion poljudio od tuge i bola!“, Feral Tribune, č. 416, 1. 6. 1993, str. 4

Tento text lze považovat za jasnou kritiku samotné existence tzv. Chorvatské republiky Herceg-Bosna, Tuđmanových snů na obnovení Bánoviny Chorvatsko, válečného jednání chorvatských jednotek na území Bosny a Hercegoviny, porušování lidských práv z jejich strany, vytváření sběrných táborů pro muslimské obyvatelstvo a dalších válečných zločinů.³⁷¹

Téma Bosny a Hercegoviny figurovalo jako jedno z ústředních témat, podobně jako u životopisců-odpůrců Franja Tuđmana, také v satirické části „Feralu Tribune“. Navíc tento text satirickou formou kritizoval Tuđmanovy silné vazby na Hercegovce jako potenciální partnery, s jejichž pomocí se měl Tuđman vedle Svazu komunistů Chorvatska a církve dostat do čela Chorvatska, a chorvatskou emigraci jako celek.³⁷²

Text zároveň reagoval na nespokojenost Chorvatů s ekonomickými poměry v Chorvatsku a byl parodickou reakcí na první veřejné vypískání Franja Tuđmana, ke kterému došlo na splitském stadionu Poljud na jaře 1993. Poukazoval zároveň na skutečnost, že byl Franjo Tuđman oblíbenější v Hercegovině než v samotném Chorvatsku.

Dalším tématem, které v něm lze nalézt, byla otázka Tuđmanova jazykového purismu, který on sám svým vyjadřováním propagoval.³⁷³

³⁷¹ V tomto satirickém textu se o existenci sběrných táborů pro muslimské obyvatelstvo mohl Tuđman na vlastní oči přesvědčit na stadionu v Mostaru. Ukázalo se však, že na stadionu žádní Muslimové nejsou, jen fotbalisté a fotbaloví fanoušci. Jednalo se o parodii na lži prezidenta Tuđmana, který existenci podobných zařízení a páčání válečných zločinů ve spolupráci se svou propagandou a přívrženci zarytě odmítal.

³⁷² „Feral Tribune“ se v satíře nevyhýbal Tuđmanovu vztahu s emigrací. Upozorňoval hlavně na obrovské množství finančních prostředků, které od ní měl Tuđman získat před volbami v roce 1990, ale také v pozdějších letech. Proto „Feral Tribune“ kupříkladu k volbám v roce 1995 jako první zveřejnil hlasovací lístek pro Chorvaty v diaspoře, který vypadá jako britský šek na 20 000 liber. Obrázek doplnil text: „God save the doctor!“. „God save the doctor“, Feral Tribune, č. 522, 18. 9. 1995, str. 3

³⁷³ Tuđman například v tomto textu přítomné na fotbalovém stadionu přivítal slovy: „Milí přátelé! Staletá nit vzájemné úcty, porozumění a přátelství Chorvatů a chorvatského národa je dlouhá a nepřerušitelná.“ Také to je tradiční pro satiru „Feralu Tribune“ na toto téma, že velmi často používal slova „Chorvatsko“, „Chorvaté“, „chorvatský národ“, „přátelství“, „porozumění“ a podobná slova s hlubokým citovým zabarvením, přesně tak, jak je Tuđman používal, i když ne v takové míře jako „Feral Tribune“, který tento styl jeho mluvy ve schválně přehnaném množství rád parodoval

Ve stejném čísle se v dalších článcích³⁷⁴ objevují témata touhy Tuđmana dosáhnout podobného kultu osobnosti, jaký měl Tito. Dále pak Tuđmanova vášeň, kterou byl fotbal a sport obecně.

Vedle toho byl „Feral Tribune“, stejně jako Tuđmanovi životopisci-odpůrci, fascinován velkým kontrastem mezi vášnivě komunistickou minulostí a nacionalistickou současností chorvatského prezidenta.

Dále jsou v těchto článcích patrné narážky na Tuđmanovu stranu HDZ. Redaktoři „Feralu Tribune“ v čele s jejich Tuđmanovým životopiscem Čulicem nacházeli mnoho společných prvků ve fungování a uspořádání HDZ a SKH. Tuđmana obviňovali, že svou „demokratickou“ stranu vytvořil právě po vzoru strany, „kterou on sám jako její dlouholetý člen nejlépe znal“, tedy SKH.³⁷⁵

„Feral Tribune“ se v těchto textech navíc snažil odlehčit i „temnou“ válečnou atmosféru a snažil se Chorvaty povzbudit a potěšit parodováním války, jíž byli přímými účastníky. Ve zmiňovaném článku tak jedním z bodů programu oslav

a ukazoval tím na jeho absurditu. „Okončana hercegovačka turneja hrvatskog predsjednika, Stadion poljudio od tuge i bola!“, Feral Tribune, č. 416, 1. 6. 1993, str. 4

Tuđman se proslavil také svým důsledným dbáním o čistotu chorvatštiny. Nejvíce usiloval o odstranění srbismů a internacionalismů. Parodií na tento trend bylo nařízení pod názvem „Nije ovno nego se as osra“, které se zabývalo chorvatským názvoslovím internacionalismů typu: commerce = trgovišće, holding = drž-nedaj, turisti = nazivnici noćenja, croatia-airlines = hrvatsko zračno crtovlje. Zároveň zakázal používání přídavných jmen hrvatski/hrvatska/hrvatsko, protože bylo vědecky dokázáno, že se jedná o slovo íránského původu.

„Nije ovno nego se as osra“, Feral Tribune, č. 492, 20. 2. 1995, str. 6-7

³⁷⁴ „Batina iz maja izašla – tjelesna obnova štafete mladosti“, Feral Tribune, č. 416, 1. 6. 1993, str. 7

³⁷⁵ Parodickou reakcí na kořeny Tuđmanovy strany a zároveň na jeho sny těšit se podobným kultu osobnosti jako Tito je možné spatřovat v satirickém textu o oslavě Tuđmanových 71. narozenin. Pro Tuđmana měla být přichystána „štafeta mládí“, kterou satirici přejmenovali na „obušek mládeži“. Mládež HDZ se rozběhne z jeho rodného Velkého Trgoviště až do Záhřebu, aby ho tam na stadionu NK Croatia na Maksimiru do rukou prezidenta Tuđmana předal národní předseda Mládeže HDZ Mario Kapulica. Trasa běhu měla částečně vést i přes nepřátelské Srbsko, Herceg-Bosnu a okupované části Chorvatska a proběhnout si ji mohou také čtenáři „Feralu Tribune“. Pro ně ji splitský týdeník připravil jako společenskou hru ve stylu „Člověče, nezlob se“ (obr. 215). Pendrek přítom nemohl svou cestu skončit na stadionu „takzvané“ JNA v Bělehradě, „kvůli tomu, že je hřiště klubu, kterému byl chorvatský vládce v mladých generálských dobách předsedou, v současné době pod dočasnou okupací“. „Batina iz maja izašla – tjelesna obnova štafete mladosti“, Feral Tribune, č. 416, 1. 6. 1993, str. 7

Tuđmanových narozenin byla také slavnostní recepce, na které měl „dr. Franjo Tuđman podepsat přerušení ohně na narozeninovém dortu a uhasit 71. svíčku ve znamení solidarity s jižním Chorvatskem, které bylo sužováno omezeními dodávek elektrického proudu“.³⁷⁶

Nejčastějšími tématy byly podobně jako u titulních stránek jeho nadstandardní „přátelství“ a vyjednávání o rozdělení Bosny a Hercegoviny se Slobodanem Miloševićem, popř. Alijou Izetbegovićem, a Tuđmanovo srovnávání s nimi; majetek Tuđmana a jeho rodiny v kontrastu s chorvatskou realitou; přepisování vlastní minulosti; „Bezvýchodnosti“ a vztah k Židům a Srbům; Tuđman jako otec vlasti; Tuđman marxista; Tuđman a „rekatolizace“ Chorvatska; obraz Tuđmana budovaný prostřednictvím státoporných médií, velebení obdivovateli; parodie způsobu jeho mluvy – pochorvatšňování srbismů a internacionalismů; ničení pomníků komunistického režimu a antifašistického hnutí; vztahy s emigrací; vztahy s politickou a názorovou opozicí; porušování lidských práv; Tuđman jako pseudohistorik; zdůrazňování íránského původu Chorvatů; projekt Jasenovac; Tuđmanova sebeláska; kontroverznost jeho osobnosti, Tuđman jako fašista proti Tuđmanovi komunistovi; Tuđman diktátor a velitel koncentračních táborů pro muslimské obyvatelstvo na území Bosny a Hercegoviny; srovnávání s dalšími

³⁷⁶ Další body narozeninových oslav vedle již zmíněných byly: „odhalení památníku dr. Franja Tuđmana v nadživotní velikosti“ (oblíbené téma parodovat Tuđmana jako pomník, legendu, nadčlověka, velikána už za jeho života), „slavnostní odhalení historické role dr. Franja Tuđmana v Domovinskom ratu 1941–1945“ (parodie tzv. Domovinskog rata – válečného konfliktu na území Chorvatska z počátku devadesátých let – a Tuđmanova vlastního zveličování své historické a klíčové role v partyzánském hnutí za 2. světové války), „meč v nohejbálku mezi výběry Croatie a reprezentace Chorvatského Záhoří“ (parodie Tuđmana sportovce, přejmenování Dinama a jeho záhorský patriotismus) a „návštěva prezidenta republiky dr. Franja Tuđmana v Memoriálním komplexu menšího významu v Kumrovci“ (parodování Tuđmana, který se považoval za většího než Tito). Charakteristické pro „Feral Tribune“ bylo důsledné používání akademického titulu „dr.“ před prezidentovým jménem, přesně tak, jak ho vždy oslovovali jeho příznivci. Zároveň tím zesměšňuje skutečnost, že se tímto titulem sám Tuđman chlubil, i když už bylo mnohokrát dokázáno, že Tuđman doktorát z velké části opsal. Často „Feral Tribune“ tento akademický titul Tuđmanovi schválně zaměňoval za titul lékařský a ukazoval ho jako opravdového lékaře. „Batina iz maja izašla – tjelesna obnova štafete mladosti“, Feral Tribune, č. 416, 1. 6. 1993, str. 7

světovými „hrůzovládci“. Většinou se „Feral Tribune“ nedržel v jednotlivých textech striktně jednoho tématu, ale prolínalo se jich v nich hned několik najednou.

Z hlediska časového se pohled „Feralu Tribune“ na Tuđmana výrazně nelišil. Jen v málokterém čísle tohoto časopisu chyběla satira s Tuđmanem. Nejvíce článků na toto téma vycházelo v letech 1995–1997. Jejich četnost v jednotlivých číslech závisela také na počtu stránek satirické části. Zpočátku, tzn. v roce 1993, také na skutečnosti, že „Feral Tribune“ vycházel jako čtrnáctideník. S postupným snižováním počtu jejích stran, tzn. od roku 1998, postupně klesal nejen počet satirických článků o Tuđmanovi, ale také jejich kvalita. V posledních dvou letech Tuđmanova života už na stránkách „Feralu Tribune“ nebylo možné nalézt příliš nových a neotřelých článků na sondované téma a satirici „Feralu Tribune“ začali působit poněkud unaveným dojmem. Opakovali se, a to nejen tematicky, ale také formou a stylem zpracování.

Po své smrti se první chorvatský prezident na stránky satirické části „Feralu Tribune“ vracel jen zřídka. „Feral Tribune“ si začal všímat nové vlády a jejích problémů. V podstatě poprvé po odchodu na onen svět se Tuđman v satire „Feralu Tribune“ objevil až 9. prosince 2000 na poslední stránce s nápisem „Hledal mě někdo?“. „Feral Tribune“ také mrtvým Tuđmanem „strašil“ jeho odpůrce. Na jedné z titulních stránek ukázal zemřelého chorvatského prezidenta s nápisem „Tuđman is watching you“. V roce 2002 se pak objevil jeden článek z konference o tuđmanizaci a detuđmanizaci, na které se Zdravko Tomac představil jako největší stoupenec a oddaný následovník Franja Tuđmana, což jde ruku v ruce s jeho pozdější biografií o tomto chorvatském vůdci. V roce 2006 v souvislosti s plány na přejmenování známého náměstí sv. Marka v Záhřebu na náměstí Franja Tuđmana pronikly tyto úvahy také do satiry „Feralu Tribune“. Lze tak říci, že se svou smrtí zemřel Franjo Tuđman také na stránkách „Feralu Tribune“. To platí i přes některé pokusy o jeho „oživení“, které probíhaly čas od času zejména na titulních či posledních stránkách, zřídka pak v hlavních satirických textech.

4. FRANJO TUĐMAN VE „VÁŽNÉ ČÁSTI“ „FERALU TRIBUNE“

Na příkladu vybraných textů z tzv. „vážné části“ „Feralu Tribune“ jsem se podobně jako v případě satirické části pokusil zjistit, jaký je pohled publicistů

„Feralu Tribune“ na Franja Tuđmana. Jak už jsem ve svém textu mnohokrát zdůraznil, „Feral Tribune“ sám sebe prohlašoval za jedinou opravdovou opozici vůči prvnímu chorvatskému prezidentovi a současně za jeho největšího kritika. Zaměřil jsem se proto na zjištění, zda tomu tak skutečně bylo, v jakých pohledech byl Franjo Tuđman redaktory a politickými komentátory tohoto listu zachycován, které kroky jeho politické kariéry mu byly nejvíce vytýkány, a na vybraných textech ukázat způsob a styl, jakým k rozboru jeho činnosti přistupovali novináři „Feralu Tribune“. Vedle toho mě zajímala také provázanost jednotlivých témat mezi satirickou a „vážnou částí“, zda se obraz Franja Tuđmana v jednotlivých složkách „Feralu Tribune“ lišil.

Stejně jako v případě sondy satirické části jsem se zabýval obdobím od osamostatnění „Feralu Tribune“ od „Slobodne Dalmacije“, tzn. od 1. června 1993 do 28. prosince 2006. Jedná se o texty, které vycházely ve „vážné části“ „Feralu Tribune“, která se jmenovala „Purgatorij“ po dobu vycházení tohoto listu jako čtrnáctideník (do 14. prosince 1993), po přechodu v týdeník „Glede & unatoč“ a od 16. března 1998 „Feral Tribune“, jak se tato „odvrácená strana satiry“ jmenuje dodnes.

Svou pozornost jsem věnoval takřka výhradně textům, které hodnotily Tuđmanovu politickou činnost od jeho nástupu do čela Chorvatska, tzn. politickým analýzám a komentářům, které pocházely přímo z pera redaktorů „Feralu Tribune“, abych zachytil v co největší míře redakční politiku tohoto týdeníku a jeho přístup k Tuđmanovi.

Podobnými texty do „Feralu Tribune“ přispívali také tzv. „chorvatští intelektuálové“. Tak byly označovány osobnosti chorvatského kulturního, společenského, vědeckého, popřípadě politického života. Společné měly to, že se jednalo o v zahraničí uznávané osobnosti, které zastávaly liberální, popřípadě levicové názory, zasazovaly se o demokracii, práva menšin a Tuđmanem byly považovány za „státní nepřátele“³⁷⁷ (např. Slavko Goldstein³⁷⁸, Ivo Goldstein³⁷⁹, Ivo

³⁷⁷ Za „státní nepřátele“ považoval Tuđman své názorové odpůrce. Jednalo se o osoby (především chorvatské intelektuály s mezinárodní prestiží a zástupce opozičních stran), sdružení a média, které měly podle Tuđmana představovat nebezpečí pro mladý chorvatský stát a demokracii, kvůli tomu, že se neztotožňovaly s jeho nacionalistickým pojetím vedení země a zastávaly údajné „antichorvatské“ postoje. „Státní nepřátele“ byli veřejně označováni ve „státotvorných“ médiích nejen za „zrádce“ nebo

„odnárodněnou inteligenci“ Chorvatska, ale také mnohem ostřejšími, hanlivými označeními. Například „Čarodějnice z Ria“ měly svou činností dokonce „znásilňovat Chorvatsko“. Tak bylo pět chorvatských feministek označeno v nejkřiklavějším „procesu“ se „státními nepřáteli“ v Chorvatsku. Mnozí z nich museli kvůli stálému tlaku těchto médií a nejbližšího okolí opustit Chorvatsko poté, co jim byl vandaly poškozován soukromý majetek a bylo vyhrožováno fyzickým násilím, anebo museli čelit různým jiným těžkostem. „Feral Tribune“ pravidelně sestavoval seznamy „státních nepřátel“ na základě kritiky, která se na jednotlivé subjekty snažela po každém jednání Ústředního výboru HDZ. Například v únoru 1996 bylo pořadí následující: 1. stávkující železničáři, 2. koalice opozičních stran na zářebské radnici, 3. DEHOS („Demokratický chorvatský všeobecný sněm“) – Paul Werner (organizace, která se v Rakousku a Německu snažila organizovat a spojovat chorvatskou opozici), 4. 860 000 neidentifikovatelných židlů (Tuđman mluvil totiž o mezi „15 až 20 procenty občanů, kteří by si podle jeho názoru měli přát, aby nezávislé Chorvatsko vůbec neexistovalo“, a navíc prý „zastupují staré ideologické jugosocialistické názory a mají podporu v zahraničí“), 5. „Svaz samostatných odborů Chorvatska“, 6. Silvije Degen, 7. „Feral Tribune“, 8. Ivan Zvonimir Čičak – Slavko Goldstein, 9. Bađ Blue Boys (fanoušci Dinama Záhřeb, kvůli jejich vytrvalému odporu přejmenování na Croatia Záhřeb), 10. skupina Branko Horvat–Silvije Degen–Ivan Šiber–Vladimir Bebić, kteří společně s „Feralem Tribune“, „Novim listem“ a „Arkzinem“ „mají vést cílenou kampaň proti demokratické chorvatské vládě“, 11. „Novi list“ – „Arkzin“, 12. bulvární týdeníky – „Globus“, „Nacional“, 13. HSLŠ – Vlado Gotovac, 14. IDS („Istrijský demokratický sněm“), 15. dopisovatelé zahraničních médií (kteří prý nesou vinu za údajný „špatný obraz Chorvatska ve světě“) 16. chorvatská levice, 17. NDH, 18. HND – Mesić, Manolić, 19. SDP, 20. Svaz studentů... Na jiném seznamu vystupovali navíc „Institút otevřená společnost“, Ivo Banac, Krsto Cvijić, „Radio 101“, agentury pro výzkum veřejného mínění a názorová opozice uvnitř HDZ.

³⁷⁸ Slavko Goldstein, narozen 22. července 1928 v Sarajevu. Jeden z nejdůležitějších členů Židovské obce v Chorvatsku (v letech 1986 až 1990 stál v jejím čele), přední chorvatský intelektuál a zakladatel HSLŠ, první nekomunistické strany v Chorvatsku. Po smrti Franja Tuđmana se stal předsedou státní Rady památníku Jasenovac. Autor řady děl o dějinách Židů v Chorvatsku: např. „Holokaust u Zagrebu“ (společně s Ivem Goldsteinem, 2001), „1941.: godina koja se vraća“ (2007) a „Antisemitizam, holokaust, antifaziizam“ (1996).

³⁷⁹ Ivo Goldstein, narozen 16. března 1958 v Záhřebu. Chorvatský historik. Od roku 2001 profesor na Filozofické fakultě v Záhřebu. Zabývá se byzantologií, chorvatskými středověkými dějinami, dějinami Židů v Chorvatsku a chorvatskými dějinami 20. století. Překladatel z angličtiny a francouzštiny. Zároveň přednáší na Diplomatické akademii MZV Republiky Chorvatsko. Je autorem knih „Hrvatski rani srednji vijek“ (1995) a „Croatia: A History“ (2000). Podle http://bs.wikipedia.org/wiki/Ivo_Goldstein, 2. 6. 2008

Banac³⁸⁰, Vesna Pusićová³⁸¹, Slavenka Drakulićová³⁸², Dubravka Ugrešićová³⁸³, Kristo Cvijić³⁸⁴, Ivan Supek³⁸⁵ a další), tyto jejich texty, stejně jako rozhovory s nimi

³⁸⁰ Ivo Banac, narozen 1. března 1947 v Dubrovniku. Chorvatský historik a politik. Profesor historie na Univerzitě v Bradfordu, ředitel Rady pro evropská studia na Univerzitě v Yale, ředitel Meziuniverzitního centra (IUC) v Dubrovniku a bývalý ředitel Institutu pro jižní Evropu Středoevropské univerzity v Budapešti. Navíc působí jako konzultant Bosenského institutu. Od roku 1990 do současnosti je aktivní v chorvatské politice. Stal se členem HSLS („Chorvatské sociálně liberální strany“) a jedním z největších kritiků Franja Tuđmana a jeho vlády, především kvůli jeho politice v Bosně a Hercegovině. Svou kritiku vyjadřoval nejčastěji právě ve „Feralu Tribune“. Po rozštěpení HSLS v roce 1997 se stal členem „Liberální strany“ (LS). Kritický odstup si udržoval také poté, co v roce 2000 vytvořila LS koalici s SDP. Právě tuto stranu obviňoval z toho, že nečinila maximum pro vyrovnání se s pozůstatky po Tuđmanově éře vládnutí. Přesto se tento „nezávislý intelektuál“ a „vzbouřenec“, jak byl označován, stal v roce 2003 předsedou LS a ministrem životního prostředí. V současnosti působí ve funkci předsedy HHO. Vedle něj byl aktivní také ve vedení „Institutu Otevřená společnost“. Také on se dostával kvůli svým postojům do konfliktů s tuđmanisty. Dubravko Horvatić o něm v úvodníku bulletinu Chorvatského spolku spisovatelů napsal, že „by měl být předveden na střelnici“. Mezi jeho nejslavnější díla patří: „The National Question in Yugoslavia: origins, history, politics“ (1984), „With Stalin against Tito: Cominformist splits in Yugoslav communism“ (1988), „Cijena Bosne“ (1996), „Raspad Jugoslavije“, (2001). Podle http://en.wikipedia.org/wiki/Ivo_Banac, 2. 6. 2008

³⁸¹ Vesna Pusićová, narozena 25. března 1953 v Záhřebu. Vystudovala sociologii a filozofii na Filozofické fakultě v Záhřebu, kde působí na katedře sociologie dodnes. Vyučuje sociologii politiky a teorii průmyslové demokracie. V devadesátých letech byla jedním ze zakladatelů a ředitelů „Erasmus Gilde“, nevládního, nezávislého projektu na podporu kultury demokracie. V rámci projektu vydávala časopis „Erasmus“. Úkolem tohoto projektu byl boj o vzbuzení občanské iniciativy při hledání alternativních politických řešení v oblasti západního Balkánu. Jako vysokoškolská profesorka působila v USA na řadě prestižních univerzit a ve State Departmentu. Je autorkou tří knih: „Demokracije i diktature“ (1998), „Vladaoci i upravljajući“ (1992) a „Industrijska demokracija i civilno društvo“ (1986) a spoluautorkou knih „Industrial Democracy in Europe“ a „European Industrial Relations“ (1981). Koncem sedmdesátých let, konkrétně v roce 1978, byla jednou ze sedmi žen, které založily první feministickou skupinu v Jugoslávii po 2. světové válce. V říjnu 1990 byla jedním ze zakladatelů HNS (Chorvatské národní strany). V ní byla aktivní do roku 1992 a znovu od roku 1997. S touto stranou vstoupila po volbách v roce 2000 do chorvatského parlamentu. V roce 2005 sloučila jako předsedkyně HNS tuto stranu s politickým uskupením LIBRA a vytvořila „Chorvatskou národní stranu – liberální demokraty“. Během své kariéry bojovala za dodržování lidských práv a hodnot liberální demokracie. Podle http://vesna-pusic.hns.hr/?page_id=2, 2. 6. 2008

³⁸² Slavenka Drakulićová, narozena v roce 1949 v Rijece. Nejpřekládanější chorvatská spisovatelka. Vystudovala komparativní literaturu a sociologii na Záhřebské univerzitě v roce 1976. Od roku 1982

do roku 1992 pracovala jako novinářka ve čtrnáctideníku „Start“ a týdeníku „Danas“. Zabývala se především feministickými tématy. Z Chorvatska emigrovala počátkem devadesátých let z politických důvodů poté, co jí několik významných, ale nacionalistických periodik označilo za „příliš málo patrioticky cítící“. Chorvatským sociologem a spisovatelem Slavenem Leticou byla v jednom článku z roku 1992 společně s dalšími čtyřmi chorvatskými autorkami označena za „čarodějnice“, které „znásilňují“ Chorvatsko. Vzápětí po zveřejnění článku na ni začaly směřovat telefonické výhrůžky a docházelo k poškozování jejího majetku vandaly. Vzhledem k tomu, že se nedočkala žádné pomoci ze strany přátel a kolegů, opustila Slavenka Drakulićová Chorvatsko a dodnes žije ve Švédsku. Přispívá do mnoha světových periodik včetně „The Nation“, „La Stampa“, švédského „Dagens Nyheter“, německého „Frankfurter Allgemeine Zeitung“ a dánského „Politiken“. Z chorvatských médií do „Feralu Tribune“. Její nejnámější práce z poslední doby se věnovaly válkám na Balkáně: „Kao da me nema“ (2000), „Oni ne bi ni mrava zgazili“ (2005). Dále napsala: „Hologrami straha“ (1987), „Mramorna koža“ (1995), „Božanska glad“ (1997), „Smrtni grijesi feminizma“ (1984), „Kako smo preživjeli komunizam i čak se smijali“ (1991), „Balkan Express: Fragmenti s druge strane rata“ (1992), „Cafe Europa: Život nakon komunizma“ (1996), „S.: A Novel about the Balkans“ (2001), „Pizza u Varšavi, torta u Pragu“. Podle http://bs.wikipedia.org/wiki/Slavenka_Drakulić, 3. 6. 2008

³⁸³ Dubravka Ugrešićová, narozena 27. března 1949 v Kutině. Vystudovala komparativní literaturu a rusistiku na Filozofické fakultě v Záhřebu. Poté působila dvacet let jako vyučující na Katedře teorie literatury v Záhřebu a současně se věnovala literární tvorbě. Zpočátku psala pro děti: „Mali plamen“ (1971), „Filip i srećica“ (1976) a „Kućni duhovi“ (1988). Jako literární vědkyně se věnovala ruské avantgardě a překladům z ruštiny. Mezi její nejslavnější díla patří „Poza za prozu“ (1978), „Štefica Cvek u raljama života“ (1981), „Život je bajka“ (1983), „Forsiranje romana reke“ (1988). V roce 1991 po vypuknutí konfliktu v bývalé Jugoslávii zastávala přísné antinacionalistické a antiválečné postoje. Začala psát kriticky vůči srbskému a chorvatskému nacionalismu, stupidnosti války a kvůli tomu se brzy dostala na mušku nacionalisticky orientovaných médií, státních představitelů, politiků, spisovatelů a anonymních občanů. Byla prohlášena za „zrádce“, „státního nepřítele“, „čarodějnicí“ a byla proti ní rozpoutána štvavá mediální kampaň. Chorvatsko opustila v roce 1993. Nadále pokračovala v tvorbě. Vydala romány „Muzej bezuvjetne predaje“, „Ministarstvo boli“ a knihy esejí „Američki fikcionar“, „Kultura laži“, „Zabranjeno čitanje“, „Nikog nema doma“. Její knihy jsou přeloženy do více než dvaceti jazyků a je držitelkou mnoha ocenění za literární tvorbu. Zároveň píše články do amerických a evropských médií typu „Die Zeit“, „Neue Zürcher Zeitung“, „Die Welt Woche“, „Vrij Nederland“, „NRC Handelsblad“ a dalších. Podle <http://www.dubravkaugresic.com/>, 2. 6. 2008

³⁸⁴ Krsto Cvijić, jeden z nejvýznamnějších chorvatských publicistů, který už dlouhou řadu let žije a pracuje v Londýně. Působil jako redaktor BBC a týdeníku „The Economist“, analytik londýnského Královského institutu pro mezinárodní otázky. Od roku 1999 pracuje v Evropské bance pro obnovu a rozvoj, kde pod jeho pravomoci spadá jihovýchodní Evropa. Kriticky vystupoval proti Tuđmanovu režimu.

a dalšími osobnostmi politické a názorové opozice vůči Tuđmanovi, postavami kulturního života a představiteli mezinárodních organizací a státníky, zůstaly stranou mého zájmu.

Podobně tomu bylo i s Tuđmanovými „nejperlivějšími výroky“, které týden co týden zásobovaly rubriku „Greatest shits“³⁸⁶, a ostatními kratšími články

³⁸⁵ Ivan Supek, narozen 8. dubna 1915 v Záhřebu, zemřel 5. března 2007. Chorvatský akademik, fyzik, filozof, spisovatel, bojovník za mír a humanista. Ve třicátých letech, jako student gymnázia, na něm založil pobočku SKOJ. Zároveň se přátelil s politiky komunistického a liberálního ražení a stoupenci HSS. Studoval v Curychu a později v Lipsku, kde se stal členem komunistické strany. V roce 1943 se připojil k partyzánům a koncem téhož roku se stal ministrem osvěty a vědy. V roce 1947 byl přijat do JAZU. V roce 1968 byl jmenován rektorem Záhřebské univerzity. Za dob „Chorvatského jara 1971“ se dostal na černý seznam a více než 15 let mu bylo zakázáno veřejně vystupovat. Navzdory tomu založil v Dubrovniku Meziuniverzitní centrum, napsal knihy „Krivovjernik na ljevići“ a „Krunski svjedok u slučaju Hebrang“ a divadelní hru „Piramida“, která byla ale vinou podobnosti faraona s Titem zakázána. V roce 1989 se na jednom emigrantském setkání sešel poprvé a naposledy s Tuđmanem, ale údajně se pohádali okolo tempa rozštěpení Jugoslávie, otázky Bosny a Hercegoviny a všechorvatského smíření. V roce 1991 byl zvolen předsedou HAZU. V této funkci vydržel do roku 1997. V deníku „Vjesnik“ vyšel 23. června 1997 otevřený dopis Tuđmana Supekovi, ve kterém byl obviněn z účasti na spiknutí „Feral – Tjednik – Cviić – zahraniční mocenská centra – HAZU“, které mělo mít za cíl zavraždění prezidenta Tuđmana. Důvodem měl být otevřený dopis chorvatskému prezidentovi, který kritizoval tehdejší poměry v Chorvatsku. Podle <http://www.moljac.hr/biografije/supek.htm>, 1. 6. 2008

³⁸⁶ „Greatest shits“ se ve „Feralu Tribune“ objevoval pravidelně od čísla 421 z 10. srpna 1993. „Feral Tribune“ tuto rubriku definoval jako „nevyhnutelný zdroj údajů pro každého, kdo se zajímá o sociální patologie v Chorvatsku, a zároveň důkaz o tom, že studnice lidské hlouposti je nevyčerpatelná“. V každém vydání této rubriky byly zveřejněny „nejperlivější“ výroky, které bylo v chorvatských médiích možno zaznamenat za uplynulý týden. Sloužila tak jako velmi užitečná ilustrační pomůcka pro doplnění reálií chorvatských dějin devadesátých let dvacátého století. Do roku 2003 vyšlo v této rubrice okolo 15 000 citátů. Z nich „Feral Tribune“ vybral ve svém jubilejním vydání ke svému desátému výročí dvacet nejlepších. Z nich pět patří Franju Tuđmanovi. Například „Dějiny mě zařadí po bok Franca jako spasitele západní civilizace! – Tuđman v rozhovoru s Carlem Westendorpem, vysokým představitelem OBSE pro Bosnu a Hercegovinu, citovaný v The New York Times, duben 1998“ nebo „Jeden z cizinců, kteří se věnovali podpoře disidentů v komunistických státech, mi řekl: ‚Víte, profesore generále‘ – tak mi říkali v osmdesátých letech – ‚kdybyste nebyl Chorvat, byl byste nositelem Nobelovy ceny!‘ – Tuđman v rozhovoru HRT, červen 1999“ nebo v reakci na „záhřebskou politickou krizi“, kdy se velmi obratně vyjádřil, co si myslí o opozici na záhřebské radnici: „Co znamená, že má opozice v Záhřebu 60 % hlasů? To je, jako kdyby vám nějaký sedlák řekl, že má na statku 60 kusů živých zvířat. Ale jsou to prasata, nebo telata? Slepice, nebo husy? Přece každý

a zmínkami ve zbývajících rubrikách. Tuđman se ve „vážné části“ „Feralu Tribune“ objevoval také v otevřených dopisech, které mu adresovali právě výše zmínění chorvatští intelektuálové nebo redaktori „Feralu Tribune“. Vedle toho tento politicko-satirický časopis zveřejňoval seriály na pokračování, které přinášely pohledy zahraničních historiků a publicistů, tak jak Tuđmana zachytili ve svých prvotních dílech o okolnostech rozpadu Jugoslávie a válečného konfliktu na jejím území. Ty vyšly do té doby jen v anglických verzích, proto se je „Feral Tribune“ rozhodl otisknout, aby s nimi tímto způsobem seznámil také chorvatskou veřejnost.

Politickými komentáři se ve „Feralu Tribune“ zabývala zpočátku výhradně jedna z „chorvatských čarodějnic z Ria“ Jelena Lovrićová. Později se k ní přidal Marinko Čulić. Ten naplno její činnost převzal po odchodu Lovrićové z „Feralu Tribune“ v roce 1995. Zároveň je autorem politické biografie Franja Tuđmana, která vyšla v edici „Feralu Tribune“ v roce 1999. Dále se Tuđmanem v tomto listu nejvíce zabýval Viktor Ivančić, který se zaměřil v prvé řadě na kritiku mediální situace jeho režimu, nesvobody slova a médií. Po Tuđmanově smrti se k němu vracel Ivica Đikić a Heni Ercegová.

Z analyzovaných vybraných textů vyplývá, že se „Feral Tribune“ ve své „vážné části“ především snažil kultivovat a civilizovat chorvatskou politickou a mediální scénu. Prezentováním především názorů liberálně smýšlejících osobností chtěl přispět k vybudování západní liberální demokracie v Chorvatsku. Zdá se, že právě v ni usiloval svou tvorbou změnit Tuđmanův poloprezidentský režim, založený na koncentraci všech významných ústavních, ale i mimoústavních pravomocí, médií, politické scény, soudnictví, policie, zpravodajských služeb a armády do rukou jednoho člověka, popřípadě jemu zcela loajálních a podřízených osob. Právě toto téma, které by se dalo označit jako podstata Tuđmanova režimu³⁸⁷, po celá

moudrý sedlák a člověk ví, že ve srovnání s takovým stádem má větší hodnotu jeden pár šlechtěných koní nebo krav. – Tuđman na 1. zasedání Ústředního výboru HDZ, únor 1996“. O „státních nepřátelích“ se vyjádřil v říjnu 1997 na oslavách 7. výročí založení Mládeže HDZ: „Velkolepé vzkříšení chorvatské svobody a samostatnosti a nezapomenutelná chorvatská bouřlivá válečná vítězství chtějí pošpinit různí pomatenci a pleticháři, intrikáři a bezhlaví, závistiví diletanti, jednoduše – zaprodanci. Ti byli geneticky vybaveni proti svobodnému a nezávislému chorvatskému státu.“ Podle „Shit desetljeća“, In: „Deset godina Ferala“, 31. 5. 2003

³⁸⁷ Do tohoto tematického celku jsem zařadil právě budování vojensko-policejního režimu (tak měli Tuđmanův režim z hlediska jeho podstaty nejčastěji ve zvyku nazývat redaktori „Feralu Tribune“;

devadesátá léta vévodilo textům „vážné části“ „Feralu Tribune“ a stalo se předmětem jeho nejtvrďší kritiky. V tom se tento splitský týdeník lišil od ostatních Tuđmanových kritiků, ať už z řad životopisců-příznivců, anebo politické opozice chorvatského prezidenta, která za jeho „největší hříchy“ považovala jeho politiku v Bosně a Hercegovině.

Toto téma zaujímal podle mého názoru ve „vážné části“ „Feralu Tribune“ až druhé místo. Jeho jednotliví autoři se shodovali v tom, respektive zastávali stanovisko, že Tuđmanovo angažmá v Bosně a Hercegovině nechalo vzniknout problémům v Chorvatsku. Chorvatského vůdce vytrvale v celé řadě článků obviňovali, že dal přednost ozbrojené agresi na území tohoto sousedního státu před obranou vlastní země. Setkat se s podobným názorem nebylo možné ani u jednoho z jeho životopisců-odpůrců, včetně „Feralu Tribune“ názorově nejbližšího Predraga Matvejeviće.

S Bosnou a Hercegovinou se pojí také další témata, která se podobně jako v případě satirických textů neubráníla kritice ve „vážných textech“ „Feralu Tribune“. Prvním z nich jsou vyjednávání Franja Tuđmana se Slobodanem Miloševićem.

vedle toho používali pro Tuđmana ve svých textech ve „vážné“ části označení „pantokrátor z Pantovčaku“, „diktátor“, „autokrat“, a podobně). Tuđman se podle nich měl snažit, s cílem vytvořit v Chorvatsku „atmosféru strachu“, o ovládnutí médií, soudů, armády, policie a zpravodajských služeb. „Atmosféra strachu“ měla odradit všechny potenciální názorové oponenty Franja Tuđmana, aby mu jakkoliv vzdorovali, a tím si měl zajistit neomezené vládnutí. Chorvatského prezidenta navíc obviňovali, že se snažil zesměšňovat, znevažovat a rozvracet politickou opozici. Vadilo jim porušování lidských práv, svobod a demokratických principů v Chorvatsku. Dá se říci, že „Feral Tribune“ společně s Chorvatským helsinským výborem a Institutem Otevřená společnost patřil k největším domácím propagátorům demokracie a vlády práva. S podstatou Tuđmanova režimu jsou spojeny také ideologické základy, na nichž ho vybudoval. „Feral Tribune“ si všímal, že si Tuđman vzal od každé ideologie to, co mu nejvíce vyhovovalo z hlediska jeho vládnutí. Z jedné strany podle nich uspořádal svou stranu a zemi po komunistickém vzoru, z druhé strany se prý choval jako neofašista, následovník španělského generalissima Franca. Po jeho vzoru se snažil o tzv. „všechorvatské smíření“. Nejvíce kontroverzní část „smíření“ měla proběhnout „sloučením kostí“ v památníku Jasenovac. Tuđmanovo fašistické chování se také stávalo častým zdrojem kritiky. „Feralu Tribune“ vadily patrné vazby Tuđmanova režimu k NDH, který chorvatský prezident označil hned v jednom ze svých prvních projevů za „výraz historických tužeb chorvatského národa“. Ty se projevovaly v boření památníků antifašistického boje a přejmenování ulic a veřejných institucí v řadě chorvatských měst po bývalých ustašovcích nebo zavedením chorvatské měny „kuna“, kterou se platilo právě v NDH.

Zatímco Tuđmanovým životopiscům-odpůrcům vadilo, že se spolu tito státníci scházeli za války tak často a měli si spolu domluvit všechny válečné cíle včetně humánního přesídlení národů a rozdělení Bosny a Hercegoviny, komentátoři splitského týdeníku vedle právě těchto faktů navíc kritizovali, že tato vyjednávání znamenala totální diskreditaci Chorvatska v očích mezinárodní veřejnosti a identifikaci agresora s obětí.

Druhým z nich byla otázka válečných zločinů, kterých se dopouštěly chorvatské jednotky v Bosně a Hercegovině a v Chorvatsku při „osvobozování“ území, na nichž byla vyhlášena tzv. „Republika Srbská Krajina“, tedy především při akcích „Blesk“ a „Bouře“. V Bosně a Hercegovině byly spáchány zločiny proti civilnímu obyvatelstvu a jeho majetku, docházelo k znásilňování žen a dívek, byly vytvářeny koncentrační tábory pro muslimské obyvatelstvo. Podobně tomu bylo také v Chorvatsku při „čištění země“ od srbského obyvatelstva. Právě Tuđman, jako vrchní velitel ozbrojených sil, by za tyto zločiny nejspíše stanul před Mezinárodním soudním tribunálem pro bývalou Jugoslávii v nizozemském Haagu, pokud by zůstal naživu.

Zjednodušeně řečeno, zmíněná témata tvořila základ kritiky politické činnosti Franja Tuđmana ze strany „vážné části“ „Feralu Tribune“. Mezi ně by se dala přičíst ještě otázka Tuđmanovy strany HDZ. Také oni, podobně jako životopisci-odpůrci, hledali „Tuđmanovy spojece“, respektive důvody, jejichž pomocí se dostal do čela své strany HDZ a s ní do čela země. Také komentátoři „Feralu Tribune“ si všímali podpory, které se mu dostalo ze strany SKH. Od ní navíc HDZ získala nemalou část členské základny. Splitský týdeník se velmi pozorně věnoval vnitřním problémům v HDZ a způsobu, jakým Tuđman „odstřeloval“ své ideové konkurenty uvnitř strany. Dá se říci, že právě HDZ se „Feral Tribune“ snažil všemožně zdiskreditovat. Vinil ji společně s Tuđmanem ze všeho špatného, co se v Chorvatsku po roce 1990 událo. V podobném duchu navíc „Feral Tribune“, především Viktor Ivančić, vystupoval do přerušení vycházení listu v červnu 2008, když i současnou proevropskou HDZ Iva Sanadera viděl ve stejných barvách jako nacionalistickou HDZ Franja Tuđmana, jen v jiném obleku a stylu.

Vedle politických témat dominovala „vážné části“ „Feralu Tribune“ také osobní témata Franja Tuđmana.

Na rozdíl od životopisců-odpůrců prvního chorvatského prezidenta, kteří této otázce ve svých dílech nepřikládali velkou váhu, bylo specialitou „Feralu Tribune“ pátrání po majetku, který měl během svého prezidentského mandátu nashromáždit Tuđman a jeho rodina. Přitom byl navíc autory těchto článků obviňován, že svou funkci spojil právě s vlastním obohacením. To se ale dodnes věrohodně nepotvrdilo. Jeho majetek byl sice obrovský, primárně měl ale reprezentovat hlavu státu, a skrze ni tak i Chorvatsko samotné, a nikoliv pouze „občana“ Tuđmana. Navíc většina finančních prostředků na Tuđmanových kontech pocházela od „vděčné“ chorvatské emigrace, která ho tak podporovala v uskutečnění jejích dávných snů o nezávislém Chorvatsku, které bude zahrnovat také oblasti mateřské Hercegoviny, respektive částí obývaných Chorvaty, o svobodném návratu do vlasti a o možném ekonomickém podílu na transformaci chorvatské ekonomiky.

Jinou otázkou je majetek, který Tuđman a jeho další rodinní příslušníci měli získat díky zneužití pravomocí během prezidentské funkce hlavy jejich rodiny. „Feral Tribune“ se snažil dokázat, že se několikrát obohatili nelegálním způsobem, například zneužitím restitučních zákonů, sjednáváním státních zakázek třetí straně bez vypsání výběrového řízení a za úplatu, nabýváním nebytových prostor v centru Záhřebu, které byly v majetku státu, vytunelováním nadačního fondu a podobně. Tato praxe se však bohužel neliší od té, která je dodnes přítomna nejen v naší, ale také dalších postkomunistických ekonomikách a nevyhýbá se ani vyspělým demokraciím.

Další kritizovaná témata, která už ale svým obsahem i formou korespondují s kritikou Tuđmanových životopisců-odpůrců, jsou kult Tuđmanovy osobnosti a příklon k teorii diskontinuity politického myšlení Franja Tuđmana.

Právě minulost „dvou Tuđmanů“, tzn. Tuđmana komunisty a Tuđmana chorvatského nacionalisty, vzbuzovala velké zaujetí jednotlivých redaktorů „Feralu Tribune“. Tuto rozporuplnost používali nejčastěji ve formě narážek a jízlivých komentářů ve svých textech. Například Jelena Lovrićová v hodnocení zahraničně-politických spojenců Záhřebu v roce 1993: „Kvůli vytvoření ještě menšího Chorvatska, ale zato nově nezávislého, se Tuđman obrátil na Moskvu a Peking. Pravděpodobně si přitom vzpomněl na svou politickou-komisařskou minulost a úzké

přátelství s Ivanem Gošnjakem.“³⁸⁸ V jiných textech se věnovali přímo některým z kontroverzních témat Tuđmanovy minulosti do roku 1990, jako například jeho plagiátorským metodám vědecké práce. Kritizovali také pokusy o předělání Tuđmanovy minulosti jím samotným a jeho obdivovateli. Na toto téma vystoupili například proti „záhadnému zmizení“ většiny revolučních a komunistických Tuđmanových děl z katalogu Národní a univerzitní knihovny v Záhřebu a dalších knihoven po celém Chorvatsku. Podobně jako v případě satirické části vydávali na pokračování ukázky těchto děl, aby nezmizela z očí veřejnosti a ta si mohla uvědomit, jaký býval její prezident.

Z hlediska časového by bylo možné vybrané texty z pohledu „vážné části“ „Feralu Tribune“ rozdělit na ty, které se vracely do jeho minulosti, tedy do doby, než se stal chorvatským prezidentem. Dále pak na texty od počátku jeho prezidentského mandátu do zahájení válečného konfliktu; válka; poválečná „normalizace“ a období tzv. „tuđmanismu“ (tzn. poslední fáze utužování Tuđmanova vojensko-policejního režimu); Tuđmanova nemoc a smrt³⁸⁹; nástup koaliční vlády Ivici Račana³⁹⁰ a proces tzv. „detuđmanizace“ (během ní docházelo k posuzování skutečného významu Franja Tuđmana, k vykrystalizování společnosti na Tuđmanovy odpůrce a příznivce a k vyrovnávání se s politickým odkazem Tuđmanova režimu, se kterým se musely popasovat další vlády), končící něčím, co by se dalo nazvat „Tuđmanovou rehabilitací“³⁹¹ v duchu zásad „Hebrangova manifestu“ a „Deklarace o válce

³⁸⁸ „Tuđman u magli“, Feral Tribune, č. 418, 29. 6. 1993, str. 5

³⁸⁹ „Feral Tribune“ kritizoval, že chorvatská veřejnost nebyla detailně a pravidelně informována o zdravotním stavu prezidenta Tuđmana. Podle jeho názoru měli občané Chorvatska na takové informace právo. V komentáři jeho smrti si „Feral Tribune“ všiml skutečnosti, že na jeho pohřeb přijeli pouze čtyři státní představitelé zahraničních států a že se při pohřbu snažila ukázat církev, HDZ a opozice, všechny tři jako následovníci Tuđmana.

³⁹⁰ V roce 2001 vyšel článek Heni Ercegové „Strah od vladanja“. V něm se u příležitosti výročí dvou let od smrti Franja Tuđmana ptala, co se v Chorvatsku za ty dva roky změnilo. Došla k závěru, že i dva roky po své smrti je Tuđman stále živý, což je podle ní dáno strachem tehdejšího chorvatského premiéra Ivici Račana z vládnutí a opravdových změn. Ten se také dál z velké části opíral o státní aparát, který pro sebe vybudoval Tuđman, a zároveň se odmítl zcela vzdát také kontroly médií. Franjo Tuđman tak zůstal autoritou a strašákem pro tehdejší Tuđmanovu opozici i po své smrti. „Strah od vladanja“, Feral Tribune, č. 847, 8. 12. 2001, str. 9

³⁹¹ Ve článku „Puna kapa čaće“ Ivici Đikiće a Igora Lasiće z 2. června 2006 si autoři všimají toho, že je Franjo Tuđman v chorvatské společnosti sveden do roviny zakladatele, tvůrce nezávislého

v Chorvatsku“ (Tuđman by se neměl brát jako člověk, který dělá chyby, případně páchá válečné zločiny, ale jako historický velikán, tvůrce státu a vítěz ve válce).

Důležité je také připomenout, že komentáře a články hodnotící v té době aktuální politická témata vycházely ve „Feralu Tribune“ až od 1. června 1993. Do té doby byl „Feral Tribune“ pouze satirický a „vážně publicistické“ texty vydávali jeho tehdejší tvůrci jako jednotlivci v deníku „Slobodna Dalmacija“. To znamená, že pohledy na témata z doby před tímto datem se objevovaly nejen s časovým, a tím zároveň také možným určitým názorovým odstupem v pozdějších komentářích a analytických člancích. Typickým příkladem, který mapoval politickou činnost Franja Tuđmana, je článek Predraga Luciče s názvem „Tuđmanovo desetiletí“, který vyšel vzápětí po smrti chorvatského prezidenta.

Autor v něm popsal a shrnul „posledních deset let života bývalého generála JNA, který se z komunistického odpadlíka stal národním vůdcem“³⁹², a to velmi kritickým pohledem. V něm po jednotlivých rocích jeho politického působení předložil všechny důležité události a kroky, které Tuđman podnikl. Jedná se o velice kvalitní „seznam“ všech Tuđmanových chyb a toho, za co byl „Feralem Tribune“ na

chorvatského státu, historické osobnosti a současně je zamlčována jeho stránka diktátora, lupiče a válečného zločince. „O Tuđmanovi se v chorvatské společnosti mluví už jen v dobrém, a to výhradně při slavnostních příležitostech, když vlají vlajky, hraje se státní hymna a když se vzpomíná na doby vytváření státu. Při něm se mohla plně realizovat moudrost prvního prezidenta, za kterou by si určitě, jak se shodují všechna politická hnutí, zasloužil mít pojmenované nejkrásnější záhřebské náměstí a měla by na něm stát jeho socha. Ovšem při méně slavnostních příležitostech, například při veřejných diskusích o zločinech v Osijeku, Vukovaru, Sisaku nebo při „Bouři“, Tuđmana nikdo nezmiňuje, a tak se vytváří lživý mýtus o historické velikosti a zásluhách nebožtka generála-historika, jehož osobnost a dílo je nutné zbavit srbské a bosňácké krve, velikých privatizačních loupeží, rodinných kriminálních sklonů, radikálního nacionalismu, koketování s fašismem, diktátorských návyků a podobných nepodstatností. (...) Není pochyb o tom, že za pár let, až skončí procesy domácí i v Haagu za válečné zločiny a všechny krádeže budou zapomenuty, Franjo Tuđman zaujme v paměti národa výhradní místo jako ten, kdo se zasloužil o tzv. chorvatskou svobodu, ačkoliv situace ani doposud nebyla příliš jiná. (...) To, že celý demokratický svět o Franjovi Tuđmanovi mluví jako o nikdy nesouzeném válečném zločinci a jako o jednom z plejády balkánských polodiktátorů, nebude překážka pro chorvatskou mýtomanii: mimochodem ani haagská obvinění ani nezpochybnitelná fakta nevedla aktéry chorvatské politiky k tomu, aby se zřekli parlamentní Deklarace o válce v Chorvatsku, která svou lživostí nejpravdivěji svědčí o této zemi a jejích vladařích.“ „Puna kapa ćaće“, Feral Tribune, č. 1080, 2. 6. 2006, str. 8–9

³⁹² „Tuđmanovo desetljeće“, Feral Tribune, 13. 12. 1999, str. 5

jeho stránkách kritizován, a velice dobře je z něj patrný pohled tohoto listu na Tuđmana. Pozitivní hodnocení v něm nalézt nelze. Zároveň je napsán stylem typickým pro řadu textů ve „vážné části“, které se zabývaly popisem chronologického vývoje. Je psán vytříbeným stylem s řadou ironických poznámek, slovních hříček a jiných zajímavých obrátů. Je ovšem nutno podotknout, že od čtenáře, který pochází z prostředí mimo Chorvatsko, vyžaduje orientace v textu velmi dobré znalosti jednotlivých událostí a termínů zažitých v chorvatské publicistice devadesátých let dvacátého století.

V zásadě platilo, že se redakční pohled na Tuđmana v průběhu devadesátých let minulého století tematicky příliš neměnil. Chorvatský prezident byl vytrvale tvrdě kritizován. Postupně se měnila jen intenzita použití ostrých výrazů v rovině stylistické. To bylo podle mého názoru způsobeno absolutním sebeznevážením Franja Tuđmana v očích redaktorů „Feralu Tribune“ v průběhu jeho vládnutí. K němu docházelo postupně s jednotlivými opatřeními chorvatského vládcce proti tomuto splitskému týdeníku.

Ze všeho nejvíce novináře „Feralu Tribune“ pobouřilo zjištění, že byli po celou dobu odposloucháváni, a to nejen v redakci (tam se odposlouchávací zařízení dostala při fingovaném vloupání), ale také v soukromí, prostřednictvím sledování a odposlechů telefonických hovorů. Z lidského hlediska je proto na základě celé řady nejen těchto událostí zcela pochopitelná ztráta veškeré úcty k Tuđmanovi, který podle všeho stál v pozadí těchto akcí. Přesto se redaktoři „Feralu Tribune“ nikdy neuchýlili k primitivní vulgaritě, ale drželi své osobní emoce pod kontrolou a svou ironičností a inteligentním humorem dokázali vyjádřit mnohem více, než by druhý vyjádřil řadou bezobsažných sprostých slov a nadávek.

Důkazem je například Ivančićův komentář, který jasně vyjadřuje, co si myslí o postavě Franja Tuđmana a jeho významu. Text vznikl v souvislosti s debatami v roce 2006, zda by měl mít první chorvatský prezident v Záhřebu pomník a popřípadě kde. Nejkontroverznější návrh zněl, že by se mělo přejmenovat slavné náměstí sv. Marka v Záhřebu na náměstí Franja Tuđmana a měla by na něm vyrůst jeho socha v nadživotní velikosti. „Tuđman byl směšný balkánský diktátor (hoden maximálně toho, aby se po něm pojmenovala nějaká masna anebo prodejna náhradních dílů pro traktory), pro Ankicu Tuđmanovou byl ale z druhé strany nebožtík božstvem, které sešlo z nebes a třikrát ji zanechalo v požehnaném stavu (tak

se po něm vedle příslušné sochy v nadlidské velikosti může pojmenovat pouze náměstí svatého Marka), zatímco pro většinu chorvatských novinářů – rozumného, realistického a pragmatického světa – měl nebožtík své horší i lepší stránky, ale přesto do prdele práce „vytvořil stát“ a „byl prvním prezidentem“ tohoto slavného celku (kteří řeknou, že si zaslouží památník i náměstí v hlavním městě, protože to je přece „kulturní a civilizační povinnost“, ale ne v místě současného náměstí sv. Marka.). Kdyby býval žil o něco déle, určitě by skončil v Haagu a tyto diskuse, kde bude stát jeho památník, by byly zcela bezpředmětné.³⁹³

Jedná se o ukázkový příklad, jakým způsobem probíhala na stránkách „vážné části“ „Feralu Tribune“ kritika Franja Tuđmana. Zároveň je z tohoto článku patrné současné rozštěpení chorvatské společnosti na ty, kteří bez výhrady Tuđmana kritizují, obhajují, anebo ho vidí jako chybuujícího člověka, který ale vytvořil nezávislý chorvatský stát, navíc osvobozený od Srbů, a tak si zaslouží patřičné ocenění, úctu a jeho zločiny mají být zapomenuty.

5. TEMATICKÉ ROZDĚLENÍ SATIRICKÝCH TEXTŮ, TITULNÍCH STRAN A „VÁŽNĚ PUBLICISTICKÝCH“ TEXTŮ

V následující kapitole jsem tematicky rozdělil a charakterizoval vybrané ukázky nejvíce zastoupených textů v satirické a „vážné části“ „Feralu Tribune“ pro dokreslení předchozího textu. Je z nich patrný styl a forma, s jakou k hodnocení Franja Tuđmana přistupovali novináři splitského týdeníku. Jednotlivá témata jsem navíc rozdělil podle toho, do které části spadají. Ne všechna témata jsou přítom vypovídající měrou zastoupena v obou částech „Feralu Tribune“. Proto jsem se rozhodl je v posledních třech tematických celcích (Tuđmanovy zásluhy; Tuđman sportovec; Vtipy o Tuđmanovi) uvést jen pro satirickou část.

³⁹³ „Titloizam“, Feral Tribune, č. 1093, 1. 9. 2006, str. 11

5.1 TUĐMAN A MILOŠEVIĆ – „DVA VÁLEČNÍ PŘÁTELÉ, SNY O ROZDĚLENÍ BOSNY A HERCEGOVINY

5.1.1 Satira

Životopisci-odpůrci, především Denis Kuljiš a Marinko Čulić, kritizovali Tuđmana za jeho vyjednávání s Miloševićem. Vadilo jim především to, že spolu tito státníci byli v častém kontaktu, vídali se na válečné poměry nadstandardně často a spojovala je přímá telefonní linka. Z toho pramení jejich přesvědčení, že byli domluveni na válečných cílech a vzájemné podpoře. Oba prezidenty navíc vinili z plánů na rozdělení Bosny a Hercegoviny mezi státy, které vedli, z „humánního přesídlení národů“ a všímali si srovnávání mentálních a politických vlastností obou politiků a s nimi také států, jimž stáli v čele.

Nejinak tomu bylo také v případě satiriků „Feralu Tribune“. Ti ve svých textech ironicky a humorně rozpracovávali a zobrazovali právě tato témata. Využívali navíc grafické a obrazové možnosti titulních³⁹⁴ a posledních stránek, na

³⁹⁴ První titulní stránka s Tuđmanem vyšla v čísle 418 z 29. června 1993. Je na ní vyobrazen na ženevském letišti v doprovodu svého nejčastějšího partnera na titulních stránkách „Feralu Tribune“ Slobodana Miloševiče a lorda Owena, který oběma nad hlavami drží deštník pod titulkem „Přidělení Bosny – exkluzivní stenogram ženevských jednání, Tuđman a Milošević si zachránili hlavy!“ – obr. 1. Tuđman s Miloševićem spolu na titulních stránkách vystupují v různých převlecích a postavách. Například jako Laurel a Hardy („Gradić Dayton“, Feral Tribune, č. 529, 6. 11. 1995, str. 1) – obr. 30, basketbalisté, kteří se perou na zemi o míč, s titulkem „At' zvítězí lepší“ („Neka bolji pobjedi“, Feral Tribune, č. 510, 26. 6. 1995, str. 1) – obr. 24, jako mimozemšťané, kteří „Spadli z Marsu!“ („Pali s Marsa!“, Feral Tribune, č. 569, 13. 8. 1996, str. 1) – obr. 48. Oba se také připravovali na titulní stránce „Feralu Tribune“ na souzení v Haagu – „Kupředu, černobílí – Haaški građanski“ (Zároveň se jedná o paralelu na další oblíbené téma satiry „Feralu Tribune“ vůči Tuđmanovi, kterou je fotbal a jeho působení ve funkci předsedy Partizanu Bělehrad a zároveň člověka, který zařídil přejmenování fotbalového klubu Dinamo na Croatia. Přitom se spekulovalo i o tom, že by tento klub mohl převzít název HAAŠK Građanski, což je akademický fotbalový klub s tradicí od roku 1903, který byl v letech 1945–1990 zakázán.), na které stojí ve vězeňských uniformách („Naprijed crno-beli! HAAŠKI Građanski“, Feral Tribune, 2. 8. 1998, str. 1.) – obr. 187. Po smrti Tuđmana vychází titulní stránka s oběma muži dohromady už jen dvakrát – poprvé, když byl zatčen Slobodan Milošević, na které se mu Tuđman posmívá, že je „Lepší být v hrobě než otrokem“ („Bolje grob nego rob“, Feral Tribune, č. 825, 7. 7. 2001, str. 1) – obr. 109, a podruhé, když se spolu znovu sešli jako dva andělíci, kteří se vznášejí v oblacích, poté, co zemřel i Slobodan Milošević („Oba su pala“, Feral Tribune, č. 1069, 17. 3. 2006, str. 1).

kterých tato dvojice vystupovala velmi často, zejména ve válečném období. Byli rovněž zachyceni na bezpochyby nejznámější titulní stránce „Feralu Tribune“, která vyšla 28. prosince 1993.

Na ní jsou oba státníci zobrazeni v postelové scéně jako partnerská dvojice v něžném objetí, s úsměvem na rtech, zřejmě po velmi příjemném a věcném rozhovoru a v očekávání, co příjemného jim ještě „dnešní noc“ přinese. Právě láska a erotika jsou přitom častým motivem těchto titulních stránek. Obrázek je doplněn titulkem „Jesmo li se za to borili?“ („To jsme bojovali kvůli tomuhle?“) – viz. obr. 6. Touto fotomontáží byl doslova „ztělesněn“ vřelý vztah Franja Tuđmana a Slobodana Miloševića. Navíc se v ní zrcadlí ve své podstatě vše, co jim bylo pro jejich „vztah“ vytýkáno jejich životopisci-odpůrci a „Feralem Tribune“. Na válečné poměry se způsobem prezentace obou, podle názoru Tuđmanových odpůrců „naoko“ znepřátelených stran, ale oficiálně protivníků, jednalo o velmi netypické a provokativní vyobrazení. Není proto divu, že tato titulní stránka se hned druhý den po zveřejnění dostala do zpravodajství mnoha médií po celém světě (SRN, USA, Spojené království, Francie, ...) a zajistila „Feralu Tribune“ mezinárodní publicitu. Lze ji rovněž považovat za typický příklad formy výzvy a sdělení „Feralu Tribune“ nejen svým čtenářům, ale zároveň také chorvatské a mezinárodní veřejnosti, jehož obsah je z ní velmi dobře patrný.

Dalším příkladem výzvy s motivem Tuđmana s Miloševićem a jejich vzájemným vztahem je titulní stránka, na které jsou oba vyobrazeni jako

Na posledních stránkách se spolu objevili pětkrát, z toho jednou pouze nepřimo. Jejich tematika je v duchu jejich vzájemného přátelství a setkávání, tendence přisuzovat jim pozice prezidentů tzv. „banánových republik“ a problémů okolo obnovení a dostavby dálnice mezi Záhřebem a Bělehradem. Přimo společně poprvé vystoupili na poslední stránce v čísle 473 z 10. října 1994 pod titulkem „Chorvatsko v obležení – Probouzí se Východ a Západ!“ – obr. 126, na obrázku Tuđman obklíčen lordem Owenem a Slobodanem Miloševićem. Podruhé v čísle 491 z 13. února 1995, kdy jsou jako reklama na dětský fond UNICEF na obrázku ještě s Izetbegovićem jako malé děti v pokojíčku s varováním „Nenechávejte děti samotné za zavřenými dveřmi“ – obr. 129. Potřetí 27. února 1995: „Kde se odehraje další vrcholné setkání?“ v čísle 493 z 27. 2. 1995 – obr. 130, kdy se Milošević s Tuđmanem a Izetbegovićem koukají na vrchol palmy. Počtvrté v Titově mercedesu s otevřenou střechou, ve kterém jedou vedle sebe s titulkem „Kudy vede dálnice Záhřeb–Bělehrad, Kdo se bije, ten se veze!“ z čísla 555 z 6. května 1996 – obr. 146. Nepřimo ve srovnání obou politiků na poslední stránce, na které je vyobrazena gorila s nápisem „Srbové svému opičákovi už postavili pomník, kdy ho postavíme my našemu?“ z čísla 567 z 29. července 1996 – obr. 151.

homosexuálové v tradičních oblečcích z latexu a kůže. Vzkaz čtenáři, ale také oběma politikům „Make love, not war!“ (viz. obr. 49) je patrný nejen z tohoto titulku, ale také z obrazového vyjádření. Navíc byla pro „Feral Tribune“ podobná protiválečná hesla a výzvy dalším častým motivem jeho titulních a posledních stránek.

Charakteristická je také poslední stránka z čísla 491 ze 13. února 1995. Tato parodie reklamy na dětský fond UNICEF, na které jako ve svém pokojíčku hrající si děti vystupují Tuđman, Milošević a Izetbegović s varováním „Nenechávejte děti samotné za zavřenými dveřmi“, ukazovala na potenciální nebezpečí, které pro válečné strany způsobovaly tajná jednání a dohody těchto státníků, a zároveň byla prosbou mezinárodnímu společenství o „bdělost a asistenci“ při podobných prezidentských setkáních.

„Feral Tribune“ měl navíc ve zvyku vyobrazovat oba státníky jako prezidenty tzv. „banánových republik“. Především Tuđman díky své posedlosti generálskými uniformami a co největšími ceremoniálními poctami podle tohoto týdeníku splňoval všechna kritéria být autoritativním prezidentem podle latinskoamerického vzoru. V tom ho utvrzoval také jeho způsob vládnutí, značné ekonomické rozdíly ve struktuře obyvatelstva a válečný projev.

V satirických textech byla tato dvojice nejčastěji parodována prostřednictvím fiktivních stenogramů jejich rozhovorů, zpravidla o rozdělení Bosny a Hercegoviny, výměně okupovaných území a ohledně problematiky Srbů v Chorvatsku.

Z hlediska formy se „Feral Tribune“ pokoušel v jednotlivých satirických textech na toto téma zrekonstruovat, na čem se spolu Tuđman s Miloševićem mohli dohodnout v Karađorđevu a během jejich dalších konverzací. O něco podobného se pokusil také Denis Kuljiš v knize „Dva pamflety proti Tuđmanovi“.

Tato jednání probíhají buď telefonicky, anebo v přítomnosti dalších osob (nejčastěji Aliji Izetbegoviće, Radovana Karađžiće, Mateho Bobana, lorda Owena, ale také Billa Clintona a Borise Jelcina).³⁹⁵

³⁹⁵ První jednání vyšlo pod titulkem „Malí létající Izetbegovićové“, který přinesl stenogram historických jednání chorvatské, srbské a muslimské delegace v Ženevě. Rozhovor probíhal ve stylu: „Tuđman: Heleďte, já a tady kolega Milošević jsme už v Karađorđevu rozdělili Británii... Milošević: To kvůli souboji Angličanů a Skotů ve střední Anglii... Tuđman: Ne, ne, to je kvůli tomu, že jste nechtěli Velkou Británii.“ Klasická je hra se slovy, přenášení situace v bývalé Jugoslávii na nějakou jinou zemi, parodování myšlenek na vytvoření „Velkého Chorvatska“, respektive „Velkého Srbska“.

Vedle již zmíněné obsahové a tematické části jsou charakteristické tím, že v nich „Feral Tribune“ zachovával a zesměšňoval způsob jejich vyjadřování, použití slov a jazyků. Tuđman zásadně mluvil chorvatsky a nepoužíval internacionalismy a srbismy, Milošević se v žádné větě neobešel bez typicky srbského citoslovce „bre“ a nějakého toho vulgarismu a v Izetbegovićově mluvě se to jen hemžilo turcismy a slovy spojenými s islámem. Kvůli tomu je ale bohužel prakticky nemožné přeložit tyto i po jazykové stránce velice zajímavé dialogy do češtiny.

Typická byla zároveň snaha ukázat Chorvatům, že se jednání Miloševiće a Tuđmana od sebe prakticky nelišila a že neplatilo tradiční chorvatské propagandistické rozdělení na „Srby-agresory“ a „Chorvaty-oběti“.

Potom se oba politici hádali, kdo se první ujme slova, což je jasný odkaz na chorvatsko-srbské spory, kdo si vlastně začal. V rozhovoru se dotkli také původu národů, jenž musí být, jak je tomu na Balkáně zvykem, co nejstarší a nejexkluzivnější. Tuđman přitom v textu prosazoval svou vizi Chorvatů ne jako Slovanů, ale Íránců, Milošević zase Srby prohlašoval za nejstarší národ Evropy, který na pohoří Romanija lovil dinosaury. Když se dostali k samotnému dělení Bosny a Hercegoviny, představy Tuđmana s Miloševićem, kteří si ji chtěli rozdělit jen mezi sebe, naboural Izetbegović, který požadoval „jednu Bosnu, a to tu, která má znak bývalé SR Bosna a Hercegovina“. „Mali, letěcí Izetbegovićí“, Feral Tribune, č. 418, 29. 6. 1993, str. 4–5

Následovaly další fiktivní rozhovory obou hrdinů na podobná témata („Srbové podstoupili Chorvatům tři muslimské opštiny pod podmínkou, že je Chorvaté postoupí Muslimům“ („Srbi ustupili Hrvatima tri muslimanske općine pod uvjetom da ih Hrvati ustupe Muslimanima!!!“, Feral Tribune, č. 432, 28. 12. 1994, str. 4–5); „Jak byl prolit nevinný džus, Rozseknutí Chorvatska v Karađorđevu 1991“ („Kako je prolijeven nevini juice, Sjeća Hrvatske u Karađorđevu 1991.“, Feral Tribune, č. 465, 16. 8. 1994, str. 4–5); fotografické stenogramy ze závěrečného jednání Tuđman–Milošević–Izetbegović na Ženevském jezeře „Idiot má vodu po kolena a chytrý člověk až nad hlavu“ („Budali je voda do koljena a pametnom čovjeku na vrh glave!“, Feral Tribune, č. 481, 5. 12. 1994, str. 6–7); k dalšímu dělení se sešli v článku „Jašta, Jašta!“ („Jašta, Jašta!“, Feral Tribune, č. 518, 21. 8. 1995, str. 4–5), ve kterém parodují Jaltu, západní mocnosti a rozdělení Bosny a Hercegoviny (Parodii na dělení Bosny mezi Miloševiće a Tuđmana obsahuje také článek o pokračování mezinárodní konference o bývalé Americe – rozdělení Ameriky na Severní a Jižní, kdy si je mezi sebe dělí právě tyto dvě postavy. „Podjela Amerike na Sjevernu i Južnu“, Feral Tribune, č. 522, 18. 9. 1995, str. 2) v poměru 49 % : 51 %, a také parodie na jednání v texaském Daytonu, kdy jsou všichni tři „mírotvorci“ zobrazeni jako indiáni, vůdci balkánských kmenů „Hliněný holub“ (Izetbegović), „Rudý dikobraz“ (Milošević) a „Opsaný Wampum“ (Tuđman) v pevnosti Fort Dayton (“Jebeš lulu koja nema mira“, Feral Tribune, č. 529, 6. 11. 1995, str. 4–5).

Ukázkovým příkladem fiktivního rozhovoru obou státníků je text „Milošević, je li, bre, Franc – trebaju li ti još oni Srbi?“. V něm se „Feralu Tribune“ do rukou dostaly fiktivní stenogramy telefonické dohody mezi Tuđmanem a Miloševićem z července roku 1995 o přesídlení Srbů z Krajiny. Dále pak z tohoto satirického textu vychází silná kritika dohod mezi srbským a chorvatským prezidentem, a to především v kontextu obvinění Tuđmanových životopisců-odpůrců (Kuljiš, Čulić), kteří se domnívají, že oba politici potřebovali válku, vzájemně ji koordinovali, s jediným cílem, kterým mělo být jejich udržení u moci. Také válečné „osvoboditelské“ operace „Blesk“ a „Bouře“ vypukly podle Tuđmanových kritiků až příliš nápadně v době před parlamentními volbami v roce 1995, ve kterých se do té doby nedávalo HDZ mnoho šancí kvůli stylu a výsledkům její vlády.

Vedle toho jsou v tomto textu patrné znaky narážek na Tuđmanův narcismus a pocity své vlastní historické důležitosti a velikosti. Tuđmanovi kritici byli přesvědčeni, že s chorvatským prezidentem je snazší se domluvit, pokud mu jeho potenciální partner při vyjednávání bude pochlebovat.

Tento fiktivní rozhovor začíná telefonátem Miloševiče Tuđmanovi. V něm se volaného ptá, zda ještě potřebuje ty Srby, co jsou v Chorvatsku. Tuđman nejdřív odpovídá, že potřebuje, že se bez nich neobejde, protože by „celé Chorvatsko žilo v míru, bylo by svobodné, veselé, šťastné, suverénní, teritoriálně jednotné a za tři měsíce budu mít opozici v ulicích, protože jsou lidi já nevím co, třeba hladový...“ Milošević ho nakonec přesvědčil, že mu to přinese spíše výhody než nevýhody. „Milošević: S Tebou je to fakt těžký! Podívej se: Všechno zařídíme, domluvíme se. Udělej něco jako, nějakou akci, rozumíš, velkou akci osvobození té tvojí, jak vy tomu říkáte... vlasti. Vyraz s velkou armádou. Já osobně zorganizuju, že se to odtamtud evakuuje, rozumíš, úplně jako uprchlíci, nikdo nic nepozná, kolony nešťastníků utíkají před ustašovským kamenem... Oni přijdou ke mně a ty budeš národní hrdina, osvoboditel, rozumíš, historie tě bude oslavovat! „Po tisíce letech Franjo Tuđman koncem dvacátého století vybudoval moderní chorvatský stát na celém svém území“ Tak co? A ještě bez Srbů! Budeš bůh, člověče!“ Domluvili se na všech detailech. Tuđman nakonec souhlasil i s tím, že mu to sice pokazí turistickou sezonu, ale „lepší hromada Srbů v pohybu než Čechů“. Milošević Tuđmana uklidnil: „Poslouchej mě pořádně! Kdy jsem tě podvedl? Kdykoliv jsi mě poslechnul, nikdy jsi nelitoval. Vzpomínáš na Karađorđevo? Přijel jsem tam s ideou, že... Tuđman:

Nemluv o Karađorđevu po telefonu... možná nás odposlouchávají Amíci.“ Milošević mu dokonce navrhl jméno akce „Vlak svobody“ jako skvělého předvolebního tahu, že lepší kampaň než vlající vlajku nad Kninem si Tuđman nemůže ani ve snu představit.³⁹⁶

Tuđmanovi kritici včetně „Feralu Tribune“ kritizovali nejen „politickou podporu“ obou státníků, ale také vzájemnou pomoc, ekonomickou a vojenskou, kterou si oba politici poskytovali během války především v době, kdy byly na SRJ uvaleny ekonomické sankce. Satirický text na toto téma vyšel například před historicky prvním fotbalovým utkáním mezi reprezentací Chorvatska a SRJ. „Feral Tribune“ v něm psal o dvou hlavních hvězdách dřívější reprezentace Jugoslávie – Tuđmanovi a Miloševićovi. Popisuje je „jako nerozlučnou dvojici, která se za války mohla vidět, kdy chtěla, jeden druhému pomáhal. Například když Milošević potřeboval naftu, dostal ji od Tuđmana, kolik chtěl, a když on sám zůstal v Bosně a Hercegovině bez munice, poslal mu Milošević kontingent granátů.“³⁹⁷

„Feral Tribune“ byl navíc velmi hlasitým kritikem možné výměny území, na které se měli Tuđman s Miloševićem domluvit v rámci vzájemných „mírových rozhovorů“. Klasický satirický text na toto téma pojednává o výměně území, a to velmi zvláštním způsobem – podle „kurzovního lístku“. V něm ale jako „směnné kurzy“ nefigurují čísla, ale jednotlivé oblasti v Chorvatsku. Ty lze „směnit“ za jiné oblasti, které se v té době nacházely pod kontrolou krajinských Srbů. Namátkou z tohoto „kurzovního lístku“ vybírám příklad: „Vukovar, nákup – , střed Zrinska gora, prodej Glina, Kostajnica; Hum – nákup Vitaljina, Mikulići, střed Prevlaka, prodej“.³⁹⁸ „Feral Tribune“ navíc oba podezíral z toho, že spolu vedle území (nejznámějším případem se staly dohody o výměně Prevlaky za území v týlu Dubrovniku) obchodovali také s lidskými životy.

Mírovým jednáním Tuđmana s Miloševićem se „Feral Tribune“ vysmíval protestním dopisem, který poslal komisi zodpovědné za udělení Nobelovy ceny míru pro rok 1994, ve kterém se ohrazoval proti tomu, že ji získali Jásir Arafat, Šimon Peres a Jicchak Rabin, a ne právě Milošević s Tuđmanem.³⁹⁹ Tímto výstižným

³⁹⁶ „Milošević, je li, bre, Franc – trebaju li ti još oni Srbi?“, Feral Tribune, č. 623, 25. 8. 1997, str. 4–5

³⁹⁷ „Neka izgubi gori“, The Original Feral Tribune, č. 705, 22. 3. 1999, str. 4–5

³⁹⁸ „Oko za oko, zemlja za zemlju – Razmjena teritorija“, Feral Tribune, č. 419, 13. 7. 1993, str. 5

³⁹⁹ „Tuđman i Milošević namagarčeni u Oslu!“, Feral Tribune, č. 474, 17. 10. 1994, str. 9

srovnáním se „Feral Tribune“ jasně vyjádřil, co si o jejich mírových iniciativách myslel. Považoval je za především strůjce války, a tím tyto jejich mírové aktivity přinejmenším za pokrytecké. Navíc si všímal určitých podobností v jednání a dohodách politiků při řešení blízkovýchodních krizí.

Ne vždy měly satirické texty o obou státnících formu fiktivních stenogramů. Vyskytly se také fiktivní dopisy. Vybral jsem jeden z nich, který se sice přímo netýká rozhovorů mezi Tuđmanem a Miloševićem, ale mezi chorvatským prezidentem a krajinskými Srby. Text je zajímavý především ostrými slovy, kterými je Tuđman v textu označován. Kupříkladu „odnárodněná svině“, „z kurvysyn“ a „zrádce“. Vedle nich se tento článek snažil ukázat na mizivé rozdíly mezi agresorem a obětí, tedy Srbskem a Chorvatskem.⁴⁰⁰

Podobných rozdílů, v tomto případě mezi charakterovými a politickými vlastnostmi Tuđmana a Miloševiče, si všímal také text „Malá politická příručka – jak rozlišovat Tuđmana od Miloševiče a opačně“.⁴⁰¹ V něm se „Feral Tribune“ snažil

⁴⁰⁰ Jednalo se o dopis chorvatských vlastenců z Kninu s výzvou lidu, aby svrhl prezidenta. „Výzva bratrům a sestrám, že prezident uprostřed Záhřebu jedná na ruské ambasádě se samozvaným vůdcem agresorského parastátu, ačkoliv ještě včera mluvil o tom, jak s těmi, co vypalovali naše kostely a vesnice, nebude jednat, dokud neuznají naši legální vládu a suverenitu na celém našem státoprávním území. Přitom si nevzpomínáme, že agresor uznal náš stát a našeho prezidenta. Ale proto právě v těchto dnech, uprostřed Záhřebu, ten z kurvysyn a zrádce vlastního národa uznává agresora jako rovnoprávněho partnera. Koho se ta odnárodněná svině ptala? Kdo ji k něčemu takovému zplnomocnil? Lid určitě ne! Bratři a sestry! Spoluobčané! Svrhněme prezidenta, který nás kvůli svým chorým ambicím tlačí do nového bratrství a jednoty se svými pány, a ještě do včera s našimi viníky! Jen ať si podává ruce, popíjí, chlastá a šklebí do kamer, s kým chce. Jeho lid ho bude soudit! V Kninu 21. III. 1994.“ Feral Tribune, č. 444, 21. 3. 1994, str. 2, viz. obr. 192.

⁴⁰¹ „Slobodan Milošević svou vládu založil na necitlivém manipulování lidem; dr. Franjo Tuđman na ctění svobodné vůle lidu být necitlivě manipulován. (...) Slobodan Milošević má ve svém kabinetu svůj obraz, dr. Franjo Tuđman zrcadlo. (...) Slobodan Milošević začne zuřit, když ho nazývají tyranem, protože ví, že by se to mohlo považovat za pravdu; dr. Franjo Tuđman na obvinění, že je tyran, ležérně mávne rukou, protože má plnou důvěru ve svůj lid, který by nikdy nezvolil tyrana za diktátora. (...) Slobodan Milošević se odjakživa bránil myšlenkou jednotné Bosny; dr. Franjo Tuđman se zasazoval o jakoukoliv jednotu v Bosně i o jednotné rozdělení Bosny. (...) Slobodan Milošević je člověk, který rád veřejně lže; dr. Franjo Tuđman je člověk, který nerad veřejně lže, ale není nic, co by neudělal pro blaho chorvatského národa. (...) Slobodan Milošević přímo podporuje etnické čišťení; dr. Franjo Tuđman je zběsilý odpůrce etnického čišťení, které považuje za zločin, a prosazuje spíše ideu humánního přesídlení. (...) Slobodan Milošević zůstává u moci díky permanetnímu vyvolávání

dokázat, že se od sebe oba politici prakticky nelišili a že si byli podobní „jako vejce vejci“.

5.1.2 „Vážná část“

Novináři „Feralu Tribune“ Tuđmana považovali jako od SKH vyvoleného partnera Slobodana Miloševiče. Navíc si byli velmi dobře vědomi Tuđmanových děl a vystoupení, ve kterých se od šedesátých let stále více a hlouběji zabýval otázkou Bosny a Hercegoviny a jejího možného rozdělení. Dále pak skutečnosti, že chorvatský prezident neměl usilovat o obnovení hranic NDH, ale o Chorvatsko v hranicích Chorvatské bánoviny. Byli seznámeni s Tuđmanovou tezí, že by se na rozdělení Bosny a Hercegoviny měly podílet dva nejmocnější jugoslávské národy, tzn. Srbové a Chorvaté. A právě Tuđman se měl považovat za toho, kdo se svým srbským protějškem uzavře historickou dohodu mezi těmito dvěma národy.

Redaktoři „Feralu Tribune“ si těchto faktů byli velice dobře vědomi, a proto je v zásadě v jejich textech ve „vážné části“ ani příliš nepřekvapilo, že docházelo k častým jednáním mezi chorvatským a srbským prezidentem před válečným konfliktem v Chorvatsku a Bosně a Hercegovině i během něj.

Kritika Tuđmanovy politiky v Bosně a Hercegovině ze strany „Feralu Tribune“ se odvíjela v duchu přesvědčení, že právě jeho politika v sousedním státě dala vzniknout problémům v Chorvatsku. Tato jejich teze se v různých podobách vyskytovala prakticky v každém komentáři do konce roku 1995.

Tuđmana obviňovali, že jeho hlavním cílem, mimo vznik nezávislého chorvatského státu, mělo být rozšíření chorvatského území o rozsáhlé oblasti v Bosně a Hercegovině. Pro uskutečnění tohoto cíle měl podle „Feralu Tribune“ obětovat chorvatská města jako například Vukovar, Osijek, Vinkovce a Dubrovnik, kterým záměrně neměl poskytnout vojenskou obranu.

Dále pak Tuđmana kritizovali za založení parastátu v Bosně a Hercegovině. Prvotním projektem byla tzv. „Chorvatská bánovina v Bosně a Hercegovině“. Iniciativní skupina, která měla projednat její vznik se sešla 19. až 20. června 1991.

a vedení války; dr. Franjo Tuđman díky stálému boji o mír, o který se zasazuje všemi dostupnými prostředky, rovněž použitím ozbrojené síly. (...) Závěr je, že jsou si podobni jako vejce vejci.“ „Mali politički priručnik – Kako razlikovati Tuđmana od Miloševića i obratno“, Feral Tribune, č. 424, 21. 9. 1993, str. 7

K vyhlášení tzv. „Chorvatského společenství Herceg-Bosna“ došlo 18. listopadu 1991. Kritice „Feralu Tribune“ neušla ani skutečnost, že se tak stalo dva měsíce před založením Republiky srbské v Bosně a Hercegovině. Vznik tohoto útvaru komentoval Predrag Lucić slovy: „Zatímco si Mate Boban a Dario Kordić připíjeli s Tuđmanem, Mile Dedaković Jastreba⁴⁰² a ostatní obránci Vukovaru se dočkali zatčení uprostřed Záhřebu, ponižování, bití a obviňování.“⁴⁰³

O dohodách mezi Tuđmanem a Miloševićem redaktoři „Feralu Tribune“ psali jako o „hře, ve které byly prohrány stovky tisíc životů a miliony lidských osudů“⁴⁰⁴.

Mírová jednání se Slobodanem Miloševićem v Ženevě komentovali často podobně ironickými slovy: „Koncem roku vyrazil Tuđman do Ženevy, aby se svými herceg-bosenskými důvěrníky a srbskými geostrategickými experty v čele se Slobodanem Miloševićem v srdečné atmosféře a s velkým množstvím fixů trávil zábavné chvíle nad mapou Bosny a Hercegoviny.“⁴⁰⁵

Tuđmana komentátoři „Feralu Tribune“ ve svých článcích obviňovali z toho, že právě domluvami se srbským prezidentem a vojenskými kroky v Bosně a Hercegovině docházelo k přeměně Chorvatska z „oběti“ v „agresora“. Vinou toho mělo Chorvatsko ztrácet veškerý mezinárodní kredit a dosavadní zahraničněpolitické

⁴⁰² Mile Dedaković Jastreba, od 27. srpna 1991 do října 1991 legendární velitel obrany Vukovaru. Dokázal spolu s ostatními obránci tři měsíce odolávat útokům bývalé JNA a různých srbských paravojenských formací, ačkoliv byli proti nim v malém počtu a slabě technicky vybaveni. Brzy po kapitulaci Vukovaru (18. listopadu 1991) byl zatčen a obviněn z velezrady. Byl sedm dní mučen ve vazební věznici Vojenské policie na Laščanské cestě bez práva na právní pomoc. V té době se Franjo Tuđman obrátil k veřejnosti s projevem, v němž Jastreba obvinil z pokusu o státní převrat a nazval ho agentem KOS. Souběžně vydalo ministerstvo obrany Republiky Chorvatsko zprávu, že Mile Dedaković byl předveden k výslechu kvůli „svévolnému opuštění bojiště a odmítnutí poskytovat zprávy Hlavnímu stožáru ozbrojených sil“.

Po opuštění vazby na něm soudní znalec v oblasti lékařství shledal těžká poranění, „vzniklá působením plochého, tupého a tvrdého předmětu“. Postupně se obžaloby měnily. Nejdříve byl obviněn z terorismu, poté ze zneužití pravomoci a nakonec proti němu bylo vzneseno obvinění ze zpronevěry finančních prostředků určených obraně Vukovaru v hodnotě 300 tisíc německých marek.

Koncem roku 1991 byl všech obvinění zproštěn. Podle <http://www.vjesnik.hr/html/2003/04/10/Clanak.asp?r=crn&c=4>, 15. 6. 2008

⁴⁰³ „Tuđmanovo desetljetje“, str. 6

⁴⁰⁴ „Tuđmanovo desetljetje“, str. 6

⁴⁰⁵ „Tuđmanovo desetljetje“, str. 7

spojence. Lucić Tuđmanovu politiku v Bosně a Hercegovině se všemi svými důsledky okomentoval těmito slovy: „V této válce (v Bosně a Hercegovině, pozn. I. V.) zemřelo nakonec více chorvatských vojáků než při obraně Chorvatska a přeměna z „obětí“ v „agresora“ byla brutální a zahrnovala masová vraždění, zločiny proti civilistům, koncentrační tábory a nemilosrdné etnické čištění.“⁴⁰⁶

Za ukázkový jsem vybral komentář Jeleny Lovrićové „Tuđman v mlze“, ve kterém se vracela k dohodě obou státníků v Ženevě z června 1993. Svůj text uvodila: „Léta Páně 1993 Franjo Tuđman a Slobodan Milošević dokončili dělení Bosny a Hercegoviny.“⁴⁰⁷ Tuđmana v něm autorka obvinila, že se místo obrany vlastní země pouštěl do dělení sousedního státu, a že tím Chorvatsko definitivně ztratilo své mezinárodní postavení, začalo obracet zády k Německu, „Západu“ a ES a otevírat se Rusku.

V jiném svém článku „Okamžik pravdy“ autorka kritizovala „obchody“ Tuđmana s Miloševićem. Jejich předmětem měla být výměna území Prevlaky za oblast v týlu Dubrovníku, ale také vzájemná pomoc mezi Chorvaty a Srby v Bosně a Hercegovině. Obě tato fakta vedla podle Lovrićové k naprosté kompromitaci Chorvatska ve světě. Autorka si neodpustila poznámku, „zda se Tuđman svou politikou v Bosně a Hercegovině připravuje na mezinárodní sankce, anebo na kapitulaci.“⁴⁰⁸

Redaktoři „Feralu Tribune“ si všímali, že Franjo Tuđman byl mnohem populárnější mezi Chorvaty z Hercegoviny než v Chorvatsku samotném. Právě od

⁴⁰⁶ „Tuđmanovo desetljeće“, str. 7–8

⁴⁰⁷ Tuđmana v textu obvinila, že tím nechal Chorvatsko bez jakékoliv mezinárodně právní ochrany, že tím jen legitimizoval srbské územní zisky v Bosně a Hercegovině a následně samotném Chorvatsku, a otevřel tak dveře pro další. Navíc tím dal bezmeznou podporu bělehradskému režimu a jako důkaz zachování teritoriální integrity Chorvatska se opět spokojil pouze se slibem Miloševiče, kterému slepě věřil. Dohodou o Bosně a Hercegovině sice možná splnil sliby, které dal hercegovskému lobby před prvními demokratickými volbami, ale nebezpečně tím ohrozil územní celistvost samotného Chorvatska. Navíc tím, že Tuđman jednal s Bělehradem místo se Srby z Chorvatska, uznal Bělehrad za jejich legitimního představitele. Lovrićová navíc informovala o údajné schůzce Bobana a Karadžiće v Njivicích 20. června 1993, kteří si na ní podle očitých svědků chodili až nápadně často do auta pro mapy Bosny a Hercegoviny. Podle „Tuđman u magli“, Feral Tribune, č. 418, 29. 6. 1993, str. 5

⁴⁰⁸ „Trenutak istine“, Feral Tribune, č. 419, 13. 7. 1993, str. 5

nich mělo pocházet označení „chorvatský Mojžíš“. To bylo způsobeno především tím, že zatímco Chorvaté se museli na vlastní kůži vypořádat s následky Tuđmanovy politiky (chudoba, kriminalita, vysoká nezaměstnanost, válečné ohrožení, ...), Chorvaté v Hercegovině ho vnímali jako skutečného spasitele, který by jim „konečně“ prostřednictvím válečných operací mohl zaručit připojení k „mateřskému státu“, tzn. Chorvatsku.

„Feralu Tribune“ vadila na Tuđmanově bosenské politice také propaganda, s jejíž pomocí se snažil v Chorvatsku navodit antimuslimské nálady. Převzetí „Slobodne Dalmacije“ Tuđmanovým režimem prý mělo proběhnout s cílem přesvědčit Chorvaty, že jejich do té doby válečný spojenec je ve skutečnosti největším a nejnebezpečnějším nepřítelem. Predrag Lucić dokonce psal o „Slobodne Dalmaciji“ jako o „pevnosti antimuslimského agitátora“.

Dále ho obviňovali, že se pomocí propagandy a „státotvorných médií“ snažil svést vinu za válku v Bosně a Hercegovině na muslimskou stranu a odčinit tak obraz Chorvatska jako agresora v této sousední zemi. Tyto pokusy jsou velmi zřetelné také v dílech Tuđmanových životopisců-příznivců, kteří v žádném případě nepřipouští, že by chorvatský prezident měl být agresorem v Bosně a Hercegovině. Chorvatské jednotky se podle těchto životopisců měly jen bránit na základě předchozích útoků z muslimské strany.

Po dobu vycházení „Feralu Tribune“ se jeho jednotliví novináři snažili přinést důkazy o Tuđmanově agresivní politice v Bosně a Hercegovině. Například v roce 1994 byli jeho redaktoři první, kteří informovali v Chorvatsku o zločinech, kterých se dopustila Chorvatská rada obrany (HVO) v hercegovském městě Stolac. Tam tyto jednotky kompletně vypálily jeho muslimskou část. Nejdůležitější důkaz přinesl „Feral Tribune“ ve svém čísle 777 z 5. srpna 2000. V něm přinesl stenogram jednání z 28. listopadu 1993 dnes již nežijících „tvůrců“ Herceg-Bosny, tzn. Franja Tuđmana, Gojka Šuška a Mateho Bobana. Z něj byl patrný detailně rozpracovaný plán obchodu s obyvatelstvem a územím sousedního státu a domlouvání strategie zakrývání stop po spáchaných válečných zločinech, kterých se dopustili chorvatští vojáci v Bosně a Hercegovině. Zároveň tento dokument svědčil o tom, že odvolání Mateho Bobana z funkce prezidenta Chorvatské republiky Herceg-Bosna bylo domluveno s Tuđmanem. Měl tím vyhovět nátlaku mezinárodního společenství

a Chorvatsko ukázat jako zemi, která nemá žádné územní aspirace vůči Bosně a Hercegovině.

I přes zveřejnění těchto dokumentů, ale také podobných transkriptů z jednání Franja Tuđmana, které byly shromážděny v knize „Stenogramy o rozdělení Bosny“⁴⁰⁹, se „Feralu Tribune“ nepodařilo přesvědčit chorvatské politiky ani většinou chorvatskou veřejnost o tom, že by se chorvatské jednotky pod nejvyšším velením Franja Tuđmana dopouštěly agrese vůči Bosně a Hercegovině a že by Chorvatsko neslo jakoukoliv vinu za zločiny, které byly spáchány na území tohoto sousedního státu.

Na otázce chorvatské politiky v Bosně a Hercegovině se zároveň lámala celková chorvatská politika. Zatímco v otázce obrany před tzv. „srbskou agresí“ se názorově shodovala vládnoucí HDZ s opozicí, k rozporu docházelo v otázce boje Chorvatů s Muslimy a rozdělení Bosny a Hercegoviny. Opoziční politici právě na stránkách „Feralu Tribune“ často a vytrvale vystupovali s kritikou Franja Tuđmana a jeho bosenské politiky.

Nejznámějším případem se stala dvojice Stjepan Mesić – Josip Manolić, jejichž rozhovory pro „Feral Tribune“ během března a dubna 1994 vyvolaly první chorvatskou parlamentní krizi v dějinách samostatného Chorvatska. Manolić, v té době předseda županijské sněmovny parlamentu, „druhý muž ve státní hierarchii“, v prvním⁴¹⁰ z nich ostře kritizoval politiku chorvatského státního vedení vůči Bosně a Hercegovině a požadoval potrestání tvůrců a zastánců této politiky, především Gojka Šuška. Požadoval jeho odvolání z funkce. Mesić, v té době člen předsednictva HDZ a předseda parlamentu, v dalším rozhovoru⁴¹¹ kritizoval chorvatskou agresi vůči Bosně a Hercegovině. K oběma politikům se přidali někteří další a došlo k rozkolu ve vládní HDZ. Mesić s Manolićem následně založili novou stranu HND (Chorvatští nezávislí demokraté).

Ačkoliv opoziční politici ze stránek splitského týdeníku brojili proti Tuđmanově politice v Bosně a Hercegovině, „Feral Tribune“ přesto ve svém článku

⁴⁰⁹ Ty zahrnul do svých obžalob také Mezinárodní soudní tribunál pro bývalou Jugoslávii se sídlem v Haagu.

⁴¹⁰ „Manolić: Šušak mora otići!“, Feral Tribune, č. 443, 14. 3. 1994

⁴¹¹ „Mesić: Tuđman je na staljinovom putu!“, Feral Tribune, č. 446, 4. 4. 1994

„Případ Mesić & Manolić“ z 31. května 2003⁴¹² upozorňoval, že „posttuđmanovská vládnoucí koalice zaujala vyhlášením ‚Deklarace o válečném konfliktu na území Chorvatska v devadesátých letech dvacátého století‘ k Bosně a Hercegovině pevná a jasná Tuđmanova stanoviska“. Měl tím na mysli zřejmě článek číslo 2 „Deklarace“, ve kterém se píše, že „Republika Chorvatsko vedla spravedlivou a legitimní, obrannou a osvoboditelskou, nikoliv ziskuchtivou válku vůči komukoliv, ve které bránila své území proti velkosrbské agresi uvnitř mezinárodně uznaných hranic“.

Komentáři „Feralu Tribune“ si také všímali, že uzavřením Washingtonské smlouvy⁴¹³ počátkem roku 1994, která ukončila konflikt mezi Chorvaty a Muslimy v Bosně a Hercegovině, neskončily Tuđmanovy územní požadavky vůči Bosně a Hercegovině. Postupně se snižovaly jen možnosti jejich reálného uskutečnění.

5.2 EKONOMICKÁ SITUACE TUĐMANOVY RODINY V KONTRASTU S CHORVATSKOU REALITOU

5.2.1 Satira

„Feral Tribune“ by se dal označit za nejhlasitějšího kritika majetku prezidenta Tuđmana a jeho rodiny. Vytrvale ho zejména ve své „vážně publicistické“ části obviňoval z toho, že svou prezidentskou funkci spojil především se svým osobním obohacením. Dodnes se ale vědomé Tuđmanovo obohacování nepodařilo věrohodně dokázat.

Přesto se toto téma objevovalo také v satirické části „Feralu Tribune“. S její pomocí chtěl na tuto skutečnost co nejlépe upozornit a přiblížit ji chorvatské veřejnosti. Snažil se proto ukazovat Tuđmana ve své podstatě jako chudáka, chudého, nezaměstnaného, sociálně znevýhodňovaného, který musel dokonce stávkovat za svá práva.⁴¹⁴ Používal tuto absurditu, aby postavil Tuđmanův majetek

⁴¹² „Slučaj Mesić & Manolić“, In: „Deset godina Ferala“, Feral Tribune, 31. 5. 2003, str. 27

⁴¹³ V komentářích Washingtonské smlouvy se redaktoři „Feralu Tribune“ shodli, že právě Tuđmanovým prosazením formulace o možnosti vytvořit určitou konfederaci Republiky Chorvatsko a chorvatsko-bosňácké federace v Bosně a Hercegovině se nevzdal toho, že dojde k rozdělení této země, které podle nich mělo být pro Tuđmana jen otázkou času. Například „Tuđman se vracá kontinuitetu“, Feral Tribune, č. 451, str. 8–9

⁴¹⁴ „Feral Tribune“ ve svém článku „Hromadná generální stávka dr. Franja Tuđmana“ informoval o fiktivním protestním shromáždění prezidenta Tuđmana, který demonstroval na záhřebském náměstí

do skutečného kontrastu s realitou Chorvatů za války, ale také po ní, kdy se nejen chorvatské obyvatelstvo zmítalo ve velkých ekonomických problémech.⁴¹⁵

Vedle toho jsou Tuđman a jeho rodina satiricky „Feralu Tribune“ představováni jako skutečný majitel Chorvatska, který si tento stát „zařizoval“ a „upravoval“ podle svého vkusu a představ.⁴¹⁶ Vadil jim luxus, kterému se Tuđman a jeho blízcí těšili, i když podle nich obyčejní Chorvaté hladověli, což právě prvnímu

Bána Jelačiće. Tím paralyzoval Chorvatsko a v prvé řadě chorvatská média, která kvůli tomu najednou neměla o čem informovat, když prezident nic nedělal. Do stávký vstoupil, protože požadoval sociální spravedlnost, aby on, který dělal pro Chorvatsko vše, měl jídlo pro sebe a svou rodinu a ti, co pro něj nedělali nic, za to podle toho také byli ohodnoceni. „Masovni generalni štrajk dr. Franje Tuđmana“, Feral Tribune, č. 545, 26. 2. 1996, str. 4–5

„Chudé poměry“ Tuđmanovy rodiny měla zachytit titulní stránka z 27. května 1996. Na ní je vyobrazena Tuđmanova dcera Nevenka, majitelka úspěšné firmy „NETEL“, jako žebračka sedící na ulici s dítětem v náručí a nápisem „Zachraňme děti Chorvatska!“ („Spasimo djecu Hrvatske“, Feral Tribune, č. 558, 27. 5. 1996, str. 1). Majitelkou nadace „Zachraňme děti Chorvatska“, na jejíž podivné hospodaření „Feral Tribune“ vytrvale upozorňoval, byla matka Nevenky Tuđmanové Ankica. Touto provokativní formou tak chtěl „Feral Tribune“ upozornit, komu že jsou podle jeho názoru určeny finanční prostředky, které získávala Ankica Tuđmanová pro svou nadaci.

⁴¹⁵ Na to „Feral Tribune“ upozornil například titulní stránkou z 30. listopadu 1993. Na ní Tuđman sám sedí u stolu, na kterém před ním stojí mísa plná mandarinek s titulkem „Jí se mu, že národ hladoví“. („Jede se njemu što narod gladuje“, Feral Tribune, č. 429, 30. 11. 1993, str. 1) – obr. 5. Podobně tomu bylo i na poslední stránce z 1. června 1998, na které stojí vedle sebe dva Tuđmani, jeden v těsném, malém obleku, druhý v příliš velkém s přáním „Všechno nejlepší k narozeninám, Vlasti – 1990–1998“. („Sretan rođendan, Domovino! 1990–1998“, Feral Tribune, č. 663, 1. 6. 1998, str. 1) – obr. 174.

⁴¹⁶ První fiktivní reportáž na toto téma se objevila pod titulkem „Reportéři Feralu odhalili nejpřísněji střežené tajemství v Chorvatsku – Dr. Tuđmanovi se na pobřeží Středozemního moře tajně staví luxusní stát!“. Ta informovala, že se Tuđmanovi stavěl luxusní a reprezentativní prezidentský stát o rozloze 56 tisíc čtverečních kilometrů, s parlamentní demokracií, zcela zprivatizovaným hospodářstvím, 1700 kilometry mořského pobřeží, nezávislými médii a nejstarším národem v Evropě. Současně se jednalo také o parodii skutečného Chorvatska, jehož situaci „Feral Tribune“ výstižně popsal ústy vedoucího úřadu prezidenta republiky dr. Jureho Radiće, který tuto zprávu dementoval s tím, „že se přece nemůže jednat o luxusní stát, když je o třetinu území menší, než uvádí „Feral Tribune“, parlamentní demokracie neexistuje, vládnout bude jedna strana, média, soudnictví, armáda a opozice budou pod stranickou kontrolou, všechny firmy státní, nebude elektrický proud, obyvatelstvo bude chudé a hladové, 300 000 nezaměstnaných, 600 000 Srbů, platy 35 marek, to přece není luxusní stát!“ „Dr. Tuđmanu se na obali Sredozemlja u tajnosti gradi luksuzna država!“, Feral Tribune, č. 422, 24. 8. 1993, str. 4–5

chorvatskému prezidentovi dávali redaktoři „Feralu Tribune“ za vinu. Kritizovali ho, že ač byl prohlašován „otcem vlasti“, nestaral se o blaho svých obyvatel, ale jen o své vlastní. Upozorňovali, že Chorvaty jeho nacionalistické vize, radost ze vzniku samostatného státu a „válečné vítězství“ nenasytí.

Satirické zpracování této tematiky bylo navíc značně ironickou reakcí na častá vyjádření Franja Tuđmana o Chorvatsku jako o „nejúspěšnější transformační zemi“ a o „chorvatském ekonomickém zázraku“, kterými chtěl chorvatský vůdce přesvědčit své občany, že se jim vlastně vede ve srovnání s ostatními postkomunistickými státy nejlépe.

Kritizován „Feralem Tribune“ ovšem nebyl jen prezident Tuđman a jeho rodina, ale také tzv. „váleční profitéři“⁴¹⁷, tedy lidé, kteří se právě na válečném konfliktu, respektive na transformaci hospodářství rozhodli obohatit. Ve většině případů ilegálním způsobem. Jednalo se především o osoby nějakým způsobem napojené na prezidenta Tuđmana, jeho stranu HDZ a Chorvaty v emigraci. Nejčastěji to byli Chorvaté původem z Hercegoviny. Ne všichni se chtěli pouze obohatit. Mnoho z nich chtělo využít svých kontaktů a určitého chaosu, který nastal po rozpadu SFRJ a přechodu k demokracii a tržnímu hospodářství, k vlastnímu kariéernímu vzestupu.⁴¹⁸

⁴¹⁷ Válečným profitérem prohlásili satirici „Feralu Tribune“ také Franja Tuđmana. Na poslední stránce čísla 546 ze 4. března 1996 s titulkem „Kdo stojí za novopečenými chorvatskými zbohatlíky? Pryč s válečnými profitéry!“ (obr. 145) je vyobrazen, jak stojí nad sedící Ankicou Tuđmanovou, Nevenkou Tuđmanovou a jejím synem Dejanem Košutićem. Tím chtěl „Feral Tribune“ ukázat, že právě díky Tuđmanovi a jeho funkci nabyli nemalého majetku jeho rodinní příslušníci. Zároveň si byli moc dobře vědomi své nepostižitelnosti, protože za nimi stál právě Tuđman.

⁴¹⁸ Všichni Chorvaté ale za Tuđmanova režimu nebyli chudí. Čas od času se stal nějaký ten osobní hospodářský zázrak a někdo se ze dne na den stal známou a bohatou osobností. Takovým případem byl i Zlatko Canjuga. (Zlatko Canjuga se díky přátelství s Ivićem Pašalićem v roce 1994 jako zcela neznámý politik vyhoupl do funkce hlavního tajemníka HDZ. Ve volbách v roce 1995 se stal poslancem poslanecké sněmovny chorvatského parlamentu a v roce 1996 předsedou záhřebské HDZ. Vedle toho byl zvolen za předsedu NK Croatia Záhřeb (bývalé a současné NK Dinamo Záhřeb). Zároveň v té době pracoval jako poradce prezidenta Tuđmana, pozn. I. V.) Tento Tuđmanův „hospodářský zázrak“ se „Feral Tribune“ rozhodl ztvárnit jako sošku chorvatského prezidenta, která krvácí z nosu a koná divy. Článek o tom, který by zároveň mohl být také parodií na chorvatská poutní místa „komerčního“ významu, jakým je například hercegovské Međugorje, nese název „Senzace v domě Zlatka Canjuga: Soška chorvatského vládce krvácí z nosu – Chorvatský hospodářský zázrak“

5.2.2 „Vážná část“

„Feral Tribune“ ve své „vážné části“ pravidelně zveřejňoval seznam a hodnotu majetku Franja Tuđmana a jeho rodiny. K tomuto tématu se navíc vracel také v období po smrti prvního chorvatského prezidenta. Zároveň si všímal ekonomických skandálů jednotlivých členů jeho rodiny. Chorvatského prezidenta vinil, že se svou funkcí chtěl jen obohatit.

Touhu po majetku jako charakterovou vlastnost Franja Tuđmana se mezi jeho životopisci-odpůrci snažil dokázat už Darko Hudelist. Ten si vedle rysu jeho osobnosti, která se podle této skupiny biografů bez výhrad projevovala nezdolnou touhou Tuđmana po moci a po „bytí v čele“, všímal také toho, že kdykoliv se Tuđman na nějaký vrchol dostal, snažil se, aby na něm byl také patřičně vidět a aby také jeho funkce byla hodna toho, že ji zastával právě on – Franjo Tuđman.

To se snažil dokázat celou kapitolou, která popisovala Tuđmanovy kratochvíle v Bělehradě. Na několika stránkách doplněných svědectvími jeho tehdejších sousedů a spolupracovníků ukazoval budoucího vládce Chorvatska jako hrdého majitele na tehdejší poměry v bělehradských ulicích jedinečného vozu „Opel Record 1956“, který si díky několik měsíců pečlivě připravované akci nechal dovézt z Německa. Dále pak jako pořadatele okázalých večírků, na které mu chodily bělehradské společenské, kulturní a politické špičky. Nejinak tomu podle Hudelista bylo také po jeho návratu do Záhřebu, kde si vyjednal nastěhování do přepychové

– obr. 18. Sošku objevil samotný Canjuga. Nyní se nachází v malé vesničce v Chorvatském Záhoří, „o které nikdo nikdy neslyšel“, a teď se tam na ni jezdí dívat tisíce věřících. „Feral Tribune“ přiložil také bohatou fotodokumentaci o ohlasech ve světě, konkrétně titulní stránky „Newsweeku“ a „Timesu“ s krvácející soškou prezidenta. Kvůli tomu bylo v Jerovci vybudováno nádraží, letiště, dálnice Mnichov–Jerovec a katedrála. Sošku získal Canjuga během procesí do Prezidentských dvorů od Tuđmanova poradce Ivice Pašaliće. Toto umělecké dílo mělo kouzelné ekonomické účinky – jeden z obyvatel, který se ho dotkl, se hned stal většinovým vlastníkem místního zemědělského družstva. „Poutníci prosili o zdraví, štěstí, stavební řešení, balíček akcií, místo rektora univerzity, funkci předsedy parlamentu, mandát v županijské sněmovně, funkci v nějaké správní radě nebo zrušení daně z obratu.“ Jedním z poutníků byl také Slobodan Milošević, kterému se soška zjevila už před 5 lety: „Budu tu čekat, dokud se mi socha nevrátí. Ušel jsem pět set kilometrů, abych ji spatřil, a spatřím ji. Klidně bych šel i do Ženevy a Paříže, jen abych ji viděl.“ „Senzacija u domu Zlatka Canjuge: Kip hrvatskog gospodara krvari iz nosa – Hrvatsko gospodarsko čudo“, Feral Tribune, č. 491, 13. 2. 1995, str. 4–5

vily v Nazorově ulici 59 po zemřelém knězi Svetozaru Rittigovi, kterou pro něj měla odkoupit vláda SRH za 20 milionů dinárů od její majitelky Židovky Very Vrusové.

Z druhé strany Tuđmanovi životopisci-obhájci po celou dobu chorvatského prezidenta i po jeho smrti hájili, že mu nikdy o obohacení prostřednictvím prezidentské funkce nešlo, že chtěl být jen tím nejlepším reprezentantem Chorvatska s patřičným kultem vlastní osobnosti.

Jisté je, že je jen velmi obtížné oddělit od sebe Tuđmanovu prezidentskou funkci od jeho funkce občanské a dokázat úmyslné obohacení. Pokud by se prokázala jako pravdivá tvrzení Darka Hudelista, zdálo by se logické, že Tuđman, který tím, že stanul v čele Chorvatska, dosáhl bezpochyby nejvyššího možného postavení ve své kariéře, chtěl mít zároveň tento svůj post co nejhonosnější a nejreprezentativnější. Navíc tento jeho „prezidentský“ majetek jistě po jeho smrti nezmizel a zůstalo jen na jeho nástupci, jak se s ním vypořádá.

Horší situace panovala okolo majetku jeho osobního a rodinných příslušníků, kdy Tuđmana a jeho blízké „Feral Tribune“ obviňoval, že ho nenabyli legálním způsobem, a navíc prostřednictvím a pod ochranou jeho funkce.

První případ, na který novináři „Feralu Tribune“ upozornili, byla událost z roku 1992, kdy měl Franjo Tuđman den před schválením „Zákona o zákazu odkupu znárodněného majetku“ „odkoupit za zanedbatelných 214 000 německých marek znárodněnou vilu s pozemkem v Nazorově ulici 59“. Peníze na to měl Tuđman podle své manželky získat z autorských honorářů za své vydané knihy, které ovšem, jak upozorňovali nejen redaktoři „Feralu Tribune“, ale také jeho životopisci-odpůrci, měly slabou prodejnost.⁴¹⁹

Další aférou, kterou rozpoutal „Feral Tribune“ ohledně majetku Tuđmanových, bylo obvinění Nevenky Tuđmanové, že získala pro svou firmu „Netel“ nebytové prostory v centru Záhřebu, které byly ve vlastnictví chorvatského ministerstva vnitra. V březnu 2000 zveřejnil „Feral Tribune“ ověřené a podepsané vyjádření jistého Igora Kneževiče, který v něm tvrdil, že v „období od roku 1996 až 1999 vyplatil v hotovosti Nevence Tuđmanové v sídlech její firmy v ulicích Kralje Zvonimira 5 a Nazorově 69 následující částky“. Celkem se jednalo o 2 602 532,25 kuny. Tyto prostředky měla získat jako provizi za to, že přesvědčovala vedoucí

⁴¹⁹ „Tuđmanovo desetljeće“, str. 7

pracovníky státních institucí a firem, aby uzavřeli smlouvy s Kneževićem. Kvůli tomuto případu stanula Tuđmanová poprvé před županijským soudem v Záhřebu v roce 2003. Dvakrát byla zproštěna obžaloby, ale případ byl Nejvyšším soudem vždy vrácen k novému projednání. Dne 4. června 2008 s ní mělo proběhnout již třetí soudní řízení.⁴²⁰

Obvinění neušla ani Tuđmanova manželka Ankica Tuđmanová. Ta se v roce 1991 stala čestnou předsedkyní nadačního fondu „Zachraňte děti Chorvatska a Bosny a Hercegoviny“, který při farnosti sv. Jeronýma v Chicagu založili manželé Kovačevićovi, lékaři chorvatského původu. Jejich záměrem bylo pomáhat sirotkům v Chorvatsku a Bosně a Hercegovině. Tuđmanová se však neměla spokojit jen s funkcí čestné předsedkyně, ale celý nadační fond převzít. Následně ho na podzim roku 1992 přejmenovala na „Nadaci pro děti Chorvatska“. Za jejího vedení se ale mělo najít na účtu fondu pouhých 80 000 dolarů z původního zhruba milionu.⁴²¹

Klasickým textem, ve kterém Tuđman zveřejňoval majetek rodiny Tuđmanových, byl například článek „Zna se, ima se“⁴²² nebo „Imamo milijardu“, v němž „Feral Tribune“ přinesl informaci, že majetek rodiny Tuđmanových dosáhl rovné miliardy amerických dolarů.⁴²³

⁴²⁰ „Nevenka u kešu“, Feral Tribune, č. 757, 18. 3. 2000, str. 5–6

⁴²¹ „Dječje bolesti bake Ankice – Kraljica milosrđa“, Feral Tribune, č. 626, 15. 9. 1997, str. 20–22

⁴²² V něm „Feral Tribune“ zveřejnil inventuru majetku rodiny Tuđmanových. Nevenka Tuđmanová má firmu „Netel“, pro kterou získala obchodní prostory v budovách v centru Záhřebu, které patří ministerstvu vnitra. Zároveň je majitelkou největší sítě duty free shopů v Chorvatsku. Stjepan Tuđman je majitelem společnosti „Domovina-holding“ (patří do něj např. „Croatia ceste“, „Croatel“, „Cromerc“, „Domovinatours“), který dostal od svého otce Franja Tuđmana. Holding byl založen společně se vznikem strany a měl jí zajišťovat materiální podporu. Ankica Tuđmanová je čestnou předsedkyní nadace „Zachraňte děti Chorvatska“, která byla založena při farnosti sv. Jeronýma v Chicagu. Svou firmu „Domagojevi strijelci“ má také Tuđmanův vnuk Dejan Košutić. Dynastie Tuđmanů žije v Nazorově ulici v rezidenční čtvrti v domě, který Tuđman koupil za 240 000 německých marek jen den předtím, než chorvatský parlament vydal zákon o zákazu prodeje takových domů. Prezidentské letadlo stálo 18 milionů amerických dolarů (pro srovnání stejně stojí dva Boeingy 727), jachta a BMW vyrobeny na zakázku. Podle „Zna se ima se“, Feral Tribune, č. 481, 5. 12. 1994, str. 16 a 17 (Další články na podobné téma byly například „Zlato a srebro Pantovčaka, Feral Tribune, č. 526, 16. 10. 1995, str. 16–17; „Država to sam ja Klaudije“, Feral Tribune, č. 454, str. 14–15)

⁴²³ V roce 1998 „Feral Tribune“ zveřejnil, že se majetek rodiny Tuđmanových zvýšil ze 700 milionů amerických dolarů (jak ho ohodnotil britský „Financial Times“ o dva roky dříve) dokonce na rovnou

Jisté je, že jestli jsou všechna obvinění Franja Tuđmana z vědomého obohacení pravdivá, či nikoliv, bude velmi těžké dokázat a s přibývajícím časem k tomu bude také stále menší politická vůle.

Zároveň se prokázalo, že se smrtí Franja Tuđmana a nástupem koaliční vlády Ivici Račana v roce 2000 skončily také podnikatelské aktivity pozůstalých Franja Tuđmana. „Feral Tribune“ se v několika článcích po tomto datu vracel k tomu, jak se oněm „válečným profitérům“ z rodiny prvního chorvatského prezidenta dařilo po jeho smrti. Jejich typickým závěrem bylo, že přísun majetku ustal, ale rodinné bohatství získané podezřelým způsobem ve válečných letech se jen tak nevyčerpá.⁴²⁴

5.3 KULT OSOBNOSTI FRANJA TUĐMANA, „TUĐMANOVA SEBELÁSKA“

5.3.1 Satira

Dalším obsáhlým tématem, které ke své satire používal „Feral Tribune“, byl Tuđmanův kult osobnosti. Životopisci-odpůrci prvního chorvatského prezidenta se bez výjimek shodli na tom, že jeho základním charakterovým rysem je sebeláska

miliardu amerických dolarů. Podle článku má Tuđman 4 vily, 3 tryskáče, jeden ostrov a plat přibližně 50 tisíc kun. Dále Tuđman vlastní kolonu opancéřovaných BMW, mercedesů, audi, které pocházejí valnou většinou z hercegovského černého trhu. Talentovanému vnukovi Dejanovi Košutićovi patří banka, investiční fond a ústřední národní fond. Podle „Imamo milijardu“, Feral Tribune, č. 675, 24. 8. 1998, str. 10–12

⁴²⁴ V roce 2002 si Ivica Đikić v článku „Zamah ocvalog imperija“ posvětil, jak se změnil majetek rodiny Tuđmanových po smrti Franja Tuđmana a se změnou vlády. Došel k závěru, že rozšiřování jejich majetku bylo se změnou režimu počátkem roku 2000 náhle přerušeno, ale rodinné bohatství získané podezřelým způsobem ve válečných letech se jen tak nevyčerpá. Mimo jiné také proto, že vláda premiéra Račana tento majetek považovala za národní dědictví první kategorie, což dokazuje také případ Nevenky Tuđmanové, proti které se tehdy už rok a půl vedlo vyšetřování kvůli ilegálním obchodům na účet záhřebského podniku Telekom, ale bez jakýchkoliv výsledků. „Zamah procvalog imperija“, Feral Tribune, č. 867, 27. 4. 2002

Jiným příkladem byl text „Besmrća povijesne zblijnosti“. V něm se píše, že „soukromé podnikání rodiny Tuđmanových stagnuje: vnuk Dejan začal podnikat v Bělehradě, firmy Nevenky Tuđmanové jsou v likvidaci a její syn Siniša Košutić je také bez práce. Stjepan Tuđman se rovněž ocitl na hraně bankrotu a Miroslav Tuđman žije z nevelkého platu vysokoškolského profesora.“ Feral Tribune, č. 1003, 10. 12. 2004, str. 10–12

a sklony k narcismu.⁴²⁵ Kvůli tomu podle nich chtěl být Tuđman vždy v čele a vůdčí osobností. Tento cíl se mu naplno vyplnil nástupem do čela Chorvatska. Už krátce předtím ale začal pečlivě pracovat na své „nové tváři“ a začal budovat kult své osobnosti. Tak o tom informovali jeho životopisci-odpůrci. Nejinak se k tomu stavěl ve své satíře také „Feral Tribune“.

K budování jeho kultu mu ovšem napomohli především jeho bezmezní obdivovatelé a média pod jeho vlivem. Ti ho pasovali nejen do role „otce vlasti“ a „chorvatského spasitele“, ale přiřkli mu také další oslovení z pestré palety všech možných honosných a co nejvyšších označení. Tento jeho obraz navíc vytrvale prohlubovali a posilovali, až do zcela iracionální roviny, která dodnes působí velmi směšným a bizarním dojmem. Také toho využili satírici „Feralu Tribune“. Vytrvale ironizovali Tuđmanův kult⁴²⁶, pompézní ceremoniální a protokolární náležitosti⁴²⁷, se

⁴²⁵ Zářným příkladem Tuđmanova narcismu a sebelásky v podání satiriků „Feralu Tribune“ je titulní stránka pro čtenáře opatřená varováním, že se jedná o pornografické vydání, v čísle 608 z 12. května 1997, na které je Tuđman přistižen v milostné pozici v posteli sám se sebou. Obr. 62.

⁴²⁶ Kult Tuđmanovy osobnosti v podání satiriků „Feralu Tribune“ nejvíce ironizují dvě titulní stránky. Na první z nich (č. 524, 2. října 1995) je chorvatský prezident vyobrazen v pohřební masce egyptských vládců. Přitom je označen za dr. Tuđmanchámona. Viz. obr. 28. Na druhé z nich (č. 726, 16. srpna 1999) je označen za „Krále slunce“. Jedná se tedy o jasnou narážku na Ludvíka XIV. Viz. obr. 97.

Na titulní stránku s dr. Tuđmanchámonek navazuje satirický text z roku 2015 „po Jeho (Tuđmanově, pozn. I. V.) éře“. Tuđman je v něm prezentován jako chorvatský faraon, neochvějný a legendární chorvatský vládce s tím pravým kultem osobnosti a pohádkovým bohatstvím. Navíc tento text trefně vystihoval postavení Chorvatska jeho doby a parodoval Tuđmanovu minulost. Autor v počátku vysvětlil čtenářům, co vlastně znamená slovo Franjo, protože tomuto starověkému slovu v roce 2015 po Jeho éře už nikdo nerozumí. Znamená prý „dnešní“ slovo faraon. Přidal také vývoj tohoto slova: „franjo – faranjo – faraonj – faraon“ a vysvětlení, že to znamená „ten, kdo je první legálně a vůlí lidu zvolen za prezidenta Chorvatska, Vrchní velitel chorvatských ozbrojených sil. Tvůrce suverénní, samostatné, nezávislé a mezinárodně uznané Republiky Chorvatsko, Nejmilejší host, Nejmilejší cestovatel, Největší syn, Otec vlasti a Prezident všech Chorvatů.“ (Na tomto příkladu je také velmi dobře patrný způsob, jakým „Feral Tribune“ ironizoval oslovení Franja Tuđmana, jednak jeho vlastní, ale především jeho obdivovatelů a „spřátelených médií“.) Nesměl chybět ani jeho životopis, ve kterém se odrážely okamžiky Tuđmanova života, jimž „Feral Tribune“ věnoval největší pozornost ve své satíře. „Narozen v chudé vesnické rodině, ale už od malička se projevoval touhou stát se akademikem. Proto se zapsal na obchodní akademii. Po vypuknutí druhé světové války ukončil studium a přidal se na stranu svého krajana, známého starověkého jugoslávského faraona Titanchámona. Po skončení

kterými spojil výkon své prezidentské funkce, a způsob označování a vychvalování Tuđmana státními a jemu podřízenými médii a obdivovateli.

války odešel na Titanchámonův dvůr, kde získal hodnost generála a stal se předsedou sportovního klubu. Ve volném čase opisoval knihy, které potom podepisoval. Jeho nadšení a horlivost v této činnosti ho dovedly do souboje se samotným Titanchámonem. Byl propuštěn ze služby a vyhnán do komfortní vily se zahradou a Institutem dějin Titanchámonových otroků. Po rozpadu Titanchámonovy říše založil své soukromé impérium a prohlásil se za Tuđmanchámona z dynastie Netelovićů-Trčimirovićů.“

Lesk a okázalost jeho vlády a také způsob, jakým zacházel se svými spolupracovníky, a jeho vlastní velikost dokumentují ve stejném textu tyto pasáže: „V souladu s uměleckými tendencemi doby je dr. Tuđmanchámon na freskách společně se členy vladařovy rodiny zobrazen v nadpřirozené velikosti a kněží, ministři, astrologové, vojevůdci, dvořané a písaři v jejich symbolické velikosti a skutečné nízkosti, a tak málokdo z nich dosahoval nad faraonova stehna. Samotný dr. Tuđmanchámon byl namalován realisticky: velká hlava znázorňovala bezmeznou moudrost a brýle z vitráží sugerovaly, že faraon viděl lépe, dále a je starší než obyčejní smrtelníci. Stříbrná vlněná hříva symbolizovala nerostná bohatství a tisíciletou námořnickou tradici starověkých Chorvatů a viditelně pozdvižený koutek horních rtů ukazoval na to, že faraon ještě neřekl své poslední slovo, ačkoliv jeho slovo bylo vždycky poslední. Široký krk, který spojuje tělo a hlavu, symbolizoval nerozdvojenost Chorvatska v emigraci a doma.“ „Otkrivena grobnica legandarnog hrvatskog vladara Tuđmankhamon život, lik i djelo“, Feral Tribune, č. 524, 2. 10. 1995, str. 3–5

⁴²⁷ Jako příklad satiry „Feralu Tribune“ na toto téma jsem vybral titulní stránku s nápisem „Velký doktor“ (obr. 19), na které je zobrazen Charlie Chaplin v Tuđmanově slavnostní uniformě. Jedná se o prezentaci svátečních obleků prezidenta Tuđmana, která byla pro čtenáře připravena uvnitř čísla. Právě časté nošení prezidentské uniformy Franjem Tuđmanem po vzoru Tita se stalo jakýmsi vizuálním symbolem kultu Franja Tuđmana a „lesku“ jeho vlády. Vedle uniformy oblékal prezidentskou lentu. Také na její nošení si velmi potrpěl. Ani ona nemohla ujít satire „Feralu Tribune“. Na jedné z posledních stránek stojí Tuđman s lentou opatřenou titulkem parodujícím akce bezpečnosti silničního provozu: „Moudří už vědí, k čemu slouží pás – Pás hned a vždy! Ministerstvo vnitra, Národní program bezpečnosti silničního provozu“ (obr. 137). „Pametni znaju čemu služi pojas – pojas odmah i uvijek“, Feral Tribune, č. 519, 28. 8. 1995, str. poslední

Franjo Tuđman si zároveň potrpěl na nošení různých vyznamenání a řádů. „Feral Tribune“ proto dal svým čtenářům také možnost „ozdobit si svého prezidenta“. Na titulní stránce tak stojí nahý Tuđman, prakticky na většině těla ozdobený metály. (obr. 23) „Pridružite se Feralovoj ograničenoj akciji – Okitite predsjednika“, Feral Tribune, č. 507, 5. 6. 1995, str. 1

Dalším zdrojem satiry „Feralu Tribune“ a všeobecné kritiky Tuđmanových kritiků se stala tzv. prezidentská garda. Její uniformy svou zdobností připomínaly spíše podobné gardy ve Vatikánu nebo na dvorech evropských monarchií.

Také tomuto tématu se věnoval jak na titulních stránkách, tak i v satirických textech.

5.3.1.1 Tuđmanův obraz ve „státotvorných médiích“

Do této kategorie jsem zařadil satirické texty, ve kterých „Feral Tribune“ parodoval, jak byl Tuđman prezentován a oslavován v chorvatských „státotvorných“ médiích, která si vybudoval ke svému obrazu a držel je pod svou kontrolou. Právě „Feral Tribune“ byl zároveň jedním z nejhlasitějších bojovníků za svobodu médií a slova mezi chorvatskými nezávislými veřejně sdělovacími prostředky. Svůj boj proto svedl také do roviny parodie Tuđmanovi blízkých médií – především „HRT“, „Vjesniku“, „Hrvatského Obzoru“. Patrná byla snaha právě touto formou ukázat na absurditu, jakým způsobem tato média plnila svou funkci, a nakolik bylo jejich zpravodajství „objektivní“ a „vyvážené“.

„Feral Tribune“ pomocí satiry kritizoval mylný obraz, který se vytvářel v těchto médiích o prezidentu Tuđmanovi a situaci v Chorvatsku. Vadilo mu, že v nich Tuđman hrál hlavní roli, Chorvaté byli jejich prostřednictvím informováni doslova o každém kroku svého prezidenta a kvůli tomu v těchto médiích nezbývalo místo pro důležitá témata (např. válečné zločiny, ekonomické poměry v Chorvatsku, potíže nezávislých médií, apod.) a že sloužila k absurdnímu růstu nacionalismu a katolicismu v Chorvatsku. Tato témata proto využil pro parodické zpracování programu HRT, ale také několika vydání chorvatských „státotvorných“ periodik.

Ukázkovým textem je fiktivní televizní program vysílání stanice HRT1. Odráží situaci nejen v této instituci, ale i v ostatních „prorežimních“ médiích, která informovala o každém kroku prezidenta republiky, velebila ho a přinášela pořady z chorvatských dějin, zvláště novodobých („srbská agrese“ vůči Chorvatsku, dějiny HDZ, život Franja Tuđmana, ...), a pořady s katolickou tematikou. Jediným cílem bylo zvýšit národní hrdost a příslušnost Chorvatů ke katolické církvi.⁴²⁸

⁴²⁸ Z celotýdenního programu jsem vybral následující ilustrativní pořady: „08.00 Dobré ráno, pane Prezidente, 8.05 Jak jste se vyspal, pane Prezidente? 08.10 Už zase, pane Prezidente? 08.15 To je únavou, pane Prezidente. (...) 08.25 Televizní vysílání pro školy 08.25 Otčenáš 08.30 Zdravas Maria 08.30 Přímý přenos mše ze záhřebské katedrály 09.35 Highlights, komentáře účastníků mše a zpomalené snímky nejzajímavějších situací (...) 13.00 Dobrou chuť, pane Prezidente (...) 15.05 Přestávka na poobědový odpočinek Prezidenta republiky (...) 19.30 Dobrý večer, pane Prezidente

Způsob manipulování s informacemi a důkaz o tom, že i zdánlivě obyčejná událost může být díky formě zpracování použita k oslavě Franja Tuđmana, také našly svou odezvu v satíře „Feralu Tribune“.⁴²⁹

19.34 Těžký den, že, pane Prezidente? 19.37 S kýmpak jste dnes jednal, pane Prezidente? (...) 19.50 Redakční komentář: Role opozice v krvavé agresi vůči Chorvatsku 20.10 Návrat do Drniše, seriál (...) 23.40 Dobrou noc, pane Prezidente 23.45 Chcete si číst, nebo Vám máme zhasnout světlo, pane Prezidente? 24.00 Sen bez hranic (další dny: Sen o hranicích, Sen o avnojských hranicích, Videohranice, Sen bez Graniče, Sen bez ztráty gamu, Sen o rozhraničení)“. Jiné dny: „9.00 Velikáni revoluce: Branimir Glavaš Španac (...) 11.00 Historie Chorvatů: 1. epizoda, První vícestranické volby v roce 1990 (...) 12.10 Velké myšlenky a malé národy: Bůh a Chorvaté“. „Dobra Vam večer Gospodine Predsjedniče!“, Feral Tribune, č. 462, 25. 7. 1994, str. 4 a 5

V podobném duchu, tedy ironického zpracování podřízení obsahu a programu „státotvorných médií“ prezidentu Tuđmanovi, je fiktivní článek Maji Freundlichové v deníku „Vjesnik“, který přinesl exkluzivní informaci, že se „prezident Tuđman oholil a vypil espresso“. Článek se nese v duchu sledování každého kroku Franja Tuđmana, ale také jeho velikosti a nasazení, s jakým spravoval Chorvatsko. Jako ukázkou jsem vybral následující pasáž: „Dnes ráno se dr. Tuđman – prezident republiky Chorvatsko, akademik dr. Franjo Tuđman – vlastnoručně oholil, dal si kávu s trochou mléka, kterou si předtím vlastnoručně osladil osmi gramy cukru. Navzdory velmi důležitým státnickým úkolům, ještě důležitějším pro osud Republiky Chorvatsko, si vždy najde čas, aby se věnoval záležitostem obyčejného malého člověka.“ „Vjesnik“: Predsjednik se obrijao i popio espresso“, Feral Tribune, č. 508, 12. 6. 1995, str. 2

⁴²⁹ Vybral jsem dva texty. První z nich má sloužit k oslavě Franja Tuđmana jako zakladatele nezávislého Chorvatska, jeho „moudrého vládce“, „vítěze ve válce“ proti „srbočetníkům“; dále pak ke zvýšení národní hrdosti. V tomto případě k tomu měla pomoci sportovní událost, respektive první utkání s Turky na ME v kopané v Anglii 1996. „Feral Tribune“ se satiricky vžil do kůže ředitele HRT Antuna Vrdoljaka a připravil pro něj fiktivní „Instrukce ředitele HTV Antuna Vrdoljaka komentátorům HTV pro případ vítězství, porážky a remízy v nadcházejícím historickém utkání s Turky na ME 1996 v Anglii.“ Zajímavý z hlediska sledovaného tématu je především text pro případ vítězství. Ten zní: „Prezident suverénní, samostatné, demokratické a nezávislé Republiky Chorvatsko a vrchní velitel ozbrojených sil dr. Franjo Tuđman přijal dnes večer v Prezidentských dvorech radostnou zprávu o vítězství fotbalové reprezentace naší země nad výběrem Turecka. Jedná se o výsledek moudré a rozvážné politiky chorvatského vedení a HDZ v čele s prezidentem dr. Franjem Tuđmanem. Dr. Franjo Tuđman se postavil do čela chorvatského národa v nejtěžších okamžicích svých dějin. Chorvatsko se nacházelo v okovech jugokomunistického vězení, bezbranné a oloupené, tváří v tvář srbočetnickým choutkám po jeho území. Dnes, šest let poté, díky moudře vedené politice prezidenta dr. Franja Tuđmana vítězí. Vítězí, protože se za těch šest let měli od koho naučit vítězit. Stačí si jen vzpomenout na zářivá vítězství dr. Franja Tuđmana a HDZ od prvních demokratických voleb až do „Blesku“, „Bouře“, „Léta“, „Maestralu“ a fotbalového dublu v letošním fotbalovém

Jako ukázkový způsob oslavného informování chorvatských médií o Franju Tuđmanovi slouží parodie „Feral Tribune“ na týdeník „Hrvatski Obzor“, konkrétně rozhovor Tuđmana s jeho redaktorkou Hloverkou Novakovou Srzićovou. Dotazy v něm směřovaly k Tuđmanově „velikosti a bezchybnosti“, o které měl být sám Tuđman podle jeho životopisců-odpůrců vnitřně přesvědčen. Tento text tak skvěle dokumentuje, v jakém stylu Tuđmana velebila média jeho obdivovatelů, jak byl druhými považován za jedinečného i jak on sám sebe za jedinečného považoval.⁴³⁰

poháru a lize.“ (V roce 1996 vyhrála „Tuđmanova“ NK Croatia Záhřeb obě chorvatské domácí fotbalové trofeje, pozn. I. V.) „Ofsajd-zamka suprotiva Turkom“, Feral Tribune, č. 560, 10. 6. 1996, str. 4 a 5

Druhý text je parodií na „daytonský mýtus“, který šířila chorvatská „státotvorná média“ a také Tuđmanovi životopisci-příznivci, především Bekavec. Tuđmanovi přisuzují hlavní zásluhy na uzavření Daytonské mírové smlouvy a mluví o něm jako o „otci Daytonu“. Způsob, jakým k tomu docházelo, se pokusil na příkladu fiktivního čísla „Vjesniku“ zironizovat „Feral Tribune“. „Vjesnik“ v tomto textu informoval své čtenáře o Daytonu jako o vítězství chorvatské diplomacie a triumfálním vítězství mírové politiky prezidenta dr. Franja Tuđmana. „Takové je také jednoznačné hodnocení světových médií. Mírový plán a nová mapa Bosny a Hercegoviny jsou korunou velkolepého vojenského vítězství při obraně strategických chorvatských národních zájmů. Také srbská a muslimská média nazývají daytonský plán vítězstvím Tuđmanovy diplomacie. Kromě toho, že se Chorvaté v Bosně stali rovnoprávným činitelem v dělení moci, když ubránili své přírodní a etnické prostory, tímto plánem získali více, než by si i ten nejsmělejší vlastenec na začátku srbsko-muslimské agrese mohl představit.“ „Vjesnik – Pobjeda hrvatske diplomacije“, č. 532, 27. 11. 1995, str. 2

⁴³⁰ „Obzor: Pane presidente, abych nemusela říkat první legálně a legitimně zvolený presidente Republiky Chorvatsko, stále častěji je možné slyšet, a zároveň i číst, že jste za těch pět let neudělal ani jednu jedinou chybu, je to pravda? Tuđman: Dobře, možná je to trochu přehnané, to takto říci, ale... Obzor: Tak mi prosím uveďte alespoň jednu! Tuđman: Cha, cha... ne, nevím zrovna... Obzor: Jasně, že nevíte, když žádné nejsou! Pane presidente, Vy jste za těch pět let neudělal ani jednu chybu! Nebo to možná popíráte? Tuđman: Ne...“ Dále se rozhovor týkal toho, jak Tuđman pracuje 18 hodin denně, což redaktorka považuje za „oběť hodnou té, kterou Ježíš podstoupil za spásu člověka“, potom o tenise, jak by jistě Tuđman porazil Petea Samprase, dotaz na Tuđmana, zda byl nápad přejmenovat klub Dinamo Záhřeb na Croatia jeho, uvozuje slovy: „Je přesné, že tato historická, chytrá, moudrá, rozvážná, odpovědná, bezchybná a plodná myšlenka je Vaše?“ Tuđman: „Ano.“ Potom se bavili o jeho historické úloze, o tom, že by měl být zvolen doživotním prezidentem Chorvatska, s rozšířenými ústavními pravomocemi. Celý hovor skončil zcela bizarně: „Obzor: Pane presidente, dovolte mi, abych Vám na konci tohoto, chvilkami i jiskrného rozhovoru co nejupřímněji poděkovala... Tuđman: To je v pořádku, v pořádku... Obzor: ...a vyjádřila svou bezmeznou oddanost, obdiv, úctu a lásku... Tuđman: Dobře Hloverko, vstaň... Obzor: ...a popřála Vám zdraví

5.3.1.2 Tuđmanův obraz budovaný jeho obdivovateli

Tento tematický celek je hodně podobný tomu předchozímu. Právě „jeho“ média mu v budování kultu osobnosti výrazně pomohla, a to také tím, že jejich prostřednictvím mohli pět své oslavné ódy jeho obdivovatelé. Dostaly se tak k „prostému“ lidu a v kombinaci s leskem, pompou a okázalostí, kterou se Tuđman jako prezident rád obklopoval, vedly k tomu, že se Tuđmanovi přisuzovaly až nadpozemské schopnosti a stal se legendou, která „svými obrovskými vlastnostmi dokázala ovládnout minulost i budoucnost a vstoupit do věčnosti“⁴³¹ už během svého života. Právě všechna pompézní pojmenování a oslavné projevy byly tou pravou vodou na mlýn satirikům „Feralu Tribune“.

Ze strany příznivců Franja Tuđmana bylo klasické oslovovat ho „otec vlasti“, „tvůrce nezávislého, demokratického a suverénního Chorvatska“. Zároveň mělo platit, že „jaký byl on, takové mělo být i Chorvatsko“.⁴³²

a Boží prozřetelnost na trnité cestě k... Tuđman: Hloverko, proboha!“ „Hrvatski obzor“, Feral Tribune, č. 486, 9. 1. 1995, str. 6–7

⁴³¹ „Pola poglavar, pola spomenik“, Feral Tribune, č. 438, str. 5

⁴³² Tato označení ironizuje „Feral Tribune“ ve článku „Malá klenotnice vzpomínek“ formou vzpomínkového pláta k příležitosti narození „malé Republiky Chorvatsko“, tak jako to bývá u dětí. V jednotlivých kolonkách můžeme číst: „Jméno: Republika Chorvatsko, Příjmení: Tuđman, Jméno otce: Franjo, datum narození: 30. 5. 1990, Místo: Záhřeb, Stát: SFRJ, Komu je podobná: Z taťkovy strany všichni říkají, že je malá celý taťka. Někteří říkají, že je malá celá NDH, a jiní, že je podobná malé strýčka Tita. Taťka říká, že by byl nejraději, kdyby byla malá podobná Mačekově Bánovině. Jak se otec cítí v nové roli: Taťka nikoho nepouští do blízkosti malé, všechno dělá sám, sám jí mění plenky, vládu, ministry, maže jí zadeček i oči. První krůčky: 27. 6. 1990 malá vykročila z Jugoslávie. Kam: Do západoevropského civilizačního kruhu. Dárky: Od strýčka Šima dostala 200 miliard dolarů, od kanadských Chorvatů Anteho Beliju a od strýce Hanse slib, že se nejmenuje Hans Dietrich, jestli Chorvatsko neuzná.“ „Mala riznica uspomena“, Feral Tribune, č. 446, 4. 4. 1994, str. 6–7

Díky svému postavení „otce vlasti“ a „milovaného“ prezidenta se na stránkách „Feralu Tribune“ dostal i do kompromitujících situací. Jeho zdravení se s dětmi na předvolebních mítincích, které rád bral do náručí a dával jim polibek na tvář, satirici „Feralu Tribune“ umně využili v textu „Po pěti letech šíření strachu v ulicích chorvatských měst – Doštěkal fantom z Pantovčaku“, ve kterém byl Tuđman ukázán jako neznámý pedofil, který rád využije nepřehledné situace v davu, políbí některé z přítomných děvčátek na tvář a zase zmizí. „Dolijao fantom Pantovčaka!“, Feral Tribune, č. 482, 12. 12. 1994, str. 6–7

Tuđman byl také často svými obdivovateli označován za svatého, za Spasitele, popřípadě za chorvatského Mojžíše či Ježíše.⁴³³

Ačkoliv se z našeho pohledu jedná o velmi směšná a absurdní označení, velká část chorvatské společnosti se s nimi ztotožnila právě díky soustředěnému „útoků“

⁴³³ „Feral Tribune“ na tato označení satiricky reagoval například dárkem svým čtenářům k Vánocům v podobě „Nového chorvatského zákona“. Jedná se o parodii způsobu zachycování Tuđmanova života jeho životopisci-příznivci. Svým stylem připomíná životopisy od Nikiće a Meladyho. Jedná se o text, který obsahuje čtyři evangelia o chorvatském Spasiteli Tuđmanovi, o jeho zázracích, životě a úkolech, kterými ho Bůh pověřil, když ho poslal mezi Chorvaty. Jedná se o evangelia podla Đureho (Dečaka, pozn. I. V.), Hrvojeho (Šariniće, pozn. I. V.), Ivana (Aralici, pozn. I. V.) a Nedjeljka (Mihanoviće, pozn. I. V.). Například v evangeliu podle Hrvojeho se můžeme dočíst: „V té době žili Chorvaté v zemi Jugoslávii. Vlastně nežili, spíše přežívali – hospodářsky je vykořisťovali Srbové, kteří je připravili, o co mohli, a kdo ví, jak dlouho by to ještě trvalo, kdyby Všemohoucí nerozhodl mezi Chorvaty poslat svého mladšího syna. V malé vesničce Velké Trgoviště se tak narodil malý Franjo, Syn Boží, Spasitel a Prezident všech Chorvatů. (...) A Srbové, když zjistili, že malý Franjo je sám Syn Boží a Spasitel Chorvatů, se rozhodli vysmát Všemohoucímu a dát Franja k partyzánům a po Velké válce ho povýšili do hodnosti generála. (...) Ale Franjo vycítil pravé záměry partyzánů a vytušil, co se stane na Bleiburském poli, a tak už v roce 1963 sňal odpornou uniformu a opustil srbskou armádu. (...) A tak Franjo začal své poslání mezi Chorvaty a oni ho ve svobodných volbách zvolili svým Spasitelem a Chorvatsko bylo přijato do Spojených národů. (...) A tak byl mezi Chorvaty, ale našli se i tací, kteří nevěřili, že před nimi stojí Syn Boží a Spasitel Chorvatů, a tak činil mnohé ekonomické zázraky, aby je přesvědčil: vzkřísil mrtvé chorvatské hospodářství, společenské vlastnictví transformoval ve státní a nakonec 50 kunami nasýtil osm set tisíc důchodců...“ „Feralov božíčni poklon čitateljima: novi hrvatski zavjet: U se vrime Trgovišća“, Feral Tribune, č. 533, 4. 12. 1995, str. 6–7

Tuđmana jako „Ježíše“ parodoval také článek „Senzace! Ježíš Kristus mluvil na Maslenické hoře! Více než deset tisíc Chorvatů vidělo na slavnostním otevření Maslenického mostu svého boha!“. Tuto informaci „Feral Tribune“ založil na skutečném článku ze „Slobodne Dalmacije“ z 9. dubna 1997, ve kterém se psalo: „Jen Bůh Vás, pane prezidente, přivedl do těchto našich míst...“, což jsou slova, která skutečně zazněla při otevření mostu. Dále už „Feral Tribune“ pokračoval v duchu své satiry, s tím, „že to byl skutečně Bůh, který přede všemi vyhlásil zázrak – oživení jihochorvatské ekonomiky“. „Feral Tribune“ upozorňoval, že ve skutečnosti to nebylo první setkání s Chorvaty, ale už šesté. Také toto tvrzení založil na skutečných citátech jeho obdivovatelů, například Hrvojeho Šošiće, který o prvním setkání Boha s Chorvaty na ustavujícím zasedání nového parlamentu 30. května 1990 do Glasniku HDZ napsal: „Na Den státnosti, 30. května 1990, se Bůh vrátil do chorvatského parlamentu.“ V lednu 1995 Nedjeljko Mihanović, předseda parlamentu, prohlásil: „Okřídlená fráze, že nad parlamentem je jen Bůh, je nepřesná. Nyní máme státního suveréna, prezidenta státu Chorvatsko, v osobě dr. Franja Tuđmana!“ „Više od deset tisuća Hrvata na otvaranju Masleničkog mosta vidjelo svoga boga!“, Feral Tribune, č. 604, 14. 4. 1997, str. 6–7

a tlaku „Tuđmanových“ médií a jeho obdivovatelů na jejich názory. Kult Franja Tuđmana navíc neskončil ani společně s jeho smrtí, ani v období politických změn, které po ní následovaly. V chorvatské společnosti je pozorovatelný dodnes. Navíc neexistuje většinová politická vůle, aby tato otázka byla znovu otevřena a jakkoliv znovu posouzena.

5.3.2 „Vážná část“

Pro zdokumentování kritiky kultu Tuđmanovy osobnosti ve „vážné části“ „Feralu Tribune“ jsem se rozhodl uvést tři ukázkové texty. Každý z nich se přitom týká jednoho z fenoménů, které jsou s tímto kultem spojovány.

Prvním z nich je kritika Tuđmana, že s oblibou využíval byť jen sebekratšího setkání s významnými světovými osobnostmi k pořízení společné fotografie, kterou následně používal ve svých médiích k vlastní propagandě. Tím měl v očích chorvatské veřejnosti posilovat svůj kult, vytvářet dojem, že je oblíbeným a váženým politikem a po setkání s ním touží všichni významní světoví politici a osobnosti, kteří ho berou jako rovnocenného partnera. Navíc mu měly sloužit jako důkazy proti svým názorovým oponentům včetně „Feralu Tribune“, kteří ho obviňovali z toho, že Chorvatsko držel v izolaci, zabraňoval mu připojit se k euroatlantickému integračnímu procesu a vytvářel špatný obraz Chorvatska ve světě, jemuž vinou jeho politiky zbyla jen hrstka méně významných spojenců na mezinárodní scéně.

V textu, který jsem na toto téma vybral, se konkrétně jednalo o vytištění kalendáře ve formě plakátu na rok 1995. Na něm byl vyfotografován Franjo Tuđman s papežem Janem Pavlem II. Kalendář, navíc opatřený logem HDZ, byl poté „Tuđmanovými periodiky“ rozdistribuován do chorvatských domácností. Fakt, že na něm papež seděl Tuđmanovi po pravici, považoval autor článku Zvonko Maković za „jasný cíl absolutní sakralizace otce národa“. Tento výklad, navíc použitý s jistou dávkou nadsázky a ironie, se dá považovat za absurdní ovšem jen do chvíle, než si čtenář vzpomene na hagiografizaci Franja Tuđmana chorvatskými médii a skutečnost postavení a významu, jakým se v Chorvatsku katolická církev těší. Tuđman byl proto v další části textu obviněn z toho, že tento plakát využil jako skvělý předvolební tah.⁴³⁴

⁴³⁴ „V okamžiku, kdy velký vůdce jednoznačně demonstroval absolutní moc nad parlamentem, vládou, vlastní stranou, a navíc i opozicí, vtáhli propagandisté HDZ bez skrupulí papeže jako náhradní

Druhý vybraný text reprezentoval kritiku několikrát zmiňovaného lesku a pompy, se kterými Tuđman spojil svůj prezidentský mandát. Podobně jako v případě jeho a rodinné ekonomické situace, také v tomto případě komentátoři „Feralu Tribune“ Tuđmanovi opakovaně vytýkali, že „pozlacené“ a noblesní prostředí, kterým byl chorvatský prezident obklopen, neodpovídalo realitě zbytku chorvatské populace, který se měl utápět v chudobě. Chorvatského prezidenta vinili, že se co do okázalosti slavnostních poct a náležitostí nezařadil po bok západních liberálně demokraticky zřízených republik, kde se podobné projevy moci a postavení už dlouhou dobu nenosí, ale spíše k tradičním evropským monarchiím, Svatému stolci či nerozvinutým, většinou diktátorským republikám tzv. třetího světa.⁴³⁵

Třetí vybraný text se týkal reakce redaktorů „Feralu Tribune“, kteří se podívovali nad tím, že byl Tuđman ve „státotvorných médiích“ a prostřednictvím svých obdivovatelů hagiografizován a označován za „Mojžíše“, „Ježíše“, „Spasitele“ a „svatého“, i když oni by pro něj měli přichystanou pro jeho politiku a vystupování označení zcela odlišná.⁴³⁶

figurku do své hry. Papež přitom sedí Tuđmanovi po pravici, s jasným cílem absolutní sakralizace otce národa. A státu ostatně taky.“ „Kalendar svetog Franje“, Feral Tribune, č. 485, 2. 1. 1995, str. 21

⁴³⁵ Vybral jsem text Jeleny Lovrićové „Tuđmanovi konji“, ve kterém autorka kritizovala Tuđmanovo rozhodnutí jmenovat sinjské alkaře svou čestnou jezdeckou gardou. „Jedná se o neuvěřitelný mix kýčovitých manýr anglického dvora a surové moci „rudých dvorů“. Jedno i druhé vychází ze starých časů, je anachronní a nemoderní. Proto prezidentova čestná jezdecká garda cválá do minulosti.“ Podle autorky je zarážející, že se tak děje ve zbídačelém a válkou ohroženém Chorvatsku, „navíc to vypadá, jako by se chtěl Tuđman stát králem, státní protokol přeplácal pompézností, jen aby ukázal svou jedinečnost, v parlamentu se prohlašuje suverénem, ačkoliv na to podle ústavy nemá právo. Vytváří tak okolo sebe nedotknutelný kult osobnosti.“ „Tuđmanovi konji“, Feral Tribune, č. 489, 30. 1. 1995, str. 9

⁴³⁶ Oslavné ódy jeho obdivovatelů shrnul Boris Rašeta ve článku „Bogom (o)dani“. V něm si položil otázku: „Je náš prezident dr. Franjo Tuđman obyčejný člověk, prorok, polobůh, nebo dokonce celé nedělitelné božstvo? Abychom našli odpověď na tuto otázku, museli jsme překopat archivy, abychom z nich zaznamenali výroky současníků, přátel a obdivovatelů. Zkoumali jsme přitom, jak o něm psali novináři, literáti, vojenští velitelé a další osobnosti. Nakonec jsme museli přiznat, že pravou pravdu o tomto fenoménu není doposud možné spolehlivě potvrdit.“ Poté na několika stránkách přinesl shrnutí všech nejvýznamnějších citátů o velikosti Franja Tuđmana, se závěrem, že se „Feral Tribune“ může ztotožnit pouze s jediným z jeho zbožňovatelů, zubařem dr. Željkiem Zubovićem: „Dr. Tuđman je nejlepším pacientem, jakého si je možno jen přát!“ „Bogom (o)dani“, Feral Tribune, č. 626, 15. 10. 1997, str. 29–33

5.4 TUĐMANOVA MINULOST, KONTROVERZNOST JEHO OSOBNOSTI A ŽIVOTOPISU

5.4.1 Satira

Tento tematický okruh je úzce spjat s předchozím. Právě k budování svého kultu „prezidenta všech Chorvatů“ musel Tuđman co nejvíce před očima veřejnosti před svým nástupem k moci redefinovat svou minulost. K tomu mu výrazně pomohli jeho obdivovatelé a „spřízněná“ média.

Z „vážného“ hlediska jsem se touto otázkou zabýval široce v první části své práce o životopisech Franja Tuđmana. Zatímco životopisci-příznivci se drží verze života prvního chorvatského prezidenta v podobě, jak ho představoval chorvatské veřejnosti sám Tuđman, u životopisců-odpůrců se právě rozpory mezi Tuđmanem tehdy a po roce 1990 staly vděčným tématem ironie. Ta se vyskytuje především u Matvejeviće. Ten styl svého díla založil právě na protikladu těchto jeho „proměn“.

Tuđmanova minulost je parodována také satiriky „Feralu Tribune“.

Z jeho biografie nejvíce využívali Tuđmanovu antifašistickou a partyzánskou minulost, jeho působení v JNA a Bělehradě, předsednictví fotbalovému klubu Partizan, funkci ředitele záhřebského Institutu dějin dělnického hnutí, opisování při tvorbě jeho děl a dizertační práce, přátelství s Krležou, Titovo „Tuđmanu ne pakovati“, pozadí atentátu v Benkovci⁴³⁷, okolnosti, díky kterým se stal prezidentem Chorvatska, jeho „přerod“ z antifašisty a vášnivého komunisty ve stejně zarputilého chorvatského nacionalistu a otázku jeho domnělého chorvatského národního uvědomění už od útlého věku, tak jak ho prezentovali životopisci-příznivci.⁴³⁸

⁴³⁷ Pozadí atentátu v Benkovci se zabývala fiktivní reportáž „Aby mohla svrhnout dr. Tuđmana, přivedla ho Udba k moci!!!“. Podle ní celý atentát připravila Udba, aby HDZ získala politické body a dostala se k moci. Za deset let jejího vládnutí se ovšem HDZ měla zcela zkompromitovat a Tuđman podepsat deklaraci o sjednocení Chorvatska se Srbskem. Vedle Benkovce je tak zmíněna také otázka, kdo pomohl Tuđmanovi k moci, o které často spekulovali jeho životopisci-odpůrci. „Da bi mogla srušiti Dr. Tuđmana Udba ga je dovela na vlast!!!“, Feral Tribune, č. 549, 25. 3. 1996, str. 2–3

⁴³⁸ Klasickým příkladem Tuđmanovy chorvatské národní uvědomělosti od raného dětství, kterou sobě později přičítal on sám a také jeho příznivci, představuje text „Jak jsem se pokakal na Pašićovu srbovládu“. Jedná se zároveň o malou parodii na Tuđmanova biografu Darka Hudelista. (Také Darka Hudelista používal „Feral Tribune“ pro svou satiru. „Feral Tribune“ měl ve zvyku satiricky předělávat

Ne vždy přitom museli satirici „Feralu Tribune“ vymýšlet vlastní texty. S oblibou na pokračování zveřejňovali pod titulkem „Klasici marxismu“ pasáže skutečných Tuđmanových děl, která psal nadšeně v duchu marxismu-leninismu ještě v Bělehradě a z počátku svého působení v Záhřebu. Vzhledem k tomu, jak ho většina Chorvatů poznala po nástupu k moci, tedy jako velkého chorvatského nacionalistu,

také názvy měsíců v datu vydání na titulní straně. Hudelist se objevil v přejmenování měsíce října (chorvatsky: listopad) na „hudelistopad“, pozn. I. V.) V této fiktivní reportáži strávili redaktoři „Feralu Tribune“ s prezidentem Tuđmanem 20 minut, aby s ním mluvili o dosud neznámých detailech z jeho nejranějšího dětství, pro připravovanou „autoritarizovanou biografii dr. Franja Tuđmana“. Tuđman jim pak vyprávěl, „jak jeho babička věřila, že když se narodil v den svých narozenin, že je to Boží znamení, že bude veliký, ale musí jíst vařenou mrkvičku“. Dozvěděli se také, že se poprvé pokakal v obklíčeni četníky na jaře 1922, „ale protože se ještě rok po přijetí Vidovdanské ústavy nemohlo svobodně kakat, svobodně se pokakal až při volbách 18. března 1923, kdy jeho otec a dědeček odešli volit. Tehdy vyšel z domu za plot a poprvé se svobodně vykakal.“ „I když se na něj otec rozzlobil poté, co se to dozvěděl, Tuđman věděl, že je na něj hrdý. Starý Tuđman se později chlubil před ostatními členy HSS, jak se jeho syn vykakal na režim i na volby i na radikály, i na Pribičevićovy demokraty a jejich koalici.“ „Tím začal také jeho politický život a už odmalička byl uvědomělý příznivec HDZ.“ Jeho první slova potom byla: „Už dost srbské tyranie! Pryč s Pašićem! Pryč s četnickou vládou!“ Ve třech letech s dětmi dalších čelných představitelů HSS založil v strýcově kurníku HDZ. Přijali i jednoho Srba, ten je ale hned udal svému otci, vtrhli k nim četníci a všechny pozatýkali a zabavili jim hračky a všechny stranické materiály. Proto až do roku 1989 pracovala HDZ v ilegilitě.“ „Kako sam se pokakao na Pašićevu srbovladu“, Feral Tribune, č. 577, 7. 10. 1996, str. 3

Ukázkovým textem, který shrnoval nejzásadnější body Tuđmanovy minulosti, jež zároveň nejvíce fascinovaly „Feral Tribune“, jsou „Zázračné a neuvěřitelné příběhy z cesty dr. Franja Tuđmana strojem času – Cesta kolem sebe za 80 minut“. Tuđman se s ním dostal nejdříve do budovy „nechvalně proslulého generálního štábu JNA v Bělehradě jednoho večera teplého zářijového dne 1955“, když se před ním najednou objevil mladý generál. Představil se mu jako člen personálního odboru ministerstva obrany FNJR a dal mu do rukou obsáhlý rukopis o strategicky operativních zásadách partyzánské války v minulosti a budoucnosti a ještě několik studií, které on sám zveřejnil ve vojenských časopisech. Potom se omluvil a odběhl na semifinále fotbalového poháru, v němž hrál FK Partizan, jehož byl současně předsedou. Další cestou se ocitl v Institutu dne 18. února 1962. Tam slyšel jen mučivé zvuky a třískání do stolu. Objevil se před ním nějaký muž, který vypadal jako vědec, a prozradil mu, že shromažďuje pouze výsledky výzkumu ostatních vědců a přepisuje je do své doktorské dizertace. Další cestou se dostal do 22. ledna 1972 do nějakého hotelového pokoje, ve kterém našel vedle telefonu zprávu „Tuđmanu ne pakovati“. Vše mu vysvětlil „nějaký Miroslav Krleža, literát a přítel“, s tím, že člověk, který nechal zprávu vedle jeho telefonu, byl slavný balkánský diktátor Tito. „Čudesne i nevjerovatne zgode s putovanja dr. Franje Tuđmana vremenskim strojem Put oko sebe za 80 minuta“, Feral Tribune, č. 466, 22. 8. 1994, str. 6–7

„pronásledovatele“ komunistů a Srbů, zněly tyto texty i bez zásahu pera satiriků „Feralu Tribune“ více než směšně.

Kontroverznost v Tuđmanově životopisu je v satirických textech „Feralu Tribune“ zachycena různými způsoby. Například pomocí fiktivních omluvných dopisů. V prvním se Tuđman omlouvá za svůj zapálený komunismus⁴³⁹, ve druhém Němcům za svou antifašistickou minulost.⁴⁴⁰ Tuđman se v nich zříká svého

⁴³⁹ „Kompletní text omluvy dr. Franja Tuđmana prezidentovi Republiky Chorvatsko, nejmasovější světové organizace Chorvatů.“ V něm se píše: „Během svého života jsem napsal celou řadu knih, které se zabývaly historií zla a týkaly se zvláště role a postavení chorvatského národa v ní. Je Vám jistě známo, že komunistický režim nedovolil, abych si je nechal pro sebe, ale byl jsem donucen ty knihy i vytisknout. Až ve chvíli, kdy se bývalá Jugoslávie začala rozpadat, a když byly položeny kořeny novým demokraciím, jsem měl možnost tato díla ukryt před očima veřejnosti. Získal jsem nové pohledy, odlišné od těch, když jsem byl násilně mobilizovaným generálem JNA. Proto jsem se rozhodl své knihy předělat. Dnes mi je jasné, že pokud někdo toužil po státu, tak to nebyli jižní Slované, ale Chorvaté, a to po svém samostatném a suverénním státu, ne po Jugoslávii. Uvědomuji si, jak diletantská, nebo alespoň neopatrná byla moje hodnocení, která se týkala postavení na roveň četnické ideologie s chorvatskou státotvornou ideou, determinovaná komunistickými floskulami o Chorvatech jako ‚bláznivých šovinistech‘, ‚upířích separatistech‘, ‚Hitlerových vazalech‘, ‚klerofašistech‘ a ‚nacionalistických elementech z maloměšťáckých vrstev‘. Dnes už vím, že Tito a Ivan Ribar byli zrádci chorvatského národa. Chorvaté tak vždy byli největšími antikomunisty.“ „Ispričavam se!“, Feral Tribune, č. 440, 22. 2. 1994, str. 4–5

⁴⁴⁰ Vedle vlastního národa se Tuđman za svou antifašistickou minulost omluvil také Němcům v textu „Entschuldigen Sie, bitte!“, ve kterém byl zveřejněn exkluzivní dopis chorvatského vůdce dr. Franja Tuđmana německým nacistům. Tuđman se v něm omluvil, že se jako adolescent připojil k antifašistickému hnutí a bojoval v něm proti silám Osy. „Bůh mi byl přítom svědkem, že jsem v něm byl pouhým zbabělým úředníkem a že jsem během celé války neublížil ani mouše a nikoho jsem nezabil, natož pak Němce.“ Omluvil se, že byl po válce aktivní v armádních strukturách komunistické Jugoslávie, ale opět jen jako úředník, a ještě pod nátlakem. Dále se omluvil, že některé události z druhé světové války vykládal z pozice marxistické historiografie, že podlehl tlaku amerických Židů a dopustil vydání knihy „Bezvýchodnosti“ bez těch částí, které pojednávají o počtu zabitých Židů a jejich roli v koncentračních táborech. Z druhé strany se na svou obranu chlubil, že to byl on, „kdo měl jako první odvahu Váš sesterský stát NDH prohlásit za ‚výraz historických tužeb chorvatského národa‘, přejmenovat Náměstí obětí fašismu a spoustu jiných ulic po celém Chorvatsku, které teď nosí jména nacistických velikanů, jako byl například Mile Budak“. Mimo to se Tuđman nadýmal, že bořil antifašistické památníky po celém Chorvatsku, prohlásil se za následníka Franca a ještě k tomu zařídil věčný památník všem obětem Jasenovce. „Entschuldigen Sie, bitte!“, Feral Tribune, č. 637, 1. 12. 1997, str. 2

dřívějšího politického a ideologického přesvědčení a prezentuje se už jen jako „největší chorvatský nacionalista“ a „fašista“.

Užít tato označení se nebál jednak „Feral Tribune“, ale také další Tuđmanovi odpůrci z řad jeho životopisců. V první řadě Matvejević a Čulić byli mezi životopisci hlavní kritici Tuđmanových fašistických rysů. Jejich projevy hledali v přejmenovávání ulic a škol (např. po Milem Budakovi), náměstí (např. přejmenování záhřebského Náměstí obětí fašismu na Náměstí Chorvatských velikánů), vysokoškolských kolejí (Koleje Bruna Bušiče ve Splitu) a dalších institucí po představitelích ustašovských a luburićevských kruhů. Dále pak v boření pomníků antifašistického boje, myšlenkách na přebudování památníku v Jasenovci, Tuđmanově díle „Bezvýchodnosti“ a podobně.⁴⁴¹

„Feral Tribune“ dokonce velký počet kontroverzí okolo osobnosti prezidenta Tuđmana donutil v jednom ze satirických textů ke spekulacím, že je Tuđman naklonován.⁴⁴²

⁴⁴¹ „Feral Tribune“ se ironicky věnoval také problematice boření pomníků a poškozování pamětních desek spojených s komunistickým režimem a antifašistickým bojem a přejmenovávání chorvatských ulic. Toto téma se pokusil zironizovat fiktivní zprávou z roku 2015. Ta popisuje ničení soch a památníků minulého režimu, tzn. Franja Tuđmana. „Feral Tribune“ se tímto způsobem pokusil ukázat na tento tehdejší neblahý chorvatský společenský fenomén. Upozornil tím, že by stejný osud, jaký postihl památníky vzniklé během komunistického režimu, mohl v budoucnosti potkat také jeho samotného ve chvíli, kdy se Chorvaté dozví o tom, jakým způsobem ve skutečnosti jejich zemi vedl. Na ukázkou jsem vybral následující pasáže: „Z budovy ve Vlašské ulici v Záhřebu byla sundána pamětní deska o založení Opštinského odboru HDZ. Jedná se už o 115. případ od začátku roku. Došlo ke zničení sochy Merčepa v Gospići, stopy Gojka Šuška na záhřebském letišti Pleso, kterou tam zanechal po svém slavném příletu na I. Všeobecný kongres HDZ. Vypadá to na organizovanou akci proti všemu, co připomíná dobu, kterou by mnozí rádi vymazali z moderních chorvatských dějin, dokonce i Oltář vlasti na Medvednici, který tam nechal před téměř dvaceti lety postavit bývalý chorvatský diktátor Tuđman.“ „Feral Tribune“ dodává, že v tom má prsty nejspíš nová vláda, která přichází s názvy – „dvacet let temnoty“, „hádězetovský zločinec“, „tuđmanovec“, „hádězetouš“. Vedle boření památníků se „Feral Tribune“ textem dotkl také trendu Chorvatska Franja Tuđmana, v němž bylo pohrdlivě označováno vše spjaté s tehdejším komunistickým režimem. „Povijest piše – dinamit“, Feral Tribune, č. 499, 19. 4. 1995, str. 6–7

⁴⁴² Pokusil se to dokázat fiktivním článkem „Inženjering ljudskih šuša“. V něm se psalo: „Zatímco Skotové klonují ovce, chorvatští genetici v tichosti klonují HDZ-ovce. (...) Velké množství HDZ-ovců slepě následuje svého vůdce, který sám představuje specifický genetický fenomén, vzhledem k tomu, že navzdory jasným údajům je natolik rozdílný, že je naprosto nemožné, aby se jednalo o jednu osobu.“

„Feral Tribune“ dále svou satirou na toto téma upozorňoval na to, že Tuđmanovi nevadilo, že po Titovi „podědil“ Briuni a další majetek, které byly

(...) Klonů Franja Tuđmana je dokonce tolik, že je není možné spočítat.“ První klon měl vzniknout v polovině padesátých let v Bělehradě, protože „Tuđman sám nestačil přepisovat všechny knihy a časopisy, co našel ve Vojsko-historickém archivu“. Proto byl vytvořen klon nový. „Ten se ale štilil prachu archivu, a proto se stal předsedou klubu Partizan, zatímco Tuđman originál dál opisoval knihy.“ Podle neznámějšího tuđmanologa Željka Krušelja k tomu došlo už dříve v moskevských laboratořích Kominterny, jak jinak totiž vysvětlit, že ačkoliv Tuđman vyrostl v rodině člena HSS, záhy se stal horlivým kazatelem komunistických ideálů. K tomu mělo dojít v letech 1939 až 1941, kdy se nevědělo, kde Tuđman pobýval poté, co kvůli finančním problémům přerušil školu. Další klon vznikl z rukou dr. Bakariće, který, protože se zjistilo, že Tuđman nemá ve svém genetickém materiálu geny historika, z Tuđmana naklonoval v Zadaru doktora. Další Tuđmanův hagiograf Darko Hudelist se roky věnoval zkoumání příčin Tuđmanova pokusu o sebevraždu. Klád si otázku, jak je možné, že tak výborný střelec mohl pistolí přiloženou ke spánku minout. Ke klonování totiž došlo nejspíše v jedné záhorské zemljance v provizorních podmínkách, proto ani klon nemohl být dokonalý, a tak trpěl rozdvojením osobnosti, nevěřil si, zmítaly jím pochybnosti, a proto při pokusu o sebevraždu „došlo k fatálnímu netrefení“. „Inženjering ljudskih šuša“, Feral Tribune, č. 598, 3. 3. 1997, str. 4–5

Senzační zpráva o tom, že byl Tuđman několikrát naklonován, nebyla jediná svého druhu. „Feral Tribune“ si s oblibou nějaké „pikantní“ a „senzační“ události z Tuđmanova života vymýšlel. Exkluzivně tak informoval v článku „Největší syn největšího syna“ o tom, že otcem Tuđmana je Tito. Tuđman se prý nenarodil ve Velkém Trgovišti, ale ve Velkém Trojstvu u Bjelovaru. Právě tam žil v letech 1921 a 1925 strojník Josip Broz. Jedním z důkazů o Titově otcovství podle „Feralu Tribune“ je, že onoho osudového 7. května 1942, kdy měl doručit dopis na určenou adresu na Trešnjevku, bylo v den Titových narozenin, a onen tajný dopis tak bylo přání otci k narozeninám. Pak se ale v roce 1948 s rezolucí Informbyra rozhádal s otcem a ten přemazal jeho jméno v matrice z Franja na Hinko a změnil mu zároveň místo narození. („Najveći sin najvećeg sina!“), Feral Tribune, č. 556, 13. 5. 1996, str. 3)

Po zveřejnění této šokující zprávy přišel „Feral Tribune“ s další, a to neméně zajímavou. Zjistil totiž, že je „Dr. Tuđman a Mr. Tito“ jedna a tatáž osoba. K tomu „Feral Tribune“ došel na základě rozsáhlého rozboru nesporných faktů, že je dr. Franjo Tuđman otec národa (tedy Chorvat), Josip Broz největší syn našeho národa (tedy Chorvat) a Chorvatsko – Matka vlast. („Hrvatska je vojska inscenirala raketiranje Banskih Dvora 1991.“, The Original Feral Tribune, č. 703, 8. 3. 1999, str. 4–5)

Další exkluzivní zpráva byla, že Franjo Tuđman ve skutečnosti vůbec neexistuje. Zahynul totiž za bizarních okolností, když ho během druhé světové války pod bukem při četbě Stalinových „Otázek leninismu“ zasáhl blesk. Jeho identitu pak měl převzít tajný agent Ozny Pantelija Paunović z obce Medvjedje u Prokuplja na jihovýchodě Srbska. („Franjo Tuđman nepostoji“, Feral Tribune, č. 642, 5. 1. 1998, str. 2)

znakem jeho režimu, ačkoliv se ostře proti komunismu vymezil. Navíc připomíná, jak oddaný Titovi Tuđman svého času býval.⁴⁴³

Na těchto satirických textech jsou patrná slova jeho životopisců-odpůrců, v čele s Darkem Hudelistem. Ti Tuđmana považovali za nesmírně ambiciózního, všehoschopného, jen aby se mohl hrát na výsluní u moci, včetně měnění své vlastní minulosti. „Feral Tribune“ se s nimi ztotožňuje.

5.4.2 „Vážná část“

Ve „vážné části“ nebylo toto téma tak široce zpracováváno jako v části satirické. To je způsobeno tím, že se „Feral Tribune“ svou publicistikou věnoval především aktuálním politickým tématům a komentářům. Tuđmanovu minulost zmiňoval v první řadě formou jízlivých poznámek v rovině stylistické.

Přesto jsem vybral tři ukázkové texty, které se Tuđmanovou minulostí zabývaly.

V prvním z nich se autor v souvislosti s uveřejněním do té doby jediné známé fotografie Tuđmana s Titem, pocházející ze sklonku padesátých let, zamýšlel nad otázkou, zda mohl být skutečně chorvatský prezident jako generál JNA rozčarován komunistickým režimem, jak o tom mluvil od nástupu k moci on i jeho obdivovatelé. Dospěl k názoru, že k rozčarování neměl sebemenší důvod, protože v té době podle všeho byl nadšeným a oddaným následovníkem Tita, a navíc se těšil velmi dobrému postavení. Jednoznačně se přiklonil k teorii diskontinuity Tuđmanova života. Navíc

⁴⁴³ O tomto tématu nejvíce vypovídal satirický článek „Místo bohatých turistů se po opuštěných Brijunech potulují vyhladovělá stáda divoké zvěře, kterou zde zanechal jugoslávský diktátor Josip Broz!“. Jedním ze zvířat, která tam žila, bylo totiž velmi vzácné zvíře „tuđman“, „na kterého byl starý Tito velmi hrdý“. Na rozdíl od ostatních zvířat, která dostával od afrických a asijských vůdců, „tuđmana“ Tito vychoval sám. „Tuđman“ umí mluvit podobně jako jeden z Titových papoušků. Dokud byl ještě jeho pán naživu, „tuđman“ stále opakoval „Tito, strana, revoluce! Tito, strana, revoluce!“ a dnes z něj vypadne jen několik nesouvisejících frází o „různých balkánských federacích“, „chorvatských spojencích od Pekingů po Washington“ nebo „některých opozičních silách, které by nás znovu zavedly do nějaké nové Jugoslávie“. „Tuđman“ obývá opuštěnou Titovu vilu, ve které jí i spí.“ „Umjesto bogatih turista na napuštenim Brijunima tumaraju izgladnjela krda divljih zvijeri koje je tu ostavio jugoslavenski diktator Josip Broz!“, Feral Tribune, č. 568, 5. 8. 1996, str. 4–5

jsou z tohoto textu patrné známky Tuđmanovy mladické touhy stát v čele a být jednoho dne Titovým nástupcem.⁴⁴⁴

Druhý text jsem zvolil jako ukázkou investigativní žurnalistiky reportérů „Feralu Tribune“, kteří pátrali po nových informacích z Tuđmanovy minulosti, respektive se na základě hledání nových důkazů snažili potvrdit či vyvrátit některé informace ze života Franja Tuđmana do roku 1990, jež postupem času začínala vyplouvat na povrch a o nichž dodnes nepanuje shoda mezi oběma tábory Tuđmanových životopisců. V tomto konkrétním případě se jednalo o pokus o předložení důkazů, které by potvrdily tvrzení, že Tuđman většinu svých knih opsal od jiných autorů anebo mu je jednotliví odborníci dobrovolně napsali, ale Tuđman následně opomněl uvést dílo jako kolektivní.⁴⁴⁵

⁴⁴⁴ „Feral Tribune“ zveřejnil 12. ledna 1998 jedinou do té doby známou fotografii Josipa Broze Tita s dr. Franjem Tuđmanem, která vyšla v knize „Tito v Chorvatsku 1945–1961“ v roce 1962, ke které napsal předmluvu právě Tuđman. Fotografie je opatřena textem, který dobře vystihuje toto téma: „Toho dne, kdysi na sklonku padesátých let, kdy na trávníku před Titovou záhřebskou rezidencí vznikla tato historická fotografie, byl Tuđman, jak praví oficiální historiografie, už dávno rozčarován cíli revoluce, jejímž dítětem byl. To je ostatně patrné i na této fotografii: ve vzorně upravené uniformě, vyzdobené dvěma řády, v oficírské čepici, hleděla do objektivu oficiálního fotografa tvář rozčarovaneho člověka. Hleděl na nás generálmajor Franjo Tuđman z dolního rohu fotografie, který ve skutečnosti symbolizoval ponížený chorvatský národ stojící na okraji, kam byl po staletí tlačen. Úsměv na jeho tváři není úsměvem generála, který promlouvá k vnukům: „Podívejte, děti, to je váš dědeček se soudruhem Titem!“ Ne, to je úsměv vzpoury, naděje, hlubokého přesvědčení, že právě on bude jednoho dne stát na stejném trávníku před vilou „Zagorje“, na jeho místě, ale tentokrát obklopen oficíry s trezoricemi suverénní a nezávislý chorvatský stát. To je úsměv, se kterým generace Chorvatů umíraly pro svobodu své vlasti, úsměv vůdce, který promlouvá k vnukům: „Podívejte, děti, to je váš dědeček v době, když byl ještě vězněm okupační armády... Ne, ne ten, to je Tito, váš dědeček je ten pán dole, v růžku.“ „Druže Tito ja Ti se kunem“, Feral Tribune“, č. 642, 12. 1. 1998, str. 20–21

⁴⁴⁵ Jednalo se o text „General kompilator“ od Igora Lasiće, ve kterém „Feral Tribune“ odhaloval, jak Franjo Tuđman opisoval cizí práce ve svých knihách, aniž přitom uváděl jména skutečných autorů. Jako důkaz zveřejnil výpověď jedné z Tuđmanových „obětí“ Danka Grliće. Ten byl pro Tuđmana jako navrátilce z gulagu na ostrově Goli otok a celkový společenský outsider, ale přesto skutečný odborník a vědec, který skvěle rozuměl filozofii válek, ideální osobou pro napsání textu do jeho knihy „Válkou proti válce“. Tuđman ho neuvedl ani v poděkování v knize, na rozdíl od své ženy Ankice, která mu pečlivě připravovala kartičky s citáty. „General kompilator“, Feral Tribune, č. 687, 16. 11. 1998, str. 16–17

Třetí text je jedním z důkazů, jak Tuđman měnil svou vlastní minulost. V tomto konkrétním případě to bylo zjištění reportérů „Feralu Tribune“, že z knihoven po celém Chorvatsku zmizela všechna Tuđmanova revoluční díla.⁴⁴⁶

5.5 „BEZVÝCHODNOSTI HISTORICKÉ SKUTEČNOSTI“, TUĐMANŮV VZTAH K ŽIDŮM, PROJEKT JASENOVAC

5.5.1 Satira

Tuđman nechvalně proslul svým kontroverzním vztahem k Židům, respektive k židovské otázce během druhé světové války, kdy především ve svém klíčovém díle „Bezvýchodnosti historické skutečnosti“ zpochybňoval počet židovských obětí, které zahynuly za druhé světové války v Chorvatsku, a zlehčoval jejich postavení v koncentračním táboře Jasenovac.

V devadesátých letech se navíc „blýskl“ svým výrokem: „Jsem šťastný, že moje žena není ani Srbka, ani Židovka!“ Ten nemohl zůstat bez odezvy satiriků „Feralu Tribune“, kteří Tuđmana zobrazili jako mladého Žida s Davidovou hvězdou na klopě kabátu.⁴⁴⁷

Při Tuđmanově návštěvě Izraele v roce 1997 vydal „Feral Tribune“ titulní stránku s Tuđmanem jako ortodoxním Židem s dlouhými vousy a jarmulkou na hlavě, doplněnou ironickou poznámkou: „Franjo Tuđman si postěžoval novináři Jerusalem Post – Nemám nic proti Židům“⁴⁴⁸. Tuđmana přitom Židé dlouhou dobu nechtěli do Izraele pustit. Předtím, než se tak stalo, se chorvatský prezident musel za své nejkontroverznější výroky omluvit. Přesto „Feral Tribune“ touto titulní stránkou dal jasně najevo, co si o upřímnosti jeho omluvy myslí.

⁴⁴⁶ „Feral Tribune“ informoval o tom, že se z katalogů Národní a univerzitní knihovny v Záhřebu „ztratila“ díla z jeho partyzánsko-komunistického období. Zůstaly jen „Bezvýchodnosti historické události“, „Národní otázka v současné Evropě“ a „Chorvatsko v monarchistické Jugoslávii“. Aby „ztracená“ díla neupadla v zapomnění, začal „Feral Tribune“ na pokračování zveřejňovat pasáže z těchto jeho knih. „Bitka za biografiju“, Feral Tribune, č. 618, 21. 7. 1997, str. 20–21

⁴⁴⁷ „Sretan sam što mi majka nije Srpkinja niti Židovka“, The original Feral Tribune, č. 665, 15. 6. 1998, str. 8

⁴⁴⁸ „Franjo Tuđman se požalio novinaru Jerusalem Posta – Nemam ništa protiv Židova!“, Feral Tribune, č. 596, 27. 2. 1997, str. 1, viz. obr. 87

„Feral Tribune“ se totiž rok před vydáním této titulní stránky dostal s Tuđmanem do křížku kvůli jinému tématu. Tím byla otázka Jasenovce.

Patrně největší vlnu kritiky ze strany „Feralu Tribune“ sklídl Tuđman právě svým plánem na přebudování památníku v Jasenovci. Nesouhlas s touto velmi kontroverzní myšlenkou se ještě více prohloubil poté, co hned na první odmítavou reakci „Feralu Tribune“, kterou vyjádřil na svých stránkách, Tuđman odpověděl žalobou proti jeho redaktorům Ivančićovi a Čulićovi. Toto téma se tak nemohlo vyhnout titulním a posledním stránkám⁴⁴⁹ ani satirickým textům.

⁴⁴⁹ První titulní stránka v tomto duchu se objevila v čísle 554 z 29. dubna 1996 (obr. 42), na které místo prezidenta Tuđmana stál s jeho typickou prezidentskou lentou kostlivec, který se hrdě, jako při zpívání státní hymny, drží „za srdce“, s titulkem „Zajímavá iniciativa prezidenta Tuđmana: Všichni do Jasenovce!“. Poté, co Tuđman „Feral Tribune“ kvůli Jasenovci zažaloval, nabídl mu „Feral Tribune“ další příležitost pro soudní žalobu a další vysouzené peníze, když na titulní stránce zobrazil Tuđmana jako cirkusového klauna s nápisem „Predsjedniče ujebite se!“ („Feral Franji Tuđmanu nudi povod za nove tužbe i mnogo novca – Predsjedniče ujebite se!“, Feral Tribune, č. 555, 6. 5. 1996, str. 1) – obr. 43. Tím „Feral Tribune“ ukázal znovu nejen na tuto kauzu, ale také na další výrazné porušení svobody slova a médií v Chorvatsku. Znovu se Jasenovac na titulní stránku „Feralu Tribune“ vrátil 17. června 1996, kdy přinesl zprávu: „Záhřebský soud neúprosný – den po soudu s Feralem skončil Tuđman v Jasenovci – Svoj na svome“. (obr. 45) Tento text doprovází vyhublý vězeň koncentračního tábora Jasenovac Franjo Tuđman. Až když se situace okolo Jasenovce trochu uklidnila, přinesl „Feral Tribune“ další šokující informaci v čísle 638 z 6. prosince 1997 s titulkem „Projekt Jasenovac“ a obrázkem Tuđmana, který z jedné poloviny tvoří lebka a z druhé poloviny Tuđmanova tvář. (obr. 72) Chtěl tím upozornit na skutečnost, že ministerstvo kultury dál v tichosti pracovalo na realizaci Tuđmanovy myšlenky. Poslední jmenovanou stránku navíc doprovodil satirický článek, ve kterém „Feral Tribune“ parodoval nejen Tuđmanův budovatelský záměr v Jasenovci. Zároveň je jasnou výpovědí o Tuđmanově vztahu k Židům podle redaktorů splitského týdeníku. „Feral Tribune“ proto na svých stránkách představil „Jasenovac park“, což je název zábavního parku, podobného slavnému Disneylandu v americkém Orlandu, který v Jasenovci buduje záhřebský podnikatel Franjo Tuđman. V parku mají být atrakce typu „Velké monopoly, což je sál, ve kterém si návštěvníci mohou zahrát na jasenovské Židy, stavět si své vlastní pavilony, vést táborové účetnictví, rozhodovat, kdo bude propuštěn a kdo zbankrotuje. Vedle toho mohou mezi čísly 1 a 118 hádat přesný počet obětí v Jasenovci nebo si vyzkoušet transport smrti.“ „Jasenovac park“, Feral Tribune, č. 640, 22. 12. 1997, str. 4–5

Vedle fiktivního trestního oznámení satiriků „Feralu Tribune“ na Franja Tuđmana⁴⁵⁰ parodovali jeho autoři nejrůznějšími způsoby kontroverznost a absurditu tohoto projektu.⁴⁵¹

⁴⁵⁰ Poté, co Tuđman podal kvůli informování „Feralu Tribune“ o projektu Jasenovac trestní oznámení na redaktory „Feralu Tribune“ Ivančiče a Čuliče, kvůli tomu, že ho označili za následovníka generalissima Franca, ačkoliv se za podobnou paralelu Tuđman dříve nezlobil, zareagovali satirici „Feralu Tribune“ stejnou zbraní, tzn. satirickým trestním oznámením proti Tuđmanovi: „Není jakýchkoliv pochyb, že obviněný Franjo Tuđman si byl jako prezident Republiky Chorvatsko vědom, že podáváním kladných výroků o generalissimu Francovi (například v rozhovorech poskytnutých berlínskému „Tageszeitungu“ v červenci 1990, dubnu 1991 „Startu“ a v dubnu 1996 zástupcům chorvatských médií) ukázal prezidenta Republiky Chorvatsko deklarovaným následníkem generalissima Franca, přičemž tím, že dal souhlas k trestnímu stíhání novinářů kvůli jejich tvrzení, že je deklarovaný následovník generalissima Franca, ukázal prezidenta Republiky buď jako schizofrenika, nebo duševně chorého, nebo patologického lháře, což lze objektivně považovat za urážku prezidenta republiky.“ To zároveň poukazovalo na absurditu podávání trestních oznámení proti novinářům kvůli urážce na cti nebo způsobené psychické újmě. „Predsjednik republike duševni bolesnik?!“, Feral Tribune, č. 576, 30. 9. 1996, str. 2

⁴⁵¹ „Feral Tribune“ záhy po zveřejnění Tuđmanových plánů vydal článek „Jasenovac, největší chorvatské město pod zemí“. Ten obsahoval stenogramy „nejznámějších exponátů památníku Jasenovac“. V něm spolu mluvili Tuđman, Maček, Tito a Pavelić, kteří se postupně od Tuđmana dozvídali, co jim udělal s Chorvatskem, resp. Jugoslávií. Pavelić v Tuđmanovi poznal banditu z Chorvatského Záhoří, Tito místo „Tuđmanu ne pakovati“ by „Tuđmana tenkrát dal zastřelit, kdyby věděl, že se kvůli němu rozpadne Jugoslávie a že už nevládne komunistická strana“. Text doplnila fotografie, na které Tuđman přijal nejdražší pohár ve tvaru památníku v Jasenovci z rukou dr. Anteho Paveliče a kvůli níž se potom „Feral Tribune“ dostal do křížku s Tuđmanem. „Feral Tribune“ chtěl tímto článkem ukázat, nakolik absurdní by tento projekt byl, pokud by se ho podařilo zrealizovat. Na jednom místě by teoreticky mohly být pohřbeny právě všechny významné osobnosti chorvatských dějin 20. století, z nichž každá alespoň nějakou dobu stála nesmiřitelně proti sobě. Podobně by tomu bylo také na příkladu „obyčejných“ Chorvatů. „Jasenovac najveći hrvatski grad pod zemljom“, č. 554, 29. 4. 1996, str. 4–5

V jiném textu satirici „Feralu Tribune“ navrhli, aby se společný památník obětem válečného konfliktu v Chorvatsku v devadesátých letech dvacátého století, jak Chorvatům, tak i Srbům, vybudoval ve Vukovaru, protože se války v Chorvatsku „účastnili nejen Chorvaté, ale také Srbové, vnuci ustašovců, domobranců, partyzánů, ale také vnuci četníků, nedícevců a ljotićevců, a prosím pěkně, každý z nich má právo na důstojný hrob. Proto navrhuji, abychom vybudovali společný památník všem obětem válečného konfliktu v Chorvatsku v devadesátých letech dvacátého století, i těm, které chorvatošovinistická historiografie během posledních pěti let puncovala na agresory! Pro takovýto velkolepý památník není lepšího místa, než je Vukovar! – prohlásil mimo jiné Franjo Tuđman.

5.5.2 „Vážná část“

Osobně považuji téma Jasenovce za zlomové ve vztahu „Feralu Tribune“ a Franja Tuđmana. Jestli k němu novináři splitského týdeníku do té doby měli alespoň vůbec nějakou úctu, tak touto kauzou o všechnu přišel. O tom svědčil tento text Viktora Ivančiče, za který byl Tuđmanem obžalován:

„Ubohý komunistický generál Franjo se vrátil v roce 1990 k moci jako deklarovaný následovník generalissima Franca, který měl ve zvyku místo ‚Dobry den!‘ nebo ‚Pochválen buď Pán Ježíš Kristus!‘ říkat ‚Viva la muerte!‘ a který jen tak mimochodem nechal pobít, mučit a pronásledovat všechno živé, co nesouhlasilo s jeho režimem, aby tak mohl v klidu a pohodě smíchat kosti mrtvých falangistů a republikánů a tímto způsobem zajistit mír v zemi. Tuto Francovu klíčovou ideu přijal také náš generál Franjo, který má v těchto dnech úmysl uskutečnit své dávné hrozby, že vybuduje chorvatské Santa Guadarrame v Jasenovci a s prvním jeho zabořením lopaty do země se propadne do společné jámy celé Chorvatsko. Zemi, kterou všichni opouštějí, chce náš frankista velkomyslně otevřít mrtvým a tím doposud nejbrutálnějším způsobem ukázat, jaké Chorvaty vlastně potřebuje. Z Pantovčaku zahřmělo: Viva la muerte!“⁴⁵²

Tvrdá kritika „Feralu Tribune“ se na Tuđmanovu hlavu snesla po zveřejnění jeho „projektu Jasenovac“. Tuto jeho iniciativu označili ve článku „Kosti v mixéru“ za „překopání dějin lopatou“. Tuđman zažaloval autora článku Marinka Čuliće a šéfredaktora listu Viktora Ivančiče kvůli poznámce na titulní stránce „Glede & unatoč“ (viz výše v textu, pozn. I. V.) a fotomontážím⁴⁵³ v satirické části listu.

K žalobě došlo na základě narychlo přijatých dodatků „Trestního zákona na ochranu osoby a činnosti hlavy státu“. Požadován byl trest odnětí svobody v délce trvání tří let „kvůli křivému obvinění a urážce prezidenta republiky“. Proces ihned

Prezident suverénní, samostatné, vzájemně uznané Republiky Chorvatsko, jinak známý bojovník za mír ve světě a zvláště v této jeho části, penzionovaný generál, historik, akademik, humanista, obět' titoistických pronásledování a osvědčený přítel Slobodana Miloševiče.“ „Dr. Franjo Tuđman predložio da se zajedničko spomen-obiležje žrtvama domovinskog rata, kako Hrvatima, tako i Srbima podigne u Vukovaru!“, Feral Tribune, č. 571, 26. 8. 1996, str. 2–3

⁴⁵² Feral Tribune, č. 554, 29. 4. 1996, str. 3

⁴⁵³ Obr. 199

vyvolal bouřlivé reakce všech relevantních mezinárodních institucí a skončil osvobozujícím rozsudkem záhřebského soudce Marina Mrčely, který ovšem vyšší soudní instance nepotvrdily. Mrčela svá rozhodnutí následně znovupotvrdil. Proces trval do Tuđmanovy smrti, kdy byl pozastaven. Ovšem ještě za jeho života byl po ostré kritice „Feralu Tribune“ a mezinárodním skandálu, který celou kauzu provázel, postaven ad acta. Ve článku „Kosti v mixéru“⁴⁵⁴ Marinko Čulić kriticky upozornil

⁴⁵⁴ (...) „Přesto tento vnitrostranický rozpor mezi frakcemi v HDZ není odpovědí na celou otázku, kterou je, proč se zrovna teď Tuđman pustil do nové akce smíření a zveřejnil repatriaci kostí Tita, Paveliće, Mačeka, Bušiće a přebudování Jasenovce v ‚místo všech válečných obětí‘ (navzdory vážným upozorněním židovských, ale také oficiálních amerických kruhů a navzdory výzvám Chorvatům, aby zastavili svého prezidenta a postavili se překopání minulosti lopatou, dokud ještě není ‚pozdě‘).“ Aby byly patrné také další podstatné aspekty tohoto boje, považuji za důležité připomenout, že Tuđman v ohlédnutí za „Záhřebskou krizi“ řekl, že je potřeba zastavit činnost „sedmihlavému spolku“ (koaličnímu uskupení na záhřebské radnici, pozn. I. V.), aby se znovu neopakovala nová „Vídeňská Nová Města, Bleiburgy, Jasenovce“. Je zřejmé, že má chorvatský pohlavár v úmyslu „smíření“ zahrnout také do současného politického a stranického života, protože je zbytečné hovořit o smíření mrtvých, zatímco jsou živí rozdělení na dva tábory, vládnoucí a opoziční, mezi kterými prakticky neprobíhá žádná komunikace. Ale Tuđman není schopen pochopit, jak k tomu došlo a jak se z takové situace dostat. Proto se znovu a stále diví, jak je možné, že nikdo nechce jít do koalice s HDZ, když všude na světě strany s 35,6 % hlasů snadno nacházejí koaliční partnery. Toto konstatování je, pravda, z velké části přesné, ale všude na světě by se vládnoucí strany nejdříve zeptaly, co je s nimi v nepořádku, a neobviňovaly by jiné. Tuđman ale jen zarytě prosazuje oktrojované „usmíření“ Francova typu, a ne konsenzuální Adenauerova typu. Přitom odkazování se na Franca je nejen potvrzením politické slepoty, protože fašistický diktátor je nepotřebný Španělům, tak k čemu by měl být Chorvatům, ale je to také důkaz jeho historiografické slepoty, tzn. neznalosti notoricky známých historických faktů. Francův kříž smíření, na kterém je napsáno „Jsou přítomni“ (velmi podobný ustašovskému „Jsou s námi“ – „S nama su“), totiž nesjednotil Španěly falangistického a republikánského přesvědčení, jak tvrdí Tuđman, ale učinila to demokratická přeměna této země, která nebyla možná ani o den dříve, než Franco odešel z politického života, ani o den dříve. Jestli už si chce něco vypůjčit ze Španělska, pak to může být jen defrankizace země, a ne vytváření totalitárního fašo-komunistického státu v čele s hermafroditním Tuđmanem, sestaveným z půlky z Tita a z půlky z Paveliće (v poměru, který odpovídá současným politickým okolnostem). Je zřejmé, že chorvatský státní pohlavár si právě to přeje, a proto pokračuje v útocích na opozici, mimo jiné, protože v ní vidí „smiřovací“ konkurenci, a tak odsud pramení také obvinění, že sesbírала vše, „od komunistů po fašisty“ (další reakce na „Záhřebskou krizi“, koalice se skládala ze sedmi politických stran kompletního politického spektra – HKDU, HNS, HSS, HSLs, HSP 1861, HND, SDPH, pozn. I. V.) (...) „Kosti u mikseru“, Feral Tribune, č. 554, 29. 4. 1996, str. 4–5

Tuđmana, že se „projektem Jasenovac“ jedná o naprosté porušení lidských práv, práv zemřelých a veškerých moderních demokratických principů. Jediným, kdo se o něco podobného pokusil, byl právě španělský fašistický generalissimo Franco. Zároveň chtěl textem vydat jasné varování veřejnosti, že nesmí připustit, aby došlo k realizaci něčeho podobného. Současně je tento text kritickou reakcí na „Záhřebskou krizi“. Tuđmana obviňuje, že není schopen usmířit ani zneprátelené frakce uvnitř své strany, politickou scénu, když s HDZ nikdo nechce jít do volebních koalicí, a natož pak celý chorvatský národ. Tuđmana vyzval k odchodu z čela státu, protože jen tehdy, po vzoru Franca, může dojít ke smíření zneprátelených stran, jak se tomu stalo ve Španělsku. Navíc v textu napadl Tuđmana-historika, kterého označil za „historiograficky slepého“.

Přítom z obou textů, jak Ivančićova, tak i Čulićova, je jasně patrný jejich zlom ve vidění Tuđmana. Dá se říci, že do té doby mu redaktoři „Feralu Tribune“ tolerovali vše, mohl ovládnout a zruinovat zemi, učinit pomocí mnoha opatření ze svých poddaných poslušné ovečky, ale jen do chvíle, než se pokusil sáhnout na Jasenovac a s ním na ostatky osobností chorvatských dějin a zároveň tím Chorvatsko definitivně zařadit do rodiny fašistických států. Tímto momentem tak končí „veškerá legrace“ ve vztahu Tuđmana a „Feralu Tribune“ a soudní žaloba proti dvěma jeho klíčovými novinářům vzájemný konflikt navíc ještě vyostřila.

5.6 TUĐMAN NA DOMÁCÍ POLITICKÉ SCÉNĚ, PODSTATA JEHO REŽIMU

5.6.1 Satira

Satira na titulních a posledních stránkách, která se týkala Tuđmanova chování na domácí politické scéně, se nejvíce věnovala volbám, vztahu k opozici⁴⁵⁵, její

⁴⁵⁵ „Jsou již výsledky prezidentských voleb dopředu známe? – Dr. Tuđman přesvědčivě pobil Tomce a Gotovce!!!“, na této titulní stránce jsou vyobrazeni prezidentští kandidáti Tomac s Gotovcem ozdobeni obvazy a krvavými, bolestivě vypadajícími rány. („Jesu li rezultati predsjedničkih izbora već poznati? – Dr. Tuđman uvjerljivo potukao Tomca i Gotovca!!!“, Feral Tribune, č. 612, 9. 6. 1997, str. 1) – obr. 64; „Dopis velkého vůdce opozici – skresao sam im u brk!“, kdy je Tuđman vyobrazen jako Hitler. („Pismo velikog vođe opoziciji – Skresao sam im u brk!“, Feral Tribune, č. 544, 19. 2. 1996, str. 1) – obr. 38. Nebo také poslední stránka „Veliká soutěž Feralu o ceny – Kdo je

neschopnosti a faktické neexistenci⁴⁵⁶, kontroverzní volbě starosty Záhřebu na konci roku 1995⁴⁵⁷ a situaci v Tuđmanově straně HDZ .

Podobně tomu bylo také v případě satirických textů „Feralu Tribune“. Chorvatskou opozici považoval tento týdeník spíše za dalšího Tuđmana než za skutečnou názorovou alternativu k němu. Tyto texty nejsou z hlediska obsahu ani formy příliš zajímavé. Aktuálním politickým tématům, ve kterých by hlavní roli hrál prezident Tuđman, se věnoval v satirické části jen zřídka. Výjimkou byla snad jen kauza okolo volby záhřebského starosty koncem roku 1995⁴⁵⁸ a předvolební

předseda HND?“, na které vedle sebe stojí debatující Josip Manolić, Stjepan Mesić a Franjo Tuđman. („Veliki Feralov nagradni natječaj – Tko je predsjednik HND-a?“, Feral Tribune, č. 580, str. poslední) – obr. 154. Podobně je tomu na poslední straně, na které se Tuđman objímá s předsedou SDP Ivicom Račanem, s titulkem „Ein Volk, ein Reich, zwei Partei“ („Ein Volk, ein Reich, zwei Partei“, Feral Tribune, č. 624, str. poslední) – obr. 167.

⁴⁵⁶ Například titulní stránka z 21. srpna 1995. Na ní „Feral Tribune“ představuje kandidáty na podzimní prezidentské volby „Istopad 1995“, tedy „dopadne to stejně“ (obr. 27, kdy jsou kandidáti SDP, HDZ, HND, SNS, HSLS a IDS až příliš nápadně podobni Tuđmanovi, „Istopad 1995“, Feral Tribune, č. 518, 21. 8. 1995, str. 1

⁴⁵⁷ „Promluva dr. Tuđmana k Záhřebanům při příležitosti krize představitelů města – Beli zajeb grad“ (obr. 35), na které se jim Tuđman posmívá z titulní stránky. („Beli zajeb grad“, Feral Tribune, č. 539, 15. 1. 1996, str. 1) Dále pak „Franjo Tuđman zvaný ‚Rambo‘ chladnokrevně a holýma rukama zamítl starostu – Kdo je další na řadě?“ (obr. 41) („Franjo Tuđman zvani ‚Rambo‘ hladnokrvno golim rukama odbio gradonačelnika – Tko je sljedeći?“, Feral Tribune, č. 553, 22. 4. 1996, str. 1)

⁴⁵⁸ Záhřebská krize (1995–1997). V říjnu 1995 se vedle 3. předčasných voleb do poslanecké sněmovny parlamentu konaly také volby do rady města Záhřebu a sněmovny Záhřebské županije. Tyto volby byly vyvolány teritoriálními změnami, kterými Záhřeb přestal být zvláštním územním celkem a s ostatními okolními městy a obcemi vytvořil Záhřebskou županiji. To znamenalo, že starosta Záhřebu se stal zároveň županem Záhřebské županije.

Důvodem této změny se stal vznik frakcí uvnitř HND, díky kterému ztratila HDZ absolutní většinu ve sněmovně Záhřebské županije. HDZ těmito předčasnými lokálními volbami chtěla získat nazpět absolutní většinu v Záhřebu. To bylo zcela jasné opozici, a proto sedm stran (HKDU, HNS, HSS, HSLS, HSP 1861, HND, SDPH) 5. října 1995 vytvořilo koalici pro tyto volby.

Navzdory očekáváním HDZ tyto volby vyhrálo koaliční uskupení se ziskem 14 ze 17 mandátů. Bylo rozhodnuto, že se předsedou městské rady Záhřebu stane Zdravko Tomac (SDP) a starostou Goran Granić (HSLS).

Prezident Tuđman ale využil svého práva potvrdit volbu župana (v tomto případě starosty Záhřebu) na základě Zákona o územní samosprávě a odmítl volbu Gorana Graniće. Dalším starostou byl jmenován 24. ledna 1996 Joza Radoš (HSLS). Ani jeho volbu ale 17. února 1996 Tuđman nepotvrdil. Tuđman

zpravodajství. Před volbami „Feral Tribune“ pravidelně zintenzivňoval svou kampaň proti Franju Tuđmanovi s jasným cílem, kterým bylo, aby nebyl on či jeho strana znovu zvolen. Většinou se ale už před volbami „Feral Tribune“ rezignovaně smířil s tím, že vzhledem k „síle“ opozice a jejímu „názorovému odlišení“ nemohou volby skončit jinak než vítězstvím Tuđmana, respektive HDZ.

Vedle neschopné opozice parodoval „Feral Tribune“ také Tuđmanovu stranu HDZ, přinášel především různé verze okolností a pozadí jejího vzniku.⁴⁵⁹

2. března 1996 jmenoval starostkou Marinu Matulovićovou-Dropulićovou (HDZ). Tomu se městská rada vzepřela a jmenovala Iva Škrabala (HSLŠ). Tuđman kontroval odmítnutím i tohoto kandidáta 20. března 1996. O den později vyslovila rada nedůvěru Marině Matulovićové-Dropulićové a zvolila Dražena Budišu (HSLŠ). Ani jeho ale Tuđman do funkce nepotvrdil. Vláda rozpustila zastupitelstvo Záhřebu a jmenovala 30. dubna 1996 Brolića (HDZ) zmocněncem pro Záhřeb. Zdravko Tomac na toto rozhodnutí reagoval ústavní stížností, které 10. května 1996 Ústavní soud vyhověl.

Cíle HDZ během trvání krize bylo získat post starosty Záhřebu a přispět k rozbití koalice. Požadovali vytvoření rady, ve které budou zastoupeny všechny strany s tím, že HDZ případně post záhřebského starosty. To ale koalice odmítla.

Poslední fáze konfliktu začala v roce 1997. 20. února 1997 vznikla nová koalice (HKDU, HNS, HSLŠ, SDP). Vzhledem k tomu, že HKDU a HNS nepřekročily volební práh 5 %, tvořily povolební koalici pouze SDP a HSLŠ. HDZ získala 34,9 % hlasů a 48 % mandátů, koalice 44,5 % hlasů a 46 % mandátů a HSS, která do voleb šla sama, 7,7 % hlasů a 6 % mandátů. HSS se tak stala pomyslným jazýčkem na miskách vah. Přesto se ale zdráhala rozhodnout. K tomu došlo až poté, co dva členové HSS přešli do HDZ. Tím definitivně skončila Záhřebská krize a HDZ získala kontrolu nad Záhřebem. Podle <http://povijest.net/index.php/Moderna-Hrvatska/Zagrebacka-kriza-1995.-1997.html>, 19. 5. 2008 a KASAPOVIĆ, Mirjana, ŠIBER, Ivan, ZAKOŠEK, Nenad, Zagrebačka kriza: Studija slučaja, In: Birači i demokracija, Zagreb, 1998, str. 95–143

⁴⁵⁹ O tomto tématu přinesl exkluzivní fiktivní rozhovor s Pantalijem Trandafilovićem, vlastníkem kavárny „Drumski raj“ u Obrenovce, ve kterém byla podle „Feralu Tribune“ 18. listopadu 1988 založena HDZ. Tuđman tam byl pozván, i když údajně dopředu nevěděl, co se bude dít. Pero Gračanin, tehdejší svazový ministr vnitra, mu nabídl místo předsedy první opoziční strany. Tuđman se měl bránit, že už je starý, ať si vyberou někoho mladšího. HDZ tak zakládali Franjo Tuđman (vysloužilý generál JNA), Slobodan Milošević (předseda ÚV SK Srbska), Veljko Kadijević (svazový ministr národní obrany), Blagoje Adžić (náčelník generálního štábu JNA), Petar Gračanin (svazový ministr vnitra), Radmilo Bogdanović (republikový ministr vnitra SR Srbsko), Ivica Račan (člen ÚV SKJ), Josip Manolić (důchodce, pěstitel hub), Stanko Stojčević (předseda ÚV SKH), Hrvoje Šošić (vědec), Pantelija Trandafilović (vrchní), Zastavnik Života Leposavić (vyhazovač). („Tako se stvarao HDZ“, Feral Tribune, č. 635, 17. 11. 1997, str. 4–5)

5.6.2 „Vážná část“

Ve „vážné části“ se publicisté „Feralu Tribune“ věnovali ve svých komentářích a analýzách především aktuálním událostem na chorvatské politické scéně. Hlavní úlohu ve většině z nich hrál Franjo Tuđman.

Tematicky je tyto texty možné zařadit do několika hlavních podskupin.

5.6.2.1 HDZ

Z Tuđmanových životopisců-odpůrců se kritickému rozboru strany HDZ nejvíce a nejkomplexněji věnoval Marinko Čulić. Ostatní biografové prvního chorvatského prezidenta se zabývali v prvé řadě okolnostmi a pozadím vzniku této politické strany a rolí Tuđmana v tomto procesu.

Publicisté „Feralu Tribune“ se drželi teorie životopisců-odpůrců, že se Tuđman dostal k moci za pomoci emigrace, církve a samotných chorvatských komunistů, kteří potřebovali protipól k Miloševićovi a jeho antibyrokratické revoluci.

Tyto tři pilíře jako základy úspěchu, které měly přivést Tuđmana k vítězství ve volbách v roce 1990, popsal ve svém textu „Tuđmanovo desetiletí“ Predrag Lucić: „Mimořádné uspořádání a vedení místních organizací HDZ v terénu, silná předvolební kampaň, kterou štědře financovala chorvatská diaspora, požehnání katolické církve a volební model, který Smiljko Sokol prý spíchl po vzoru SKH/SDP, vedly k vítězství HDZ v prvních demokratických volbách. Toto vítězství zapili, jak později přiznali, také čelní představitelé SDP. Agresivní srbský nacionalismus tak získal svou chorvatskou odpověď a Slobodan Milošević svého chorvatského partnera a Chorvaté svého „otce národa“, jak se sám Tuđman označil.“⁴⁶⁰

Ve stejném textu se tento autor pomocí ironie kriticky vyjádřil také k Tuđmanovu nástupu do čela HDZ. O chorvatském prezidentovi mluví jako o člověku, který byl „rychlejší a lépe se zorientoval než chorvatský Mandela

Na podobné téma přinesl „Feral Tribune“ v roce 2003, tedy až po Tuđmanově smrti, další fiktivní informace. Podle nich měl být Tuđman pouhou obětí HDZ, která ho měla obětovat jako viníka za všechno zlé, co se v devadesátých letech v Chorvatsku stane.

⁴⁶⁰ „Tuđmanovo desetljeće“, str. 6

(dr. Marko Veselica, kterému se tak přezdívalo, protože byl nejčastěji zatčeným a vězněným chorvatským disidentem během vlády komunistického režimu, pozn. I. V.) v přetahované, která vznikla po zákazu konání ustanovující schůze v hotelu Panorama. Tuđman ji přesunul do prostor NK Borac na Jarunu a porazil nepřítomného protikandidáta.⁴⁶¹

„Feral Tribune“ se připojil k životopiscům-kritikům Tuđmana, kteří ho považují za člověka, jenž je schopen udělat cokoliv, aby se dostal až na vrchol, a pak také všechno pro to, aby se ve své funkci udržel.

S touto Tuđmanovi přisuzovanou vlastností se pojil také další předmět časté kritiky ze strany publicistů „Feralu Tribune“. Chorvatskému prezidentovi vytýkali, že se rozhodl uspořádat a vést HDZ po vzoru někdejšího SKH. Čtenáře upozorňovali, že uvnitř strany panovala nesvoboda, veškeré vedoucí pravomoci byly svěřeny do rukou Franja Tuđmana a docházelo k tvrdému vypořádávání s názorovými oponenty uvnitř strany, popřípadě s těmi, kteří by mohli potenciálně ohrozit jeho post předsedy a „neomezeného vůdce“ HDZ.⁴⁶² Komentátoři „Feralu Tribune“ si ve svých textech všímali, že Tuđman postupně dosazoval na volební kandidátky a po svůj bok jemu zcela loajální a oddané politiky.

Například před parlamentními volbami v roce 1995 Zoran Daskalović ve svém článku „Tuđmanova sječa knezova“ chorvatského prezidenta kritizoval za výběr volebních kandidátů na předních místech kandidátních listin HDZ, který měl provést zcela sám. Zároveň v tomto textu nastínil své představy o pro Franja Tuđmana ideálním představiteli jeho strany. Autor textu si všímal, že tak Tuđman před volbami neoponechal nic náhodě. Další zárukou úspěchu pro chorvatského prezidenta mělo být vypsání voleb krátce po úspěšných operacích „Blesk“ a „Bouře“ a „odkup některých stranických opozičních lídrů“, jak komentátoři „Feralu Tribune“

⁴⁶¹ „Tuđmanovo desetljeće“, str. 6

⁴⁶² Typickým článkem na toto téma byl text Jeleny Lovrićové z 19. října 1993, ve kterém zanalyzovala výsledky 2. všeobecného sněmu HDZ. Autorka ve svém komentáři mimo jiné kritizovala způsob výběru Tuđmanových spolupracovníků, jeho zásahy do kádrové politiky HDZ a tvrdá vypořádávání se s kritikou uvnitř strany. Navzdory těmto skutečnostem si autorka všímala, že ho jednotliví delegáti sněmu oslovovali jako „otce národa a Mojžíše“. „Tuđman ljeti u nebo“, Feral Tribune, č. 426, 19. 10. 1993, str. 11

nazvali situaci před volbami, ve které docházelo k nápadně vysokému počtu mezistranických přestupů na chorvatské vnitropolitické scéně.⁴⁶³

V souvislosti s parlamentními volbami v roce 1995 „Feral Tribune“ kritizoval samotnou předvolební kampaň, která podle jeho redaktorů neprobíhala v duchu fair play. „Státotvorná média“ podle jejich průzkumů plně podporovala a nabízela většinu prostoru v předvolebním zpravodajství HDZ, zatímco opozice prakticky nebyla vidět. Dále pak, že schválně před volbami utvrzoval v zemi atmosféru strachu.

Tuđmana obviňovali, že zneužil pro svou předvolební kampaň vysoce postavené armádní představitele, kteří byli v očích veřejnosti spojeni s „chorvatskými válečnými vítězstvími“. Tyto armádní špičky nejenže doprovázely samotná předvolební shromáždění, navíc se dostaly na volební kandidátky.

Dalším Tuđmanovým volebním prohřeškem podle novinářů „Feralu Tribune“ bylo schválení nového volebního zákona, který měl HDZ usnadnit nejen vítězství ve volbách, ale také povolební vyjednávání o nové vládě. Podle nového zákona se 28 poslanců volilo většinovým systémem ve volebních obvodech a 80 poslanců na základě poměrného zastoupení podle celostátních kandidátek. Zároveň byl práh volitelnosti zvýšen na 5 %. Novinkou bylo také zvýšení této hranice nutné pro vstup do parlamentu pro koaliční uskupení více stran – 8 % pro koalici dvou stran a 11 % pro koalici tří a více stran. Tato pravidla byla schválena s cílem znemožnit předvolební koalice menších opozičních stran, respektive je přinutit ke samostatné

⁴⁶³ Do pozice celostátního lídra byl postaven Nedjeljko Mihanović, což podle komentátora „Feralu Tribune“ Zorana Daskaloviće nebylo nic překvapivého, protože „Mihanović je takřka ideálním prototypem snů člena strany HDZ. V Tuđmanovi vidí boha, který nepřišel na to, jak se vzepřít zemské přitažlivosti, a tak musí, alespoň dočasně, chodit po zemi.“ Autor textu kritizoval celkový způsob, jakým Tuđman provedl výběr kandidátů. Jednalo se o samé loajální členy HDZ, v prvé řadě spoluzakladatele strany (Šekse, Glavaše, Pericu, ...), především pak ty, které Tuđman mohl kdykoliv kontrolovat a podle potřeby také náležitě umravnit. Z kandidátek naopak vypadli všichni ti, kteří někdy projevíli opačný názor, než byl ten Tuđmanův (Gordana Turićová, Vice Vukojević). „Přitom projevil moudrost kádrováka, kterou získal ještě v dobách, kdy byl jako generál bývalé JNA také šéfem jejího personálního odboru. Tuđman nejdříve na křídlech Blesku a Bouře, „odkupem některých stranických lídrů, kádrově, a tím i organizačně pobořil řady opozice a poté, aniž čekal na výsledek voleb v samotné HDZ, vypsál volby do poslanecké sněmovny parlamentu, aniž strana měla jakýkoliv vliv na kandidátku, kterou Tuđman sestavil zcela sám“. „Tuđmanova sječa knezova“, Feral Tribune, č. 526, 16. 10. 1995, str. 10–11

kandidatuře. Tím by mnoho z nich skončilo pod prahem volitelnosti a tyto „propadlé“ hlasy by přinesly další mandáty vítězné straně, tzn. HDZ.

5.6.2.2 Prezidentské volby

V podobně kritickém duchu jako v případě komentářů publicistů „Feralu Tribune“, které vycházely před parlamentními volbami v Chorvatsku o Tuđmanově straně HDZ, byly články vznikající před prezidentskými volbami.

Jediné prezidentské volby za života Franja Tuđmana a vycházení samostatného „Feralu Tribune“ proběhly v červnu 1997.

Společným jmenovatelem pro předvolební kampaň jak před prezidentskými, tak před parlamentními volbami byla patrná snaha jednotlivých komentátorů „Feralu Tribune“ zabránit znovuzvolení Franja Tuđmana, popřípadě HDZ.

Na rozdíl od článků, které komentovaly kampaň před parlamentními volbami v roce 1995 a jejichž autoři považovali na základě všech opatření Franja Tuđmana potřebných pro zvolení HDZ vítězství jeho strany k jejich nelibosti za dopředu jisté, texty mapující prezidentské volby v roce 1997 byly zpočátku opačné.

Komentátoři „Feralu Tribune“ totiž ještě počátkem roku 1997 ve svých prognózách nedávali Tuđmanovi prakticky žádnou šanci na znovuzvolení prezidentem. Toto přesvědčení pramenilo podle jejich názoru z toho, že se poprvé nebude moci opřít o vítěznou vojenskou akci, a navíc se měl zcela zkompromitovat v očích veřejnosti svým katastrofálním vládnutím.

Obrat nastal až ve článku „Klonování trůnu“ z 3. března 1997. V něm se Čulíć přiklonil k názoru, že kvůli „neschopné opozici dojde opět k jasnému vítězství Tuđmana, protože jeho přihlášení protikandidáti jsou Mesić a Gotovac, kteří proti němu prakticky nemají jakoukoliv šanci, jakou by měli například Budiša, Tomac anebo Tomčić, kteří nejspíše kandidovat nebudou“ (nakonec se proti Tuđmanovi (61,4 % hlasů) postavili Vlado Gotovac (17,59 %) a Zdravko Tomac (21 %), pozn. I. V.).⁴⁶⁴

Přestože autor článku za viníka Tuđmanova volebního úspěchu označil opozici, jeho předpoklad se ukázal jako mylný, neboť jím „navržený“ Tomac ve volbách proti Tuđmanovi prakticky propadl. Navzdory tomuto faktu je potřeba brát

⁴⁶⁴ „Kloniranje trona“, Feral Tribune, č. 598, 3. 3. 1997, str. 6–7

tuto Čulićovu kritiku opozice za oprávněnou, protože ta se nedokázala sjednotit na jednom kandidátovi, který by byl schopen nejen prvního chorvatského prezidenta porazit, ale zároveň by přinesl a zastupoval výrazněji odlišné postoje od zvoleného Tuđmana.

Také v těchto volbách měla Tuđmanovi podle komentátorů „Feralu Tribune“ pomoci bezmezná podpora jeho médií v předvolební kampani (Tuđmanovi patřilo v HTV 77,91 % času, Gotovcovi 11,96 % a Tomcovi 10,12 %) ⁴⁶⁵ a tradiční výrazné zintenzivnění „atmosféry strachu“, kterou podle nich Tuđman rozšířil po Chorvatsku.

Povolební komentáře se věnovaly v první řadě opozici. Ta se podle redaktorů „Feralu Tribune“ po volbách ocitla zcela zdecimovaná, neměla chuť prakticky nic podnikat, a tak zůstala opozice proti Tuđmanovi jen v nepolitické podobě. Tu Tuđman obviňoval z komplotu a z pokusů o likvidaci čelných představitelů jeho režimu, tedy i jeho samotného. Z toho měl Tuđman svým dopisem obvinít právě „Feral Tribune“, týdeník „Tjednik“ a předsedu chorvatské akademie věd Ivana Supeka. Proti tomu se „Feral Tribune“ ohradil dopisem, který odmítla zveřejnit všechna chorvatská média s výjimkou rijeckého „Nového listu“. ⁴⁶⁶

„Feral Tribune“ navíc po volbách v souvislosti s Tuđmanovým onemocněním rakovinou a blížící se smrtí začal Tuđmana posměšně označovat za „doživotního prezidenta“.

5.6.2.3 Vztah k opozici

„Feral Tribune“ ve své snaze „zbavit“ Chorvatsko a Chorvaty Franja Tuđmana poskytoval velký prostor ve svých rozhovorech opozičním politikům (nejčastěji Ivicovi Račanovi, Draženu Budišovi, Stipemu Mesićovi, Josipu Manolićovi, představitelům Istrijského demokratického sněmu, ...).

Splitský týdeník lze zároveň souběžně prohlásit za velkou oporu, ale také kritika politické opozice v Chorvatsku.

Jeho redaktoři opozici obviňovali, že se nedokázala v nejvíce kritických momentech sjednotit a výrazně ideologicky vymezit vůči Franju Tuđmanovi, že de facto nepřinášela chorvatskému voliči jiné vize, než přinášel chorvatský prezident a jeho strana HDZ. Nelíbilo se jim, že v rozhovorech pro „Feral Tribune“ vyjadřovali

⁴⁶⁵ „Od pišanja do mokrišta“, Feral Tribune, č. 614, 23. 6. 1997, str. 8

⁴⁶⁶ „Pismo zavjere, Promašen slučaj“, Feral Tribune, č. 615, 30. 6. 1997, str. 6–7

kritické názory na adresu Franja Tuđmana, ale před chorvatskou veřejností, hlavně před volbami a při parlamentních jednáních, byli jen němými svědky a téměř zcela loajální k politice chorvatského vládce.

Opoziční strany považovali redaktoři „Feralu Tribune“ za strašpytle, kteří se báli Tuđmanovi postavit, protože by, podobně jako nepolitická opozice tzv. „chorvatských intelektuálů“, i oni mohli být prohlášeni za „státní nepřátele“. Takovéto označení přímo od „otce vlasti“ by mohlo mít potenciálně nedozírné následky v oblasti volebních preferencí a současně by přišli o možnost čerpat ze „zmytologizované“ osobnosti Franja Tuđmana a jeho „zásluh“ o chorvatský stát.

Jelena Lovrićová v jednom z ukázkových textů kritiky opozice ze strany „Feralu Tribune“ psala v souvislosti s jejím přístupem k Tuđmanově bosenské politice: „Opozice doposud, bez velkého vzrušení, pozorovala a s ohledem na svou parlamentní pozici vlastně asistovala tragickému vývoji situace. Přistoupila na chytře směšné vydírání, že v zájmu Chorvatska musí být mlčení. Svým mlčením umožnila vládnoucí straně vytvořit z Chorvatska Srbsko, destabilizovat a dostat ho na kolena, umožnit jeho rozkradení, mezinárodní kompromitaci, morální demotivaci a psychickou destrukci. Svým mlčením se opozice stala spolupachatelem a pomohla připravit cestu pro Tuđmanovu samovládu.“⁴⁶⁷

Přestože politická opozice publicisty „Feralu Tribune“ stále více zklamávala, nepřestávali jí dávat prostor k prezentování svých názorů.⁴⁶⁸

⁴⁶⁷ „Pontonska Hrvatska“, Feral Tribune, č. 421, 10. 8. 1993, str. 4–5. V jiném textu psala o tom, že opozice prakticky neexistuje, že vládne jen jedna strana (HDZ), která je rozdělena na více bratrství. Jednak opoziční strany vůbec neplní svou kritickou úlohu, a navíc je politická scéna natolik provázaná, že vnitrostranické ořesy dominovým efektem postihly všechny strany (HNS, HSP, HSLŠ, HDS, HKDS, IDS, DA) a samotnou HDZ. „Sazviže'dju HDZ-a“, Feral Tribune, č. 420, 27. 7. 1993, str. 5

⁴⁶⁸ To de facto cítili za svou povinnost, protože opozice ve „státotvorných médiích“ nedostávala prakticky žádný prostor. Tento fakt kritizoval článek „Dobrý večer, milý prezidentě“. V něm „Feral Tribune“ přinesl výsledek výzkumu o zastoupení Tuđmana a opozice ve státní televizi. Ten ironicky zhodnotil: „Podle kritérií ústředního informačního vysílání má Chorvatská televize všechny náležitosti státního média: převažuje přítomnost různých veřejných institucí a osob z vládnoucí garnitury – z 504 zkoumaných minut jich 13 bylo věnováno prezidentu Tuđmanovi a lídrovi opozice pouze 25 sekund.“ „Dobra večer, dragi predsjedniče“, Feral Tribune, č. 474, 17. 10. 1994, str. 18 a 19

Podobnou možnost měli také zástupci „nepolitické opozice“. Tu tvořili především tzv. „chorvatští intelektuálové“, ale také další osobnosti chorvatského společenského a kulturního života, které nesouhlasily s politikou Franja Tuđmana. „Feralu Tribune“ poskytovali nejčastěji rozhovory, ve kterých vyjadřovali nesouhlas s politikou chorvatského prezidenta. Občas prostřednictvím splitského týdeníku zveřejňovali dopisy, ve kterých přímo vyzývali Tuđmana k odstoupení z funkce chorvatského prezidenta.⁴⁶⁹

K Tuđmanově politice se kriticky prostřednictvím rozhovorů na stránkách „Feralu Tribune“ vyjadřovali také zástupci mezinárodních vládních i nevládních organizací, které měly své zastoupení v Chorvatsku, akreditovaní diplomaté cizích států v Chorvatsku, představitelé spolků a sdružení na ochranu lidských práv a svobod, ale také zahraniční intelektuálové a zástupci světově známých médií.⁴⁷⁰

„Feral Tribune“ pečlivě sledoval a informoval o veškerých demonstracích a veřejných projevech nesouhlasu s politikou Franja Tuđmana, které nebyly organizovány politickou opozicí, ale nespokojenými občany, popřípadě „nepolitickou opozicí“.⁴⁷¹

⁴⁶⁹ „Feral Tribune“ například jako jediné médium v Chorvatsku zveřejnil v kompletní podobě otevřený dopis šestice chorvatských intelektuálů (Iva Banace, Krista Cviiće, Slavka Goldsteina, Vlada Gotovce, Vesny Pusićové a Ozrena Žunece) s výzvou Tuđmanovi, aby na základě svého katastrofálního vedení země odstoupil z funkce. Feral Tribune, č. 425, 5. 10. 1993, str. 2

⁴⁷⁰ Z Čechů poskytli rozhovor „Feralu Tribune“ Jiří Kuděla, Václav Havel a Jiří Dienstbier. Kompletní seznam všech osobností, které poskytly rozhovor „Feralu Tribune“, viz příloha č. 2.

⁴⁷¹ Poprvé došlo k otevřené masové kritice Franja Tuđmana, které si bedlivě všiml „Feral Tribune“, na jaře 1993 na stadionu Poljud ve Splitu. Okolo sta tisíc nespokojených Chorvatů tehdy vypískalo chorvatského vládce za pokřiků „Franjo, buzno!“ a „Franjo, zloději!“. Nejmasovější demonstrace, prvotně na záchranu „Rádia 101“, ale de facto proti režimu Franja Tuđmana, se odehrála 21. listopadu 1996 na Náměstí Bána Jelačiće v Záhřebu. Tuto demonstraci použil „Feral Tribune“ jako další příklad neschopnosti opozice. „To, že opozice stále ještě neopustila salonní-vyjednávací fázi, bylo patrné ze záhřebských demonstrací. V nich – na rozdíl od bělehradských – opozice neprojevila přání vést demonstranty, ale naopak oni vedli ji. Demonstranti navíc v těch dvou záhřebských večerech dosáhli více než opozice, která trápila nejen sama sebe i celou společnost po celý rok trvání Záhřebské krize.“ („Masa i moć“, Feral Tribune, č. 584, 25. 11. 1996, str. 6–7) Další významnou demonstrací bylo shromáždění nespokojených pracovníků a odborářů z celého Chorvatska, kteří se shromáždili na Náměstí Bána Jelačiće, kde chtěli poukázat na své komplikované sociální a ekonomické postavení. Tuđmanův režim proti nim postavil třináct a půl tisíce policistů. Do dubna letošního roku (2008) se jednalo o největší odborovou demonstraci v chorvatských dějinách.

„Feral Tribune“ ovšem nekritizoval pouze neschopnost politické opozice postavit se Tuđmanovi, ale také chování chorvatského prezidenta k ní. Toho vinil, že používal všech prostředků k jejímu zastrašení a zesměšnění v očích veřejnosti (Tuđmanovo častování opozice výrazy typu „ovce“, „husy“, „bezhlavý dobytek“, „rudí, černí, žlutí a zelení čerti“), ale přitom v rámci svých širokých ústavních pravomocí.⁴⁷²

Ukázkovým příkladem se stala tzv. „Záhřebská krize“. Tuđman během ní využíval své ústavní pravomoci potvrdit volbu starosty Záhřebu. Přestože nerespektoval výsledky voleb, podle zákona měl na takový postup právo. „Feral Tribune“ ho během trvání krize kritizoval, že se svým jednáním snaží opozici rozvrátit, zdecimovat a zcela ponížít v očích veřejnosti. Z druhé strany kritizoval „Feral Tribune“ opozici, že se po celou dobu trvání krize nedokázala hlasitěji a viditelněji postavit a přesvědčit občany o svém „morálním“ právu jako vítěze voleb vládnout v chorvatské metropoli.⁴⁷³

⁴⁷² Opozice nebyla jediná, koho Tuđman kritizoval. Komentátor „Feralu Tribune“ a významný chorvatský současný spisovatel Miljenko Jergović jeho výstupy komentoval společně s jeho charakterovými rysy ve své skice pro portrét chorvatského prezidenta s názvem „Vůdcovod a kanalizace“. Současně se jedná o kritiku obojí opozice, která Tuđmana sice „potichu“ kritizovala, ale ve skutečnosti se ho podle autora bála. „Tuđman je člověk, který je v hloubce své vlastní neznalosti schopen utopit celý národ. Ve svých klidně i tříhodinových projevech používá komicky dlouhé dramatické přestávky a gesta, které mají vyjádřit hloubku mluvčího. Ve svých projevech Tuđman topí nepřátele jako zlá macecha v lavoru topí koťátka. Topil Srby, zednáře, Američany, komunisty a Vladka Mačeka, bosenské unitaristy, příslušníky Udby, Jugoslávce, mezinárodní společnosti, opozici a kosmopolity. Komentáře, které následovaly po jeho projevu v novinách, kavárnách a tramvajích, znovu potvrdily dvě skutečnosti: lidé toho člověka vážně chápou a bojí se ho. Vážně ho chápou, protože se stále ještě domnívají a věří, že za jeho kroky stojí něco vyššího, hlubšího, a bojí se ho, protože jeho úsměv nepatří člověku, jehož dobrotě by se dalo věřit. Hloubka Franja Tuđmana je v podstatě hloubka jeho neznalosti, ale ti, kteří to velmi dobře vědí, nazvěme je chorvatskými intelektuály, jsou takoví strašpytlové, že vám to nikdy do konce neřeknou.“ „Vůdcovod i kanalizacija“, Feral Tribune, č. 650, 2. 3. 1998, str. 7–8

⁴⁷³ Marinko Čulić ve svém článku „Žezlo z pytle ven – Bitva o Záhřeb“ vedle nevyzrálé a neschopné opozice obvinil Tuđmana, že se pomocí „Záhřebské krize“ snaží překonat rozpory uvnitř vlastní strany a používá ji pro svůj prospěch, aby si zajistil bezproblémové vládnutí. „Nebo rozporům právě díky plánovanému prodlužování této krize dát alespoň přijatelný průběh. Ta se stala centrem pro mobilizaci a angažování celého stranického vedení. Přitom zahrnovala i ty nejukřičenější z řad HDZ. Tuđman zároveň systémem dvojnásobného komandování udržuje ve střehu představitele obou

Neschopnou opozici „Feral Tribune“ trefně označil souslovím „Tuđman – otec opozice“. Jasně tím vyjádřil, že opozice tolik potřebovala přízeň „Tuđmana – otce vlasti“, že se až bála se mu jakkoliv výrazněji postavit a dovolila chorvatskému prezidentovi dělat si s ní, co chtěl. Že opozice poslouchala svého „otce“ na slovo a svou jalovostí a nezkušeností nedospěla tomu, aby mohla sama vládnout.

5.6.2.4 Podstata režimu Franja Tuđmana, stav lidských práv a svobod v Chorvatsku

Jak už bylo mnohokrát zmíněno, „Feral Tribune“ figuroval na chorvatské mediální scéně devadesátých let mezi chorvatskými médii jako největší a hlavně nejhlasitější kritik režimu Franja Tuđmana a stavu lidských práv a svobod

soupeřících frakcí, když je povzbuzuje v boji o to, kdo přinese více opozičních hlav k vladařovým nohám. Zároveň je udržoval v nevědomosti, jaké má skutečné plány a jaké instrukce od něj získala soupeřova strana.“ „Bitka za Zagreb“, Feral Tribune, č. 545, 26. 2. 1996, str. 5

V jiném pro opozici zdrcujícím komentáři „Záhřebské krize“ se autor už v titulku ptá, „zda je opozice odsouzena k věčnému poddanství?“. V odpovědi autor kritizuje totální neschopnost a strach opozice postavit se Tuđmanovi i přesto, že to od ní voliči, kteří jí dávají hlasy, očekávají: „Není pochyb, že došlo k naplnění předpokladů pro relativně dlouhodobou patovou pozici, do které obě strany vstoupily s určitým rozmyslem. Čím více totiž Tuđmanova strana nenachází způsob, jak za normálních okolností zůstat u moci, ale celou zemi drží jako rukojmí svých nepočítatelných poplachů o opozičních „neokomunistech“, kteří se řítí na Zimní palác na Gornjem Gradu, tím ani opozice neví, jak se chopit moci. Proto opoziční vůdci dělají chybu, když tvrdí, že jim HDZ už osm měsíců odmítá předat vládu nad Záhřebem. Po těchto jalových strkanicích o to, kdo bude vládnout v metropoli, je lepší říci, že opozice není ve stavu převzít vládu... (...) Už jednou, na počátku Záhřebské krize, jsme vyslovili názor, což se teď také potvrzuje, že se „opoziční situace“ v Záhřebu vyvíjela dosti nerovnoměrně. Protože antihádezetovské nálady ve společnosti rostly nesrovnatelně rychleji než u opozice. O tolik rychleji, že opozice po nějaké době už nebyla schopna držet krok. To je možné dokonce matematicky vyjádřit, protože dnes je podpora, které se HDZ těší mezi Záhřebany, poloviční oproti výsledku říjnových voleb, zatímco opozice zcela naopak nabízí HDZ dvojnásobně více moci (40 procent), než ukazují současné výsledky průzkumů volebních preferencí. Šťastnou okolností pro opozici je, že veřejnost nepostihuje tuto chudokrevnost a zakrslost svých zástupců. (...) Je pravda, že si opozice vytrvale stěžuje, ale není jasné komu. Svým voličům, od kterých by bylo hodno požadovat v této situaci další podporu proti HDZ, určitě ne! Když to řeknete některému z opozičních představitelů, bude následovat dlouhý pohled a pronikavá otázka: Chcete, abychom postavili naše voliče před jejich „armádu a policii“?! Chraň Bůh, pánové, ale copak nevidíte, že vás Tuđman už provokuje známou anekdotou velkého komunistického vládce: „Kolik má divizí ten Vatikán?“ „Boje pat nego rat“, Feral Tribune, č. 566, 22. 7. 1996, str. 6–7

v Chorvatsku. Dá se říci, že se stal jakýmsi útočištěm všech režimem Franja Tuđmana utlačovaných skupin chorvatské společnosti. O jejich potížích s režimem chorvatského prezidenta seznamovali čtenáře prostřednictvím reportáží a komentářů publicisté „Feralu Tribune“.

Navíc poskytovali prostor zástupcům organizací zabývajících se stavem lidských práv a svobod a rozvojem demokracie v Chorvatsku (Chorvatskému helsinskému výboru, Institutu Otevřená společnost, Chorvatskému novinářskému spolku, ostatním novinářským profesním organizacím a sdružením proti diskriminaci menšin všeho druhu). Ty mohly prostřednictvím „Feralu Tribune“ upozorňovat na obtíže, se kterými se menšiny a utlačované skupiny denně setkávaly, a vyzývat k dodržování lidských práv, k němuž se Chorvatsko zavázalo během postupné integrace do mezinárodních organizací (OSN, Rada Evropy, OBSE) v průběhu devadesátých let.⁴⁷⁴

„Feral Tribune“ se díky mezinárodnímu věhlasu, prestiži a důvěře, jež si získal jako fenomén a vzorový příklad porušování svobody médií v Chorvatsku režimem Franja Tuđmana, stal nezbytným informátorem mezinárodního společenství a veřejnosti o stavu lidských práv a svobod v Chorvatsku.

„Feral Tribune“ si tak v oblasti lidských práv a svobod vytkl úkol na dvojm poli – informovat nejen domácí, ale také světovou veřejnost o potížích, které vláda Franja Tuđmana v tomto ohledu působila.

Redakční politika „Feralu Tribune“ považovala Franja Tuđmana od samého počátku jeho vládnutí za člověka, který se ve strachu před ztrátou moci a inspirován totalitárním komunistickým režimem, s nímž spojil převážnou část svého života, rozhodl pod rouškou budovatele „nejdemokratičtějšího státu v ekonomické transformaci“ vytvářet z Chorvatska jeden z nejvíce totalitních států v Evropě. Tomu se ve svých článcích snažili redaktoři „Feralu Tribune“ zabránit a demaskovat jeho skutečné úmysly před očima veřejnosti, která pod vlivem Tuđmanovy silné propagandy svému prezidentovi věřila a tolerovala nesvobodu a porušování lidských práv na území Chorvatska.

⁴⁷⁴ Predrag Lucić psal například v roce 1998 o stále větších kritikách Chorvatska ze strany Západu, z nichž za zmínku stojí především 21 požadavků spojených s demokratizací a dodržováním lidských práv v Chorvatsku, ze kterých Chorvatsko do Tuđmanovy smrti nespĺnilo ani jeden. „Tuđmanovo desetljeće“, str. 9

Podstata Tuđmanova režimu se tak ze strany „Feralu Tribune“ stala nejkritizovanějším tématem.

Režim prvního chorvatského prezidenta považovali za totalitní, poloprezidentský a vojensko-policejní. Kritizovali všechna Tuđmanova opatření, jejichž pomocí si zajišťoval, aby byl ve svém vládnutí co nejméně svázán parlamentem, politickou opozicí a vlastní stranou. Predrag Lucić schválení ústavy v roce 1990 okomentoval výstižně ironicky slovy: Tento „přelomový“ rok „skončil nakonec úspěšně vyhlášením ústavy, která Chorvatsku výměnou za nedosněnou demokracii západního typu přinesla poloprezidentský systém a Tuđmanovi pravomoci orientálního despoty“.⁴⁷⁵

V jiném textu „Stát, to je on“ Jelena Lovrićová mluvila dokonce o „superprezidentském systému“, který si pro sebe Tuđman vytvořil. V něm psala, že „pozice Chorvatska sice příliš stabilní není, ale jeho vlastní určitě je. (...) Tuđman upevňuje svůj prezidentský systém, jako kuželky boří všechny zbylé instituce systému – vládu, parlament, opozici, dokonce i vlastní stranu – a mění je ve svůj prospěch (...) Stojí zcela nad parlamentem, který je už jen jakousi výlohou pro svět, honosí se titulem suveréna, ačkoliv mu to ústava nedovoluje, a opozice je zcela neschopná se tomu vzepřít (...) Tuđman tak disponuje vládou, parlamentem, ale také opozicí.“⁴⁷⁶

Viktor Ivančić psal v jiném textu dokonce o státním převratu. V něm kritizoval Tuđmana za to, že využíval i těch nejobyčejnějších právních aktů k upevňování své moci, a to bez vědomí chorvatské společnosti.⁴⁷⁷

⁴⁷⁵ „Tuđmanovo desetljeće“, str. 6

⁴⁷⁶ „Država to je on“, Feral Tribune, č. 484, str. 6 a 7

⁴⁷⁷ „Zasedání vlády Republiky Chorvatsko, kterému předsedal dr. Tuđman, se uskutečnilo 9. února 1995. Musel uplynout ještě ale celý týden, aby světlo světa spatřila informace, kterou nikdo nechtěl okomentovat takovou, jaká byla: že prezident Republiky Chorvatsko provedl státní převrat. S ohledem na množství pravomocí tzv. poloprezidentského systému, kterým se dodnes těšilo zákonodárství, je Tuđman jedním z řídkých příkladů vládce na světě, který tento nepopulární krok mohl provést bez použití násilí. Vláda byla tedy jednoduchým aktem – výnosem v podobě „společných závěrů“ – přeměněna v rozšířený úřad prezidenta, s ministry jednotlivých rezortů jako anonymními tajemníky jednotlivých sektorů. Tím byla definována infrastruktura diktatury. Jistota, s jakou to provedl, je udivující, stát má prezidenta a stovky němých představitelů, najatých, aby operativně formulovali a prováděli jeho vůli.“ „U potiljak!“, Feral Tribune, č. 492, 20. 2. 1995, str. 3

Koncem roku 1998 se dokonce v jednom z komentářů Heni Ercegová domnívala, že je nevyhnutelná porážka HDZ ve volbách, a tak bude Tuđman potřebovat nahradit ztrátu převahy v parlamentu totálním ovládnutím armády, policie, bezpečnostně-informačních služeb státu a soudnictví.⁴⁷⁸

Vedle zneužívání různých právních aktů Franjem Tuđmanem k zajištění zákonného rámce pro jeho bezproblémové vládnutí kritizoval „Feral Tribune“ soustředění silových složek státu do rukou chorvatského prezidenta, popřípadě jemu zcela loajálních osob. Tento splitský týdeník pravidelně zveřejňoval rozsáhlé články, které pod děsivými titulky jako „Republika strachu“, „Strach, který vládne Chorvatsku“ informovaly o represích armády, policie a bezpečnostně-zpravodajských služeb proti „státním nepřítelům“, „nepřízřivým médiím“ a opozici.

Nejvíce z nich „Feral Tribune“ kritizoval činnost bezpečnostně-zpravodajských služeb⁴⁷⁹, které podle zjištění reportérů tohoto splitského listu měly odposlouchávat a pronásledovat nejen novináře chorvatských nezávislých listů a další kritiky Tuđmanova režimu, ale také opoziční politiky.

Nejvýznamnější odposlouchávací aférou, na kterou „Feral Tribune“ upozornil, bylo údajné odposlouchávání opozičních politiků během „Záhřebské krize“. Tuđman, který podle „Feralu Tribune“ nechtěl připustit přenechání Záhřebu opozici, měl angažovat Službu na ochranu ústavního pořádku, která měla odposlouchávat všechny významné opoziční politiky figurující ve zmiňované kauze, tzn. Dražena Budišu, Gorana Graniće, Jozu Radoše, Iva Škrabala, Zdravka Tomce

⁴⁷⁸ Tento článek se jmenoval „Návrat SZUPermana“ (SZUP – „Služba za zaštitu ustavnog poretka“, „Služba na ochranu ústavního pořádku“, pozn. I. V.). Ercegová v něm upozorňovala na systematický nátlak, který byl vyvíjen prostřednictvím bezpečnostně-informačních služeb na chorvatské novináře, a na skutečnost, že Tuđmanův režim funguje už mimo jakýkoliv demokratický pořádek. Podle ní „je zcela evidentní, že jsou stovky nezávislých novinářů v Chorvatsku odposlouchávány, navíc se stále více ukazuje, že zpravodajské služby na základě ‚zaručených‘ informací z jejich soukromých životů vypracovávají smyšlené psychologické posudky a archivují ‚kompromitující materiály‘. Vláda práva tak definitivně přenechala působení zákonům džungle, ve kterých může Tuđmanův režim, který se drží zuby nehty větve, jedině fungovat.“ „Povratak SZUPermana“, Feral Tribune, č. 668, 23. 11. 1998, str. 8–9

⁴⁷⁹ V Chorvatsku za vlády Tuđmana působilo dokonce 11 bezpečnostně-zpravodajských služeb. Podle <http://www.fas.org/irp/world/croatia/hatzadony.html>, 12. 6. 2008

a ještě další osoby z politického a veřejného života, které Tuđman považoval za nebezpečné.⁴⁸⁰

„Feral Tribune“ si ve svých textech všiml také personálního obsazení vedení bezpečnostně-zpravodajských služeb. Podle jeho zjištění je neměl vést pouze jeden člověk, ale více osob, aby se snížilo riziko nebezpečí potenciálního „převratu“, a tím i ztráty moci Franja Tuđmana.⁴⁸¹

Dalším kritizovaným prostředkem Franja Tuđmana, který mu měl zajistit vládu, byla kontrola mediálního trhu v Chorvatsku. Vztahu chorvatského prezidenta k médiím jsem se důkladně věnoval ve druhé části této diplomové práce. „Feral Tribune“ se de facto ztotožňoval se závěry předních chorvatských mediálních odborníků, lišil se jen v rovině stylistické při vyjadřování kritiky Franja Tuđmana.

Na svých stránkách se „Feral Tribune“ velmi často zabýval porušováním svobody médií v Chorvatsku. Pečlivě informoval především o postizích režimu Franja Tuđmana proti vlastnímu periodiku, ale také dalším na chorvatském prezidentovi nezávislým médiím.

Redaktoři „Feralu Tribune“ kritizovali Tuđmana, že pomocí „nejsilnějších médií okolo sebe vytváří obrannou zeď, která má protivníky zbavit kuráže, aby mu jakkoliv oponovali, a veřejnost si má zvyknout na to, že je to nepatřičné, věrolomné a pro ty nejvíce tvrdohlavé také nebezpečné“.⁴⁸² Tato média považoval „Feral Tribune“ za silnou zbraň v rukou Franja Tuđmana.

„Feral Tribune“ kritizoval štvavé kampaně, které prostřednictvím „státotvorných“ médií vyvolával Franjo Tuđman proti tzv. „státním nepřítelům“. Poprvé došlo k tomuto veřejnému označení koncem roku 1991 před zaplněným náměstím Bána Jelačiće v Záhřebu, kde jím byli za „vnitřní nepřátele a zrádce“

⁴⁸⁰ „Feral Tribune“ zveřejnil 8. dubna 2000 materiál SZUP. Jednalo se o 40 stran textu, který na základě tajné kontroly telefonních hovorů hlavních aktérů „Záhřebské krize“ a osob, s nimiž se kontaktovali, provedli zaměstnanci SZUP. „Feral Tribune“ později (květen 2003) informoval, že ačkoliv došlo k zahájení vyšetřování ze strany SZUP za účelem zjištění, kdo byl zadavatelem a vykonavatelem odposlouchávání opozičních politiků, nakonec nedošlo k vyšetření celé kauzy, protože v archivech SZUP z nějakého důvodu nebylo možné nalézt materiály, které zveřejnil dříve „Feral Tribune“. Podle „Deset godina Ferala“, Feral Tribune, 31. 5. 2003, str. 52

⁴⁸¹ Například v zimě 1993 byla založena HIS (Chorvatská informační služba), zahraniční zpravodajská služba, v jejímž čele stál syn Franja Tuđmana Miroslav.

⁴⁸² „Poglavar u obručju“, Feral Tribune, č. 540, 22. 1. 1996, str. 10

označení Ivan Zvonimir Čičak⁴⁸³ a Silvije Degen⁴⁸⁴. Predrag Lucić ve svém textu upozorňoval, že „takováto ‚satanizace‘ se brzy stala nevyhnutelnou součástí každého jeho vystoupení“.⁴⁸⁵

Dalším předmětem kritiky se staly soudní procesy s novináři. Ty odstartovaly rokem 1992. Po dobu devadesátých let docházelo k různým změnám v zákonech, jejichž pomocí (a pomocí tyto zákony aplikujících soudů) měl mít Tuđman více možností ke kontrole „nepohodlných médií“.⁴⁸⁶

⁴⁸³ Ivan Zvonimir Čičak, narozen 10. srpna 1947 v Záhřebu. Na přelomu osmdesátých a devadesátých let dvacátého století obnovil HSS. Nejprve působil ve funkci jejího místopředsedy a později předsedy. V prvních demokratických volbách kandidovala jeho strana společně s HDZ v uskupení Chorvatský blok. Neuplynula dlouhá doba a Čičak podal demisi na funkci předsedy HSS s podmínkou, že ve jménu budoucí jednoty odstoupí také předsedové všech frakcí. Potom přispíval do týdeníku „Danas“ (do jeho zániku) a do deníku „Slobodna Dalmacija“ (do převzetí Miroslavem Kutlem). V roce 1993 se podílel na založení Chorvatského helsinského výboru a stal se jeho předsedou. V roce 1996 rozpoutal a stál v čele demonstrací na podporu Rádía 101, které se konaly na Náměstí Bána Jelačiče. O dva roky později, v lednu 1998, získal cenu „Bruno Kreisky“, kterou souběžně s ním získal Nelson Mandela. Tato cena je udělována nejzasloužilejším bojovníkům za lidská práva. http://hr.wikipedia.org/wiki/Ivan_Zvonimir_%C4%8C%C4%8Dak, 11. 6. 2008

⁴⁸⁴ Silvije Degen, narozen 15. června 1942 v Bjelovaru. Chorvatský právník a politik. V osmdesátých letech byl jedním z nejvýznamnějších jugoslávských právníků. Na počátku devadesátých let dvacátého století vstoupil do politiky. Stal se předsedou Chorvatské socialistické strany. Kandidoval také v prezidentských volbách 1992. V nich skončil na pátém místě. Přesto v nich dokázal porazit legendárního disidenta Marka Veselicu. http://en.wikipedia.org/wiki/Silvije_Degen, 11. 6. 2008

⁴⁸⁵ „Tuđmanovo desetljeće“, str. 6

⁴⁸⁶ Například Živko Gruden kritizoval změny v zákoně o ochraně osobnosti, které podle něj povedou k definitivní likvidaci nezávislého novinářství v Chorvatsku. „Kdyby byly nejnovější změny trestního zákonodárství provedeny dříve, před rokem dvěma, o Chorvatsku by se dnes nejspíše mluvilo jako o zemi, ve které jsou zatčení političtí vězni ve velké většině novináři, o státě, ve kterém není ani stopy po nezávislých médiích a o jehož šéfovi se píše výhradně jako o Velikém, Moudrém a Neomylném státním Vůdci. Je to právě to, co nás čeká?“, „Idemo u zatvor“, Feral Tribune, č. 548, 18. 3. 1996, str. 19–22

5.7 TUĐMAN A VÁLEČNÉ ZLOČINY, „VYŘEŠENÍ SRBSKÉ OTÁZKY V CHORVATSKU“

5.7.1 Satira

„Feral Tribune“ se na domácí mediální scéně vyznačoval mimo jiné jako výrazný kritik stavu lidských práv národnostních menšin v Chorvatsku. Vytrvale vystupoval proti opatřením Tuđmanova režimu především vůči srbskému obyvatelstvu. Propaganda rozpoutala štvavou protisrbskou kampaň. Srbové byli hromadně propuštěni ze státní správy. Probíhaly procesy, kterými byli zbavováni postů soudců u chorvatských soudů. Zároveň docházelo k vystěhováním Srbů a oficirů JNA z jejich bytů v chorvatských městech.⁴⁸⁷

Navíc „Feral Tribune“ stejně jako životopisci-odpůrci Franja Tuđmana výrazně kritizoval válečné operace „Blesk“ a „Bouře“, které proběhly v roce 1995. Také on je považuje za Tuđmanovo konečné řešení srbské otázky v Chorvatsku a kritizuje páchání válečných zločinů na srbském obyvatelstvu, které obě vojenské akce provázelo. Z druhé strany, tedy ze strany životopisců-příznivců, je Tuđman za tyto operace oslavován a brán jako „osvoboditel“, který zbavil Chorvatsko „srbského agresora“ a tím definitivně vyřešil „srbský problém“.

„Feral Tribune“ se ironicky připojil k tomuto chorvatskému nadšení, které prostřednictvím „Tuđmanových“ médií obě akce v chorvatské společnosti provázelo. Tuđmanovu „mistrnou“ vojenskou akci „Blesk“ doprovodil ironickým poděkováním

⁴⁸⁷ Téma vystěhovávání srbských občanů a představitelů JNA obrátil „Feral Tribune“ satiricky proti Tuđmanovi, který byl sám generálem „zločinecké“ JNA. Vytvořil tak několik satirických článků o tomto neblahém fenoménu. Například „Rodina penzionovaného oficira bývalé JNA Franja Tuđmana byla násilím vyhozena z vily na Pantovčaku!“, který pojednává o tom, jak v pátek 10. prosince 1993 skupina uniformovaných osob chorvatské armády oslavila Mezinárodní den lidských práv násilným vniknutím do domu jednadmdesátiletého starce, kterého poté i s rodinou vyhodila na ulici. („Obitelj umirovljenog časnika bivše JNA Franje Tuđmana silom izbačena iz vile na Pantovčaku!“, Feral Tribune, č. 430, 14. 12. 1993, str. 6–7) Anebo výhružný anonymní dopis Studia Viva Ludež prezidentovi republiky: „Pane prezidente! Je nám známo, že jste se před určitou dobou nastěhoval do bytu v Natorově ulici, který patřil Franju Tuđmanovi, generálu okupátorské JNA. Dáváme vám 15 dní, abyste se vystěhovali s manželkou a dítětem a uvolnili tyto prostory někomu, kdo si ho zaslouží více než vy!!! Nevolejte policii, protože my budeme rychlejší! Vlastenci.“ (obr. 221) Feral Tribune, č. 427, 2. 11. 1993, str. 5

prezidentu Tuđmanovi za „osvobození“: „Děkujeme, prezidente!“ a dalšími nadšenými titulky, jako například: „Blýskavý blesk chorvatské bouře – Chorvatské slunce nad Kninem“, „Portrét velikána – Dr. Franjo Tuđman, největší Chorvat 20. století“, „Iniciativa – Franja Tuđmana za doživotního prezidenta!“.⁴⁸⁸ Tím parodoval skutečné titulky, které v té době zaplavovaly chorvatská média, a fakt, že byl Tuđman za tyto akce oslavován jako velikán bez ohledu na válečné zločiny, kterých se přitom jednotky pod jeho nejvyšším velením dopouštěly.⁴⁸⁹

K válečným zločinům z chorvatské strany nedocházelo jen při „Blesku“ a „Bouři“, ale také v Bosně a Hercegovině.⁴⁹⁰ Zároveň „Feral Tribune“ vinil

⁴⁸⁸ (Obr. 26) „Hvala predsjedniče“, Feral Tribune, č. 517, 14. 8. 1995

⁴⁸⁹ V jiném satirickém textu na toto téma se „Feral Tribune“ vysmíval Tuđmanovu zbabělosti, které si podle životopisců-odpůrců měl nést už od partyzánských dob. A tak i v létě 1995, které přineslo „slavné osvobození“ Chorvatska od „srbské okupace“, Tuđman bránil „nejzápadnější chorvatskou enklávu“, tedy své sídlo na Brijunech, které byly v bezpečné vzdálenosti od míst skutečných bojů. O tom pojednával článek „Chorvatsko se brání na Brijunech – Tuđman a jeho spolubojovníci jsou rozhodnuti se bít až do konce“. „Feral Tribune“ upozorňuje, „že to není nic překvapivého, pokud jsme si vědomi faktu, jak velká je jejich geostrategická hodnota. Ačkoliv není příliš velká, má tato enkláva veledůležité postavení na válečné mapě Chorvatska. Vojenští odborníci tvrdí, že ten, kdo drží Brijuni, má prakticky úplnou kontrolu nad celým Chorvatskem...“ Důkaz o Tuđmanově „hrdinství“ pak podal Branko Tuđen, válečný zpravodaj deníku „Večernji list“, kterému se několikrát podařilo probojovat na Brijuni a který psal: „Nadchla mě Tuđmanova bezprostřednost a lidskost. Nikdy neskrýval strach jako každý obyčejný člověk. Nezapomenu, jak jednou uprostřed rozhovorů zvedl pohled a tiše pronesl: „Bojím se, že už došla whisky.““ (obr. 25) „Hrvatska se brani na Brijunima“, Feral Tribune, č. 515, 31. 7. 1995, str. 4–5

⁴⁹⁰ Se stále novými fakty o válečných zločinech, které měla na svědomí chorvatská strana, jež obsahovaly také existenci koncentračních táborů pro muslimské obyvatelstvo v Bosně a Hercegovině, přitvrzoval „Feral Tribune“ svou satiru proti Tuđmanovi. Od roku 1997 ho označoval také jako diktátora a velitele a zakladatele koncentračních táborů. Tuđmanem „válečným zločincem“ se zabýval satirický text „Doštěkal nechvalně proslulý vitální stařík“, který jako další zprávy z budoucnosti (duben 2018) po vzoru osudů nacistických válečných zločinců uprchlých do Latinské Ameriky informoval o tom, že byl 96letý F. T. objeven, jak se skrývá v Paraguayi. „Jedná se o velitele koncentračních táborů v Dretelju, Čapljině a západním Mostaru, kde byly v letech 1993 až 1995 zavírány a nelidsky mučeny a zabíjeny tisíce bosenských vlastenců a antifašistů.“ Tehdejší Tuđmanův režim označovali satirici „Feralu Tribune“ nejen v tomto článku za vojensko-policejní korupční režim. „Dolijao zloglasni živahni starčić?“, Feral Tribune, č. 654, 30. 3. 1998, str. 4–5. Podle „Feralu Tribune“ se Tuđman později hájil tím, „že se k Titovým partyzánům přidal jen proto, aby jim co nejvíce uškodil“.

Tuđmana za utrpení Vukovaru, Osijeku, Dubrovníku a dalších míst v Chorvatsku, které podle něj chorvatský prezident obětoval pro zvýšení mezinárodní prestiže Chorvatska, aby snáze dosáhlo mezinárodního uznání jako domnělá „oběť krvavé srbské agrese“.⁴⁹¹

„Feral Tribune“ se navíc domníval, že pokud by Tuđman včas nezemřel, byl by jako vrchní velitel chorvatských ozbrojených sil jistě vydán k Mezinárodnímu soudnímu tribunálu pro zločiny spáchané v bývalé Jugoslávii se sídlem v Haagu.⁴⁹²

5.7.2 „Vážná část“

„Feral Tribune“ vystupoval na chorvatské mediální scéně jako ochránce práv srbské menšiny v Chorvatsku, zatímco ve „státotvorných médiích“ proti ní byla vedena štvavá a nepřátelská kampaň. Z druhé strany, Franjo Tuđman se nijak netajil svým negativním vztahem k srbskému národu, který nejsrozumitelněji formuloval svým často opakovaným citátem o tom, jak „je šťastný, že jeho žena není Srbka ani Židovka“. Z těchto dvou faktů zcela logicky pramenil další názorový rozpor mezi chorvatským prezidentem a publicisty „Feralu Tribune“.

Na počátku devadesátých let byl „Feral Tribune“ jediným listem v Chorvatsku, který soustavně informoval o násilných vystěhováních z bytů po celé

⁴⁹¹ Z těchto válečných zločinů dominoval na stránkách „Feralu Tribune“ Vukovar. Poté, co navíc Tuđman získal 15. dubna 1999 titul čestného občana tohoto města za své zásluhy o toto město a vznik a rozvoj nezávislého Chorvatska, zveřejnil „Feral Tribune“ v reakci na tuto událost ironický text „Čestný občan Kane“. V něm informoval o tomto ocenění s tím, že se občan Kane (Tuđman, pozn. I. V.) stal čestným občanem města Vukovaru, „za své velké zásluhy na strádání Vukovaru ve válečném konfliktu v Chorvatsku v devadesátých letech dvacátého století, bez nichž by nebylo možné šířit po světě pravdu o utrpení tohoto města, bez čehož by se Chorvatsko nikdy nestalo nezávislým státem a Vukovar městem-hrdinou“. „Počasni građanin Kane“, č. 709, Feral Tribune, 19. 4. 1999, str. 3

⁴⁹² V průběhu roku 1999 se na stránky „Feralu Tribune“ dostávalo stále více textů, které upozorňovaly na to, že se chorvatský prezident jistě ze všech podezření ze spáchání válečných zločinů jako vrchní velitel chorvatských ozbrojených sil bude muset zodpovídat před Mezinárodním soudním tribunálem pro bývalou Jugoslávii v Haagu. To se promítlo také do satirických textů. Jedním z nich byl „Others in arms“, ve kterém byly zveřejněny stenogramy ze soudu s Tuđmanem v Haagu. V nich byl chorvatský prezident obviněn vedle válečných zločinů také ze snů o rozdělení Bosny a Hercegoviny. Tuđman se brání, že „o něm nesnil, ale stále sní“. „Others in arms“, Feral Tribune, č. 728, 30. 8. 1999, str. 4–5

zemi, která byla vedena pod pláštěm „osvoboditelské války“. Splitský týdeník o těchto případech napsal desítky článků, které informovaly o jednotlivých případech, svědčících jednak o majetkových motivech, jednak o nikdy nepřiznaném plánu etnického čištění v urbánních centrech. Za příklad považoval právě Split, ve kterém podle jeho informací po zastrašování, hrozbách fyzickým násilím, ale také vraždách změnilo svého majitele dokonce deset tisíc bytů.

„Feral Tribune“ tehdy odhalil existenci dokumentu, který vytvořila a distribuovala splitská Hvidra („Hrvatski vojni invalidi Domovinskog rata“ – „Chorvatští váleční invalidé válečného konfliktu v Chorvatsku v devadesátých letech dvacátého století“, pozn. I. V.). Ten obsahoval seznam „vnitřních nepřátel“ s kompletními adresami. Na základě těchto seznamů „docházelo k nočním osvobozováním etnicky podezřelých bytových prostor, při kterých byly na ulici vyhazovány ženy a děti“. Tím, že o těchto případech informovali pouze novináři „Feralu Tribune“, na sebe přilákali pozornost pachatelů a iniciátorů těchto činů a také oni byli vystaveni urážkám a hrozbám. Mezi novináři „Feralu Tribune“ panovalo všeobecné přesvědčení, že právě kvůli odhalování těchto případů a postavení se na stranu „nenáviděného“ srbského obyvatelstva docházelo k veřejnému spalování výtisků „Feralu Tribune“ na splitském náměstí „Narodni trg“.

Důležité je zdůraznit, že se splitský týdeník stavěl za práva Srbů v Chorvatsku, ale v žádném případě nepodporoval vznik tzv. „Republiky Srbská Krajina“ v Chorvatsku. Za její existenci vinil právě Tuđmana, který podle něj nezasáhl ve chvílích, kdy se začala vytvářet, vyhlášením válečného stavu. Lucić ho za to ironicky kritizoval slovy: „Krajinští Srbové, podporování a posilování z Bělehradu a vyzbrojení zbraněmi z arzenálu JNA, začali vytvářet ještě jeden stát ve státě – Srbskou autonomní oblast (SAO) Krajinu, kterou ohraničili kládami.“⁴⁹³ Rozhodný pokus Tuđmanova režimu pacifikovat srbské povstání vysláním celých

⁴⁹³ „Balvan revolucija“ („Kládová revoluce“). Jedná se o označení počáteční fáze, v některých případech také celkového ozbrojeného povstání Srbů v Chorvatsku. Název získala podle barikád, které zatarasily silnice a byly vyrobeny právě z klád a velkých kusů dřeva. První barikády vznikly v červenci 1990 v okolí Kninu a později také v dalších místech severní Dalmácie. Střežily je ozbrojené hlídky. Tím došlo k přerušení klíčových komunikací mezi severním a jižním Chorvatskem. <http://hr.wikipedia.org/wiki/Balvan-revolucija>, 15. 6. 2008

dvou vrtulníků se silovými složkami ministerstva vnitra (10 členů) zhatila už v Lučku JNA.⁴⁹⁴

Novinářům „Feralu Tribune“ vadilo, že se raději pustil do dělení sousedního státu, než aby se postaral o obranu vlastního území, jehož třetinu mu sebrali právě krajinští Srbové. Posměšně o tomto teritoriu mluvili jako o „okupovaném území“ a Tuđmanovi často ironicky předhazovali jako jeho „úspěch“, že se „třetina území nachází v okupaci“.

Kritizovali Tuđmanovu netečnost a pasivitu při obraně chorvatských měst, především Vukovaru, Dubrovniku, Vinkovců a Osijeku. Vinili ho, že tato města raději „obětoval kvůli vyšším cílům“, kterými mělo být mezinárodní uznání Chorvatska. Tuđman měl mít podle nich velmi dobře spočítáno, že se bude lépe uznávat země, která se „stala totální obětí agrese“, než stát, který by se jí vzepřel.

Ani na toto téma si Lucić neodpustil několik uštěpačných poznámek: „obranci Vukovaru nakonec lépe vyšli s tanky JNA než s neúprosným záhřebským velitelem (Tuđmanem, pozn. I. V), který ne a ne poslat pomoc. A proč také, když byly agonie Vukovaru a Dubrovniku jeho nejsilnější zbraně v boji o mezinárodní uznání Chorvatska? Místo toho Tuđman raději v listopadu vyhlásil svůj parastát v Bosně a Hercegovině – Herceg-Bosnu.“ (...) „Zatímco si Mate Boban a Dario Kordić připíjeli s Tuđmanem, Mile Dedaković Jastreba a ostatní obranci Vukovaru se dočkali zatčení uprostřed Záhřebu, ponižování, bití a obviňování... Ještě se ani neslehla zem po masových hrobech okolo Vukovaru a zajatí Vukovařané prožívali peklo srbských táborů, Tuđman už okolo sebe koncentroval lidi, kteří sami zanedlouho spáchají masové zločiny a vybudují koncentrační tábory.“⁴⁹⁵

„Feral Tribune“ přinášel informace o válečných zločinech, které byly páčány chorvatskými jednotkami nejen v Bosně a Hercegovině, ale také v Chorvatsku. Dále pak o existenci koncentračních táborů v obou státech. Takové zařízení se nacházelo například v obci Dugo Selo. Ve zdejším tzv. „Centru pro příjem cizinců“ docházelo k věznění v nelidských podmínkách a týrání občanů nechorvatské národnosti, kteří měli být označeni za nepřátele. Právě na základě reportáže novináře „Feralu Tribune“ Nebojši Taraby došlo po nátlaku domácích a zahraničních organizací pro lidská práva k rozpuštění tohoto zařízení.

⁴⁹⁴ „Tuđmanovo desetljeće“, str. 6

⁴⁹⁵ „Tuđmanovo desetljeće“, str. 6–7

Aféry etnického čištění chorvatskými vojáky a příslušníky ministerstva vnitra rozpoutal „Feral Tribune“ informováním o případech v Pakracké Poljaně⁴⁹⁶, Gospići, západní Slavonii, Paulinu Dvoru a dalších místech.

Přesto největší hněv „národně uvědomělých“ Chorvatů na sebe „Feral Tribune“ svolal svým informováním o etnickém čištění a rabování, které provázely „vítězné osvoboditelské akce“ „Bouři“ a „Blesk“.

„Po útoku se zdvihá prach; přes množství prachu nejsou vidět mrtví. Kolik zůstalo mrtvých, kolik vyhnaných a vyhubených, o tom ještě nevíme mnoho. Ale že osud a počet obětí (těch, které budou vidět, až se prach usadí) dodají sladké vůni vítězství také nakažlivou pachut' – o tom není moudré pochybovat. Chorvatská vlajka se nyní třepotá ve vzduchu; krev je jako vždy prolita po zemi. Všechno závisí na tom, kde je člověku souzeno žít – na zemi, anebo v oblacích.“⁴⁹⁷ Těmito slovy komentoval „Feral Tribune“ situaci den po skončení akce „Bouře“, a jak se bohužel ukázalo, byla přesná. Následovaly příběhy o strašných zločinech ve Varivodách, o zabíjení starých lidí v obsazených vesnicích, exodu biblických rozměrů, systematicky vypalovaných srbských domech... Právě o těchto zločinech v té době většina ostatních médií strategicky mlčela.

„Feral Tribune“ zároveň informoval o „konvojích štěstí“, jak nazval masové výlety vlakem ze Splitu do Kninu za účelem rabování opuštěných obchodů, samoobsluh a bytů.

⁴⁹⁶ Nejprve v lednu 1994 zveřejnil reportér „Feralu Tribune“ Drago Hedl reportáž o zločinech Tomislava Merčepa v západní Slavonii a v čísle 518 z 21. srpna 1995 zveřejnil „Feral Tribune“ originální verze dokumentů, které byly přiloženy jako důkazní materiál k trestnímu oznámení na Merčepa a příslušníky jednotky ministerstva vnitra pod jeho velením. Jednalo se o sérii vražd a dalších trestných činů, které byly spáchány v Pakracké Poljaně na přelomu let 1991/1992. O dva roky později, 1. září 1997, zveřejnil „Feral Tribune“ šokující výpověď Mira Bajramoviće, tehdejšího příslušníka „Merčepových jednotek smrti“, který promluvil o vraždách v Pakracké Poljaně. Tento příběh přejala a otiskla nejvlivnější světová média. Několik hodin po vydání tohoto čísla „Feralu Tribune“ (č. 624) byli pozatýkáni Munib Suljić, Igor Mikola, Siniša Rimac a Miro Bajramović. Následoval soudní proces, ve kterém byli títo „hrdinové“ zproštěni obžaloby kvůli nedostatku důkazů a vůle po potrestání. Redakce „Feralu Tribune“ musela být následovně pod policejní ochranou, protože jí bylo vyhrožováno krvavou odvetou ze strany Merčepových spolubojovníků a jejich příznivců.

⁴⁹⁷ Feral Tribune, č. 516, 7. 8. 1995

Právě za úspěšnou akci „Bouře“ byl Tuđman „státotvornými“ médii a svými obdivovateli oslavován a klade se mu jako druhá z jeho největších zásluh (první byla vytvoření Chorvatska). Komentátor „Feral Tribune“ Marinko Čulić si přitom ve svém článku „Bitva o Štrasburk“ všiml, že se chorvatskému prezidentovi podařilo o svém úspěchu přesvědčit také do té doby nezávislé a kritické pozorovatele (Sorose, Glenneho a Malcolma). Zároveň v tomto článku Tuđmana kritizoval, že se jedná o zločince, který nečistě vyhnal Srby z Chorvatska a odmítá přijmout zákony na ochranu práv menšin.⁴⁹⁸

Ironické zhodnocení akce „Bouře“ a „úspěchu Franja Tuđmana“ přinesl ve svém textu také Lucić: „Uprostřed léta došlo k operaci ‚Bouře‘, při níž ‚nebylo zcela jasné, kdo postupoval rychleji, zda armáda Krajin, která odhodila zbraně a utíkala směrem k Bělehradu, nebo chorvatští bojovníci, kteří naráželi na dobře organizovaný neodpor‘. Výsledkem této akce byla obrovská uprchlická vlna srbských civilistů, rabování a vypalování domů po celé Krajině a zločiny na srbských civilistech, kteří se rozhodli zůstat, to vše doprovázela národní euforie.“⁴⁹⁹

„Feral Tribune“ Tuđmana kritizoval za to, že tyto válečné operace využil jako skvělou předvolební kampaň před parlamentními a komunálními volbami. Volby do parlamentu přitom vypsaly rok před řádným termínem voleb.

Až do Tuđmanovy smrti přinášel „Feral Tribune“ důkazy o pozadí válečných zločinů spáchaných v Pakracké Poljaně a Gospići⁵⁰⁰, o kterých podle svědectví

⁴⁹⁸ „Po Bouři a Maestralu si stále více nezávislých a vždy kritických pozorovatelů (Soros, Glenny, Malcolm, ...) najednou myslí, že je chorvatský vůdce velmi úspěšným vladařem. (...) Jedni ho vidí jako tvůrce největšího etnického státu na území bývalé Jugoslávie, druzí jako vynikajícího taktika a стратега, který obelstil dokonce i Miloševiče.“ Čulić přesto upozorňuje, že je Tuđman spíše zločincem, který se nepřilíží čistě zbavit Srbů, které rozhodně nechce pustit zpátky do Chorvatska, natož jim pak poskytnout jejich práva: „Mezinárodní činitelé jako podmínku pro vstup Chorvatska do Rady Evropy požadovali schválení ústavního zákona o menšinách. Parlament však tento zákon ve zrychleném procesu vyhodil z okna, ačkoliv se ještě před rokem právě v parlamentu Tuđman chlubil, že tento zákon zaručuje ‚světové standardy ochrany práv etnických společenství a národních menšin‘. „Bitka za Strasbourg“, Feral Tribune, č. 525, 9. 10. 1995, str. 6–7

⁴⁹⁹ „Tuđmanovo desetljeće“, str. 8–9

⁵⁰⁰ „Feral Tribune“ soustavně po celá devadesátá léta informoval o zločinech, které byly spáchány na podzim 1991 proti srbským civilistům v Gospići. Těch se měli dopustit Mirko Norac, Tihomir Orešković a jejich spolubojovníci. V čísle 627 z 22. září 1997 zveřejnil „Feral Tribune“ jeden z klíčových důkazů, že je chorvatské státní vedení úzce spojeno s aktivitami pachatelů těchto zločinů.

Josipa Manoliće pro tento splitský časopis, ale také dalších osobností Franjo Tuđman věděl. Mezi redaktory „Feralu Tribune“ proto panovalo všeobecné přesvědčení, že chorvatský prezident musí být za válečné zločiny souzen u soudu v Haagu.⁵⁰¹

5.8 TUĐMANOVY ZÁSLUHY

Aby nebyl pohled na Franja Tuđmana očima satiriků „Feralu Tribune“ jen negativní, v jednom z článků přinesl „Feral Tribune“ také jeho zásluhy, i když s dostatečnou dávkou ironie. Zveřejnil je v článku „Vzpomínáš na Doli Tuđman?“. „Tuđmanův film ‚Americký pacient‘, ve kterém hrál skvěle hlavní roli sám Franjo Tuđman, získal devět Oscarů. Obdržel je za činnost při tvorbě suverénní Republiky Chorvatsko a zvláštní přínos jejímu mezinárodnímu kreditu a postavení. Za mimořádný přínos ve vytváření válečné strategie a vojenské doktríny. Za projevené a dokázané hrdinství v přímém válečném nebezpečí. Za přínos udržení a rozvoji chorvatské státoporné myšlenky. Za osobité zásluhy a oběti v boji za národní práva chorvatského národa. Za vynikající úspěchy ve výzkumu chorvatských a světových dějin. Za všestrannou účast na všechorvatském odporu agresí. A za celkový přínos v boji chorvatského národa a odpovědné vedení chorvatského státu.“

Jako důkaz předložili dopis Anteho Kariće, bývalého velitele Krizového štábu v Gospići, který koncem roku 1991 poslal prezidentu Tuđmanovi. „Tihomir Orešković sestavil Vojenskou policii z největších kriminálních živlů, zlodějů a ustašovských zabijáků. Zmizení Srbů z Gospiće je určitě jeho zásluha. Učinil tak podle mého odhadu v době, kdy jsme já a plukovník Čavar byli v Záhřebu,“ uvedl ve svém dopise Ante Karić. Tihomir Orešković byl bezprostředně po Karićově upozornění státnímu vedení odvolán z funkce a zatčen. Přesto byl z vězení propuštěn po několika dnech. K potrestání jak Norce, tak Oreškoviće došlo až po smrti Tuđmana. Rozsudkem županijského soudu v Rijece byli odsouzeni k 12 a 15 letům odnětí svobody. Podle „Feral živi vječno“, Feral Tribune, 31. 5. 2003, str. 41

⁵⁰¹ Zoran Daskalović ve svém článku „Koga će odnijeti Haag“ navíc předpovídal, že Tuđman bude souzen v Haagu právě za válečné zločiny: „V případě, že žalobci v Haagu posbírají dostatek pevných důkazů o propojení Chorvatské armády (HV) a Chorvatské rady obrany (HVO) a jejich hierarchicky objektivní odpovědnosti za spáchané zločiny, Tuđman by se díky tomu ocitl v nepříznivé pozici, a to mnohem horší než jeho prezidentští protějšci Milošević a Izetbegović. Jako Vůdce je totiž nedotknutelným vrchním velitelem HV na rozdíl od Miloševiće s Izetbegovićem, jejichž armádám velela kolektivní vrchní vojenská velitelství.“ „Koga će odnijeti Haag-Franjo van der Tuđman“, Feral Tribune, č. 619, 28. 7. 1997, str. 7–8

Podobně ironický k Tuđmanovým zásluhám byl také text „Co pro něj znamená Chorvatsko? Zázračný svět zázračného doktora“. Také v něm jsou shrnuty zásluhy prvního chorvatského prezidenta, tak jak se jimi chlubil on sám, popřípadě jeho obdivovatelé. Ze strany „Feralu Tribune“ se ale jedná o kritiku jeho poloprezidentského režimu, ve kterém Tuđman do svých rukou soustředil veškeré pravomoci, že dopustil vznik SAO Krajina, zbavil Chorvatsko mezinárodního kreditu a způsobil jeho mezinárodní izolaci, že ožebračil většinu národa a on sám si žil v bohatství a že prahl po Bosně a Hercegovině tak moc, že „její ozbrojenou obranu upřednostnil před obranou Chorvatska“.⁵⁰²

5.9 TUĐMAN SPORTOVEC

Velice vděčným a častým tématem satiry „Feralu Tribune“ na titulních stranách se stalo vyobrazování Franja Tuđmana jako sportovce. To je dáno především tím, že byl nadšeným sportovcem, v první řadě tenistou, a že zastával funkci ředitele sportovního klubu Partizan Bělehrad. Právě dlouholeté předsednictví tomuto bělehradskému klubu bylo jednou z položek Tuđmanova životopisu, která satiriky „Feralu Tribune“ nejvíce fascinovala. Navíc se proslavil velice

⁵⁰² V něm se Franjo Tuđman fiktivně chlubil, čeho všeho ve své správě země dosáhl, konkrétně jaké zázraky učinil. „Zázrak jsem učinil pouhým vyhlášením nezávislosti Chorvatska poprvé v jeho historii vzhledem k její 13 století trvající státně-právní kontinuitě. Zázrak je, že jsem přeměnil Chorvatsko v parlamentní demokracii východoevropského typu a přesto jsem odolal pokušení prohlásit sám sebe chorvatským králem. Zázrakem jsem učinil přeměnu třetiny domácího Chorvatska v Chorvatsko v emigraci. Zázrakem jsem změnil Chorvatsko v jedinou zemi na světě, která ačkoliv vyhrála ve válce, zůstala bez třetiny území. Zázrakem jsem přeměnil parlament v takové hlasovací těleso, které nezamítlo ani jedno moje rozhodnutí, jež vinou nedokonalosti poloprezidentského systému nemohu vyhlásit sám bez souhlasu parlamentu. Zázrak je, že jsem přeměnil Chorvatsko v tak velkorýsý stát, který je schopen upřednostnit ozbrojenou obranu suverenity sousední Bosny a Hercegoviny před jakoukoliv obranou vlastní suverenity, a to i za cenu, že bude prohlášen za agresora. Zázrak je, že jsem přeměnil Chorvatsko v – jak mám ve zvyku říkat – zemi bez přátel. Zázrakem jsem změnil Chorvatsko v chudou zemi bohatých jednotlivců, přičemž jsem se držel zásady spravedlivého rozdělení 98 procent národního bohatství na dvě procenta bohatých a těch dvou procent národní chudoby na 98 procent chudých. Největším je pak zázrakem, že jsem změnil Chorvatsko v zemi, ve které se nikdo nediví uvedeným zázrakům.“ „Što je njemu Hrvatska? Čudesni svijet čudesnog doktora“, č. 422, 24. 8. 1993, str. 2

kontroverzním přejmenováním tradičního záhřebského fotbalového klubu „NK Dinamo Záhřeb“ na „NK Croatia Záhřeb“.⁵⁰³

Charakteristická je častá kombinace těchto dvou fotbalových klubů, která zároveň ukazuje na kontroverznost jeho osobnosti a na jeho touhu po moci a vedení. Tuđman je tak z jedné strany zobrazován jako předseda bělehradského armádního klubu a z druhé jako „vládce“ nad záhřebským „Dinamem“, které úderně nacionalisticky přejmenoval na „Croatii“.⁵⁰⁴

Tuđman byl často zobrazován satiricky „Feralu Tribune“ jako sportovec ve skvělé fyzické kondici. Jedná se o parodii na slova jeho obdivovatelů, kteří se klaněli jeho vitalitě i v jeho vysokém věku. O tom nejlépe svědčila titulní stránka s do

⁵⁰³ Přejmenování tohoto tradičního záhřebského klubu vyvolalo obrovskou vlnu nevole mezi jeho fanoušky. „Feral Tribune“ proto toto téma postavil do roviny ironie článkem: „Srbská Kula a chorvatský Split nebudou mít stejný klub!“, ve kterém Tuđman navrhol přejmenovat i druhý chorvatský tradiční fotbalový klub Hajduk Split. Navrhuje ho přejmenovat například na: „Mupovac“ (příslušník ministerstva vnitra), „Domobran“, „Zenga“ (příslušník Sboru národní gardy) nebo „Ustaša“. „Srpska Kula i hrvatski Split neće imati isti klub“, Feral Tribune, č. 435, 18. 1. 1994, str. 2. Na stejné téma byl také „Dopis generála Franja Tuđmana Zlým černým chlapcům“, ve kterém fanoušky Partizanu, které oslovoval jako „Bad Black Boys“, jejich předseda Tuđman krásnou srbštinou uklidňoval, že se nemusí obávat, že v žádném případě název jejich klubu nezmění. Dopis končil podpisem: „Váš sportovní přítel a předseda, generál Franjo Tuđman“ a datem v partyzánském stylu: „Někde na osvobozeném území, září 1994“. „Pismo generala Franje Tuđmana ‚Rđavim crnim dječacima‘“, Feral Tribune, č. 472, 3. 10. 1994, str. 4–5

⁵⁰⁴ Na titulní stránce z 3. října 1994 byl Tuđman vyobrazen v dresu Partizanu Bělehrad opatřeném nápisy parodujícími název fanoušků Dinama a jejich pokřik. „Dopis generála Franja Tuđmana ‚Zlým černým chlapcům‘ – Svaté jméno Partizan“. (Fanoušci Dinama Záhřeb se jmenují „Bad Blue Boys“. Barevná kombinace dresů Partizanu je černobílá, proto „Zlí černí chlapi“. Slogan Dinama zní – „Sveto ime Dinamo“, proto „Sveto ime Partizan“, pozn. I. V.) – obr. 13. Vedle toho na poslední stránce z 14. července 1997 vystoupil v dresu Partizanu, ale se znakem Dinama na prsou s textem: „Franjo Tuđman – člověk, který vítězí“ – obr. 164 („Franjo Tuđman – Čovjek koji pobjeđuje“, Feral Tribune, č. 617, 14. 7. 1997, str. poslední). Po Tuđmanově porážce při prvním soudním jednání v kauze Tuđman proti novinářům „Feralu Tribune“ (Ivančić a Čulić) v souvislosti s Jasenovcem se objevil na titulní stránce Tuđman jak jinak než v dresu Partizanu s titulkem „Križe favorita: Soudce okradl národního mistra ligy! – Franjo 0 : Feral 1“ – obr. 50. „Sumrak favorita: Sudac pokrao državnog prvaka – Franjo 0:Feral 1“, Feral Tribune, č. 576, 30. 9. 1996, str. 1

basketbalového koše smečujícím Tuđmanem doplněná nápisem „V čem vězí tajemství prezidentovy zázračné fyzické kondice? Taťka blázní!“.⁵⁰⁵

5.10 VTIPY O TUĐMANOVI

„Feral Tribune“ dal svým čtenářům možnost, aby se oni sami pomocí vtipů vyjádřili o Tuđmanovi a stylu jeho vládnutí. Vyhlásil proto soutěž o nejlepší vtip o Tuđmanovi pod názvem „Znáte tenhle o Tuđmanovi?“. „Feral Tribune“ na základě obdržených vtipů sestavil žebříček čtyřiceti nejlepších. Vtipy se týkaly hlavně jeho statusu doživotního prezidenta, hladovějící země, jeho bohatství, lží ve státní televizi, toho, jak si Chorvatsko oddychne, až Tuđman zemře. Pro ilustraci uvádím alespoň některé z nich: „Proč Ankica prodala traktor? – Protože Franjo prodal zemi.“ nebo „Uprostřed noci Ankica zjistila, že Franjo není v posteli, a tak se ho vydala hledat po vile na Pantovčaku. Najednou se před ní vynoří ze tmy Franjo. ‚Och Bože!!‘ vykřikla vystrašená Ankica. ‚Ankice,‘ klidně jí odpověděl manžel, ‚kolikrát jsem Ti už říkal, že mi můžeš doma říkat Franjo.‘“ nebo „Jak vypadá ideální chorvatská rodina? Tatínek lhář, matka zlodějka, syn špion, dcera pašeračka a vnuci Srbové.“ nebo „Svatý Petr dovolí Tuđmanovi, aby si vybral, kam chce, jestli do pekla, anebo do nebe. Posadí ho k monitorům, na jednom běží ráj, veselí lidé, obláčky, na druhém je velká hospoda, pije se, polonahé holky s velkými výstřihy se štípají do zadku. Franjo si jasně vybere to druhé. Dostane se do pekla, kde všechno vypadá úplně jinak, kotle, vřískot, utrpení, hned se ho ujmou ďáblíci a začnou z něj stahovat kůži. Tuđman se zoufale ptá sv. Petra, jak ho mohl tak napálit. Ten mu odpovídá: ‚Co chceš, Franjo, my máme také státní televizi.‘“.⁵⁰⁶

6. ZÁVĚR

„Feral Tribune“ byl skutečným fenoménem chorvatské mediální scény především v devadesátých letech dvacátého století. Zároveň byl opravdovou, nikoliv však jedinou, zato nejhlasitější opozicí režimu Franja Tuđmana. Stal se, jako nejčtenější skutečně „nezávislý chorvatský list“, de facto opozičním centrem, které bralo „pod ochranu“ politickou a názorovou opozici prvního chorvatského

⁵⁰⁵ (Obr. 17) „U čemu je tajna predsjednikove čudesne tjelesne kondicije? Čaća poludi!“, Feral Tribune, č. 490, 6. 2. 1995, str. 1

⁵⁰⁶ „Znate li onaj o Tuđmanu?“, Feral Tribune, č. 699, 8. 2. 1999, str. 3 a 5

prezidenta. Její jednotliví členové v něm mohli přinášet své kritické názory na Tuđmana, které by se za normálních okolností ve „státotvorných“ médiích a při politických jednáních báli projevit.

Celkový pohled „Feralu Tribune“ na Franja Tuđmana se příliš nelišil od životopisců-odpůrců prvního chorvatského prezidenta. Jak jsem se pokusil na vybraných „vážně publicistických“ či satirických textech a fotomontážích ukázat, „Feral Tribune“ se na svých stránkách velmi široce věnoval osobnosti Franja Tuđmana. Přinášel psychologické rozbory jeho osobnosti, vracel se do jeho minulosti, ale především se zabýval kritickým rozbořením jeho politické kariéry.

Tematické zaměření textů o prvním chorvatském prezidentovi je velmi široké. Na rozdíl od životopisců-odpůrců Franja Tuđmana, kteří kritizovali především jeho politiku v Bosně a Hercegovině a vyjednávání se Slobodanem Miloševićem se všemi svými důsledky, „Feral Tribune“ věnoval nejvíce prostoru situaci na chorvatské vnitropolitické scéně, podstatě jeho režimu a stavu demokracie a lidských práv v Chorvatsku. Další specialitou splitského týdeníku byla kritika ekonomických poměrů Tuđmanovy rodiny.

Z životopisců-odpůrců byl „Feral Tribune“ tematicky a obsahově nejbližší logicky biografii Franja Tuđmana od Marinka Čuliće.

„Feral Tribune“ byl k Tuđmanovi velmi kritický. Nijak ho nešetřil, neunikl mu žádný jeho sporný výrok nebo politický čin a zároveň se rád vracel do Tuđmanovy minulosti, která je z pohledu jeho politické činnosti v devadesátých letech sama o sobě absurdní.

„Feral Tribune“ měl oproti životopiscům-odpůrcům velkou výhodu. Tou byla satira, která mu umožnila jít v kritice Tuđmana a vyslovení názoru na něj o poznání dále, než si to mohli dovolit právě jeho významní oponenti na stránkách jeho biografii anebo knih hodnotících jeho osobnost a politický život. „Feral Tribune“ se tak při vyjadřování svého pohledu mohl dostat na samou hranici svých představ a názorů a zobrazovat Tuđmana nejen jako Hitlera, ale také jako jiné světové diktátory.

Otázkou zůstává, nakolik „Feral Tribune“ mohl tato přirovnání myslet vážně, nakolik to byl skutečný názor jeho novinářů, pokus o to, šokovat a „přinutit myslet“ chorvatskou veřejnost, snaha o opravdovou hlasitou názorovou opozici v Chorvatsku, nebo zda jen Tuđmana skutečně neměli tolik v oblibě. To, že se po

jeho smrti se stejnou vervou pustili i do nové vlády, premiéra Račana a prezidenta Mesiće (i když ti jim přece jen už nedali svým způsobem vládnutí tolik prostoru ke skutečně ostré satíře, navíc v té době už „Feral Tribune“ procházel jakousi tvůrčí krizí), svědčí spíše o názorové opozici, která je připravena použít všechny dostupné prostředky, aby její názor byl slyšet a aby byl, pokud možno, vyslyšen. „Feral Tribune“ byl vždy výrazným kritikem vlády, ale také politické opozice, upozorňoval na jejich chyby, problémy, ale z druhé strany nikdy nepřinášel svůj pohled, jak se z dané situace dostat.

Právě to, že jen kritizoval, ale nepřinášel žádné konstruktivní řešení situace, bylo „Feralu Tribune“ v Chorvatsku často vytýkáno. Poselství a výzva „Feralu Tribune“ směrem k Chorvatům v otázce Franja Tuđmana však byly jasné: „Svrhněte tohoto směšného chorvatského diktátora, který okolo sebe vybudoval mocný vojensko-policejní režim, okradl vás a celou zemi zesměšnil v očích mezinárodní veřejnosti!“

Také „vážně publicistické“ články o Tuđmanovi byly velice ostré, ale přitom korektní. Svými texty zacházel „Feral Tribune“ až na samotnou hranu, na hranice spekulací a přehánění, kterou čas od času překročil a předpovídaný vývoj budoucích událostí směřoval jiným směrem.

„Vážná“ část byla velmi dobře propojena s částí „satirickou“. Hlavní témata jednotlivých čísel se odrážela v obou dílech tohoto časopisu. Čtenář tak získával fakta jak v reálné podobě, tak i v humorně odlehčené a zironizované. Pohled na Tuđmana se v nich nelišil, až na určité stopy zmiňované srdečnosti, která byla zastoupena v satirických textech. Rozdíly je zároveň možné pozorovat, podobně jako u životopisců-odpůrců, v možnostech zobrazování, jaké nabízí satira oproti „vážným“ textům.

V satirických textech používal „Feral Tribune“ při vyjadřování kritického pohledu na Franja Tuđmana především ironii, parodii, nadsázku a fikci. Podobně tomu bylo v rovině stylistické také ve „vážně publicistických“ článcích.

Platí názory chorvatských mediálních odborníků, že autoři „Feralu Tribune“ jsou na chorvatské poměry nadprůměrně dobří novináři, v některých případech také spisovatelé, o čemž vypovídá vedle jazyka titulků také jazyk samotných článků. Navíc redaktoři „Feralu Tribune“ používali velmi kvalitní titulky článků, které jsou vzhledem k jejich hře se slovy prakticky nepřeložitelné do cizích jazyků. Proto jsem

také názvy článků v některých případech uváděl v originální podobě bez českého překladu, protože by se jejich pravý význam zcela vytratil.

Dalo by se očekávat, že po Tuđmanově smrti „Feral Tribune“ na své titulní stránce otiskne další ze zajímavých fotomontáží, že se bude neeticky radovat z toho, že zemřel jeho největší nepřítel. „Feral Tribune“ ale svým vydáním z 13. prosince 1997 překvapil, když zveřejnil fotografii Tuđmana v pevném zdraví se zařatou pěstí, pořízenou během jednoho z jeho plamenných vystoupení, kterou doprovází text, který hovoří za vše a jež není potřeba více komentovat: „Tuđmanovo desetiletí“⁵⁰⁷.

To je podle mého názoru jasný důkaz o tom, že ačkoliv byl „Feral Tribune“ k Tuđmanovi tvrdý a nesmlouvavý a nijak ho nešetřil, když neváhal použít ta „nejhrůzostrašnější“ přirovnání a zobrazení, tak dělal kvalitní politickou satiru, korektní a v duchu fair play a dobrého vkusu. Domnívám se, že i přes projevenou značnou míru ironie je to zároveň i určité svědectví o svým způsobem až pozitivním a srdečném vztahu těchto dvou na první pohled nesmiřitelných soupeřů.

⁵⁰⁷ „Tuđmanovo desetiletí“, Feral Tribune, č. 743, 13. 12. 1999, str. 1

ABSTRAKT

Tato diplomová práce si vytyčila dvojí cíl. Prvním je na příkladu životopisů Franja Tuđmana a politicko-satirického časopisu „Feral Tribune“ ukázat rozporuplné vnímání prvního chorvatského prezidenta chorvatskou společností. Druhým pak na příkladu Franja Tuđmana přiblížit českému prostředí chorvatský celospolečenský fenomén, který „Feral Tribune“, jako jediná skutečná opozice a největší kritik vlády Franja Tuđmana a významný faktor budování demokracie a svobody médií v Chorvatsku, zastával především v devadesátých letech dvacátého století. Zároveň je na obou případech možné velmi dobře pozorovat celkovou atmosféru chorvatské společnosti posledního desetiletí dvacátého století a počátku nového tisíciletí. Součástí této práce je také nástin situace na mediálním trhu v Chorvatsku za vlády Franja Tuđmana.

Jak v názoru na Franja Tuđmana, tak i na „Feral Tribune“ se dodnes štěpí chorvatská společnost. Je možné pozorovat několik skupin.

První z nich Tuđmana dodnes chválí, považuje ho za nedotknutelného, je přesvědčena o jeho beztrestnosti a vytrvale ho brání před všemi jeho kritiky. Jedná se o výsledek mediálního obrazu, který soustavně o chorvatském prezidentovi po celá devadesátá léta vytvářela jemu podřízená tzv. „státotvorná média“, která svou propagandou názorově ovlivnila majoritní část chorvatské veřejnosti, dále pak činnosti římskokatolické církve a sympatizantů HDZ z řad politických, kulturních i společenských elit. Tyto názory v mé práci zastupují životopisci-příznivci Franja Tuđmana.

Druhá skupina Tuđmana sice občas kritizuje, především za jeho přehmaty, politické chyby a odpovědnost za válečné zločiny spáchané chorvatskými silami během válečného konfliktu v Chorvatsku a Bosně a Hercegovině, přesto považuje prvního chorvatského prezidenta za tvůrce nezávislého státu a historickou osobnost s větším důrazem právě na tuto skutečnost. Do této skupiny spadají především členové politické opozice k Franju Tuđmanovi a další nezávislé chorvatské týdeníky „Globus“ a „Nacional“, kteří ačkoliv Tuđmana kritizovali, neupírali mu jeho význam, zásluhy a v zásadě s ním sympatizovali.

Třetí skupina sice Tuđmanovi neupírá jeho zásluhy na vzniku samostatného Chorvatska, přesto u ní převládá kritika jeho politiky a osobnosti. Patří do ní životopisci-odpůrci Franja Tuđmana – především Darko Hudelist a Denis Kuljiš.

V zásadě jsou si ale druhá a třetí skupina velice blízké a navzájem se v určitých obdobích proplétaly a zaměňovaly.

Čtvrtá skupina je přesvědčena, že by se Chorvatsko osamostatnilo i pod vedením jiného politika, a dominuje u ní silná kritika veškerých politických i charakterových rysů prezidenta Tuđmana. Reprezentují ji nezávislá média opozičního liberálního nebo levicového zaměření (především „Feral Tribune“, „Novi list – Glas Istre“, „Radio 101“) a skupina tzv. „chorvatských intelektuálů“ (například Vesna Pusićová, Dubravka Ugrešićová, Slavenka Drakulićová, Slavko a Ivo Goldsteinovi, Ivo Banac, Ivan Supek, Krsto Cviić, aj.), kteří byli vesměs režimem Franja Tuđmana označováni za „státní nepřátele“. Tuto skupinu zastupují životopisci z řad „Feralu Tribune“ a tento politicko-satirický časopis jako takový.

Podobné rozdělení chorvatské společnosti je možné pozorovat na příkladu jejich vztahu k „Feralu Tribune“. První zmiňovaná skupina považuje „Feral Tribune“ za „smetí“, šířitele lží a pomluv a posměšně ho překřtívá na „Fekal Tribune“. Druhá a třetí skupina „Feral Tribune“ v zásadě uznávají a nedovedou si chorvatské mediální a společenské prostředí bez něj představit, i když ne vždy s názory tohoto časopisu souhlasily. Zástupci čtvrté skupiny jsou výraznými příznivci tohoto listu a často do něj přispívali články a rozhovory.

Jedná se o práci pilotní, která pojednává o tématech, jenž doposud nebyla v českém prostředí zkoumána. V případě fenoménu „Feralu Tribune“ platí tato skutečnost také pro chorvatské prostředí, ve kterém doposud podobná práce chybí.

ABSTRACT

This dissertation is led by two goals. The first one is to show the controversial posture of the first Croatian president from the Croatian society point of view. For this purpose I use the biographies of Franjo Tuđman and the politically-satirical magazine „Feral Tribune“. The second goal is to make Czech readers aware of the Croatian social phenomenon which is „Feral Tribune“, the only real opposing and the most critical magazine of Franjo Tuđman’s government and also remarkable factor of creating democracy and liberty which has developed in the nineties of the 20th century. Again - I use Franjo Tuđman as an example. By these two examples we can easily see the entire atmosphere of the Croatian society in the last decade of the 20th century and the beginning of new millennium. Part of this text is also a description of the media market situation during the Franjo Tuđman’s leadership.

When thinking about both – Franjo Tuđman as well as „Feral Tribune“ – the Croatian society is divided. We can distinguish several groups.

The first group celebrates Tuđman, experiences him as untouchable, is convinced about his immunity and defends him continuously against all of his critics. This attempt is a consequence of Tuđman’s portrait which has been created by so called „state creative ones“ media, subordinated to Tuđman. This media had a great influence on the majority of Croatian society. It is also a consequence of Roman Catholic Church activity as well as political, cultural and social elites members, who used to sympathise with HDZ. In my dissertation these opinions are represented by the biographers – supporters of Franjo Tuđman.

The second group may sometimes criticize Tuđman for his political mistakes, faults and responsibility for the war crimes, which have been carried out by Croatian forces during the conflict in Croatia, Bosnia and Hercegovina. On the other hand the second group considers Tuđman as a historical personality and creator of the independent state. This last fact is emphasized. This group involves members of the political opposition and several other independent weekly magazines - like „Globus“ or „Nacional“. Although they used to criticize Tuđman, they were far from denying his importance and credit. We can ascertain that they used to sympathize with him also.

Although the third group doesn’t deny Tuđman’s importance for creating an independent Croatia, this group is concentrated on criticizing his politic and

personality. This group is composed of the biographers – opponents of Franjo Tuđman – especially Darko Hudelist and Denis Kuljiš. The second and third group were quite similar and they had interwound each other during the time.

The fourth group is convinced that Croatia could become an independent state even with other leading political figure. There is a strong emphasis of negative features of Tuđman's politics and personality. This group is represented by independent liberal or leftist media (especially „Feral Tribune“, „Novi list – Glas Istre“, „Radio 101“) and the group of so called Croatian intellectuals (Vesna Pusić, Dubravka Ugrešić, Slavenka Drakulić, Slavko and Ivo Goldstein, Ivo Banac, Ivan Supek, Krsto Cviić, etc.), who were called „state enemies“ during Franjo Tuđman's regime. This group is represented by biographers of „Feral Tribune“ and this politically-satirical magazine itself.

Similar division of Croatian society is exemplified by „Feral Tribune“. The first of the mentioned groups considers „Feral Tribune“ as s „garbage“ which is propagating lies and slanders and so is satirically calling this magazine „Fekal Tribune“. The second and third group respect „Feral Tribune“ and although sometimes they didn't agree with the magazine, they can not exclude it's Croatian medial and social background. Members of the fourth group are loyal fans of „Feral Tribune“ and often use to write articles or make interviews for this magazine.

This text is a pilot work, which considers topics unreflected in a Czech intellectual background. While talking about „Feral Tribune“, those are valid also in Croatia, where some similar work is absent.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Prameny:

Periodika:

Feral Tribune, ročníky 1984 – 1993, od čísla 416 (1.6.1993) do čísla 1110 (28.12.2006)

Erasmus, od čísla 1 (duben 1993) do čísla 25 (září 1998)

Društvena istraživanja, od čísla 1 (1992)

Medijska istraživanja, od čísla 1 (1995)

Ljetopis Srpskog kulturnog društva "Prosvjeta", č. 5 (2006)

Časopis za suvremenu povijest, č. 34 (2002)

Literatura:

10 godina Ferala, posebno izdanje (1. lipnja 1993 – 1. lipnja 2003), Feral Tribune, Split, 31.5.2003

ALABURIĆ, Vesna, *Sloboda izražavanja u Hrvatskoj*, In: *Priručnik o slobodi javne riječi*, Zagreb, 1998.

BANAC, Ivo, *Cijena Bosne: članci, izjave i javni nastupi, 1992.-1993.*, Zagreb, 1994.

BANAC, Ivo, *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji*, Zagreb, 1995.

BANAC, Ivo, *Protiv Močvare*, Sarajevo, 2003.

BANAC, Ivo, *Raspad Jugoslavije: eseji o nacionalizmu i nacionalnim sukobima*, Zagreb, 2001.

BANJEGLAV, Mirko, *Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava, Izbori u medijima, Hrvatska 1997.*, Zagreb, 1999.

BANJEGLAV, Mirko, *Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava, Djelovanje 1993-2003*, Zagreb, 2003.

BARANOVIĆ, Branislava, HODŽIĆ, Alija, KRIŠTOFIĆ, Branimir, *Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava, Izbori u medijima, Hrvatska 1995.*, Zagreb, 1996.

BARANOVIĆ, Branislava, *Izbori 95 na hrvatskoj televiziji i u novinama*, In: *Medijska istraživanja* (ročník 1., číslo 2.) 1995, strana 163-168

BAUER, Zbigniew, Chudziński, Edward, *Dziennikarstwo i świat mediów*, Kraków, 1996.

- BEKAVEC, Ivan, *Izmišljeni Tuđman: O lažima, krivotvorinama i namjerama Hudelistove "biografije" prvog hrvatskog predsjednika*, Zagreb, 2006.
- BEKAVEC, Ivan, *Dr. Franjo Tuđman – vizije i postignuća*, Zagreb, 2002.
- BERELSON, Bernard, *Content Analysis in Communication Research*, New York, 1952.
- BILANDŽIĆ, Dušan, *Moj razlaz s dr. Franjom Tuđmanom* In: *Propast Jugoslavije i stvaranje moderne Hrvatske*, Zagreb, 2001.
- BOŽIĆ, Nataša, GOGIĆ, Milena, *Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava, Izbori u medijima, Hrvatska 2003.*, Zagreb, 2004.
- BURTON, Grame, *Úvod do studia médií*, Brno, 2001.
- CIRILIĆ-STRASZYŃSKA, Danuta, „*Feral Tribune*“, *czyli satyra i humor*, Środowiska, In: *Krasnogruda, Sejmy*, 1997
- ČALE FELDMAN, Lada, *Tiranija tijela: Feralove fotomontaže*, In: *Femina ludens*, Zagreb, 2005, str. 111 - 131
- ČULIĆ, Marinko, *Tuđman, anatomija neprosvijećenog apsolutizma*, Feral Tribune, Split, 1999.
- DIENSTBIER, Jiří, *Od snění k realitě*, Praha, 1999.
- DEŽULOVIC, Boris, *Feral Tribune*, In: *Erasmus 17*, červenec 1996., str. 20-22
- Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava, Osnovni izvještaj o slobodi medija u Hrvatskoj 1999.*, Zagreb, 2000.
- DOBEK-OSTROWSKA B., FRAS J., OCIEPKA B., *Teoria i praktyka propagandy*, Wrocław, 1999.
- Dr. Franjo Tuđman – vizije i postignuća: rasprave za okruglim stolom uz drugu obletnicu smrti prvoga hrvatskog predsjednika*, Zagreb, 2002.
- Dr. Franjo Tuđman – neoprostena pobjeda: rasprava sa simpozija organiziranog u povodu treće obljetnice smrti prvoga hrvatskog predsjednika*, Zagreb, 2003.
- DUBIEL, Paweł, *Metoda analizy zawartości prasy*, In: *Metody i techniki badawcze w prasoznawstwie*, díł I., Warszawa, 1986.
- ERCEG, Heni, *Ispodvijesti o ratu u Hrvatskoj*, Feral Tribune, Split, 2000.
- GOLDSTEIN, Ivo, *Hrvatska povijest*, Zagreb, 2003.
- HEBRANG, Andrija, *Neistine o prvom hrvatskom predsjedniku dr. Franji Tuđmanu*, In: *Dr. Franjo Tuđman - vizije i postignuća*, Zagreb, 2002.
- HORVATIĆ, Dubravko, *Dr. Franjo Tuđman – sinteza teorije i prakse*, Zagreb, 1999.

- HUDELIST, Darko, *Viktor Ivančić: razgovarao Darko Hudelist*, Erasmus, číslo 10, 1995, str. 25-36
- HUDELIST, Darko, *Tuđman*, Zagreb, 2004.
- CHALABY, Jean K., *Politička komunikacija u predsjedničkim porecima u destrukturiranim i nekonsolidiranim demokracijama: Globalna komparativna perspektiva*, In: *Medijska istraživanja* 2, str. 115-137
- CHOMSKY, *Mediji, propaganda i sistem*, Zagreb, 2002.
- IVANČIĆ, Viktor, *Bilježnica Robija K.*, Feral Tribune, Split, 2001.
- IVANČIĆ, Viktor, *Lomača za protuhrvatski blud: ogledi o tuđmanizmu*, Feral Tribune, Split, 2003.
- IVANČIĆ, Viktor, *Operacija Feral*, In: *Lomača za protuhrvatski blud*, Feral Tribune, Split, 2003.
- IVANČIĆ, Viktor, *Točka na U: slučaj Šakić - anatomija jednog skandala*, Feral Tribune, Split, 1998.
- IVANČIĆ, Viktor, *Šamaranje vjetra: ogledi o posttuđmanizmu*, Feral Tribune, Split, 2003.
- IVANČIĆ, Viktor, *Vita activa*, Feral Tribune, Split, 2005.,
- IVANKOVIĆ, Nenad, *Predsjedniče što je ostalo?*, Zagreb, 2000.
- JERGOVIĆ, Blanka, *Odmjeravanje snaga, Novine i politika u Hrvatskoj u prvom razdoblju tranzicije*, Zagreb, 2004.
- JERGOVIĆ, Blanka, *Demokratske promjene i tisak u Hrvatskoj od 1990. do 2000.*, Zagreb, 2000
- JERGOVIĆ, Blanka, *Komunikacijska kultura hrvatskih novinara: medijska scena 1994.*, In: *Društvena istraživanja*, ročnik 12. (2003.), číslo 6., str. 989-1002
- JELČIĆ, Dubravko, PEČERIĆ, Josip, *Tuđmanove tri sekunde*, Zagreb, 2004.
- JIRÁK, Jan; Köpplová, Barbara, *Média a společnost*, Praha, 2003.
- JURIĆ, Veseljko, *Dr. Franjo Tuđman: fotomonografija 1990-1999*, Zagreb, 2007.
- JURIN KOSTOVSKI, Ljubica, *Dr. Franjo Tuđman: (14.5.1922.-10.12.1999.)*, Zadar, 2000.
- KAIĆ, Srđan, *Slobodna Dalmacija*, In: *Erasmus* 17, červenec 1996., str. 15-16
- KANGRGA, Milan, *Izvan povijesnog događanja, dokumenti jednog vremena*, Feral Tribune, Split, 1997
- KASAPOVIĆ, Mirjana, *Hrvatska politika 1990.-2000.: Izbori i stranke u Hrvatskoj*,

Zagreb, 2001.

KASAPOVIĆ, Mirjana, ŠIBER, Ivan, ZAKOŠEK, Nenad, *Zagrebačka kriza: Studija slučaja* In: Birači i demokracija, Zagreb, 1998, str. 95-143

KRIPPENDORFF, Klaus, *Content analysis: an introduction to its methodology*, Thousand Oaks, 2004.

KRUŠELJ, Željko, *Franjo Tuđman: biografija*, Zagreb, 1991.

KULJIŠ, Denis, *Dva pamfleta protiv Tuđmana*, Zagreb, 2005.

KURSPAHIĆ, Kemal, *Zločin u devetnaest trideset: balkanski mediji u ratu i miru*, Beograd, 2003.

LAMZA POSAVEC, V., *Što je prethodio neuspjehu HDZ-a na izborima 2000.: rezultati istraživanja javnog mnijenja u razdoblju od 1991. do 1999. godine.* In: Medijska istraživanja, ročnik 9. (2000), číslo 4-5, str. 433-471

LAMZA POSAVEC, V., RIHTAR, S., *Neke osobine publike informativnog političkog tiska*, In: Društvena istraživanja, ročnik 12. (2003.), číslo 6., str. 927-956

LEVER, Maurice, *Povijest dvorskih luda*, Zagreb, 1987, str.183-185

LISOWSKA-MAGDZIARZ, Małgorzata, *Analiza zawartości mediów. Przewodnik dla studentów*, Zeszyty Wydziałowe, Uniwersytet Jagelloński, Kraków, 2004.

LOVRENOVIĆ, I., LUCIĆ, P., *Stenogrami o podjeli Bosne, díl I. a II.*, Feral Tribune, Split – Sarajevo, 2005.

MALEŠEVIĆ, Siniša, *Hrvatska 1990-1997*. In: Ideologija, legitimnost i nova država: Jugoslavija, Srbija i Hrvatska, Beograd, Fabrika knjiga, 2004.

MALOVIĆ, Stjepan, *Tiskovni mediji*, In: Nova medijska agenda: Za europsku medijsku politiku u Hrvatskoj, In: Medijska istraživanja (ročnik 5, číslo 2.), 1999, str. 200-205

MALOVIĆ, Stjepan, *Težak put od socijalizma do Europske unije*, In: *Medijski prijepori*, Dubrovnik, 2004.

MALOVIĆ, VILOVIĆ, RICCHIARDI, *Hrvatska medijska scena, Prvo strada etika, na kraju istina*, In: Etika novinarstva, Zagreb, 1998.

MALOVIĆ, Stjepan, *Image hrvatskih medija u svijetu*, Varaždin, 1994.

MATVEJEVIĆ P., DIZDAREVIĆ Z., STEVANOVIĆ V., *Gospodari rata i mira*, Feral Tribune, Split, 2001.

MCQUAIL, Denis, *Mass Communication Theory: An Introduction*, London, 1991

MELADY, Thomas Patrick, *Tuđman i budućnost Hrvatske*, Zagreb, 2003.

- MIHANOVIĆ, Nedjeljko, *Dr. Franjo Tuđman: znanstvenik i državnik*, Zagreb, 1997.
- MIJATOVIĆ, Anđelko, *Pregled političkog i državničkog rada dr. Franje Tuđmana: 1989.-1999.*, Zagreb, 2000.
- MAŠLANKA J., *Encyklopedia wiedzy o prasie*, Wrocław – Kraków, Gdańsk, 1976.
- NIKIĆ, Andrija, *Dr. Franjo Tuđman, povjesničar i državnik*, Toronto, Mostar, 2000.
- NOVAK, Božidar, *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Zagreb, 2005.
- Optužnica državnog odvjetnika*, In: Erasmus 17, červenec 1996., str. 38-42
- PAMUŁA, Stanisław, *Metoda analizy zawartości prasy*, Częstochowa, 1996.
- PATRZALEK, Wanda, *Segmentacja rynku prasowego*, Wrocław, 2002.
- PAVLETIĆ, Vlatko, *Tuđmanova doktrina i drugi članci*, Zagreb, 2007.
- PAVLETIĆ, Vlatko, *Velikan cjelokupne hrvatske povijesti – Tuđmanova politička doktrina*, Zagreb, 1997.
- PELIKÁN, Jan, ŠESTÁK, Miroslav, TEJCHMAN, Miroslav, HAVLÍKOVÁ, Lubomíra, HLADKÝ, Ladislav, *Dějiny jehoslovanských zemí*, Praha, 1998.
- PERUŠKO-ČULEK, Zrinjka, *Demokracija i mediji*, Zagreb, 1999.
- PIRJEVEC, Jože, *Jugoslávie 1918-1992*, Praha, 2000.
- PISAREK, Walery, *Analiza zawartości prasy*, Kraków, 1983.
- PISAREK, Walery, *Podstawy retoryki dziennikarskiej*, In: Z. Bauer, E. Chudziński (red.), *Dziennikarstwo i świat mediów*, Kraków, 2000.
- PLEVNIK, Danko, *Praksa etičkog novinarstva: (deset zakrvavljenih godina)*, Zagreb, 2003.
- PLEVNIK, Danko, *Njihov obračun sa mnom: prilozi za tranzicijsku antibiografiju*, Karlovac, 2000.
- POTTER, W. James, *Media literacy*, New Delhi, 2001.
- PRIMORAC, Vladimir, *Pravorijek*, Feral Tribune, Split, 2000.
- PUSIĆ, Vesna, *Demokracije i diktature: politička tranzicija u Hrvatskoj i Jugoistočnoj Europi*, Zagreb, 1998.
- RADOŠ, Ivica, *Mediji: Ugasite Radio 101*, In: Tuđman izbliza, Zagreb 2005
- RADOŠ, Ivica: *Tuđman izbliza*, Zagreb, 2005.
- RAŠETA, Boris, *Feral Tribune: sloboda narodu*, Ljetopis srpskog kulturnog društva "Prosvjeta", uspořádal Čedomir Višnjić, 5 (2006), str. 395-406
- RYCHLÍK, Jan, PERENĆEVIĆ, Milan, *Dějiny Chorvatska*, Praha, 2007.

- SCHULZ, Winfried, *Analýza obsahu mediálních sdělení*, Praha, 2004.
- SIEMIŃSKA, Renata, *Środki masowego przekazu jako twórcy obrazu świata*, Warszawa, 1997.
- SILBER, Laura, *Smrt Jugoslavije*, Beograd, 1996.
- SIROTKOVIĆ, Hodimir, *Franjo Tuđman 1922.-1999.*, Zagreb, 2002.
- SOAVE, Antonio J., *Moje voljena Hrvatska: Trenutak u životu Franje Tuđmana i zemlje koju je pomogao stvoriti*, Zagreb, 2002.
- STOJIĆ, Mile, LOVRENOVIĆ, Ivan, *Dnevnici Radija "Slobodna Evropa": 1994. - 2000.*, Međugorje, 2001.
- ŠARIĆ, Damir, *Rađanje i ditiñstvo Ferala*, In: 60. godina Slobodne Dalmacije, Split, 17.6.2003.
- ŠOŠIĆ, Hrvoje, *Istine o dr. Franji Tuđmanu*, Zagreb, 2003.
- ŠOŠIĆ, Hrvoje, *Tuđmanova bilanca nezavisne republike Hrvatske: 15.1.1992.- 10.12.1999.*, Zagreb, 2005.
- THOMPSON, Mark, *Proizvodnja rata: Mediji u Srbiji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini*, Beograd, 2000.
- TOMAC, Zdravko, *Predsjednik: protiv krivotvorine i zaborava*, Zagreb, 2004.
- TOMAC, Zdravko, *Moji pogledi na sudbinske odluke, koje je donosio dr. Franjo Tuđman u razdoblju od 1989. do 1992.*, In: Časopis za suvremenu povijest, č. 34 (2002), str. 873-898. TOMAC, Zdravko, *Povijesni čovjek*, In: *Dr. Franjo Tuđman - vizije i postignuća*, Zagreb, 2002.
- TOMAC, Zdravko, *Predsjednik protiv predsjednika*, Zagreb, 2005.
- TOMAC, Zdravko, *Tuđmanizam i mesičizam: predsjednik protiv predsjednika*, Zagreb, 2007.
- TUĐMAN, Ankica, *Moj život s Francekom*, Zagreb, 2006.
- TUĐMAN, Franjo, *Bespuća povijesne zbiljnosti, rasprava o povijesti i filozofiji zlosilja*, Zagreb, 1994.
- TUĐMAN, Franjo, *Izlazak iz hrvatske šutnje, 28. veljaće 1989 – 1999*, Zagreb, 1999.
- TUĐMAN, Franjo, *Nacionalno pitanje u suvremenoj Evropi*, Zagreb, 1966.
- TUĐMAN, Franjo, *Nacionalno pitanje u suvremenoj Evropi*, Državnost nacija – ključ mira Evrope, Zagreb, 1990.
- TUĐMAN, Franjo, *Povijesna sudba naroda*, Zagreb, 1996.
- TUĐMAN, Franjo, *The HDZ the coreparty of democratic Croatia*, Zagreb, 1998.

- VILOVIĆ, Gordana, *Etički prijepori u Globusu i Nacionalu*, Zagreb, 2004.
- VILOVIĆ, Gordana, *Etičke kontroverzije u informativno-političkim tekstovima na primjeru Globusa i Nacionala: 1999.-2000.*, Zagreb, 2003.
- VIRČÍK, Josef, *Obsahová analýza tlače, rozhlasu a televízie: Preklady zo zahraničnej literatúry: Content analysis – problémy a techniky*, Bratislava, 1969.
- VISKOVIĆ, Nikola, *Sumorne godine: nacionalizam, bioetika, globalizacija*, Feral Tribune, Split, 2003.
- VUJEVIĆ, Miroslav, *Politička i medijska kultura u Hrvatskoj*, Zagreb, 2001.
- WERSIG, Gernot, *Inhaltsanalyse : Einführung in ihre Systematik und Literatur*, Berlin, 1974.
- WHITE, Aidan, *Slobodom nisam vidjelo*, Erasmus, číslo 1, 1993, Zagreb
- ŽANIĆ, Ivo, *Prevarena povijest*, Zagreb, 1995.
- ŽANIĆ, Ivo, *Novine, radio i televizija, pritisci - ograničenja - slobode*, In: Erasmus 17, červenec 1996., str. 10
- ZGRABLJIĆ, Nada, *Hrvatska medijska politika i javni mediji*, In: Medijska istraživanja (ročník 9., číslo 1.), 2003, str. 59-75

Elektronické zdroje:

- <http://p200.ezboard.com/fimotacaffefrm48.showMessageRange?topicID=102.topic&start=1&stop=20>
- http://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Patrick_Melady
- <http://www.moljac.hr/biografije/tomac.htm>
- http://hr.wikipedia.org/wiki/Zdravko_Tomac
- [http://hr.wikipedia.org/wiki/Vjekoslav \(Maks\) Luburi%C4%87m](http://hr.wikipedia.org/wiki/Vjekoslav_(Maks)_Luburi%C4%87m)
- <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2000/1987.htm>
- <http://www.deniskuljis.com/aik/cv.htm>
- <http://www.deniskuljis.com/knjige/2ppt.htm>
- <http://www.deniskuljis.com/knjige/2ppt-po2.htm>
- <http://www.deniskuljis.com/knjige/2ppt-pol.htm>
- http://sh.wikipedia.org/wiki/Branimir_Glava%C5%A1
- http://hr.wikipedia.org/wiki/Predrag_Luci%C4%87
- http://www.women-war-memory.org/hr/vjestice_iz_ria/
- <http://www.sanjamknjige.hr/index.php?id=59,111,0,0,1,0>

<http://feral.mediaturtle.com/look/weekly1/article.tpl?IdLanguage=7&IdPublication=1&NrArticle=18284&NrIssue=1185&NrSection=1>

http://bs.wikipedia.org/wiki/Ivo_Goldstein

http://en.wikipedia.org/wiki/Ivo_Banac

http://vesna-pusic.hns.hr/?page_id=2

http://bs.wikipedia.org/wiki/Slavenka_Drakuli%C4%87

<http://www.dubravkaugresic.com/>

<http://www.moljac.hr/biografije/supek.htm>

<http://www.vjesnik.hr/html/2003/04/10/Clanak.asp?r=crn&c=4>

<http://povijest.net/index.php/Moderna-Hrvatska/Zagrebacka-kriza-1995.-1997.html>

<http://www.fas.org/irp/world/croatia/hatzadony.html>

http://hr.wikipedia.org/wiki/Ivan_Zvonimir_%C4%8Ci%C4%8Dak

http://en.wikipedia.org/wiki/Silvije_Degen

<http://www.feral.hr/>

ANIĆ, Vladimir, Riječnik hrvatskog jezika, CD ROM

New Oxford American Dictionary, CD ROM

SEZNAM ZKRATEK

- ASH – Akce sociálních demokratů Chorvatska
AVNOJ – Antifašistická rada národního osvobození Jugoslávie
CPJ – Výbor na ochranu novinářů
DA – Dalmatinská akce
DEHOS – Demokratický chorvatský všeobecný sněm
EPH – Europapress holding
FESB – Fakulta elektrotechniky, strojnictví a loďářství ve Splitu
FIEJ – Světová asociace novin
FNRJ – Federativně národní republika Jugoslávie
GOLJP – Občanský výbor pro lidská práva
HDS – Chorvatská demokratická strana
HDZ – Chorvatské demokratické společenství
HHO – Chorvatský helsinský výbor
HINA – Chorvatská zpravodajská tisková agentura
HIS – Chorvatská informační služba
HKDS – Chorvatská křesťansko demokratická strana
HKDU – Chorvatská křesťansko demokratická unie
HND – Chorvatský novinářský spolek
HND – Chorvatští nezávislí demokraté
HNS – Chorvatská národní strana
HNSP – Chorvatské národní a sociální hnutí
HRT – Chorvatská rádio-televizie
HSD – Chorvatští sociální demokraté
HSLS – Chorvatská sociálně liberální strana
HSP – Chorvatská strana práva
HSS – Chorvatská selská strana
HTV – Chorvatská televize
HV – Chorvatská armáda
HVO – Chorvatská rada obrany
ICFJ – International Centre for Journalists
IDS – Istrijský demokratický sněm

IKA – Informativní katolická agentura
IPD – International Press Directory
IUC – Meziuniverzitní centrum Dubrovník
JAZU – Jugoslávská akademie věd a umění
JNA – Jugoslávská lidová armáda
KOS – Kontrarozvědná služba JNA
KPH – Komunistická strana Chorvatska
KPJ – Komunistická strana Jugoslávie
LS – Liberální strana
MUP – Ministerstvo vnitra
NDH – Nezávislý stát Chorvatsko
NK – Fotbalový klub
NO – Národněosvobozenec
NOB – Národněosvobozenec boj
OBN – Open Broadcast Network (televize v BaH)
OTV – Omladinska televizija
SAO – Srbská autonomní oblast
SD – Slobodna Dalmacija
SDF – Srbské demokratické forum
SDP – Sociálně demokratická strana
SDPH – Sociálně demokratická strana Chorvatska
SFRJ – Socialistická federativní republika Jugoslávie
SKH – Svaz komunistů Chorvatska
SKJ – Svaz komunistů Jugoslávie
SKOJ – Svaz komunistické mládeže Jugoslávie
SRJ – Svazová republika Jugoslávie
SRP – Socialistická dělnická strana Chorvatska
ST – Slobodni tjednik
SZUP – Služba na ochranu ústavního pořádku
WAZ – Westdeutsche Allgemeine Zeitung
ZAVNOH – Zemská antifašistická rada národního osvobození Chorvatska
ZNG – Sbor národní gardy

Příloha číslo 1: Kompletní přehled autorů a přispěvatelů do "Feralu Tribune" v letech 1993-1999

1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Banac Ivo	Adler Alexandre	Alaburić Vesna	Alaburić Vesna	Baretić Renato	Baretić Renato	Banac Ivo
Bašić Jasna	Alaburić Vesna	Banac Ivo	Ballast Jan	Bečević Milan	Bečević Milan	Bunjac Nenad
Buljan Ivica	Banac Ivo	Biljan Ivica	Baretić Renato	Bečević Milan	Cetinić-Petris Frano	Čosić Bora
Buvač Drago	Beader Milena	Buljan Ivica	Bašić Jasna	Buljan Ivica	Čulić Marinko	Čulić Marinko
Cerović Stojan	Buljan Ivica	Bunjac Nenad	Bečević Milan	Čulić Marinko	Daskalović Zoran	Daskalović Zoran
Cetinić-Petris Frano	Buvač Drago	Buvač Drago	Bečević Milan	Čulić Marinko	Đikić Ivica	Dežulović Boris
Čolić Peisker Veljka	Cetinić-Petris Frano	Cerović Stojan	Binder David	Dežulović Boris	Đilas Milivoj	Đermano Senjanović
Čolović Ivan	Čulić Ilko	Cetinić-Petris Frano	Božo Kovačević	Đikić Ivica	Đuraković Zoran	Đikić Ivica
Čulić Marinko	Čulić Marinko	Čulić Ilko	Buljan Ivica	Đilas Milivoj	Erceg Heni	Đilas Milivoj
Davidović Blažo	Daskalović Zoran	Čulić Marinko	Cerović Stojan	Đorić Petar	Gabrić Toni	Đorić Petar
Dežulović Boris	David Filip	Daskalović Zoran	Čelan Joško	Đuraković Zoran	Gall Zlatko	Đuraković Zoran
Dežulović Dora	Debeljuh Dino	David Filip	Čičak Ivan Zvonimir	Erceg Heni	Gavrović Milan	Erceg Heni
Đorić Petar	Dežulović Boris	Dežulović Boris	Čulić Marinko	Gabrić Toni	gen. major Franjo Tuđman	Erceg Ivana
Đurđević Miloš	Đilas Milivoj	Đilas Milivoj	Daskalović Zoran	Gavrović Milan	Glavaš Davor	Gabrić Toni
Erceg Anđelko	Đorić Petar	Đula Nino	David Filip	Glavaš Davor	Goldstein Slavko	Gall Zlatko
Erceg Heni	Đuilo Dražen	Đorić Petar	de Vries Abe	Goldstein Slavko	Grković Vjeran	Gavrović Milan
Gavrović Milan	Đula Nino	Erceg Heni	Dežulović Boris	Grković Vjeran	Gruden Živko	Grković Vjeran
Glenny Misha	Erceg Heni	Flauder Goran	Đilas Milivoj	Hedi Drago	Hedi Drago	Grünfelder Anna Maria
Goldstein Ivo	Foretić Dalibor	Foretić Dalibor	Đorić Petar	Horvat Domagoj	Horvat Domagoj	Horvat Tonka
Goldstein Slavko	Gabrić Toni	Gabrić Tony	Đuraković Zoran	Ivančić Viktor	Ivančić Viktor	Ivančić Viktor
Grković Vjeran	Gall Zlatko	Gall Zlatko	Eco Umberto	Kaić Srđan	Jergović Miljenko	Jergović Miljenko
Hedi Drago	Gattin Ingrid	Gavrić Boris	Erceg Heni	Knežević Vesna	Jurak Dragan	Jurak Dragan
Horvat Domagoj	Gavrić Boris	Gavrović Milan	Flauder Goran	Lasić Igor	Kaić Srđan	Kaić Srđan
Ivančić Viktor	Gavrović Milan	Ginsberg Allen	Gabrić Toni	Lucić Predrag	Knežević Vesna	Karabaić Iva
Jakovčić Ivan	Ginsberg Allen	Goldstein Ivo	Gall Zlatko	Luković Petar	Kovač Mirko	Knežević Vesna
Jović Dejan	Glodić Petar	Gorinšek Karl	Gavrović Milan	Maković Zvonko	Lasić Igor	Kovač Mirko
Kocijan Večeslav	Goldstein Ivo	Gracin Zdravko	Glavaš Davor	Matošec Dražen	Lovrenović Milan	Lasić Igor
Kršić Dejan	Goldstein Slavko	Grković Vjeran	Goldstein Ivo	Obad Orlanda	Lucić Predrag	Lovrenović Ivan
Lovrić Jelena	Gracin Zdravko	Gubić Nela	Goldstein Slavko	Perišić Robert	Luković Petar	Lucić Predrag
Lucić Predrag	Grković Vjeran	Hašek Jaroslav	Grković Vjeran	Pilić Damir	Maković Zvonko	Luković Petar
Luković Petar	Gubić Nela	Hedi Drago	Gruden Živko	Primorac Vladimir	Martinović Stjepo	Maković Zvonko
Malić Gordana	Hašek Jaroslav	Hlača Nenad	Hajdarhodžić Izet	Rašeta Boris	Matošec Dražen	Matijanić Vladimir
Matvejević Predrag	Hedi Drago	Horvat Domagoj	Hedi Drago	Rimac Andrija	Perišić Robert	Muharem Bazdulj
Modrić Sanja	Hlača Nenad	Horvat Džemaludin	Hoagland Jim	Smoj Vinko	Pilić Damir	Perišić Robert
Nikolić Goran	Horvat Domagoj	Ivančić Viktor	Horvat Domagoj	Šnajder Slobodan	Rašeta Boris	Pilić Damir
Pečarić Senad	Horvat Džemaludin	Ivanišević Ivica	Igrić Gordana	Vincetić Luka	Vincetić Luka	Primorac Vladimir
Perović Latinka	Ivančić Viktor	Jahić Vehid	Ivančić Viktor	Zabec Krešimir	Vukorepa Darko	Prnjak Hrvoje
Pogutz Sandro	Ivanišević Ivica	Jović Dejan	Ivanov Mladen		Zima Zdravko	Rašeta Boris
Radanović Ivan	Jović Dejan	Kadrijačević Anatolij	Jurjević Marin			Stojić Mile
Rašeta Boris	Jurišin Pero	Karoglan Matko	Kaić Srđan			Šindolčić Vojo
Sančanin Mladen	Kadrijačević Anatolij	Kesić Vesna	Knežević Vesna			Vukorepa Darko
Smoje Miljenko	Kesić Vesna	Koričančić Draško	Koričančić Draško			Zanić Ivo
Taraba Nebojša	Korenić Bojan	Košutić Nikola	Kovač Mirko			
Tomić Živorad	Koričančić Draško	Kristan Darko	Kustičić Žilko			
Vasić Miloš	Košutić Nikola	Lalić Dražen	Lekić Bojana			
Vincetić Luka	Kramarić Zlatko	Latković Roman	Ljubčić Milka			
Vukić Feđa	Krcer Stipe	Lovrić Jelena	Lucić Predrag			
Zima Zdravko	Kudrijačević Antonij	Lucer Vilko	Maganjić Željko			
	Lalić Dražen	Lucić Predrag	Maković Zvonko			
	Latković Roman	Luković Petar	Malaqi Shkelzen			
	Lesar Dragutin	Maković Zvonko	Malić Gordana			
	Lovrenović Ivan	Mandić Igor	Mandić Igor			
	Lovrić Jelena	Matvejević Predrag	Matvejević Predrag			
	Lucer vilko	Mekina Igor	Mehulić Ramiz			
	Lucić Predrag	Miliša Linda	Mlakar Marko Vid			
	Luković Petar	Mlakar Mirko Vid	Nichols Colins			
	Maković Zvonko	Modrić Sanja	Obradović Stojan			
	Mališ Branko	Muzafertija Sanja	Peranić Dražena			
	Malić Gordana	Parun Vesna	Perišić Robert			
	Mandić Igor	Pavičić Jurica	Petar Luković			
	Matvejević Predrag	Perišić Robert	Pilić Dražen			
	Mekina Igor	Pilić Damir	Polan Ivan			
	Milišić Davor	Pilsel Drago	Porzio Giovanni			
	Mlakar Mirko Vid	Pinjuh Stjepan	Pusić Vesna			
	Modrić Sanja	Polan Hrvoje	Pusić Zoran			
	Mojmir Križan	Primorac Vladimir	Rašeta Boris			
	Motl Mirela	Prosperov Novak Slob	Smajić Zekerijah			
	Muzafertija Sanja	Pusić Zoran	Stupor Marko			
	Nonadić Diana	Rizvanović Nenad	Šnajder Slobodan			
	Novak Božidar	Roller Vesna	Tomić Živorad			
	Orlić Drago	Rosić Goran	Tortorella Maurizio			
	Ožegović Nina	Sabalić Ines	Tot Franjo			
	Parun Vesna	Schechter Danny	Vesna Knežević			
	Pavičić Jurica	Smajić Zekerijah	Vincetić Luka			
	Perišić Robert	Smoje Miljenko	Zima Zdravko			
	Pilić Damir	Stagličić Ivan	Zuppa Vjeran			
	Pogutz Sandro	Stefanovski Cvetko				
	Polan Hrvoje	Stone Norman				
	Prug Toni	Šiber Ivan				
	Pusić Zoran	Štajuhar Meri				
	Rašeta Boris	Tomić Ante				
	Roller Vesna	Tomić Živorad				
	Rosić Goran	Tripató Miko				
	Sabalić Ines	Veselinov Dragan				
	Schechter Danny	Vincetić Luka				
	Smajić Zekerijah	Vrdoljak Branko				
	Smoje Miljenko	Vujnović Branka				
	Stagličić Ivan	Zima Zdravko				
	Stone Norman					
	Šiber Ivan					
	Štajuhar Meri					
	Taraba Nebojša					
	Todorović Goran					
	Tomić Ante					
	Tomić Živorad					
	Van Blaricom Mirjana					
	Veljak Lino					
	Vincetić Luka					
	Viašić Boris					
	Vrkić Ivica					
	Vujnović Branka					
	Vukić Feđa					
	Zima Zdravko					

Příloha číslo 2: Pořadí osobností, které nejčastěji poskytly rozhovor "Feralu Tribune" v letech 1993-1999

Stipe Mesić - HND (24x)
Ivan Jakovčić - předseda IDS (18x)
Vlado Gotovac - předseda HSLs (17x)
Ivica Račan - předseda SDP (13x)
Božo Kovačević - jeden ze zakladatelů HSLs (11x)
Ivan Pauletta - IDS (11x)
Zlatko Tomčić - předseda HSS (11x)
Josip Manolić - HND (10x)
Anto Nobile - obhájce Tihomira Blaškiće (9x)
Vladimir Primorac - právník, poslanec HSLs (9x)
Dražen Budiša - HSLs (8x)
Stjepan Kljuić - člen předsednictva BaH (8x)
Zdravko Tomac - místopředseda SDP (8x)
Ivo Banac (7x)
Nikola Visković - profesor na Právnické fakultě ve Splitu (7x)
Slavko Linić - starosta Rijeki, SDP (7x)
Vesna Pusić (7x)
Damir Kajin - místopředseda IDS (6x)
Dobroslav Paraga - předseda HSP (6x)
Ivan Supek (6x)
Mladen Vulfan - HSLs (6x)
Zoran Pusić - předseda GOLJP, aktivista LP (6x)
Davor Jurić - předseda Svazu nezávislých odborů Chorvatska (5x)
Dragutin Hlad - místopředseda HND, bývalý asistent vedoucího Úřadu na ochranu ústavního pořádku (5x)
Ivan Pađen - profesor teorie státu a práva na právnické fakultě v Záhřebu (5x)
Milorad Pupovac - předseda SDF (5x)
Ozren Žunec - sociolog a šéfredaktor Polemosu, doktor filozofie (5x)
Rade Šerbedžija - herec v exilu (5x)
Slavko Goldstein (5x)
Slobodan Budak - advokát Radovana Joviće odsouzeného za špionáž proti Chorvatsku (5x)
Bogdan Bogdanović - autor památníku v Jasenovci, tvůrce památníku Vukovaru ve Vídni (4x)
Dževad Karahasan - spisovatel, žije v Grazu (4x)
fra Luka Markešić - profesor na františkánské teologii v Nedžarićích (4x)
Furio Radin - nezávislý poslanec (4x)
Ivan Lovrenović (4x)
Ivan Šiber - místopředseda ASH (4x)
Ivan Zvonimir Čičak - předseda HHO (4x)
Ivo Komšić - vůdce HSS (4x)
Izet Hajdarhodžić - herec (4x)
Karl Gorinšek (4x)
Krsto Cvijić (4x)
Krunoslav Olujić - předseda Nejvyššího soudu, obviněný ze sexuálního obtěžování nezletilých (4x)
Luciano Delbianco - IDS (4x)
Marin Jurjević - předseda splitské SDP, profesor na Splitské univerzitě (4x)
Mira Ljubić-Lorger - předsedkyně Dalmátské akce (4x)
Mladen Vedriš - bývalý místopředseda vlády (4x)
Muhamed Filipović - velvyslanec BaH v Londýně (4x)
Radomir Čačić - předseda HNS (4x)
Rajko Grlić - filmový režisér v exilu (4x)
Stipe Šuvar - předseda SRP (4x)
Vjeran Zuppa - profesor na Akademii dramatických umění (4x)
Alain Finkielkraut - filozof, profesor na pařížské polytechnice (3x)
Antun Vujić - předseda rady SDP (3x)

Boris Maruna - dlouholetý emigrant a básník (3x)
Don Branko Sbutega - kněz z Boky Kotorské (3x)
Dubravka Ugrešić (3x)
Filip David - bělehradský spisovatel (3x)
fra Marko Oršolić (3x)
Goran Granić - starosta Záhřebu, stínový premiér HSLŠ (3x)
Haris Silajdžić - premiér ve vládě BaH (3x)
Ivan Kapetanović - podnikatel z Lublaňe, držitel 9% akcií Slobodne Dalmacie (3x)
Jacques Paul Klein - vedoucí mise UNTAES (3x)
Louise Arbour - hlavní žalobkyně ICTY v Haagu (3x)
Marko Veselica - předseda HKDU (3x)
Milan Kangrga (3x)
Milčo Mančevski - makedonský režisér a spisovatel (3x)
Miljenko Smoje (3x)
Mirko Kovač - spisovatel (3x)
Nenad Popović - spolumajitel nakladatelství Durieux (3x)
Petar Mrkalj - ředitel oddělení nejtěžších porušení LP HHO (3x)
Predrag Matvejević (3x)
Shkelzen Maliqi - kosovský intelektuál (3x)
Silvije Degen - předseda Akce sociálních demokratů Chorvatska, kandidát na starostu Záhřebu (3x)
Slavko Šajber - bývalý předseda Fotbalového svazu Jugoslávie (3x)
Slobodan Šnajder - přední dramatik (3x)
Šefko ef. Omerbašić - předseda mešihata islámského společenství v Chorvatsku (3x)
Tihomil Rađa - ekonom a publicista (3x)
Toni Kukoč - basketbalista (3x)
Vesna Kanižaj - vůdkyně odborů (3x)
Vinko Brešan - předseda Spolku chorvatských filmových režisérů (3x)
Vjekoslav Vidović - předseda HHO (3x)
Vladimir Gligorov - asistent vídeňského Institutu pro mezinárodní ekonomická studia (3x)
Vladimir Veselica - předseda Chorvatského svazu ekonomů (3x)
Zlatko Šešelj - ředitel soukromého klasického gymnázia v Záhřebu (3x)
Adam Michnik (2x)
Ana Knežević - předsedkyně obchodních odborů Chorvatska (2x)
Ante Klarić - ombudsman a držitel každoroční ceny "Miko Tripalo" od HHO (2x)
Ante Tukić - splitský kardiolog, poslanec LS (2x)
Anton Tus - bývalý velitel Generálního štábu Chorvatské armády (2x)
Asim Kurjak - přednosta gynekologické kliniky nemocnice sv. Ducha (2x)
Asja Srnc Todorović - spisovatelka (2x)
Azem Vllasi - bývalý politik a dnes advokát v Prištině (2x)
Bogdan Tanjević - trenér italských basketbalistů (2x)
Bono Zvonimir Šagi - katolický teolog a publicista (2x)
Bora Ćosić (2x)
Boris Kunst - předseda odborového svazu (2x)
Borivoj Radaković - záhřebský spisovatel (2x)
Branimir Lokin - ekonom (2x)
Branimir Štulić Johnny - legendární frontman skupiny Azra (2x)
Branko Ćegec - jeden ze zakladatelů Spolku chorvatských nezávislých novinářů (2x)
Branko Horvat - předseda Sociálnědemokratické unie, přední ekonom (2x)
Damir Urban - bývalý frontman Lauferu (2x)
Darko Rundek (2x)
Dessa Trevisan - dopisovatelka "The Times" z Jugoslávie, specialistka na Balkán (2x)
Dragan Velikić - bělehradský spisovatel (2x)
Dragutin Lesar (2x)
Dunja Rihtman Auguštin - etnološka (2x)
Dušan Jovanović - slovinský dramatik (2x)
Edo Murtić (2x)

Elisabeth Rehn - zvláštní zpravodajka OSN pro LP (2x)
Emir Balić - skokan do Neretvy (2x)
Freimut Duve - představitel OBSE pro svobodu médií (2x)
Goran Bregović (2x)
Goran Tribuson - chorvatský spisovatel (2x)
Hrvoje Hribar - předseda spolku chorvatských filmových zaměstnanců (2x)
Ivan Cerovac - bývalý vedoucí ZG filharmonie, člen Vukojevićovy komise (2x)
Ivan Čolović - bělehradský antropolog (2x)
Ivan Prpić - předseda správní rady Institutu Otevřená společnost (2x)
Ivan Vidić - dramatik (2x)
Ivica Škarić - splitský starosta (2x)
Ivo Jelić - penzionovaný generál (2x)
Ivo Šlaus - hlavní tajemník Hnutí za demokracii a sociální spravedlnost, akademik (2x)
Ivo Štivičić - spisovatel a scénárista (2x)
Jiří Dienstbier (2x)
Jiří Kuděla (2x)
Josip Pankreć - místopředseda HSS (2x)
Josip Vuković - kandidát strany Nova Hrvatska do Parlamentu, předseda HSP (2x)
Josip Županov - sociolog (2x)
Krešimir Zubak - předseda Prezidentské rady Herceg-Bosny (2x)
Lucija Šerbedžija - držitelka letošní Zlaté arény za nejlepší ženskou roli (2x)
Martin Špegelj - bývalý chorvatský ministr obrany (2x)
Miko Tripalo (2x)
Milo Đukanović - prezident Černé Hory (2x)
Mirko Ilić - přední americký designer (2x)
Nenad Čanak - předseda Ligy sociálních demokratů Vojvodiny (2x)
Noam Chomsky (2x)
Noel Malcolm - britský novinář a autor knihy o historii BaH (2x)
Orhideja Martinović - hlavní tajemnice HHO (2x)
Paolo Magelli - divadelní režisér (2x)
Pero Kvrgić - herec (2x)
Peter Galbraith - bývalý velvyslanec USA v Chorvatsku (2x)
Predrag Raos - vyhnanec ze spolku spisovatelů (2x)
Predrag Vranicki - filozof (2x)
protojerej Jovan Nikolić - kněz SPC v penzi (2x)
Rambo Amadeus - enfant terrible jugoslávské hudební scény (2x)
Rastko Močnik - lublaňský sociolog (2x)
Rudolf Mažuran - předseda Chorvatské strany důchodců (2x)
Savka Dabčević-Kučar (2x)
Sejfudin Tokić - předseda stínové vlády BaH (2x)
Silva Mežnarić - vysoká vědecká spolupracovnice v Institutu pro migraci a národnosti v Záhřebu (2x)
Slaven Letica (2x)
Slobodan Prosperov Novak (2x)
Srđan Ivanišević - otec tenisty Gorana Ivaniševiče (2x)
Srđan Popović - bělehradský advokát (2x)
Tomislav Jakić - příslušník novinářské páté kolony, žalobce proti Nedjeljne Dalmaciji (2x)
Urša Raukar - herečka (2x)
Velimir Visković - literární kritik (2x)
Veran Matić - předseda Asociace nezávislých elektronických médií, šéfredaktor rádia B92 (2x)
Vili Matula - herec (2x)
Vilim Ribić - předseda Matice chorvatských odborů (2x)
Vladimir Kolesarić - vedoucí katedry psychologie FF v Záhřebu (2x)
Vlasta Knezović - herečka a malířka (2x)
Vlatko Stefanovski - makedonský kytarový virtuoz (2x)
Vojin Jelić - největší srbský žijící spisovatel (2x)
Zdravko Grebo - nezávislý kandidát v nadcházejících volbách v BaH (2x)

Zijah Sokolović - herec v exilu (2x)
Zlatko Lagundžija - předseda SDP BaH (2x)
Zoran Kostić Cane (2x)
Zorica Radetić - předsedkyně Sdružení spolků drobných akcionářů (2x)
Zrinka Vrabc - šéfredaktorka Rádía 101 (2x)
Zvonimir Berković - filmový režisér (2x)
Zvonko Ivanković Vonta - aktivista proti zneužívání památníku Jasenovac (2x)
Željko Mavrović - bývalý mistr Evropy v boxu (2x)
Željko Rohatinski (2x)
Željko Ivančević - vedoucí Chorvatskéhoho spolku zaměstnavatelů (2x)

Příloha č. 3

Přehled titulních stránek "Feralu Tribune" s Franjem Tuđmanem

obr. 1

obr. 2

obr. 3

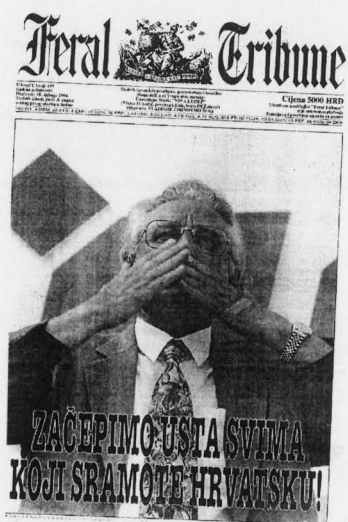
obr. 4

obr. 5

obr. 6

obr. 7

obr. 8

obr. 9

obr. 10

obr. 11

obr. 12

obr. 13

obr. 14

obr. 15

obr. 16

obr. 17

obr. 18

obr. 19

obr. 20

obr. 21

obr. 22

obr. 23

obr. 24

obr. 25

obr. 26

obr. 27

obr. 28

obr. 29

obr. 30

obr. 31

obr. 32

obr. 33

obr. 34

obr. 35

obr. 36

obr. 37

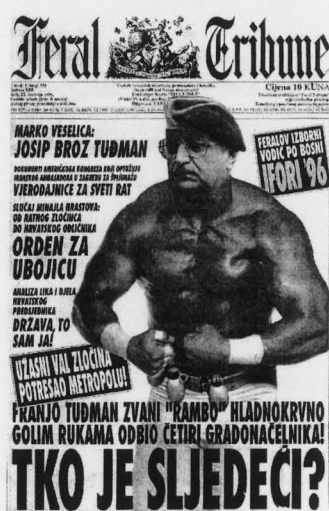
obr. 38

obr. 39

obr. 40

obr. 41

obr. 42

obr. 43

obr. 44

obr. 45

obr. 46

obr. 47

obr. 48

obr. 49

obr. 50

obr. 51

obr. 52

obr. 53

obr. 54

obr. 55

obr. 56

obr. 57

obr. 58

obr. 59

obr. 60

obr. 61

obr. 62

obr. 63

obr. 64

obr. 65

obr. 66

obr. 73

obr. 74

obr. 75

obr. 76

obr. 77

obr. 78

obr. 79

obr. 80

obr. 81

obr. 82

obr. 83

obr. 84

obr. 85

obr. 86

obr. 87

obr. 88

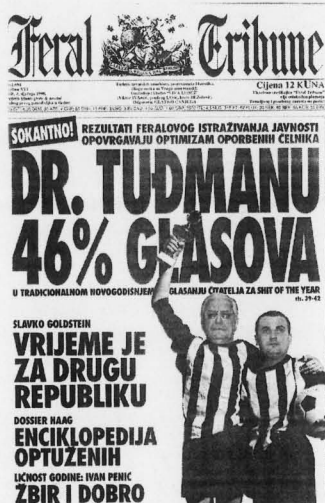
obr. 89

obr. 90

obr. 91

obr. 92

obr. 93

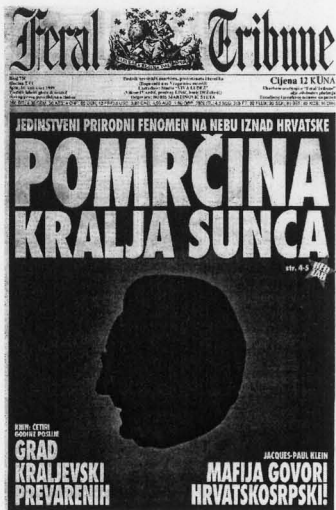
obr. 94

obr. 95

obr. 96

obr. 97

obr. 98

obr. 99

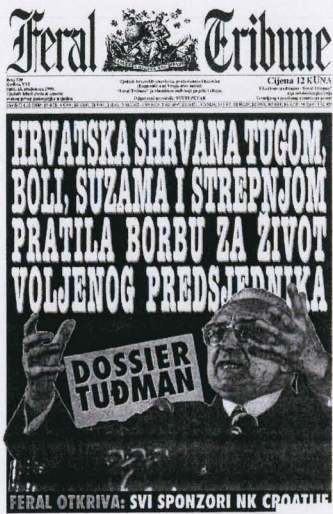
obr. 100

obr. 101

obr. 102

obr. 103

obr. 104

obr. 105

obr. 106

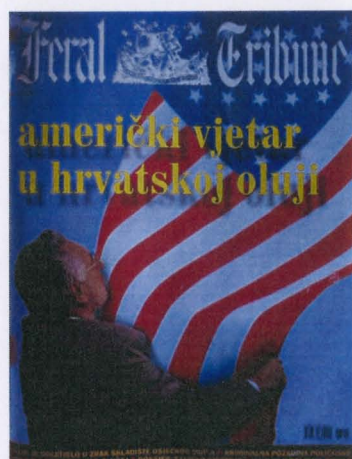
obr. 107

obr. 108

obr. 109

obr. 110

obr. 111

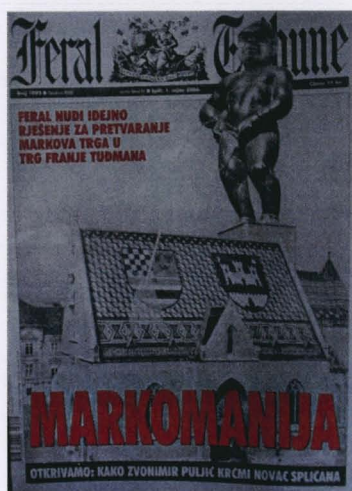
obr. 112

obr. 113

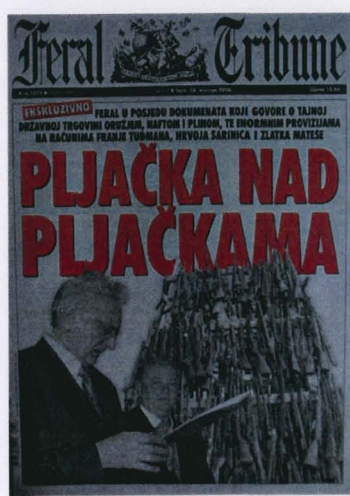
obr. 114

obr. 115

obr. 116

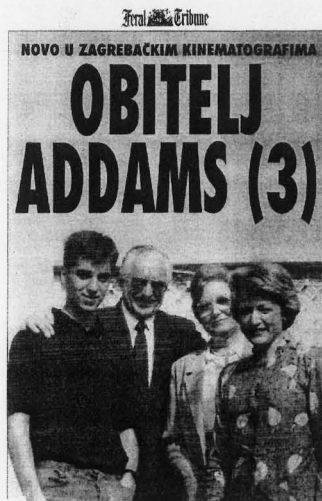

obr. 117

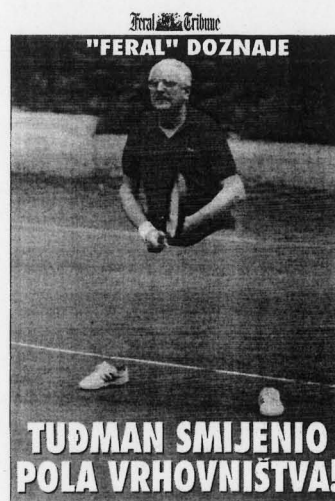
Přehled posledních stránek "Feralu Tribune" s F. Tuđmanem

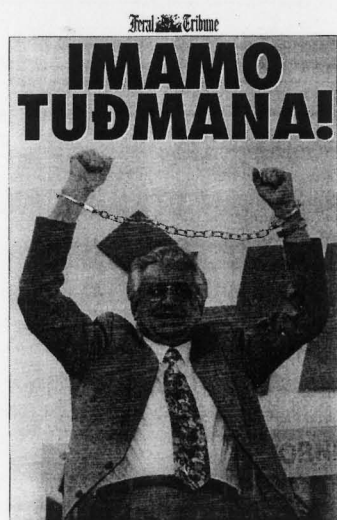
obr. 118

obr. 119

obr. 120

obr. 121

obr. 122

obr. 123

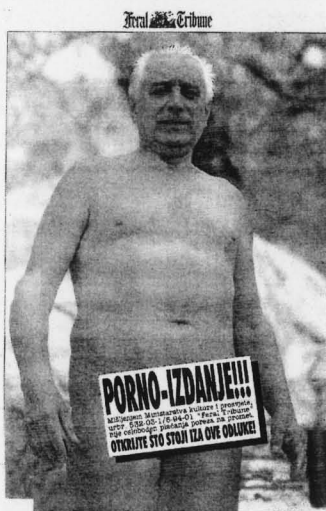
obr. 124

obr. 125

obr. 126

obr. 127

obr. 128

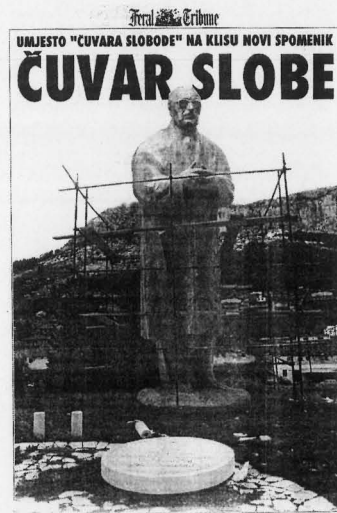
obr. 129

obr. 130

obr. 131

obr. 132

obr. 133

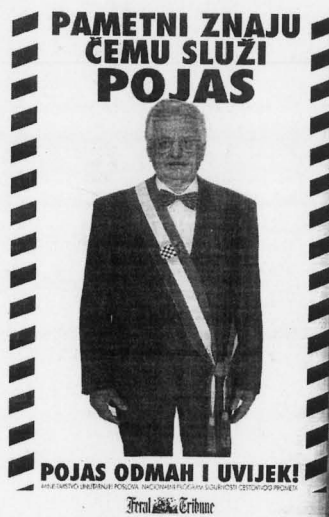
obr. 134

obr. 135

obr. 136

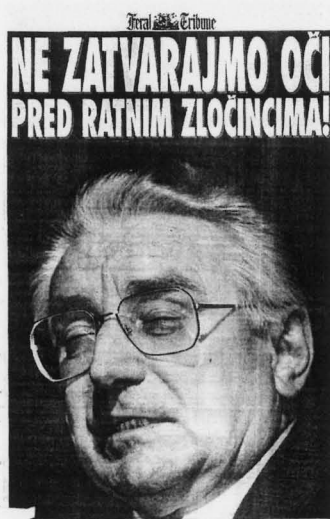
obr. 137

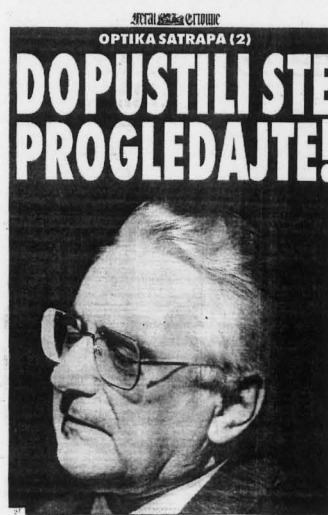
obr. 138

obr. 139

obr. 140

obr. 141

obr. 142

obr. 143

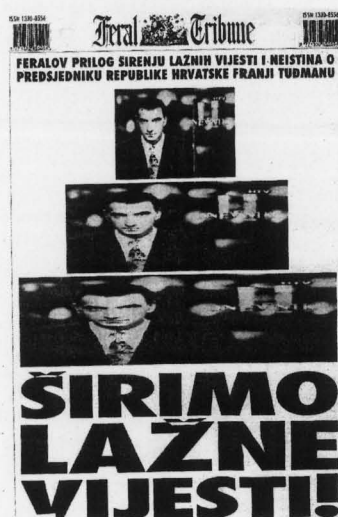
obr. 144

obr. 145

obr. 146

obr. 147

obr. 148

obr. 149

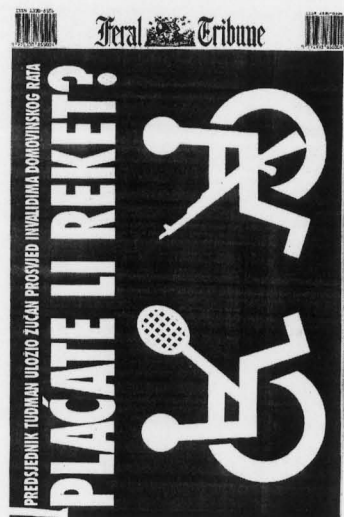
obr. 150

obr. 151

obr. 152

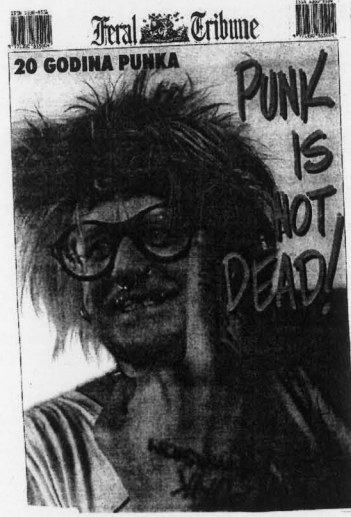
obr. 153

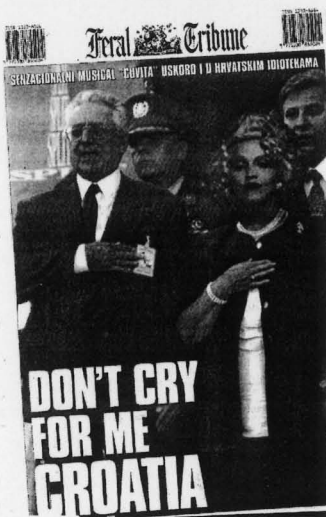
obr. 154

obr. 155

obr. 156

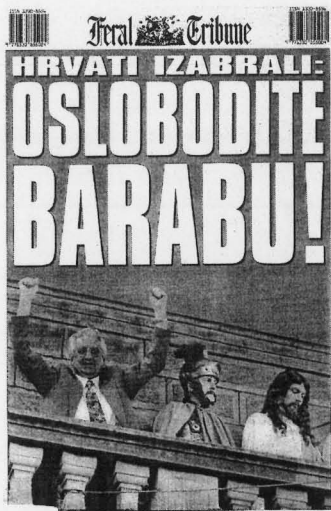
obr. 157

obr. 158

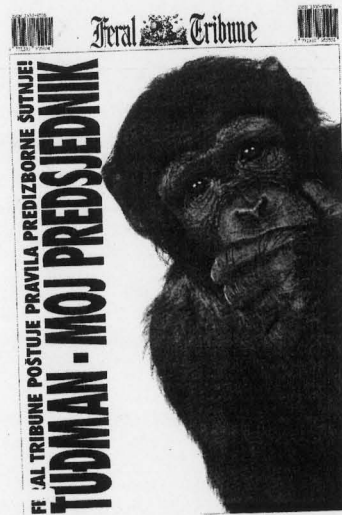
obr. 159

obr. 160

obr. 161

obr. 162

obr. 163

obr. 164

obr. 165

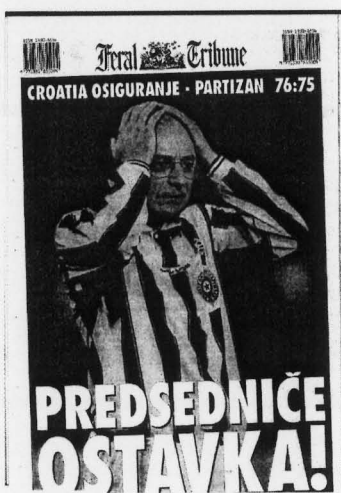
obr. 166

obr. 167

obr. 168

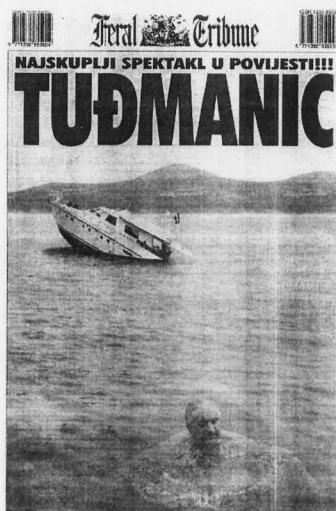
obr. 169

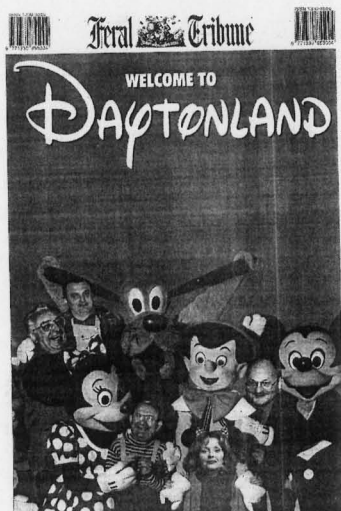
obr. 170

obr. 171

obr. 172

obr. 173

obr. 174

Přehled titulních stránek satirických příloh "Feralu Tribune" s Franjem Tuđmanem

obr. 175

obr. 176

obr. 177

obr. 178

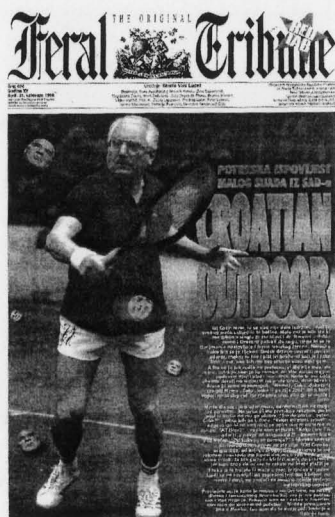
obr. 179

obr. 180

obr. 181

obr. 182

obr. 183

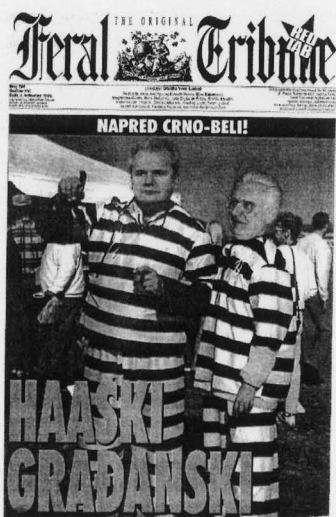
obr. 184

obr. 185

obr. 186

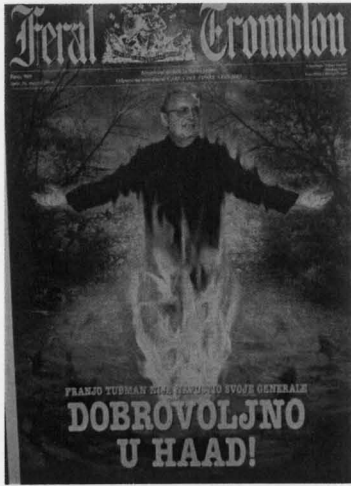
obr. 187

obr. 188

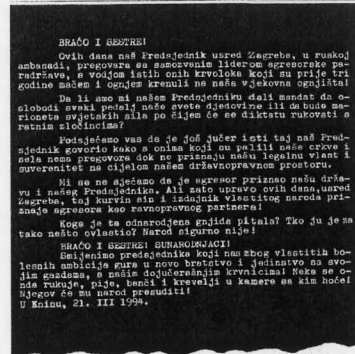
obr. 189

obr. 190

obr. 191

obr. 192

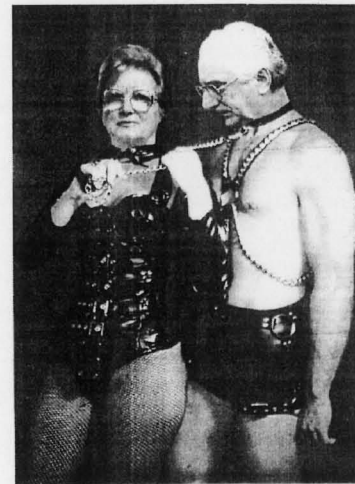
Příklady fotomontáží Franja Tuđmana

obr. 193

obr. 194

obr. 195

obr. 196

obr. 197

obr. 198

obr. 199

obr. 200

obr. 201

obr. 202

obr. 203

obr. 204

obr. 205

obr. 206

obr. 207

obr. 208

obr. 209

obr. 210

obr. 211

obr. 212

obr. 213

obr. 214

PALICA VLADEŽI

UŠTAV „PALICE MLADEŽI“

CA MACELA POSEBNE NAPOMENE

POSLEDNJA PROMENA

obr. 215

FERALOV PRIJEZEMENI IZBORI

KAKVU HRVATSKU ŽELITE?

KATOЛИČKUT...	KONFEDERALNUT...	SAPADNUT...	BOGOM DANUT...	BOGATUT...	MLADUT...
MONARHIŠTIČKUT...	LIBERALNUT...	ANAKKOLEMIMALNUT...	DEMOKRATSKUT...	PRAVNUT...	ILI BILO KAKVUT

obr. 216

YAKO TIJE, MALA MOJA

YAKO TIJE, MALA MOJA
 IMA PAMETI I BODRO SADRŽAJ
 NAJVIŠE IZ OBLASTI POLITIKE I
 DRUŠTVA.

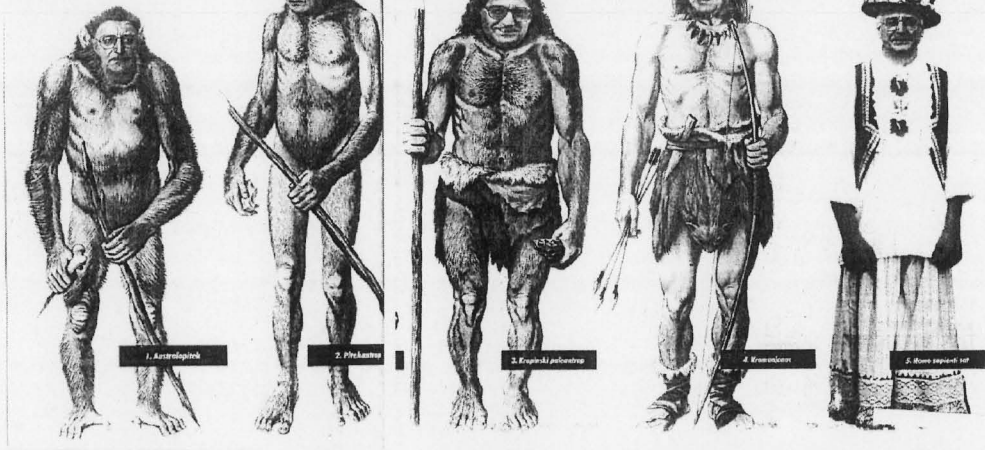
U ovom broju predstavljamo
 15 godina od izdavanja
 časopisa "YAKO TIJE, MALA MOJA"
 koji je bio prvi časopis
 koji je objavio i prvi broj
 časopisa "YAKO TIJE, MALA MOJA".

Časopis "YAKO TIJE, MALA MOJA"
 je prvi časopis koji je objavio
 prvi broj časopisa "YAKO TIJE, MALA MOJA".

Časopis "YAKO TIJE, MALA MOJA"
 je prvi časopis koji je objavio
 prvi broj časopisa "YAKO TIJE, MALA MOJA".

obr. 217

Alio ne dolbe spikati, kak je i da
 informacije poznati i izvanak, je
 što opušteno stranke otajali "i godi
 Nije" - da se "Krešimir" Nije",
 TOMIĆ: A koji je rezultat u Nije?

obr. 218

obr. 219

obr. 220

«EKSKLUZIVNO!!!» «FERAL TRIBUNE» SE DOKOPAO ANONIMNOG PRIJETEČEG PISMA STUDIJA «VIVA TUDEZ» PREDSEDNIKU REPUBLIKE!

Gospodine Predsjedniče!
 PolNato nam je da ste prije
 izvrsnog VREMENA usELi u
 STAN u nAZor/voI koji je pri-
 PADAO Polji t/DMANu, SE-
 NERal u OkuPatorske INA. Dajemo
 VAM 22 DATA da isELite Sa SUPRU-
 SOM i DJECOM i OSLOBODITE
 PROSTOR NEKOME tko Ga je zasLU-
 ZIO ViŠE od VAS!!! NE ZOVITE POLI-
 CIJU JER ČEMO DOĆA PRIJE NJE
 MmOjUf/i

obr. 221

maskot "Feralu Tribune"

první vydání "Robiho K."

příklad vydání "Feralu" v letech 1984-1988

příklad vydání "Feralu" v letech 1984-1988

Příklady fotografií s poznámkami satiriků "Feralu Tribune" z Tuđmanovy biografie od Ž. Krušelja, které následně použili pro své fotomontáže

